Bakunin

DEVLET ve ANARŞİ

ÖTEKİ YAYINEVİ

ÖTEKİ YAYINEVİ

Öteki
KÜLTÜR

Yapım
ÖTEKİ AJANS

Kapak Tasarım
KORAY ARIKAN

Redaktör
KEMAL KUTU

Birinci Basım
EYLÜL 1998

Baskı ve Cilt
ÖTEKİ MATBAASI

YÖNETİM YERİ
Mediha Eldem Sokak 52/1
06420 Kızılay/ANKARA
Tel: 312 435 38 33
Fax: 312 433 96 09

ISBN 975-584-064-8

MIHAIL BAKUNIN

DEVLET VE ANARŞİ

Türkçesi
Murat UYURKULAK

SUNU

Sık sık belirtildiği gibi, I. Nikola'nın saltanat dönemi tuhaf bir paradoks barındırmaktadır: Bu, bir yandan çarlık Rusyasının en baskıcı dönemlerinden biriyken, öte yandan dikkat çekici bir entelektüel ve kültürel yaratıcılık hüküm sürmektedir. 1830 ve 40'larda, 3. şubenin (Nikola'nın siyasi polisi) burnunun dibinde Batılılaşmacılar, Slavofiller, liberaller ve hatta sosyalistler, fikirlerini tartışıyorlar ve geliştiriyorlardı. Rus edebiyatının en büyük klasiklerinden bazıları da bu dönemde yazılıp yayınlandı. Mihail Bakunin'in, doruk noktasına 1873'te yazdığı son büyük eseri *Devlet ve Anarşi*'de ulaşacak olan entelektüel serüveni, kaynağını işte bu kuvvetli atmosferden almaktaydı.

Bakunin, Rus anarşizminin teorisyenlerinden pek çoğuyla birlikte ardılı olan Peter Kropotkin gibi, Rus İmparatorluğu'nun en ayrıcalıklı sınıfı sayılan toprak sahibi asillerin çocuklarındandı. Bu hususta ikisi de istisna değillerdi, çünkü 1860'lara kadar Rus muhalif ve devrimcilerinin hemen hepsi asildiler. Otokratik Rusya'da bireylerin siyasi hakları, sivil özgürlük ve özgür

ifade güvenceleri yoktu ve ekonomik faaliyetleri dışında, asiller de bu baskıdan paylarına düşeni alıyorlardı. 1861'e dek büyük çoğunluğu serflik sistemine tabi olan Rus nüfusunun ve ülkesinin, bir bütün olarak, Batı Avrupa'yla karşılaştırıldığında sosyal ve ekonomik geriliği, sadece asillere eğitim ve Batı düşüncesine açılma şansı tanıyordu. Batı'yla etkileşmeleri onlara, varolan koşulları ideolojik terimlerle eleştirme ve daha özgürlükçü ve adaletli bir düzen fikrini dile getirme yeteneği kazandırdı. Böylece, özellikle 19. yy.da, bu eleştirileri dillendiren Rus entelijansiyası yoğunlukla asillerin çocuklarından meydana geldi. Bakunin, onların aykırı olmasa da hayli uç bir örneğidir.

Söz konusu entelijansiyayı doğuran aykırı sosyal, politik ve psikolojik koşullar Bakunin'i erken yaşlardan itibaren etkiledi. Mihail Aleksandroviç Bakunin, Rus takvimine göre 18 Mayıs, on iki gün ileriden giden Batı takvimine göreyse 30 Mayıs 1814'te, kuzeybatı Moskova'nın Tver bölgesinde, Premukhino'daki aile malikânesinde dünyaya geldi. Babası Aleksandr, okuması için dokuz yaşında İtalya'ya gönderilmiş ve Padua Üniversitesi'nden felsefe doktoru derecesiyle mezun olana dek İtalya'da eğitim görmüştü. Sonra da diplomat olarak yine İtalya'da çalıştı. Kırk yaşında emekli oldu. Ünlü ve geniş Muravev ailesinin kendisinden on sekiz yaş büyük kızları Varvara Muraveva'yla evlendi. İlerlemiş yaşlarına rağmen on çocuk sahibi oldular. Mihail aralarında üçüncü çocuk, ilk oğlandı. Bakuninler hali vakti yerinde ve hayli düzenli bir orta sınıf ailesiydi fakat ne zengin, ne de ünlü sayılırlardı. 500 kadar "canları", yani erkek serfleri vardı, ancak gelirleri, onca çocuğun eğitimi ve çeyizi söz konusu olduğunda hiç de çok değildi. Mihail'in gençlik yıllarına ait ailevi yazışmaları geçim sıkıntısından dem vuran ifadelerle doludur.

Yaşlı Bakunin çocuklarının eğitimini evde ve fikirlerini derinlemesine içselleştirdiği Rousseau ve diğer Aydınlanmacı şah-

siyetlerin ilkelerine göre verdi. Premukhino'nun pastoral atmosferinin, entelektüel uyarım, doğal ve sanatsal iklim ve ruhsal yücelme hususlarında zengin olmakla beraber, Rusya'nın günlük hayatıyla pek bir ilgisi olduğu söylenemezdi. Ölümünden kısa bir süre önce kaleme aldığı otobiyografik bir anlatısında Bakunin, kendisinin ve kardeşlerinin bir Rus ruhundan çok bir Batılı ruhuyla yetiştirildiklerini belirtir. "Biz, tamamen Rusya koşullarından bihaber, tabiri caizse duygu ve fantezi yüklü gerçekdışı bir dünyada yaşıyorduk."

Kendi kuşağından birçok eğitimli Rus gibi, yaşlı Bakunin bu aykırı koşulların pek farkında değildi. Kız ve oğullarının bilinç ve kişilik gelişimlerini sağlamış, üzerine düşeni yapmış bir baba olarak, onlardan ailelerine, sınıflarına ve çarlarına karşı geleneksel görevlerini yerine getirmelerini bekliyordu. Bu, oğulların subay veya toprak efendisi, kızların da subay veya efendi karısı olmaları anlamına geliyordu. Bilinç ve yaşanan gerçeklik, çok geçmeden Mihail'in ve bir yere kadar kız kardeşlerinin hayatında keskin bir gerilim olarak yerini aldı.

1828'de, 14 yaşındaki Bakunin, Topçu Okulu'nun giriş sınavlarına hazırlanması için St. Petersburg'a gönderildi. Gerek Bakunin, gerek Rus Ordusu adına hiç de hayırlı bir tanışma olmadı bu. Okul komisyonundan onay alıp sınavı geçmesine rağmen, 1834'te disiplinsizlik nedeniyle okuldan atıldı ve taşra garnizonlarından birinde görevlendirildi. Bakunin askeri hayattan tiksiniyordu. O dönemde yazdığı mektuplar bu hayata dair nefret ifadeleriyle dolup taşıyordu. Subayların kabalıklarını ve insanlık dışı tavırlarını her fırsatta aşağılıyordu. Premukhino'da aldığı kültürle ve korunaklı yetişme dönemiyle taban tabana zıt olan askeri hizmet, sınırlamaları ve sert disipliniyle katlanılmaz geliyordu ona. Nihayet 1835'te askerliği, babasının ısrarlarına kulak asmayarak tamamen bıraktı.

Ordunun zincirlerinden kurtulan Bakunin, bu defa kız kardeşlerini, onlara uygun bulmadığı evliliklerinden kurtarma çabasına girişti. Ailenin en büyük oğlu vasfıyla Mihail, Bakunin evlat topluluğunun lideri haline gelmişti. Bu uğurda kız kardeşlerine karşı tahakkümcü ve zaman zaman despotça tavırlar sergilemekten geri kalmadı. Fakat amacı, onları evlenmekten alıkoymak değildi; tam tersine, onlarla kimi Moskovalı arkadaşları arasında çöpçatanlık yapmayı bile denedi. O, ana babasının düşlediği türden geleneksel orta sınıf kocalara karşıydı ve ona göre bu tür evliliklerde ne aşk ne de entelektüel bir uyum söz konusu olabilirdi. Duyarlılıkları en az onun kadar gelişmiş olan kız kardeşleri, kaygılarını paylaşmakla beraber, yine de daha kararsız ve karışık duygular içindeydiler. (Sonuçta Bakunin, kız kardeşlerinin evlilik hayatlarını düzenlemek konusunda oldukça mütevazı bir başarı kazandı.) Mihail Bakunin, bireysel otonomi ve kişisel aşkınlık hakkındaki görüşleri nedeniyle babasına karşı kesin olarak isyan bayrağını açtı. Sonraları, o denli sevip güvendiği babasını, kelimenin tam anlamıyla bir zorba olarak nitelemekten çekinmeyecekti.

Bakunin'in Premukhino yılları onda kalıcı izler bıraktı. Dört kız kardeşten, az buçuk kafa dengi birkaç arkadaştan ve kendinden menkul, birbirine sıkı sıkıya bağlı bir aile çemberinin merkezindeydi. Bu kapalı, sıcak ve epey sıkıcı küçük kurumun beslendiği kaynak, 1830'ların eğitimli Rusları arasında pek moda olan Alman romantik nesri, şiiri ve felsefesiydi. Bakunin ve Premukhino çevresinin diğer üyelerinin mektupları, daha çok geleneksel dini duygularla karışık görkemli felsefi kavramlarla doludur. Retorik epey soyuttur ve çokça romantize edilmektedir; dönemin gençlerinde tipik sayılabilecek benmerkezci bir iç muhasebeye dayanır. Ancak Premukhino'daki gençlerin, kendilerini gerçekleştirme yönündeki arayışlarını, içinde yaşadıkları geleneksel partiarkal dünyayla uzlaştırmakta zorlandıkları açık-

ça görülüyor. Bakunin'in çözümü buna bir alternatif yaratmaktı: Aşkın ve ruhsal uyumun ideal dünyası, o dünyanın romantik edebiyat ve felsefece kutsallaştırılan, duygusuz yaşlılarla savaşarak çoğalan mahremiyeti ve kardeşçe ilişkileri... Premukhino çemberini şöyle ifade eder Bakunin: "Kutsal birliğimiz", "bu kutsal kardeşlik", "kutsal aşkla birbirine bağlı mütevazı çevremiz". İlerki yıllarda Bakunin'in ortak yaşam birlikleri, küçük, ortaklaşmacı anarşist topluluklar gibi görüşlerinin tohumları muhtemelen böyle atılmıştır.

Olanca sıcaklığına ve duygulu yanlarına karşın Premukhino'daki dünya, Bakunin'in ruhundaki fırtınaları dindirmekten çok uzaktı. Moskova'ya gitmek, bir yandan özel matematik dersleri verip bir yandan da felsefe öğrenimi görmek istediğini ifade ederek babasını bir kez daha kahırlara sevk etmiş oldu. Doğrusu Bakunin Moskova'da özel dersler vermek konusunda çok çalışkan davranmadı. Çoğunlukla babasının gönderdiği harçlıkla ve arkadaşlarının yardımıyla hayatını idame ettirdi; ama felsefenin derinliklerine dalıp gitmekten de geri kalmadı.

Moskova'da, dönemin felsefi akımlarına tutulmuş genç entelektüeller çevresinin bir parçası haline geldi. Bu çevrenin başını, zorlu kişiliğiyle diğerlerini gölgede bırakan ve kısa ömrüne rağmen eşsiz bir edebi eleştiri yapıtı olan Vissarion Belinsky'yi yazan Nikola Stankeviç çekiyordu. Bakunin Moskova'da, geleceğin önemli aydın şahsiyetleriyle de yakınlık kurdu. Bunlardan, göçmenler arasında muhalif birer gazeteci olarak ün salmayı başarmış Aleksander Herzen ve Nikola Ogarev, Bakunin'le ömür boyu arkadaş kalacaklardı. O sıralar Moskova entelektüelleri, Rusya'nın Batı'da uygulanıp başarıya ulaşmış politik ve sosyal kalkınma modelinin genel rotasını izlemesi gerektiğini düşünen "Batılılaşmacılar" ile en çok yozlaşmamış köylülüğün barındırdığı yerel kültür ve geleneklere dayanarak ilerleyebile-

ceğini savunan "Slavofiller" arasında iki kampa bölünmeye başlamıştı. Söz konusu kampların farklı kıvamlarda birer karışımı halinde gelişen birçok 19. yüzyıl Rus aydını gibi, iki grup da gelecekteki fikirleri bakımından Bakunin üzerinde önemli etkilerde bulundu. Bakunin Batı'nın en ileri sosyalist prensiplerini hayata geçirmek için gözünü "geçmişe", ama bu kez, en başta bozulmamış Rus köylülerine ve genel anlamda Slavlara dikecekti.

Moskova yıllarının büyük bölümünü, adı artık Fichte'nin yerine anılan Hegel üzerinde çalışarak geçirdi. Bakunin akla açılan kapının anahtarını Hegel'de arıyordu. "Devlet ve Anarşi"de, "o vakitler Hegel felsefesinin içerdiği tutkuyu anlayacak birileri olmalıydı" derken, açıkça otobiyografik bir göndermede bulunmaktadır. Bakunin Hegel'in doktrinleri üzerine epey ayrıntılı ve ciddi bir çalışma yaptı ve ilk özgün eseri, *Moskow Observer* dergisinde yayınlandı. Bu, Hegel'in beş bölümlük *Ders Notları*'nın ikisine yaptığı çeviriye yazdığı bir önsözdü. (Daha önce de Fichte'nin *Bilgin'in Görevleri Üzerine* adlı notlarını çevirip yayınlamıştı.)

Hegel'in genç Rus okurları üzerindeki etkisi iki kat fazla ve hayli aykırı oldu. Bazıları Hegel'in sözlerinden "gerçek olan her şey mantıklı, mantıklı olan her şey gerçektir" biçiminde tutucu, statükonun felsefi olarak doğrulanması anlamına gelen bir sonuca varıyorlardı. Diğerleri için tam tersi demekti Hegel; eğer mantıklı olan her şey gerçekse, günlük hayatın baskı ya da geri kalmışlık gibi kesinlikle mantıksız unsurları gerçekdışıydı ve tarih diyalektiğinin durdurulamaz ilerleyişi tarafından süpürülüp yok edilecekti. Herzen'in ünlü tabiriyle, Hegel felsefesinde bu ikinci kesim "devrimin matematiği"ni buluyordu. Anglo-Amerikan siyasi geleneğinin perspektifinden ise Hegelci felsefe, kurulu düzenin köktenci bir eleştirisine varmakta fazlasıyla

soyut ve dolaylı bir yol olarak görünüyordu. Fakat hatırlanmalıdır ki, I. Nikola'nın katı otokratik yönetimi altında Rusya'da, bağımsız politik hayat alanlarına izin verilmemekte ve bu doğrultuda herhangi bir çaba bozgunculuk olarak kabul edilmekteydi. Politik faaliyet ve hatta politik ifade fırsatının yokluğunda, düzeni sorgulamak isteyenler başka bir yol, dolaylı bir yol bulmak zorundaydılar. İşte Hegelcilik ve genelde idealist felsefe, akla ve bilince öncelik tanımasıyla, düşüncelerinden başka güçleri olmayan günün genç entelektüelleri için, bütün soyutluğuna rağmen, en doyurucu seçeneği oluşturdu. Böylece, şüphesiz yaratıcısını da hayrete düşürebilecek biçimde, Hegelci felsefe, muhalefeti üreten, en azından cazip kılan bir kapasiteye erişti.

Hegelciliğin Rusya'da güç kazanması, Marx'ın da içinde bulunduğu Genç ve Sol Hegelcilerin yükselmeye başladığı Almanya ile genel anlamda benzerlik göstermekteydi. Uzunca bir süre, Bakunin'in 1840'da Berlin'e gelip Sol Hegelci çevrelerle ilişkiye geçtikten sonra "radikalize" olduğundan dem vurulmuştur. Buna göre, Bakunin Rusya'dan ayrılırken hâlâ politik bakımdan tutucu, en azından apolitiktir. Fakat 1838'de yazdığı Önsözde Bakunin "gerçekle barışma" çağrısında bulunmuştu. Söz konusu makalesi ve o dönemdeki diğer yazıları daha yakından incelendiğinde bu yaklaşımın tartışmalı olduğu ve bilgiyle somut gerçeklik, felsefeyle toplumsal hareket arasındaki köprüyü kurmak hususunda Bakunin'in Hegelciliğe zaten bulaştığı yönünde kanıtlar bulunacaktır. Ancak böylelikle sonraki devrimci duruşunun, Rusya'dan ayrılmadan önce başlayan bir felsefi gelişimin mantıksal sonucu olduğu kavranabilir; aksi takdirde Alman topraklarına ayak bastığında geçirdiği değişim, yoktan var ve açıklanamaz görünecektir. Felsefeye dair genç yaşlardaki ilgisine her zaman küçümseyerek bakmış olan Bakunin, birkaç yıl sonra Alman felsefesini şu şekilde karakterize ediyordu: "Harekete susamış ve hareketsizliğe mahkûm olanların ruhsal

uyuşukluğu". Bu da gösteriyor ki Bakunin gibi enerjik genç adamlar, devrime giden yolu her şeye rağmen arayıp buluyorlardı. Nikola'nın Rusya'sında, soyut fikirlere ilgi duymanın neden zaman zaman cezalandırılabilir bir suç oluşturduğunu anlamak güç olmasa gerek.

1840'da, uzunca bir çabanın ardından Bakunin, babasını Berlin'de bir dönem okumasını sağlayacak parayı göndermeye ikna etti. Alman Felsefesini kaynağında adamakıllı öğrendikten sonra Rusya'ya dönüp üniversitede bir profesörlük için uğraşmayı planlıyordu. Babası oğlunun durulup adam olmak ve akademik hayatın gerekliliklerini yerine getirmek hususlarında yeteneğinden şüphe duyuyorsa da, fazla bir seçeneği olmadığı sonucuna vardı ve isteklerini kabul etti. Ailesi geçinmesi için yeterli miktarda para göndermeyi kestikten sonra Bakunin zengin ve eli açık biri olan Herzen'den yardım istemeye karar verdi. Zaten Moskova'da da başkalarının yardımıyla geçinmeye alışmıştı ve dikkat edilirse aynı ilerde rakibi olacak olan Marx gibi, bu alışkanlığını ömür boyu sürdürdü. Herhalde kurulu düzenin mezarını kazmaya yeminli bir düşmanın, para dertleri gibi önemsiz burjuva titizliklerine dikkat etmesi pek uygun düşmezdi. Ancak tatsız ve arada sırada çirkin sonuçlar doğuran bir alışkanlıktı bu. Hayatının geri kalanında Bakunin, borçlarını hiçbir zaman ödemediği alacaklılar tarafından sürekli takip edildi. (Herzen'in onlara dahil olmadığı ve Bakunin'e daima cömertçe yardım ettiği vurgulanmalıdır.) Bununla beraber Bakunin kesinlikle konfor düşkünü değildi, her zaman kıt kanaat geçinebileceği kadarını istedi ve yeri geldiğinde daha azıyla da idare etmesini bildi. Fakat bu sadece masumca bir beceriksizlik olarak düşünülmemeli; tersine, yine aynı Marx gibi, Bakunin kendisine çizdiği yolda ve taşıdığını düşündüğü misyonda böyle bir güveni gerekli bulmuş ve hayatını başkalarına dayanarak sürdürmek hususuna pek kafayı takmamış gibi görünüyor.

Hayatının sonraki dönemlerinde Bakunin'i yönlendiren işte bu misyon duygusu oldu. Fakat başlangıçta belirli bir içeriğe veya hedefe sahip değildi. Örneğin erken dönem mektuplarında ya da yazılarında, serflik sistemine yakından tanık olmasına rağmen, Rus köylülerine dair herhangi bir düşünce yoktur. Zamanın birçok eğitimli Rus'u gibi o da köylülerle yan yana, ancak onlardan apayrı bir dünyada yaşamıştır. Rusya'dan ayrılırken Bakunin'in yanında götürdüğü, daha çok kişisel ve entelektüel bir iskeletti; o iskeletin somut politik ve toplumsal ideallerle ete kemiğe bürünmesi Batı Avrupa'daki yaşantısı sonucunda mümkün oldu. Birkaç yıl sonra I. Nikola'ya yazdığı ünlü "itirafname"sinde Bakunin hayatı boyu bağlanacağı inancın kusursuz bir formülünü veriyordu: "Mutluluğumu başkalarının mutluluğunda, bireysel zenginliğimi çevremdeki herkesin zenginliğinde ararım; özgürlüğümü de diğer insanların özgürlüğünde... Benim bütün inancım, hayatımın bütün amacı işte budur." Bu "itirafname"ye aşağıda tekrar döneceğiz. Bütün ömrünce Bakunin kendisini ve başkalarını maddi, dışsal sınırlamaların tümünden arındırmaya çalışacaktı; tıpkı kendisini, kız kardeşlerini ve arkadaşlarını ailenin ve kastın dar kalıplarından, kişilik gelişimleri üzerinde yürüttüğü baskıdan kurtarmaya çalıştığı gibi. Bakunin'in sonraki yılların sayısız deneyimi ve düşüncesiyle biçim ve yön kazanan bu çabası, doruğuna anarşist ideolojisinde ulaşacaktı.

Berlin'e, geleceğin roman yazarı Ivan Turgenyev'le paylaştığı bir kata yerleştikten kısa zaman sonra felsefe çalışmalarını bir kenara bıraktı ve Sol Hegelci çevrelere daldı. Kasım 1842'de solcu faaliyetleri ilk meyvesini verdi. Bu, Sol Hegelcilerin dergisi *Deutsche Jahrbücher für Wissenschaft und Kunst*'ta yayınlanan "Almanya'da gericilik: Bir Fransızdan bir Fragman" başlıklı bir makaleydi ve makaleyi, uyanık Rus diplomatlarının dikkatini çekmemek için Jules Elysard mahlasıyla imzaladı. Ya-

zının büyük bölümü Hegelci diyalektiğin soyut terminolojisiyle kurulmuştu, fakat konusu gericilik ve devrim arasında süren güncel mücadeleydi. Sondaki birkaç sayfaysa Özgürlük, Eşitlik ve Kardeşlik gibi kavramlara ve "devrim ruhuna" yapılan vurgularla açıkça politik bir nitelik taşıyordu. "Rusya'da bile" diye iddia ediyordu "kara bulutlar toplanıyor ve fırtınayı haber veriyor." Makale, Bakunin'in gelecekteki kariyerine damgasını vuran şu ifadelerle sona eriyordu: "Bu yüzden yıkan ve yok eden ölümsüz ruha güvenelim. Çünkü yalnız o, hayatın anlaşılamaz ve sonsuzca yaratıcı kaynağıdır. Yıkma tutkusu aynı zamanda yaratıcı bir tutkudur."

Bu makalede Bakunin kısaca yoksulların haklarına işaret etmekteydi ve görünen o ki artık toplumsal sorunları yoklamaya başlamıştı. Almanya'dan İsviçre'ye, oradan da Paris'e taşındı. O sıralar Avrupa'da giderek güç kazanan çeşitli sosyalist akımlarla ilişki kurdu. 1840'larda Avrupa'nın devrimci ve sosyalist çevrelerinde henüz herhangi biri sayılırken hemen hemen herkesle tanışmıştı. Fakat Paris'te karşılaştığı iki adam ve onların görüşleri, Bakunin'i iki farklı yönden derinlemesine etkiledi. İlki, Bakunin'in 1844'te tanıştığı Karl Marx'tı. İlerleyen yıllarda tatsız kişisel ilişkileri olmakla beraber Bakunin Marx'ın zekâsına büyük bir hayranlık duydu ve kapitalizm eleştirilerinin pek çoğunu benimsedi. Gerçekte Bakunin için Marx'ın fikirleriyle yakınlaşmış ilk Rus'tur denebilir. Diğeriyse sıkı dost olacakları Pierre-Joseph Proudhon'du. Proudhon kapitalizm eleştirisiyle anarşizmin devlet karşıtlığını bir araya getiren ilk teorisyendi. Bakunin sonraları her ne kadar Proudhon'un programının büyük bölümünü reddetmiş olsa da, onun temel duruşlarından kendi ideolojisine çok şey kattı. Bu arada Rus hükümeti Avrupalı muhaliflerle sıkı fıkı olduğunu öğrenmişti; Bakunin'e geri dönmesi emredildi. Bakunin dönmeyi reddedince asil statüsünü kaybetti ve gıyabında Sibirya'da kürek cezasına çarptırıldı. 1844'le bera-

ber Bakunin, ailesiyle iletişimini sürdürmesine rağmen, Rusya'yla arasındaki tüm köprüleri attı.

Bakunin'in üzerinde yoğunlaşmaya başladığı diğer bir konu Slavların, özellikle Polonyalıların özgürleşmesi sorunuydu. 1847'de, 1830-31 Polonya ayaklanmasının on yedinci yıldönümünü anmak için Paris'te düzenlenen bir toplantıda, Polonyalıları ve Rusları, ortak düşmanları I. Nikola despotizmine karşı birleşik bir devrimci güç halinde uzlaşmaya kışkırtan ateşli bir konuşma yaptı. 1848 devrimleri patlak verdiğinde Bakunin'in bundan böyle dayanacağı sosyal ve ulusal saptamalar güçlü bir biçimde yerli yerine oturuyordu. Kesin tanımları ve aralarındaki ilişkiler ilerleyen yıllarda daha da rafine olacak olan sosyal ve ulusal sorunlar Bakunin'in devrimci duruşunun ana eksenlerini oluşturmayı sürdürdüler.

Polonya Rus hükümeti için oldukça hassas bir noktaydı ve bu yüzden Bakunin Rus elçiliğinin baskısıyla Fransa'dan kovuldu. Şubat devrimi patladığında Brüksel'deydi, fakat Louis-Philippe'in düşmesi ve geçici hükümetin kurulmasıyla hemen Paris'e döndü. 1848-49 kabarışları Bakunin'e nihayet hareket fırsatı vermişti, hırsla Avrupa'nın dört bir köşesindeki devrimlerin peşine düştü. Paris'te radikal çevrelere karıştı: Aradığı devrimci atmosferi Paris'te bulmuştu, "itirafname"sinde de tanımladığı gibi "başı ve sonu olmayan bir şenlik"ti bu. Geçici hükümetin mali desteği ve verdiği pasaportlarla donanmış olarak Poznan Dükalığı'na doğru yola koyuldu. Polonya'nın Prusya egemenliğindeki bu kısmında Polonyalıları ayaklandırmayı amaçlıyordu, fakat oraya ulaşması engellendi. Haziran'da Çek liderliğinin Frankfurt'taki Alman Ulusal Kongresi'ne tepki olarak ve Slavların çıkarlarını Almanya'ya ve büyüyen Macaristan'a karşı korumak adına Prag'da düzenlediği Slav Kongresi'ne katıldı. Küçük bir rolde de olsa kongreyi sona erdiren ayaklanmada yer aldı.

1848 Aralık'ında, sınırsız, birleşik bir Avrupa fikrini ilk kez dillendirdiği "Slavlara Çağrı"yı yayınladı. Slav Kongresi'nde, yeniden yapılan bir Avusturya İmparatorluğu'nun boyunduruğunda ulusal haklara ulaşmayı hedefleyen Çek liderliğinden farklı olarak, Prusya'daki, Türkiye'deki, Avusturya ve Rusya'daki despotik rejimleri alaşağı etmek ve yerine Slav halklarının özgür federasyonunu ve hatta Avrupa Cumhuriyetleri Federasyonu'nu kurmak çağrısında bulundu. "Bütün kurtuluşumuz devrimdedir, başka hiçbir yerde değil" diye yazıyordu Bakunin. Leipzig'de, Almanca ve Lehçe versiyonlarıyla basılan broşür, Çekçe ve Fransızcaya da çevrildi ve yaygın olarak okunup tartışıldı.

Bakunin'in bu dönemdeki bütün hedefi, Slavların, Macarların ve Almanların demokratik güçlerini, Orta ve Doğu Avrupa'nın her yerinde, kurulu düzene karşı planlı bir saldırı için bir araya getirmekti. Çekler arasında kalıcı ilişkiler kurmuş olarak Prag'dan ayrıldı ve Almanya'ya geri döndü. Dresden'de yaşarken, Saksonya kralına karşı 1849 Mayıs'ında başlayan ayaklanmaya katıldı.

Besteci Richard Wagner, Dresden'de Bakunin'le yakın ilişkiye geçmiştir. İzlenimleri bütünüyle güvenilir olmamakla beraber Wagner otobiyografisinde hayat dolu, coşkulu bir Bakunin portresi çizer. Kendisiyle ilişki kuran birçok insan gibi Bakunin, Wagner'i de oldukça etkilemiş, onu adeta bir mıknatıs gibi kendisine çekmiştir.

> Onun eşsiz ve mükemmel kişiliği beni hemen çarpmıştı. Otuzla kırk yaş arasında göstermesine rağmen insanoğlunun bütün gençliği onda toplanmıştı sanki. Onunla alakalı olan her şey bir irilik taşıyordu; ilkel bir coşkuyla ve güçle doluydu... Sokrat yöntemiyle tartışırdı. Önce sakin görünür, koltukta şöyle bir kaykılır ve oturduğu yerden herkese laf yetiştirirdi. Devrimin sorunları üzerine bir yığın değişik türden adamla müthiş bir hızla ve bir konudan diğerine atlayarak tartışabilirdi. Böyle durumlarda tartışırken kaydettiği başarıya diyecek yoktu. Büyük bir inançla ifade ettiği düşüncelerini çürütmek olanaksızdı; konunun bütün yönlerine dalar, fikirlerini radikalizmin en uç sınırına dek vardırırdı.

Wagner'e göre Bakunin yanlış yolda ve verimsiz bulup onaylamasa da bir ayaklanma patlamayagörsün, kendini bütünüyle ona adıyor ve "kusursuz bir soğukkanlılıkla" hareket ediyordu. Wagner onun, askerlerin saldırıları yoğunlaştığında ihtilalcilerin tüm barut stoklarını belediye binasına yığıp binayı havaya uçurmaya niyetlendiğini anlatmaktadır. (Bakunin bu hikâyeyi "itirafname"sinde doğrular. Şehri baştanbaşa ateşe vermekten kaçınmayacak olduğundan, bazılarının nasıl olup da insanlar yerine taştan binalar adına kaygılanabildiğini anlamadığından bahsetmektedir.) Umutsuz bir durumda bulunmasına karşın kaçmayı gururuna yediremedi ve ayaklanmanın diğer önderleriyle birlikte tutuklandı. Saxon yetkilileri Bakunin'i yargılayıp ölüm cezasına çarptırdılar. Fakat sonra ceza bozuldu ve Bakunin Avusturyalılara teslim edildi. Bakunin'i bu defa Avusturyalılar Prag'daki ayaklanmaya katıldığı için yargıladılar ve bir kez de onlar ölüme mahkûm ettiler. Ancak ceza yine kaldırıldı ve Bakunin Rusya'ya iade edildi. 1851 Mayıs'ında zincire vurularak Rusya'ya götürüldü ve siyasi suçluların kapatıldığı başlıca hapishane olan Peter-Paul Kalesi'nde tek başına hapsedildi.

Birkaç ay sonra Bakunin, en tartışmalı eserlerinden biri olan I. Nikola'ya "itirafname"sini yazdı. Bakunin'e, I. Nikola'nın ondan, "manevi bir oğuldan manevi bir babaya yazılıyormuşçasına" suçlarının bir dökümünü yapmasını istediği söylenmişti. Bakunin kabul etti ve doksan altı sayfa uzunluğunda bir "mektup" kaleme aldı. Ekim Devriminden sonra bu belge çarlık arşivlerinde bulunmuş ve yayınlanmıştır. Kimileri bu belgeyi iki yıl süren bir hapisliğin zor koşullarıyla "çözülen" bir adamın aşağılık itirafları biçiminde yorumladı. Ancak "itirafname" daha yakından incelenirse söz konusu yaklaşımın açıklayıcı olmadığı anlaşılacaktır. Nikola, Bakunin'den iki şey istemiş görünüyor: Pişmanlık getirmesi ve Bakunin'in devrimci suç ortakları, bilhassa Polanyalılar hakkında bilgi. Bakunin Nikola'yı her iki ba-

kımdan da hayal kırıklığına uğratmıştır. Yaptıklarının Nikola'nın bakış açısına göre suç sayılabileceğini kabul ederken ve mektubu "pişman bir günahkâr" şeklinde imzalarken bile Bakunin inançlarının hiçbirini inkâr etmiyordu. Ayrıca başkalarını ele vermeyi açıkça reddetti ve sadece Nikola'nın diğer kaynaklardan edindiğine emin olduğu bilgileri açıklamaya özen gösterdi.

O halde Bakunin Batı Avrupa'ya ayak basmasından tutuklanana dek geçen süredeki düşüncelerinin ve faaliyetlerinin böylesine uzun ve ayrıntılı bir dökümünü yapmayı neden kabul etmiştir? Onun durumundaki birinin ruh halini anlayabilmek hayli güç olmakla beraber, bir miktar kendi içine dönmek, hayatıyla ve hedeflediklerileyle hesaplaşmak arzusu duyduğu söylenebilir. "İtirafname", Bakunin'in Nikola kadar kendi kendiyle de söyleştiği bir dizi hesaplaşma içermektedir. Bunun yanı sıra Bakunin'in kendisini Nikola'yı eğitmek gibi bir fikre kaptırdığı görülüyor. Rus İmparatoru'nun hakiki bir devrimci inancı, üstelik birincil bir kaynaktan öğrenme şansına her zaman sahip olmadığını düşünmüş olmalı. Bakunin belki de biraz Nikola'yı fikirlerine kazanmayı düşlemişti -gerçi Bakunin de dahil olmak üzere birçok Rus'un içinde "tepeden devrim" fikrinin inatla etkisini sürdürdüğü gözden kaçırılmamalıdır. Aslında Bakunin, gayet iyi niyetli bir biçimde, Nikola'yı o günün Avrupa'sında durmadan gelişen güçlerin gerçek yüzü hususunda aydınlatmak istemişti. Bu nedenlerle bir pişmanlık mektubu görünümü altında Bakunin'in radikalizme evrilme sürecinin ve Avrupa'nın dört bir yanındaki hükümetleri yıkma çabalarına katılışının ayrıntılı bir dökümünü okumaktayız.

Hikâyenin esasına göz atıldığında Bakunin'in düşüncesinde bundan böyle o veya bu biçimde kalıcı bir yer tutacak olan birçok konunun belirginleşmeye başladığı fark edilecektir. Mektupta, yoğunlukla Avusturya İmparatorluğu'na yönelmiş bir an-

ti-Almancılık tavrıyla beraber öne çıkan Slavların birliği meselesi bunlardan biridir. Göze çarpan hususlardan biri de anti-parlamentarizm tavrıdır. Birçok başka Avrupalı radikal gibi Bakunin de, 1848-49 olaylarında "burjuva demokrasisinin" ve anayasacılığın gerçek yüzünü görüp derin bir hayal kırıklığına uğramıştı. Hayli uzun bir analizini *Devlet ve Anarşi*'de yaptığı, demokratik Alman devriminin yenilgisine dair duyduğu üzüntü, onun anti-Alman duyarlılığını daha da güçlendirmiştir. Sonraları Marx'a mal edeceği kesin bir suçu yansıtır gibi göründüğü garip bir bölümde Nikola'ya, özellikle Rusya için, görevi insanları bir diktatörlüğü gereksiz kılacak noktaya dek eğitmek olan güçlü bir diktatörlük idaresini tercih ettiğinden söz etmektedir. (Böyle bir diktatörlüğün başında kimin bulunması gerektiğini belirtmemiştir, fakat bu, kariyerinin gelişiminde defalarca bahis konusu olacaktır.) Aynı zamanda da 1842'deki makalesinin ünlü cümlesini anarak, "yıkma tutkusu" taşıdığını kabul etmiştir.

Sonuç olarak "itirafname", yazıldığı dönemin koşullarını doğru bir biçimde anlatmakla kalmayıp Bakunin'in hayatındaki çok önemli bir dönemin ayrıntılı ve açıklayıcı bir dökümünü vermektedir. Mektup cezasını hafifletmedi, sürpriz sayılmazdı bu Bakunin için. (1854'te, Kırım Savaşı sırasında hükümet, güya St. Petersburg'a yapılacak muhtemel bir saldırıdan korktuğu için Bakunin'i daha uzak bir yere, Schlüsselburg Kalesi'ne nakletti.) 1855'te tahta Nikola'nın oğlu II. Aleksander çıktı. Bakunin mektubunu bir kez de onun okumasını rica etti. Bunun üzerine Aleksander mektubu okudu ve "itirafname"nin herhangi bir pişmanlık taşımadığını söyledi. Herhalde onun da Nikola'dan pek farklı bir kafa yapısı yoktu. Ama haklıydılar, Bakunin'in siyasi düşüncelerinde hapse girdiğinden bu yana en ufak bir değişiklik olmamıştı. Bu, hapishane sansüründen kaçırıp el altından ailesine gönderdiği 1854 tarihli bir mektuptan da açıkça anlaşılmaktadır. Mektupta, beş yıllık bir yalnızlığa ve fiziksel yıpran-

maya rağmen, hapisliğin inançlarını değiştirmeyi başaramadığını, hatta onları "daha ateşli, daha kesin ve kayıtsız şartsız" kıldığını ifade ediyordu.

1857'de Bakunin beden sağlığını ve akli dengesini yitirmek korkusuyla bir kez daha pişmanlığını belirtti ve affedilmesini diledi. Bu defa ricaları ve ailesinin çabaları sonuç vermişti. II. Aleksander Bakunin'in hapisten çıkmasına karar verdi ve onu Sibirya'ya, ömür boyu sürgüne gönderdi. Bakunin ailesine kısa bir ziyarette bulunduktan sonra Tomsk'a gitti. İnsanlarla yaşamaya alışık ve tükenmez bir enerjiye sahip olan Bakunin gibi bir adama, tek başına hapsedilmek katlanılmaz gelmiş olmalı. Kaybettiği zamanı her iki bakımdan da telafi etmeye girişti. 1858'de 18 yaşında Polonya asıllı zarif bir genç kız olan Antonia Kwiatkowska ile tanıştı ve evlendi. Antonia'nın babası Tomsk'ta özel bir altın madeni şirketinde çalışıyordu. Bu bir dizi nedenden oldukça tuhaf bir evlilikti. Bir kere Bakunin Antonia'dan yaklaşık yirmialtı yaş büyüktü ve doğrusu Antonia onun siyasi faaliyetleri hakkında pek fazla bilgi ve ilgi sahibi değildi. Sonra fiziksel olarak da hayli uygunsuz bir görünümleri vardı; ufak tefek olan Antonia, Bakunin'in heybetli gövdesinin yanında daha da ufalıyordu. Bir tanıdıkları ikisini bir sirkte yan yana yürüyen bir fille bir midilliye benzetiyordu. Antonia ilerleyen yıllarda üç çocuk doğurdu. Antonia, kocasının ölümünden sonra onun İtalyan arkadaşı Carlo Gambuzzi ile evlenecek ve çocuklara Gambuzzi babalık edecekti. Bununla beraber Bakunin karısını ve çocuklarını çok sevdi ve ömür boyu süren evliliğinde onlara hep şefkatle davrandı.

Bakunin için siyasi faaliyetlerden uzaklık sorunu, Sibirya'dan gözüpek bir biçimde firar etmesiyle bütünüyle çözümlendi. (Peter Kropotkin 1876'da St. Petersburg askeri hastanesinden çok daha cüretli bir kaçış gerçekleştirecekti.) Bakunin

çarlık hükümetini, ticari bir kariyer elde etmek bahanesiyle Sibirya dahilinde serbest dolaşım izni vermeye ikna ettikten sonra Pasifik kıyılarında bir Rus gemisine bindi, ardından onu Yokohama'ya götürecek olan bir Amerikan teknesine geçti. Yokohama'da da San Francisco'ya giden başka bir Amerikan gemisine atladı ve Panama Kanalı'ndan geçip Amerika'ya ulaştı. Bir süre New York'ta kaldıktan ve Boston ile Cambridge'e (burada Longfellow ile akşam yemeğine çıkmıştı) uğradıktan sonra İngiltere'ye doğru yola çıktı. 1861'in son günlerinde Aleksander Herzen'in Londra'daki evinin kapısını çalıyordu.

Bakunin, Herzen ve Ogarev'le birlikte bir üçlü oluşturmayı tasarlamış gibi görünüyor. O sıralar Herzen'le Ogarev'in Londra'da basılan ve Rusya'ya gizlice sokulan gazeteleri *The Bell,* değişim yanlılarının etkili sesi haline gelmişti. Fakat sonraları Bakunin'in fikirlerinin arkadaşlarına göre oldukça radikal olduğu ve onların gazetecilik faaliyetlerinin kaldıramayacağı kadar yoğun bir siyasi faaliyet arzusu taşıdığı anlaşılacaktı. Ocak 1863'te yeni bir Polonya ayaklanması baş gösterdiğinde Bakunin, hararetle desteklediği bu davaya kişisel bir katkı yapmayı gerekli gördü ve Baltık'a silahlı bir Polonya lejyonu çıkartmak amacıyla Litvanya kıyılarına doğru Don Kişotça bir yolculuğa girişti. Fakat ne Bakunin ne de bindiği gemi İsveç'ten öteye gidemedi. Herhalde tüm bu maceranın en memnunluk verici tarafı, Mayıs'ta, çetin bir yolculuktan sonra Stockholm'e ulaşan Antonia'ya kavuşması oldu.

Bakunin şimdi de İtalya'ya yerleşmeye karar vermişti. 1864'ün başlarında İtalya'ya gitti ve 1867'ye dek, önce Floransa'da ve sonra da Napoli'de yaşadı. İtalya, Bakunin'in hedeflerine en yakın ve uygun gördüğü ülkelerden biriydi ve fikirleri İtalya'nın yeni yeni filizlenen sosyalist hareketi üzerinde güçlü bir etki yaptı. 1866'da Napoli'de Uluslararası Kardeşlik Örgü-

tü'nü kurdu (daha önce Floransa'da başlattığı bir girişimdi bu.) Bu, anarşizm yıllarına damgasını vuran uzun ve karmaşık bir gizli devrimci örgütler silsilesinin ilk örneğiydi.

Fikirlerinin tam tamına ne zaman olgun bir anarşizm biçiminde kristalize olduğunu saptamak güç. En geç 1866 Temmuz'unda anarşist ideolojisinin kalbini oluşturan devletin kategorik reddini dillendiriyordu. Ağustos 1867'de de bir İtalyan gazetesi için yazdığı bir dizi makalede fikirlerini açıkça "anarşist" kavramıyla karakterize ediyordu.

Bakunin 1867'nin son aylarında İtalya'dan ayrıldı ve hayatının geri kalanını, faaliyetlerini daha güvenli bir şekilde yürüttüğü İsviçre'de geçirdi. Barış ve Özgürlük Ligası'na katıldı; bu, 1867'de kurulan ve merkezi Cenevre'de bulunan liberal bir ortasınıf örgütüydü. Merkez Komitesi'nde görev aldı ve Liga'yı "radikalize" edip devlet karşıtı sosyalist fikirlerine kazanmaya çalıştı. Bu çabanın bir parçası mahiyetinde, anarşist ilkelerinin ilk bütünlüklü ifadesini bulduğu *Federalizm, Sosyalizm ve Anti-Teolojizm* adlı tamamlanmayan eseri kaleme aldı. Yanına çekmeyi başaramayınca taraftarlarıyla beraber Liga'dan ayrıldı ve Sosyal Demokrasinin Uluslararası Dayanışması'nı kurdu.

1867-74 arası Bakunin'in hayatındaki en aktif ve üretken dönem oldu; büyük anarşist eserlerinin hepsini bu dönemde yazdı. Bu dönemdeki faaliyetinin unsurlarından birisi de, Sergey Neçayev'le işbirliği yaparak memleketi Rusya'daki devrimci çevreleri etkileme çabasıydı.

Neçayev 1869'da, Rusya'da geniş bir örgütün başı olduğu iddiasıyla İsviçre'de ortaya çıktı ve Bakunin üzerinde büyük bir etki bıraktı. Bakunin onun Rusya'da dolaşıma sokmak için bir dizi propaganda broşürü yazmasına yardım etti, faaliyetleri için finans bulmaya çalıştı ve genel olarak girişimlerinde adını kullanmasına izin vererek Neçayev'e kefil oldu. Zamanla Neça-

yev'in bu güveni hiç de hak etmediği açıklık kazandı. Belirsiz bir geçmişten gelen Neçayev varolan düzene derin bir nefret duyar görünüyordu fakat hayli çarpık ve ahlaksızca bir düşmanlıktı söz konusu olan ve bu düşmanlığı, sırasında hasımlarına olduğu kadar arkadaşlarına da yöneltmekten çekinmiyordu. Mesela Bakunin *Kapital*'i Rusça'ya çevirmek için bir yayıncıdan avans almıştı. Neçayev Bakunin'in bilgisi dışında yayıncıya tahditkâr bir mektup gönderip alacağından feragat etmesini istedi. (Marx bu olayı Enternasyonal içinde Bakunin'e karşı yürüttüğü kampanyada kullanacaktı.) Neçayev Herzen'in kızını entrikalarına katılması için ayartmaya da kalktı ve Bakunin'le bozuşup ayrılmalarından sonra onun bazı belgelerini şantaj amacıyla çaldı. Ama en kötüsü Neçayev'in küçük bir devrimci çevre oluşturduğu Moskova'da gerçekleşti. Neçayev grubun üyelerini, ihbarcılıkla suçladığı bir üyeyi öldürmesi için kendisine yardımda bulunmaya ikna etmişti. Bu işten dolayı, beynelminel bir suçlu vasfıyla İsviçre'den Rusya'ya iade edildi ve hayatının geri kalanını sefil koşullarda hapiste geçirdi.

Bakunin'in Neçayev'le bir yıldan fazla süren ilişkisi, hayatının en çok incelenen taraflarından biri olmuştur. En büyük tartışma, şu adı dillerde dolaşan ünlü "Devrimci'nin El Kitabı'nın" yazarının kim olduğu konusunda çıkmıştır. Neçayev olayının en bilinen yazılı ürünü olan bu kitap, devrimcinin gerici düzeni yıkmak için bütün insani bağları ve duyguları soğukkanlılıkla bir kenara bırakması gerektiğini vazeden korkutucu bir amentüdür. "El Kitabı" Rus polisince bulunmuş ve Neçavistleri tespit etmek amacıyla basılmıştır. Bakunin'in, tamamıyla olmasa bile, kitabın hazırlanmasında rol oynadığı uzun zaman kabul edildi. Sonradan bulunan kanıtlar, kitabın yazarının muhtemelen Neçayev olduğunu, fakat Bakunin'in de yazımına yardım ettiğini gösterdi.

Bu durum, Bakunin'in böyle vicdansız ve uğursuz biriyle işbirliği yapmasından kaynaklanan sorumluluğunu affedilmez kılsa da, onu Neçayev'e çekenin neler olduğunu anlamak güç değildir: Neçayev gençti, enerjikti ve Rusya'nın yükselen genç neslinin gerçek temsilcisi ve devrimci hareketle doğrudan bağları olduğunu iddia ediyordu. Bakunin onun iddialarına çok çabuk kandı, onların boşluğunu ve Neçayev'in gerçek yüzünü fark etmekte de oldukça yavaş davrandı.

İlginç bir şekilde Bakunin, Neçayev'le işbirliğini Enternasyonal'in içinde ve dışında yürüttüğü diğer örgütsel faaliyetlerin dışında tutmuştur. Söz konusu faaliyetler karmakarışık bir yumak halindeydi; bir kısmı hem açık hem de gizli çalışan, iç ve dış çevreleri üst üste yığılan örgütler, Rus halk sanatındaki iç içe geçen tahta bebeklere benzeyen bir görünüm arz ediyorlardı. Bakunin başlarda aktif bir üye olmamakla beraber, Enternasyonal'e 1864'te katıldı. 1868 yazındaysa Enternasyonal'in Cenevre Merkez Seksiyonu'nun üyelerinden biri durumuna geldi. Aynı yılın Eylül ayında, esasen 1866'daki Uluslararası Kardeşlik Örgütü'nün devamı olan Sosyal Demokrasinin Uluslararası Dayanışması'nı kurdu ve Enternasyonal'e kabul edilmeleri için başvurdu. Enternasyonal, örgütü ayrı bir yapı olarak içine almayı reddedince Uluslararası Dayanışma -en azından resmi mahiyette- kendisini feshetti ve 1869'da Enternasyonal'in Cenevre Seksiyonu kabul edildi. (Daha da karışıklık doğuran bir konu, Cenevre'de bir Rus Seksiyonu'nun da varlığını sürdürmesidir. Bu seksiyonun üyeleri Bakunin'e karşı Marx'ı destekliyordu.) Bakunin Eylül 1872'de bir grup İtalyan ve İspanyol yandaşıyla birlikte, Sosyal Demokrasinin Uluslararası Dayanışması'nın ardılı sayılan Sosyal Devrimci Dayanışma Örgütü'nü kurdu. Birkaç ay önce de, kendisini ve Zürih'teki bir avuç Rus öğrenciyi içeren bir Rus Kardeşliği Örgütü oluşturmuştu. Sonra bir miktar insanı daha katarak 1872 Haziran'ında, Enternasyonal'in Hukuk

Federasyonu'yla yakın ilişkiler içinde bulunacak olan Zürih Slav Seksiyonunu yarattı. Büyük olasılıkla başka devrimci örgütler de vardı ve faaliyet yürütüyorlardı. Bu örgütleri sınıflamak, tarihçileri bir yüzyıldır çileden çıkaran bir çaba olagelmiştir. Çoğu halde bunlar aslında, kafa dengi birkaç arkadaşın oluşturduğu küçük çevrelerden öte bir şey değildiler. Ama görünen o ki Bakunin bu küçük çevreleri ayrıntılı bir şekilde organize etmekten ve onlar için hedefler belirlemekten oldukça zevk alıyordu.

Aynı zamanda Bakunin bol miktarda yazıp çiziyordu. İnanılmaz bir mektup yazarıydı: 1870'de, son üç günde "yirmi üç büyük mektup" yazdığını söylüyordu mesela. Dev boyutlarda, doğrudan ve çoğu zaman oldukça açıklayıcı mektuplardı bunlar. Diğer taraftan teorik yazıları, tamamlanmamış kısa bölümlerden oluşuyordu. Zaten o hayattayken pek azı basılabilmiştir. Marx'la aralarındaki mizaç farklılığını herhalde onun bu karmakarışık yazılı külliyatından daha iyi hiçbir şey açıklayamaz. Bu duruma güzel bir örnek, 1870-71 yıllarında kaleme aldığı *Kamçılı Alman İmparatorluğu ve Sosyal Devrim* adlı eseridir. Çoğu çalışmasında olduğu gibi bu kitap da yaratıcısının kontrolünden çıkmış ve hayatıyla iç içe geçmiş gözükmektedir. Ogarev'e şöyle yazıyordu Bakunin: "Anlayacağın kısa bir broşür olarak başladım, şimdi koskoca bir kitap olarak bitiriyorum. Manyaklık yahu..." Ve gerçekten anormal bir şeydi, hiçbir zaman tamamlanamayan, sabrın sınırlarını zorlayan kısa kısa bölümler, bir yığın varyantlar, sunumlar vesairelerden menkul büyük ve darmadağın bir kütleydi kitap. O günlerde yalnızca bir kısmı basıldı. Geri kalanıysa Bakunin'in ölümünden sonra *Tanrı ve Devlet* adıyla yayınlandı ve en bilinen eserlerinden biri olarak en az on altı dile çevrildi.

1870'de Fransa-Prusya savaşının başlaması ve onu izleyen gelişmeler Bakunin'de güçlü bir tepki uyandırdı. Bu konudaki

temel eseri *Bir Fransıza Varolan Kriz Üzerine Mektuplar*, daha kapsamlı bir çalışmanın özeti olarak 1870 Eylül'ünde basıldı. Bu eser Lenin'in I. Dünya Savaşındaki "emperyalist savaşı iç savaşa çevirmek" politikasının çarpıcı bir öncülüdür. Bakunin Fransızlar'a, Almanya'ya karşı yürüttükleri savunma savaşını bir halk devrimine dönüştürmelerini ve kendi kendilerini yok etmek ve tüm varlıklarını yitirmek pahasına da olsa Fransız devletini ortadan kaldırıp yerine otonom komünler federasyonunu kurmalarını öneriyordu. Louis Napoleon'un yenilmesinden birkaç gün sonra, Lyon'da sosyalist bir ayaklanmanın planlandığını öğrenir öğrenmez "yaşlı kemiklerini oraya taşımaya ve son rolünü oynamaya" karar verdi. Bu, 1849'dan beri gerçek bir ayaklanmaya katılmak için eline geçen ilk fırsattı. Lyon'a geldiğinde Bakunin'in etkisi kendini hemen gösterdi; devrimci komite tarafından basılan bir afişte "devletin idari mekanizmasını imha etmek" çağrısı yapılıyordu. Ama çok geçmeden ayaklanmanın kendisi imha oldu. Bakunin cesaretle direndi ve kısa bir süre için tutuklandı. Ancak bu defa kaçmayı becerdi ve kılık değiştirerek İsviçre'ye döndü.

Bakunin, Almanya'nın Fransa'ya karşı kazandığı şaşırtıcı zaferle Marksistlerin "doktriner sosyalizmi" arasında şimdiden bir bağlantı kurmaya başlamıştı. Hayatının bir sonraki önemli olayı, kafasındaki bu bağlantıyı daha da güçlendiren, Enternasyonal içindeki 1872 hizipleşmesi oldu. Marx ve Bakunin arasındaki ilişkiler hiçbir zaman sıcak olmamıştır, ancak buna rağmen sadece 1860'ların sonunda aleni bir mücadeleye girişmişlerdir. İkisi 1844'te Paris'te karşılaştıklarında Bakunin Marx'ın kişiliğine değil bilgisine hayranlık duymuştu. Sonraları Temmuz 1848'de Marx, Köln'de çıkan ve genel yayın yönetmenliğini yaptığı *Neue Rheinische Zeitung* gazetesinde romancı George Sand'in elinde Bakunin'in Rus hükümetinin ajanı olduğunu gösteren kanıtlar olduğunu iddia eden bir rapor yayınlayacaktı -bu

dedikodu Bakunin'in peşini bir süre bırakmadı. Gazetenin daha sonra Sand'in hikâyeyi yalanlayan bir yazısını ve yanı sıra Bakunin'in protestosunu yayınlaması, Marx ile Bakunin'in arasını düzeltmek bir yana gelecekteki ilişikilerinin tümden bozulmasına yol açacaktı. (Bir kez de 1864'te Londra'da karşılaştılar. Yumuşak fakat hayli mesafeli bir görüşmeydi bu.) Ayrıca Ruslara karşı tepkili ve şüpheci davranagelmiş Marx'a göre Bakunin bir Alman ve Yahudi düşmanıydı. Bağımsızlık mücadelesini ikisinin de desteklediği Polonya meselesi bile onları birleştirmekten çok ayırmaya yaramıştı. Çünkü Marx'a bakılırsa, Polonya özgürlüğüne ancak, Avrupa gericiliğinin en sağlam kalelerinden biri olan Rusya'ya karşı savaşarak ulaşabilirdi. Halbuki Bakunin için Polonya'nın bağımsızlığı, Rusya'nın da özgürleşmesi adına bir başlangıç noktası oluşturuyordu. Sonuçta oldukça şaşırtıcı olan, uluslararası bir örgütlenmenin dahi, bu birbirine karşı duran ve epey hâkim iki karakteri bir arada taşıyacak kadar geniş ve yetenekli davranamamasıdır. Yine de aralarındaki kişisel karşıtlık mutlak bir neden olarak görülmemelidir -ikisi için de söz konusu gerilim olmazsa olmaz buldukları ilke farklılıklarından kaynaklanıyordu.

Yıllardır beklenen fırtına en nihayet Eylül 1872'de, Enternasyonal'in Lahey'de düzenlenen kongresinde patladı. Marx tek bir ikna edici kanıt göstermeden Bakunin'in Enternasyonal içinde gizli bir ittifak kurduğunu ve amaçlara aykırı faaliyetler yürüttüğünü iddia etti ve Bakunin'i Enternasyonal'den azlettirmeyi başardı. (Bakunin kongreye gelememişti.) Ek olarak onu, *Kapital*'in çevirisinde sahtekârlık yapmakla suçladı. İktidarı Bakunincilerin elinden almak için (o sıra Bakuninciler Enternasyonal'de çoğunluktular) Lahey Kongresi'ni, Genel Merkez'i Londra'dan New York'a taşımaya ikna etti. O günün işçi hareketi açısından bu taşınma bir Sibirya sürgününden farksızdı ve Marx'ın da çok iyi bildiği gibi eski Enternasyonal'in ölümü anlamına geliyordu.

Bakunin *Devlet ve Anarşi*'yi bir yıl sonra, 1870'lerin başındaki karmaşık gelişmelere duyduğu tepkiyi özetleyen bir eser olarak kaleme aldı. Bu onun son büyük yazılı eseriydi. Şimdi artık hayatında bir tutarlılık, ailesi içinse güvenli bir ortam için uğraşmanın zamanı gelmişti. Kişisel servet sahibi bir İtalyan taraftarı Lokarno yakınlarında, Baronata adlı bir arazi satın aldı. Amaç burayı komşu İtalya'dan ve başka yerlerden kaçan devrimciler için bir tür sığınak, Bakuninler için de bir ev haline getirmekti. Ayrıca arazinin resmi mülkiyetinin Bakunin adına kaydedilmesi ona İsviçre vatandaşlığına geçme güvencesi sağlayacaktı. Bakunin'in hayatındaki parayla ilgili talihsizlik geleneği bu hususta da sürdü ve girişim feci şekilde sonuçlandı. Aksilikler dizisi İtalyan taraftarın iflası ve ardından Bakunin'le birbirlerini çirkince dava etmeleriyle başladı. Bakunin ve vefakâr karısı araziyi terk etmek zorunda kaldılar ve bu yüzden Bakunin'in itibarı hayli zedelendi. Bakunin bu fiyaskoyu unutmak isteğiyle Ağustos 1874'te yeni bir ayaklanma planına katılmak için Polonya'ya doğru yola çıktı. Fakat plan daha ayaklanma başlamadan suya düştü ve Bakunin ne kendisine ne de kurulu düzene zarar vermeden İsviçre'ye döndü. Bu onun son ayaklanma girişimi oldu. Kalan günlerini böbrek ve mesane rahatsızlıklarının artan ıstırabıyla geçirdi ve 1 Temmuz 1876'da tedavi olmak için gittiği Bern'de öldü.

Bakunin'in hayatı ve düşünceleri sıkı sıkıya birbirine bağlıdır, çünkü o fikirlerini okuduklarından olduğu kadar -ki hayli iyi bir okuyucudur- tecrübelerinden ve kişisel mücadelelerinden devşirmektedir. Birbirinden koparıldığı takdirde ne hayatı ne de düşünceleri anlaşılabilir; ne de biri diğerini bütünüyle açıklayabilir. Örneğin, Bakunin halkın özbilincine ve kendini yönetme yeteneğine duyduğu inançta fazlasıyla samimi olmasına rağmen, devrimci bir "diktatörlük" fikri onu daima cezbetmiştir. Sonra yıkıcılığı kutsaması sadece Hegelci felsefenin onda bırak-

tığı soyut bir etki değildir; söz konusu düstur kendini gerek yazılı gerek somut biçimleriyle açığa vurmuş, gerçek hayatta karşılık bulmuştur. Fakat bireysel ilişkilerinde Bakunin'den daha yumuşak başlı ve daha şiddet karşıtı bir ikinci insan bulmak zordur. Bakunin'deki muammanın ne hazır bir açıklaması ne de arı bir diyalektik çözümlemesi vardır. Kişiliğinde ve fikirlerinde barındırdığı bu karşıtlıklar ve tutarsızlıklar, tarihçileri ve biyografi yazarlarını çılgına döndürmüştür. Artık Bakunin'i kendi haline bırakmayı yeğlemiş görünüyorlar.

Devlet ve Anarşi teknik olarak tamamlanmamış da olsa, güçlü bağlantılarla bir bütün oluşturması bakımından Bakunin'in eserlerinin pek çoğundan daha başarılıdır. Gerçekten de eser oldukça ustaca kurgulanmıştır. Esas olarak üç ana temayı bir arada işlemektedir. İlki, Fransa-Prusya Savaşı'nın ve Alman İmparatorluğu'nun yükselişinin Avrupa çapındaki etkileri; ikincisi, Enternasyonal'deki hizipleşmenin peşi sıra Marksizme yönelttiği eleştiriler ve üçüncüsü de temel anarşist görüşlerinin özlü bir ifadesidir. Sayılanlardan sonuncusu, çalışmaya anarşist ilkelerin ortaya konulması bakımından özellik katan taraf olmakla beraber asıl önemli olan, Bakunin'in daha soyut eserlerinde bulunmayan biçimde, söz konusu ilkelerin diğer iki tema kapsamında somut ve hatta programatik birer karakter kazanmasıdır.

Devlet ve Anarşi'nin önemli bir kısmı Bismarck'ın iktidara gelmesinin ve Almanya'nın Fransa'ya karşı kazandığı zaferin peşi sıra Avrupa'nın durumu üzerine incelemelerden oluşmaktadır. Birçok Avrupalı radikal gibi Bakunin de, Fransa'nın devrimci ve sosyalist geleneğiyle birlikte birdenbire çökmesinin ve Almanya tarafından hükmedilen bir Avrupa tablosunun şokunu yaşıyordu. Avrupa genelindeki gericiliğin ve "devletçi" güçlerin, Almanya'nın yükselişiyle beraber ölçülemez bir güç kazanmış olmasından ve halkın toplumsal ve ekonomik özgürlük yanlısı güçlerinin zayıflamasından korkuyordu.

Ne yazık ki Bakunin'in bu tema üzerindeki ayrıntılı incelemesine kötücül bir Almanofobi eşlik etmektedir. Bu durum bir parça, bürokratik Rus devletini Almanya'dan ithal edilmiş gören Slavofil akımının etkisiyle açıklanabilir. Ancak Almanofobi Bakunin'in beynine esasen 1848 döneminde geçirdiği deneyimlerle kazınmıştır: Avusturyalı Slavların davasını benimsemesi, Alman liberalizminden kaynaklı hayal kırıklığı ve Dresden ayaklanması sonrası Sakson ve Avusturyalı yetkililerin elinden çektikleri... Söz konusu fobi Bakunin'de, onun Almanya'nın askeri ve politik gücüne dair tehlike uyarılarına Marx'a karşı çoğalan düşmanlığının eşlik ettiği bir dönemde, Prusya-Fransa Savaşı'nın ardı sıra bütünüyle olgunlaşmış oldu.

Bakunin'in anti-Alman duyarlılığı, onu Almanya'nın yükselişinden birtakım talihsiz sonuçlar çıkarmaya sevk etmiştir. Almanların doyurulmamış milliyetçi arzuları, otoriteye boyun eğme yatkınlıkları ve militarize eğilimleri hakkındaki uyarıları, tıpkı Rus yayılmacılığının olası sonuçları hususunda olduğu gibi kesin bir kehanet niteliği taşımaktadır. Bununla beraber objektif analizlerin ötesine geçmiş ve Almanların onursuzluğuna ve itaatkârlığına dair ettiği hakaretler bir tür ırkçılığın eşiğine dek dayanmıştır.

Aynı derecede itici olan, *Devlet ve Anarşi*'de diğer eserlerine göre daha az vurgulu olsa da, Bakunin'de anti-Almancılığının mantıksal bir sonucu olarak sık sık görülen anti-Semitizmdir (Yahudi karşıtlığı). Marx'la mücadelesinde bunu zaman zaman bir silah olarak kullandı. Aynı zamanda Alman olan Marx elbette Enternasyonal'deki tek Yahudi değildi, fakat Yahudilerden bir kısmı Bakunin'e karşı yürüttüğü kampanyada ona destek veriyorlardı. Bakunin'in anti-Semitizmi Marx'la çatışmalarından çok önceye dayanır. Bu eğilimlerin, tatsız da olsa, Bakunin'in anarşist ilkelerini geçersizleştirmeyeceği söylenebilir. Yanı sıra

bu ilkelere tutkuyla bağlanan birinin, kaba etnik önyargılarla malul olabileceği bir olasılık mahiyetinde tartışılabilir. Bakunin için en fazla söylenebilecek olan, bu yaklaşımında yalnız olmadığıdır. Örneğin Fransa'da en azından Dreyfus olayına dek, sosyalist ve anarşist yazarlar, kapitalist veya banker Yahudi imajını öne çıkararak sık sık basmakalıp anti-Semitik vurgularda bulunuyorlar, "burjuva" ile Yahudiyi kaba bir anlamdaşlık içinde kullanıyorlardı. Şu da belirtilmelidir ki, Bakunin'in Polonyalıları savunmak ve desteklemekteki tutarlılığı (eleştirelliği de elden bırakmadan) ilkelere bağlılığının dikkat çekici bir örneğidir - oysa birçok liberal Rus için ahlaki bir kara lekeydi bu.

Devlet ve Anarşi'nin ikinci ana teması Marksizm eleştirisidir. Marksistlere göre proletaryanın ayrı ayrı ülkelerde politik hayata katılımları, sınıf mücadelesini yürütmenin ve nihai anlamda proletarya egemenliğini sağlayıp devleti bertaraf etmenin en etkili yollarından birisiydi. Anarşistlerse "burjuva politikasına" herhangi bir katılımın doğası gereği yozlaştırıcı olduğunu düşünüyorlardı. Onlara göre ya düşmana karşı savaşırdınız, ya da ona katılırdınız; ikisini bir arada yapmanız mümkün değildi. Politik bağımsızlığı zedeleyecek politik yöntemlerden medet ummak tehlikeli bir tutum olurdu.

Buna bağlı olarak çokça tartışılan konulardan biri de bizzat Enternasyonal'in yapısı ve örgütlenmesiydi. Enternasyonal bileşenleri eğer güncel politikayla meşgul olacaksa, örgütün, bilgi ve destek toplamak, yanı sıra koordinasyon sağlamak bakımından kati suretle merkezileşmesi, sonuçta en azından Genel Konsey'in yetkilerini çoğaltması gerekecekti. Anarşistlere göreyse Enternasyonal yeni toplum için doğrudan bir model gibi, gelecekteki özgür düzenin bir minyatürü gibi iş görmeliydi. Bu yüzden Enternasyonal'i, yerel seksiyonların mümkün olan en ileri düzeyde otonomiye sahip olduğu gerçek bir federasyon biçi-

minde tasarladılar. Nitekim Genel Konsey'in (ve yanı sıra Konsey'i yönlendiren Marx'ın) yetkileri üzerindeki tartışma, gerçekte Enternasyonal'in strateji ve hedeflerini belirleyen temel konular üzerindeki tartışmalardandı.

Bakunin Marksistlerin, devlete göre politika yaptıkları takdirde kendi sonlarını da hazırlayacaklarını iddia ediyordu. Bu politika tarzı olsa olsa iki sonuca varabilirdi: Marksistler ya parlamenter sistemin içine sürüklenecekler ve burjuva partilerinden hiçbir farkları kalmayacaktı ya da eğer bir vakit iktidara gelirlerse kitleler üzerinde yeni bir hükmedici zümre oluşturacaklardı. Yani 20. yüzyılın kavramlarıyla bakarsak, varacakları yer ya Batı Avrupa Sosyal Demokrasisi ya da Leninizm-Stalinizmdi. Bakunin ikinci olasılığı, Marksist bir "proletarya diktatörlüğü"nün neye benzeyebileceğini, *Devlet ve Anarşi*'nin en çarpıcı bölümlerinden birinde ayrıntılarıyla betimlemektedir. Gerçeğinden neredeyse altmış yıl önce, Stalin Rusyası'nın birkaç kelimede ürpertici bir resmini çizer ve Milovan Djilas kavramı ünlendirmeden çok önce "yeni sınıf"ın yükselişine dair kehanette bulunur.

İşin ilginç tarafı, Rusya'nın ekonomik yapısını incelemek için Rusça öğrenen Marx *Devlet ve Anarşi*'yi dikkatle okumuştur. 1874-75'lerde bir vakit bu kitaba gömüldü ve uzun uzun notlar ve özetler çıkardı. *Devlet ve Anarşi* üzerine yaptığı yorumlar az olmakla beraber açıklayıcıdır. Bakunin'e yönelttiği başlıca eleştiri, onun devrimin ekonomik önkoşullarını yeterince dikkate almamasıydı. "Sosyal devrim dediği şeyin temeli niyet, ekonomik koşullar değil", diye yakınıyordu Marx. Bu yargı üzerine söylenebilecek çok şey var. Marx'ın açıklıkla göremediği şey, tersinden bir eleştirinin kesinlikle kendisine yöneltilebilir olmasıydı. Bakunin'in uyarılarına verdiği yegâne karşılık şuydu: Sosyalizm yeni bir hükmedici zümre yaratabilirdi, her-

halde yaratacaktı da, fakat bir kez ekonomik koşullar değişip sınıf tahakkümü sona erdiğinden, devlet ve ona bağlı bütün ilişkiler zaman içinde sönümlenip gidecektir. Politik hükmediciliğin sadece ekonomik koşulların değil bir niyetin de ürünü olduğunu, ekonomik koşullar dönüştükten sonra bile hükmedenlerin baki kalabileceğini aklına getirmiyordu Marx.

Devlet ve Anarşi'deki anlatısal ustalık kendini Marx'a yönelttiği saldırılarda gösterir. Marx ve görüşlerinin tartışılması kitabın sadece son üç bölümünü kapsar. Zaman zaman Bakunin Marx'a katılmasına rağmen, Almanlarla "devletçiliği" bir tuttuğundan olsa gerek, Marx'ın politik görünümünü bütünüyle fesat ve kötü bir tipoloji içinde ele alır. *Devlet ve Anarşi*'nin yazıldığı koşullar içinde Marx, bir anlamda pan-Alman egemenliğine çalışan sosyalist bir Bismarck'a dönüşür. Böyle bir tarifin güzelliği veya inceliği, Bakunin'in nadiren itibar ettiği bir anlatısal beceri ürünüdür. (Bakunin'in, Marx, Lassalle ve yeni Alman Sosyal Demokrat Partisi'ni, gerçekte üçünün de birçok konuda farklı görüşleri olsa da, bir arada değerlendirdiği unutulmamalıdır.)

Devletçilik ve Marksizm'in ikisine de karşı Bakunin, bugün kullandığımız anarşizm terimleriyle, "anarşi" ilkelerinin ve gelecekteki anarşist toplumun geniş bir taslağını ortaya koymaktadır. En genel anlamda şunu söylemek mümkün: 19. yüzyılın rekabet halindeki üç politik ideolojisinden (liberalizm, sosyalizm ve anarşizm) her biri, Fransız devriminin ünlü üçlemesindeki kavramlardan (özgürlük, eşitlik ve kardeşlik) birinin üzerinde yükseliyordu. Anarşizm, 19. yüzyıl parlamentarizmini reddetmek ve "burjuva demokrasisini" ekonomik eşitsizlik devam ettiği sürece yalnız ayrıcalıklı sınıflar tarafından kullanılabilecek darlıkta bir özgürlükler toplamı olarak görmek noktasında sosyalizmden çok da farklı sayılmazdı. Anarşistlerin liberalizm

eleştirisi, sosyalistlerinkine pek az şey katmaktaydı; *Devlet ve Anarşi*'nin bu eleştirileri içeren bölümleri, herhalde en az özgün ve ileriyi görebilmek hususunda en az başarılı bölümlerdir. Anarşizmin özgünlük taşıyan eleştirileri Marksizme karşı, Marksizmin, iddialarının aksine gerçek bir ekonomik eşitliği kurabilecek yetenekten yoksun olduğu yönünde geliştirdiği eleştirilerdir. Bakunin, Marksistlerin iktidar olduklarında kapitalistlerin yerine geçeceklerini ve işçilerin içinde bulunduğu koşullarda esasen değişiklik olmayacağını dillendiren ilk teorisyendi ve ondan sonra bu uyarılar, anarşist düşüncenin temel bileşenlerinden biri haline geldi.

Aynı zamanda anarşizm, gerçek özgürlüğe ve eşitliğe giden yolun, devrimci üçlemenin üçüncü teriminden geçtiğini ileri sürüyordu: Kardeşlik. Kardeşlik kelimesi Bakunin'in yazılarında defalarca kullanılır, kurduğu devrimci örgütlerin birçoğunun adlarında da sık sık yer alır. Diğer anarşistler gibi Bakunin de toplumsal dayanışmanın, kökü derinlere uzanan ortaklaşmacı bir dürtü, insan doğasına içkin bir özellik olduğuna inanıyordu. Bu dürtünün çağdaş toplumda kendini ifade etmeyi başaramaması, sadece devletin hilekâr yapısınca bastırılmış veya tahrif edilmiş olmasından kaynaklanıyordu. Daha iyi bir toplum yaratmak için insanların yeniden eğitilmesine veya doğalarının değiştirilmesine gerek yoktu; onların hapsedilmiş doğal dürtülerini ve toplumsal enerjilerini açığa çıkartmak ve bunların önünde engel oluşturan kurumları ortadan kaldırmak yeterliydi. Bununla beraber *Devlet ve Anarşi*'de mütemadiyen tekrarlanan nakarat, küçük gönüllü birliklerden oluşan, daha büyük hedefler için daha büyük bileşimler yaratan "aşağıdan yukarıya" örgütlenmiş yeni bir toplum çağrısıdır. Devletin "yukarıdan aşağıya" örgütlenmiş hiyerarşik gövdesinin yerini alacak olan yapı budur. İnsan doğasındaki sabit bir doğruluğun üzerine inşa edilmiş böyle bir top-

lumsal görüş için, yasal, idari ve polisiye kurumlarıyla birlikte devletin yokluğunda, topluluğu bir arada tutmak da hiç zor olmayacaktır.

Ve nihayet *Devlet ve Anarşi*'nin A ekinde Bakunin, birey üzerinde uyguladığı gelenekçi baskıdan dolayı Rus köylü komünlerini kıyasıya eleştirir. Daha önceki yıllarda daha da şiddetli ifade ettiği bir eleştiridir bu. Rus köylü komünlerini göklere çıkaran, onların sosyalist bir potansiyel taşıdığına inanan o dönemdeki birçok Rus devrimcisinin arasında alışılmadık bir yaklaşımdır Bakunin'inki. Bakunin komünal otonomi ve birey arasındaki olası çatışmayı sezmiş görünmektedir. Bu husus, anarşizmin ideallerinin merkezinde yer alan küçük, yüz yüze komünler bakımından bir bütün olarak hayati bir önem taşımaktadır. Ne yazık ki Bakunin, bu sorunu daha ileri boyutta ayrıntılandırmayı başaramadı.

Bakunin'in *Devlet ve Anarşi*'de özellikli bir yer tutan toplumsal hedefleri, onun "sosyal devrim" kavramını da tanımlar, sırasında kavrama yön verir. Devrimin birincil görevi devleti ve ona bağlı her şeyi ortadan kaldırmaktı; bu nedenle bu işi yapmaya en uygun toplumsal güç, nüfusun kurulu düzenin en dışında duran, onun yıkılmasından çıkarı en az zedelenecek olan kesimleriydi. Bakunin sık sık, kısmen "burjuvalaşmış" ve orta sınıf değerleriyle yozlaşmış saydığı, güçlü, "sınıf bilinçli" şehir proletaryasından kuşku duyduğunu dile getirmiştir. Oysa Marx'ın bütün umudunu bağladığı kesimdi bu. Onların yerine Bakunin, Marksistlerin Lümpen proletarya olarak adlandıracağı köylülere, yarı-şehirli işçilere ve zanaatkârlara, yani toplumun en yoksul ve ümitsiz unsurlarına gözünü dikti. Bazı zamanlar coşkulu hayal gücü, onun haydutlar ve eşkıyalar gibi unsurları romantize etmesine, onları birer toplumsal suçludan çok toplumsal asi olarak kabul etmeyi yeğlemesine neden oldu. Diğer

yazılarında olduğu gibi *Devlet ve Anarşi*'de de 17. ve 18. yüzyıl Rusyası'nda büyük halk ayaklanmalarına önderlik eden Razin ve Pugaçev'i kutsuyor ve hatta 1848 devrimlerinin onlarla karşılaştırıldığında sokak yaramazlıkları olduklarını ima ediyordu. Fakat söz konusu unsurları devrimin kışkırtıcıları ve esinleyicileri olarak görüyordu Bakunin; yoksa sosyal devrimi bütünüyle onlara dayandırdığı yoktu.

Bakunin'in sosyal devrim için önemli saydığı diğer güç, "entelektüel proletarya" adını verdiği, sınıf kökenlerine sırt çevirmiş eğitimli bireylerdi. Bunlar tek başlarına örgütler kurabilir, propaganda yapabilir ve dağınık, mazlum kitleleri cesaretlendirebilirlerdi. Buna karşın kitleleri yönlendirmeye veya onlara kendi fikirlerini dayatmaya kalkışmamalı, kendilerini teorik ve örgütsel görevlerle sınırlandırmalıydılar. Fakat böyle adanmış ve kararlı bireylerin kitleleri yönlendirmekten veya kitlelere hükmetmekten nasıl uzak kalabilecekleri açık değildir. Gördüğümüz kadarıyla bizzat Bakunin, kendisinden sonra gelen birçok devrimci gibi, ilkelerini hayata geçirmek hususunda oldukça tahammülsüz ve tahakkümcüydü.

Sosyal devrim teorisiyle Bakunin, 1840'lardan beri izini sürdüğü sosyal ve ulusal "hatları" sonunda bir araya getirmişti. Bakunin'e göre "devletçi" düzeni hakkıyla yıkmaya ve "aşağıdan yukarıya" yeni bir toplum yaratmaya en hazır halk güçleri Latin ve Slav ülkelerinde bulunuyordu. İspanya, İtalya ve Doğu Avrupa ülkeleri en geniş yoksul köylü kitlesini, yarı-köylü kentsel işgücünü ve yozlaşmamış entelijansiya karakteristiğini barındıran, bugün bizim azgelişmiş ülkeler olarak adlandırdığımız ülkelerdi. Dahası buralarda köylüler ve şehirlerdeki emekçi sınıflar, geleneksel örgütlenme karakterlerini ve yapılarını ve devlete karşı mesafeli duruşlarını koruyorlardı. Oysa Almanya ve İngiltere gibi ülkelerde tam tersi söz konusuydu: Üst düzeyde

kentsel gelişimin ve yurttaşlık bilincinin etkisiyle işçiler giderek artan oranda kurulu düzenin parçası haline geliyorlardı.

Böylece Bakunin, anarşist devrimi başlatmak için yüzünü Avrupa'nın güney ve doğu kenarlarına çevirdi. Ve bu bölgelerde, özellikle İspanya, İtalya ve memleketi Rusya'da fikirleri büyük bir etki yarattı ve anarşizm hatırı sayılır bir ideolojik güç haline geldi. Bakunin'in toplumsal güçlere ve politik koşullara ilişkin dikkat çekici doğru teşhisleriyle birlikte gelişen devrim teorisi, 20. yüzyılın en önemli devrimlerinden bazılarını üretmeyi başaracaktı.

Devlet ve Anarşi özellikle Rus okurları hedeflemekteydi ve Bakunin'in anarşist döneminde Fransızca yerine Rusça yazdığı tek kitaptı. Eser 1873 yazında tamamlandı ve İsviçre'de 1200 adet basıldı, hemen hepsi Rusya için ayrıldı. (Kitap imzasız olarak basılmıştı ama içeriğine bir göz atıldığında yazarın kim olabileceği kolayca anlaşılıyordu.) Devrimci göçmenler bu sakıncalı kitabı Rus sınırından geçirmek için hemen etkili bir şebeke oluşturdular. Kitapların çoğu güvenlik içinde St. Petersburg'a nakledildi ve devrimci çevreler arasında elden ele dolaşmaya başladı.

Nitekim *Devlet ve Anarşi* hedeflediği okurlara, söz konusu okurların kitabın mesajını almaya en hazır oldukları zamanda -1874'teki "halka dönüş" hareketinin arifesinde- ulaşmayı başardı. Diğerleri arasında Bakunin, eğitimli gençliği "halka gitme" yönünde uzun zamandır zorluyordu ve 1874'ün "çılgın (sıcak) yazında" binlercesinin yapmaya kalkıştığı tam da bu oldu. Rus halkıyla doğrudan ilişkiler kurmak adına evlerini, okullarını ve üniversitelerini terk edip kırsalın dört bir tarafına dağıldılar. Planlanmış bir hareket değildi bu, o günden beri bilinen adlarıyla "Popülistler", örgütsel bir merkeze veya idareye tabi değildiler. Bazıları esas olarak, konforlarını, ayrıcalıklarını reddedip,

hayatlarını daha anlamlı kılmak arayışı içindeydiler. Diğerleri, Peter Lavrov'un izinden gidenler, misyonlarını bir çeşit eğitim çalışması, köylülere sosyalizmi anlatmak ve bugün kullandığımız tabirle onların "bilinçlerini yükseltmek" olarak görüyorlardı. Bu programı eleştiren Bakunin'i haklı bulan bir grup genç ise köylüleri, Razin ve Pugaçev isyanlarını örnek alarak, bir ayaklanmaya teşvik ve tahrik etmeye çalıştılar. Onlar için sonuç beklenebileceği üzere epey kötü oldu ve daha sonra yüzlercesi çarlık polisince yakalandı.

Devlet ve Anarşi'nin, "halka dönüş" hareketi üzerindeki etkisi bir dizi çağdaş Rus aktivistince ifade edildi. Bu etki, bizzat adalet bakanınca, özel olarak Bakunin'in yazıları ve yandaşları üzerinde duran, hareketle ilgili bir muhtıra yoluyla da teyit edildi -herhalde bir Rus devrimcisi için bundan daha büyük bir ödül düşünülemezdi- Kitabın ne denli çabuk ve geniş bir alanda yaygınlık kazandığı, geçmişte çarlık arşivlerinden gün ışığına çıkan şu tuhaf örnekten de anlaşılabilir: Haziran 1874'te, kuzeydoğu Moskova'nın, Yaroslav yöresinde toprak sahibi olan A.I. Ivanchin-Pisarev adlı biri, polis tarafından araştırılır ve araştırmanın sonucunda Ivanchin-Pisarev'in, diğer kuşkulu faaliyetlerinin yanı sıra Bakunin'in *Devlet ve Anarşi*'sini de içeren yıkıcı bir külliyatı elden ele dolaştırdığı ortaya çıkar.

Gerçi devlet-karşıtı duyarlılık, *Devlet ve Anarşi*'nin ortaya çıkışının çok öncesinden bu yana Rus devrimci düşüncesinin belirgin özelliklerindendi. Eser, Rus anarşist hareketinin devrimci akımlar arasında ayrı bir akım olarak yerleşmesine yardımcı oldu. Batı'da olduğu gibi Rusya'da da anarşistler radikaller arasında azınlık halinde kaldılar; ideallerini pratiğe dökme fırsatı bulamadılar ve en önemli tarihsel işlevleri sayıca daha fazla ve daha iyi örgütlenmiş olan Marksistleri eleştirmek oldu. Bakunin'in anlayışını devrimci entelektüellerin otoriter eğilim-

lerine karşı uygulayıp geliştirmeye çalışarak sol içinde bir tür vicdan görevi gördüler. Bu rol, 1917'de Rus devleti Marksistlerin eline geçtiğinde önemli ve yanı sıra tehlikeli bir yükümlülüğe dönüştü. Sovyet Rusya'nın koşullarına yaklaşırken, ayrıcalıklı bir sosyalist zümrenin yükselişine dair yaptıkları bildik uyarılarla Bolşevik diktatörlüğün ilk eleştiricileri ve tabii ki ilk kurbanları arasında yer aldılar.

Daha geniş bir perspektiften bakılırsa, anarşizmin modern politik düşünceye başlıca katkısı herhalde eleştirel tutumu olmuştur. Anarşizm bundan başka neyi temsil ediyor olursa olsun, onun belirleyici özelliği devleti ve politik ilişkileri reddetmesidir. Sonuçta anarşistler, politikanın kutsanmasına, insan hayatının politikaya tabi kılınmasına karşı yararlı ve kışkırtıcı bir niyetle meydan okudular. Anarşizm şu basit fakat keskin soruyu sordu: İnsan doğuştan itibaren bir şehirde yaşamaya yazgılı mıdır? Buna anarşizmin kendisinin verdiği cevaba katılsak da katılmasak da, denilebilir ki anarşizm söz konusu soruyu inatla ve ısrarla yükselterek politik düşüncenin vicdanı görevini üstlenmiştir.

Bakunin'in Hayatındaki Önemli Olaylar:

Rusya'da gerçekleşen olaylar eski sistem Rus takvimine göre, Rusya dışında gerçekleşen olaylarsa on iki gün ileriden giden Batı takvimine göre tarihlendirilmiştir.

1814, 18 Mayıs	: Tver yöresindeki Premukhino'da doğdu.
1828	: Topçu okulu giriş sınavlarına hazırlanmak için St. Petersburg'a gitti.
1835	: Askeri hizmetten ayrıldı.

1836	: Moskova'ya taşındı.
1838, Mart	: Hegel'in *Ders Notları*'na yazdığı Önsöz yayınlandı.
1840, Haziran	: Berlin'de felsefe okumak için Rusya'dan ayrıldı.
1842, Ekim	: "Almanya'da Gericilik"i yayınladı.
1843	: Zürih'e taşındı, Wilhelm Weitling'le tanıştı.
1844, Şubat	: Rus hükümetince geri dönmesi emredildi, Paris'e yerleşti, Marx ve Proudhon'la tanıştı.
1844, Aralık	: Rus Senatosu asil statüsünü kaldırdı, *gıyabında* Sibirya'da kürek cezasına çarptırıldı.
1847, 29 Kasım	: Paris'teki Polonya toplantısında konuşma yaptı.
1847, Aralık	: Fransa'dan sınırdışı edildi, Brüksel'e taşındı.
1848, Şubat	: Şubat devriminden sonra Paris'e döndü.
1848, Mart	: Almanya'ya gitti.
1848, Haziran	: Slav Kongresi'ne ve Prag'taki ayaklanmaya katıldı.
1848, Aralık	: *Slavlara Çağrı*'yı yayınladı.
1849, Mayıs	: Dresden ayaklanmasına katıldı.
1849-1851	: Saksonya'da yargılandı, ölüm cezasına çarptırıldı, sonra Avusturya'ya iade edildi, Avusturya'da da yargılandı ve yine ölüm cezasına çarptırıldı, bu defa Rusya'ya iade edildi.

1851, Mayıs : St. Petersburg'daki Peter-Paul Kalesi'nde hapsedildi.

1851, Haziran-Ağustos : "İtirafname"yi yazdı.

1854, Mart : Schlüsselburg kalesine nakledildi.

1855, 18 Şubat : I. Nikola öldü.

1857, Mart : Hapisten çıkarıldı, Sibirya'ya sürüldü.

1858, 5 Ekim : Antonia Kwiatkowska ile Tomsk'ta evlendi.

1861, Temmuz : Sibirya'dan kaçıp Japonya üzerinden San Francisco'ya gitti.

1861, Kasım-Aralık : New York, Boston, Cambridge'i ziyaret etti.

1861, 27 Aralık : Londra'ya, Herzen ve Ogarev'in yanına geldi.

1862 : *Rus, Polonyalı ve diğer Slav arkadaşlara* ve *İnsanlık Davası: Romanov mu, Pugaçev mi yoksa Pestel mi?* yayınlandı.

1863, Ocak : Rusya'ya karşı Polonya ayaklanması başladı.

1863, Şubat : Litvanya kıyılarına çıkıp Polonya ayaklanmasına katılmak için Londra'dan ayrıldı.

1863, Nisan-Ekim : Stokholm'da Polonya devrimi yanlısı konuşmalar yaptı, yazılar yazdı; karısıyla bir araya geldi.

1864, Ocak : İtalya'ya gitti, Garibaldi'yi ziyaret etti, Floransa'ya yerleşti.

1864, Eylül-Kasım	: Stockholm ve Londra'ya gitti, tekrar Marx'la karşılaştı ve Enternasyonal'e katıldı.
1865	: Napoli'ye taşındı.
1866	: Uluslararası Kardeşlik Örgütü'nü kurdu.
1867, Eylül	: İsviçre'ye taşındı, Barış ve Kardeşlik Ligası'na katıldı.
1867	: *Federalizm, Sosyalizm ve Anti-Teolojizm*'i yazdı.
1868	: Enternasyonal'in Cenevre Seksiyonu'na katıldı.
1868	: Barış ve Özgürlük Ligası'ndan ayrıldı, Sosyal Demokrasinin Dayanışması'nı oluşturdu.
1869, Mart	: Neçayev'le işbirliğine başladı.
1869, Eylül	: Enternasyonal'in Bazel Kongresi'ne katıldı.
1869	: Lokarno'ya yerleşti.
1870, Haziran	: Neçayev'le ilişkisini kopardı.
1870, 2 Eylül	: Prusya Sedan'da Fransa'yı yendi.
1870	: *Bir Fransız'a Mektuplar* yayınlandı.
1870, 15 Eylül	: Ayaklanmaya katılmak için Lyon'a gitti.
1870-71	: Ölümünden sonra *Tanrı ve Devlet* adıyla basılan bölümleri içeren *Kamçılı Alman İmparatorluğu*'nu yazdı.
1871, Mart-Mayıs	: Paris Komünü.
1871	: *Paris Komünü ve Devletin Düşüncesi*'ni yazdı.

1871	: *Mazzini'nin Politik Teolojisi ve Enternasyonal* yayınlandı.
1872, Eylül	: Lahey Kongresi'nde Enternasyonal'den atıldı.
1873	: *Devlet ve Anarşi*'yi yayınladı.
1874, Temmuz-Ağustos	: Başarısızlıkla sonuçlanan ayaklanmaya katılmak için Polonya'ya gitti.
1874	: Lugano'ya taşındı.
1876, 1 Temmuz	: Bern'de öldü.

ULUSLARARASI İŞÇİ BİRLİĞİ'NDE İKİ PARTİNİN MÜCADELESİ

I

Dokuz yıl önce güçlükle kurulan Uluslararası İşçi Birliği, Avrupa çapında ekonomik, sosyal ve politik hususlardaki güncel gelişmeler üzerinde öyle bir etki doğurdu ki, bugün artık hiçbir politika yorumcusu veya devlet adamı onu ciddi ve endişeli bir dikkatle gözleyip hesaba katmaktan kaçınamıyor. Yoksul emekçilerin resmi, yarı-resmi, keyifleri yerinde sömürücüleri, yani bütün bir burjuva dünyası Enternasyonal'i hâlâ esrarengiz, anlaşılmaz ama oldukça da korkutucu bir tehlike olarak görüyor; içlerinden bir ses onlara kötü günlerin yakında olduğunu fısıldıyor. Onlara göre Enternasyonal, Avrupa'nın tüm ülkelerinde etkili ve eşzamanlı bir dizi önlem alınarak hızlı ilerleyişine son verilmezse bütün bir sosyal, ekonomik sistemi ve devlet düzenini yutmaya hazır bir canavardır.

Bildiğimiz kadarıyla, Fransız devletinin tarihsel üstünlüğüne son verip yerine daha tehlikeli bir egemenliğin, devlet destekli pan-Alman egemenliğinin geçmesine neden olan geçen sa-

vaşın sonunda, Enternasyonal'e karşı alınacak önlemler hükümetlerarası görüşmelerin gözde gündemlerinden biri haline geldi. Bu çok ama çok doğaldır. Doğaları gereği karşılıklı çatışma halinde ve kesinlikle uzlaştırılamaz olan bu devletlerden, varlıklarının nedenini ve temelini oluşturan, kitlelerin sistematik olarak köleleştirilmesi işinden başka bir sebeple ortak hareket etmeleri zaten beklenemezdi. Bu taze Kutsal İttifak'ın arkasında, baş kışkırtıcısı ve esin kaynağı olarak tabii ki Prens Bismarck durmaktadır, daha da duracaktır. Fakat ittifak önerisini yapan o değildi. Bu işin aklıevveli olma şerefini, daha kısa süre önce bozguna uğratmış olduğu Fransa'nın rezil hükümetine devretti.

Sahte ulusal hükümetin dışişleri bakanı, cumhuriyetin has hainlerinden, entrika düzeninin vefakâr dostu ve koruyucusu, Tanrıya inanıp insanlığı aşağılayan ve karşılığında insanlık davasının bütün dürüst savunucularınca aşağılık sayılan, avukat milletinin prototipi olma şerefini olsa olsa Gambetta'ya bırakan, adı çıkmış geveze Jules Favre, iftiracı ve muhbir rolünü zevkle üstlendi. Ulusal sözde-savunma hükümetinin üyeleri arasında Favre, ulusal savunmanın silahsızlandırılıp güçten düşürülmesinde ve Paris'in arsız ve acımasız işgalciye ayan beyan bir ihanetle teslim edilişinde kuşkusuz en büyük katkısı olanlardandır.[1] Prens Bismarck onu alenen kullanıp enayi yerine koydu.

1 İmparator III. Napoleon'un 2 Eylül 1870'de Sedan'da yenilmesi ve muzaffer Prusyalılara teslim olmasıyla birlikte Paris'teki Yasama Organı (İkinci İmparatorluğun parlamentosu) geçici bir Ulusal Savunma Hükümeti atadı. Yeni hükümetteki merkezi figür, savaş bakanlığının yanı sıra içişleri bakanlığı görevini de yürüten cumhuriyetçi avukat Léon Gambetta (1838-1882) idi. Savaşı sürdürme çabaları, Fransa içinde toplumsal bir mücadeleye dönüşmeye başlamadan, böyle bir tehdidin gündeme gelmesiyle başarısızlığa uğradı. 1871 Şubat'ında yeni seçilen oldukça muhafazakâr bileşimli bir Ulusal Meclis, Gambetta'nın politikasını bir barış anlaşması lehine reddetti. Paris dışında Versailles'da Adolf Thiers'ın (1797-1877) başını çektiği yeni bir hükümet kuruldu. Versailles hükümeti Paris'i kuşattı ve iki ay içinde Komün'ü vahşice bastırdı. 10.000'den fazla, büyük olasılıkla 20.000'e yakın komünar öldü, binlercesi yaralandı veya

Ve nihayet Favre bu katmerli utançla, kendisiyle ve ihanet edip sattığı Fransa'sıyla iftihar ediyormuşçasına muzaffer Alman İmparatorluğu'yla uzlaşma yoluna gitti. Sonra bir de tuttu, büyük Alman şansölyesinin gönlü hoş olsun diye ve genelde proletaryaya, özelde de Paris işçilerine duyduğu kinle, üyeleri Fransız emekçilerinin önderleri olan Enternasyonal'i resmen ihbar etti. Favre bununla yetinir mi hiç? Hem Alman istilacılara, hem de Fransa dahilindeki sömürücülere, hainlere, düzenbazlara karşı girişilen ayaklanmayı provoke etmeye çalıştı. Ayaklanmak haliyle affedilmez bir suçtu resmi makamlar için ve Fransa, halkın Fransa'sını tez cezalandırmalıydı, hem de ibret verici bir sertlikte.

Böylece namussuzca yenilgisinin ertesi günü Fransız devletinin ağzından dökülen ilk kelime, aşağılık bir gericiliğin dilinden olmuş oldu.

Favre'ın dönek bir cumhuriyetçinin bunakça sayıklamalarının cahilane ürününden başka bir şey olmayan kaba saba yalanlarını, o unutulmaz genelgesini okumamış olamazsınız.[1] Başlı başına kişisel değildir, yeryüzündeki her şeyi yiyip bitirmiş, nihai tükenişinin kıyısında can çekişip duran bütün bir burjuva

Yeni Kaledonya'ya sürüldü. Ardından 5 milyar franklık tazminat ve Alsace-Lorraine'in büyük bir bölümünün ilhakı da dahil, Prusya'nın barış şartları kabul edildi ve Üçüncü Cumhuriyet örgütlendi.

Enternasyonal'in Paris Komünü'yle fiilen hiç alakası olmamasına karşın, gerek Marx, gerek Bakunin kendilerine ait olduğunu iddia ederek Komün'ü sahiplendiler. Marx *Fransa'da İç Savaş*'ı, Bakunin *Paris Komünü ve Devlet Düşüncesi*'ni bu konuya hasretti.

Bir avukat, politikacı ve meşhur bir hatip olan Jules Favre (1814-96) Ulusal Savunma Hükümeti'nde dışişleri bakanlığı yaptı ve Thiers'ın hükümetinde 1871 Ağustos'una dek bu konumunu sürdürdü.

1 6 Haziran 1871'de Avrupa çapındaki Fransız diplomatlara gönderilen bir genelge veya talimatnamede Favre, Enternasyonal'i "geniş bir Hürmasonluk topluluğuna" benzetti ve Enternasyonal'e karşı katı önlemler almak hususunda tüm Avrupa hükümetlerini Fransa'yla ortak hareket etmeye çağırdı.

uygarlığına ait umutsuz bir feryattır bu genelge. Burjuvazi kaçınılmaz yokoluşunun eşiğinde olduğunu sezdiğinden, umutsuzluktan deliye dönmüş bir halde, lanetli ömrünü uzatabilecek her şeye tutunmaya çalışmaktadır. Vaktiyle bizzat reddettiği geçmişe ait bütün idollerden; Tanrıdan, kiliseden, papadan, patrikal adaletten ve hepsinden ziyade en sadık korumaları olan polis baskısından ve askeri diktatörlükten medet ummaktadır. İster Prusyalı, ister şuralı buralı olsun, yeter ki "dürüst insanları" sosyal devrim kâbusundan korusun...

Favre'ın genelgesi nerede yankı buldu dersiniz? İspanya'da! Ömrü kısa İspanya kralı Amadeo'nun, ömrü kısa bakanı Sagasta da anlaşılan Prens Bismarck'ı memnun edip adını ölümsüzleştirmeye niyetlendi[1] ve Enternasyonal'e karşı savaş açmakta gecikmedi. Kendi niyetlerini tatmin etmek şöyle dursun, zayıf ve nafile önlemleriyle İspanyol proletaryasının alaylı kahkahalarına mazhar olan saçmasapan bir diplomatik genelge de o yazdı. Prens Bismarck'ın ve çömezi Favre'ın teşvikiyle hayli gözü kara davrandı sayılır ama karşılığında ne aldı? Büyük Britanya'nın daha ihtiyatlı ve görece az fütursuz hükümetince bir güzel haşlandı ve birkaç ay geçmeden düşürülüverdi.

Bununla beraber Sagasta'nın genelgesi İspanya adına zırvalıyor olsa da, bahtsız Amadeo'nun bahtı pek açık babası, anasının gözü Kral Victor Emmanuel'in doğrudan denetiminde, kelimesi kelimesine yazılmamışsa bile, İtalya'da tasarlanmışa benzer.

1 1869 Eylül'ünde baş gösteren bir devrim İspanya Kraliçesi II. Isabelle'nin düzensiz saltanatına son verdi. 1870'de, 1869'da ilan edilen bir anayasanın yaptığı düzenlemeyle İtalya kralı Victor Emmanuel'in oğlu Amadeo of Savoy İspanya tahtına çıktı. Praxedes Mateo Sagasta (1827-1903) I. Amadeo'nun kısa süren saltanatının bir bölümünde içişleri bakanlığı yaptı. 1873 Şubat'ında önemli politik kargaşaların ardından, kısa ömürlü bir cumhuriyet, tacını tahtını terk eden Amadeo'nun yerini aldı. Sagasta bu cumhuriyetin hükümetinde kabine bakanlığı da yaptı. Bkz. sf. 85, dipnot 1.

İtalya'da Enternasyonal'e üç ayrı cepheden baskı uygulandı. İlk olarak, Enternasyonal, beklenebileceği üzere bizzat Papa tarafından lanetlendi. Doğrusu Papa bu işi pek müstesna bir tarzda kotardı; Enternasyonal'in bütün üyelerini, Hürmasonlar, Jakobenler, Rasyonalistler, Deistler ve Liberal Katoliklerle[1] beraber toptan aforoz ediverdi. Kutsal Baba'nın söylediğine göre, kim ki onun ilahi buyruklarına körü körüne itaat etmez, o vakit bu lanetliler topluluğuna dahil demektir. Yirmi altı yıl önce Prusyalı bir general de komünizmi aşağı yukarı bu şekilde tarif etmişti: "Komünist olmak nedir bilir misiniz?" demişti askerlerine; yanıtı yine kendisi vermişti: "Komünist olmak demek, Kral Hazretleri'nin iradesine ve fikirlerine aykırı düşünmek ve de davranmak demektir."

Enternasyonal'i lanetlemeye heves eden sadece Roma'nın Katolik Papası değildi. Ünlü devrimci Guiseppe Mazzini bir metafizikçi, deist ve yeni bir İtalyan kilisesinin kurucusundan ziyade bir İtalyan yurtsever, suikastçı ve ajitatör vasfıyla bilinir bizim Rusya'da. İşte bu Mazzini, 1871'de Paris Komünü yenilir yenilmez gaddar Versailles binlerce silahsız komünarın katledilmesini buyurduğunda, güya devrimci ve yurtsever ama esasen burjuvaca, dahası ilahi iftiralarını Papa'nın aforozuna ve Versailles'ın polisiye zulmüne eklemeyi pek gerekli ve önemli addetti.[2] Söylediklerinin İtalya'da Paris Komünü'ne duyulan

1 Papa IX. Pius'un 1864 Aralık'ında yayınlanan Hataların Özeti'ne bir referans. Hataların Özeti, liberalizm, sosyalizm ve komünizm de dahil, modern düşüncelerin ve inançların sekiz hatasını mahkûm eder.

2 Guiseppe Mazzini (1805-1872) İtalya'nın birleşmesini savunan ateşli bir İtalyan milliyetçisiydi. Bakunin Mazzini'yle 1860'ların başında, Alexander Herzen'in Londra'daki evinde tanışmıştı. Mazzini'nin İtalya'nın dış tahakkümden kurtuluşuna yaptığı katkıları değerli bulmakla beraber, onun dinsel-mistik milliyetçiliğine, demokratik ve cumhuriyetçi politik ilkelerine durmaksızın saldırdı. Paris Komünü'nün peşi sıra yayınlanan bir dizi makalede Mazzini, Komün'ün kendisini, hem de Enternasyonal'i, Komün'den sorumlu tuttuğu materyalist doktrinlerinden dolayı eleştirdi. Ba-

sempatiyi yok edeceğini ve daha yeni kurulmuş Enternasyonal seksiyonlarının gelişmesini engelleyeceğini umut etti. Tam tersi oldu: Bu sempatinin çoğalmasını ve Enternasyonal seksiyonlarının büyümesini onun yaygaracı ve tumturaklı itiraflarından daha çok hiçbir şey beslemedi.

Papa'ya, ama daha çok Mazzini'ye düşmanlık besleyen İtalyan hükümeti de uyumuyordu. İşin başında, yalnız şehirlerde değil köylerde de hızla yayılan Enternasyonal'in ifade ettiği tehlikeyi kavrayamadı. Bu genç birliğin olsa olsa Mazzini'nin cumhuriyetçi burjuva propagandasını kırmaya yarayacağını ve bu haliyle zarardan çok yarar getirdiğini sandı. Fakat çok geçmeden aklı başına geldi; sosyal devrim ilkelerinin propagandası, son derece yoksul ve hükümet baskısından yılmış olan kitleler arasında heyecan yaratıyordu ve bu Mazzini'nin politik ajitasyonundan ve vaatlerinden çok daha tehlikeliydi. Paris Komünü'nün ve Enternasyonal'in ardından kızgın kızgın söylenmeyi hep sürdüren Mazzini'nin ölümü, İtalyan hükümetinin kafasını, Mazzini'nin partisi bakımından rahatlatmışa benzer. Liderinden yoksun kalan parti bundan böyle hükümet için en küçük bir tehlike arz etmeyecektir. Zaten parti şimdilerde gözle görülür biçimde dağılmıştır ve ilkeleri, hedefleri ve üye bileşimi burjuvalaştığından bu yana açıkça düşkünlük belirtileri göstermektedir. Bu durum hevesli burjuvaların topunu kederlendiriyor olsa gerek.

İtalya'da Enternasyonal'in propaganda ve örgütlenmesinin sonuçları bir başka seyir izliyor. Enternasyonal kendisini Avrupa'nın diğer ülkelerinde olduğu gibi İtalya'da da, doğrudan doğruya emekçilerin birleşik cephesi olarak tanımlıyor; içinde hayatın gücünü ve çağdaş toplumun geleceğini barındırdığını söy-

kunin Mazzini'ye *Mazzini'nin Politik Teolojisi ve Enternasyonal* başlıklı bir eserle yanıt verdi.

lüyor. Burjuva dünyasından da müttefikler buluyor. Bunlar var olan düzene içtenlikle nefret duyan, ait oldukları sınıfa yüz çevirmiş ve kendilerini insanlık davasına adamış idealistlerdir. Bu insanlar çok azdırlar ve söylemek bile fazla, burjuva eğilimlerden tiksinip içlerindeki son bireyci hırs kalıntılarını yok ettikleri takdirde de gerçekten değerlidirler. Halk onlara hayat ve güç sağlar, sağlam bir zemin kazandırır. Karşılığında da onlar halka pratik bilgi, soyutlama ve analiz yapma alışkanlığı ve birlikler örgütleme yeteneği taşırlar ve bunlar omuz omuza zaferin bilinçli savaşçı gücünü yaratırlar.

Rusya'da olduğu gibi İtalya'da da diğer ülkelere oranla oldukça fazla sayıda anılan türden genç insan ortaya çıktı. Kuşkusuz çok daha önemli olanı, İtalya'nın yüksek düzeyde yerel bilince sahip, büyük oranda da cahil ve büsbütün yoksul olan devasa proletaryasıdır. 20 milyon topraksız köylünün yanı sıra şehir fabrikalarında çalışan işçilerin ve şehirlerde yaşayan küçük esnafın sayısı 2-3 milyonu bulmaktadır. Daha önceleri de belirttiğim gibi kralın -o kral ki İtalyan topraklarının kurtarıcısı ve de koruyucusudur-[1] liberal saltanatına sığınmış egemen sınıfların zulümkâr ve soyguncu hükümeti, kendisine karşı özel bir ilgi besleyen ve kendisini savunan sayısız yoksul insanı çok güç ve vahim koşullara mahkûm ettiğinin farkındadır. Şu anki hükümet, bu yolda daha fazla ilerlemenin olanaksız olduğunu kabul ediyor ve gerek parlamentoda, gerek resmi yayın organlarında yüksek sesle şunu ifade ediyor: Bu insanlar için acilen bir şeyler yapılmalıdır, yoksa her an yıkıcı bir öfkeye kapılabilirler.

1 Bakunin'in Rus okurları, Kuzey Rusya'yı Moskova yönetimi altında birleşik bir devlet halinde birleştiren ve "Rus topraklarının birleştiricisi" olarak tanınan Büyük Moskova Prensi III. İvan'a (1492-1505) yaptığı ironik referansı yakalayacaklardır. Paralel bir tarzda, Sardunya (İtalyan anakarasındaki Pidmont'u ve Sardunya adasını kapsar) Krallığı'nın Victor Emanuel'i de 1861'de birleşmiş İtalya'nın ilk kralı haline geldi.

Gerçekten, herhalde başka hiçbir yerde sosyal devrim İtalya'da olduğundan daha yakın değil, İspanya'da bile. Çünkü İspanya'da, İtalya'da her şey sakin gibi görünürken tepeden, resmi bir devrim söz konusu. İtalya'da halk bir bütün olarak sosyal devrim umudu içinde ve bunun için her gün bilinçle çabalıyor. İtalyan proletaryasının Enternasyonal'in programını ne denli açık, samimi ve ateşli bir biçimde karşıladığını tahmin etmek güç olmasa gerek. İtalya'da, Avrupa'nın birçok ülkesinden farklı olarak, bir parça eğitimli olduğu için fazla ücret alan ve bu yüzden daha ayrıcalıklı; yanı sıra burjuva ilkelerinden, beklentilerinden ve gösterişinden sadece koşulları bakımından farklı, düşünsel anlamda burjuvalaşmış bir işçi tabakası mevcut değil. Bilhassa Almanya ve İsviçre'de böyle birçok işçi var, İtalya'daysa tam tersi: Bunlar kalabalığın arasında görünmeyecek ve hiçbir etki yaratmayacak kadar azlar. Marx, Engels ve yandaşlarının, yani bütün bir Alman Sosyal Demokrat Ekol'ün horgörüyle baktığı yoksul İtalyan proletaryasının taşıdığı üstünlük budur. Marx, Engels ve şürekâsı tamamen yanlış bir iş yapıyorlar; çünkü burada, yalnız burada gelecek sosyal devrimin yeteneği, aklı ve düşüncesi bulunabilir, burjuva işçi tabakalarında değil.

Bunun üzerinde uzun uzadıya duracağız. Şimdilik kendimizi şu sonucu belirlemekle sınırlayalım: İtalya'da yoksul proletaryanın su götürmez üstün niteliklerinden dolayı Uluslararası İşçi Birliği'nin propaganda ve örgütlenmesi kesinlikle en ateşli ve popüler karakterini kazandı. Sonuç olarak Enternasyonal'in etkisi şehirlerle kalmayıp doğrudan doğruya kırsal nüfusu da kucakladı.

İtalyan hükümeti bu hareketin tehlikesini şimdi çok iyi anlıyor ve bütün gücüyle onu bastırmaya çalışıyor, ancak kâr etmiyor. Yaygarayı basmıyor, abartılı diplomatik genelgeler yayın-

lamıyor, fakat çaktırmadan tam bir polis devleti gibi davranıyor; açıklamasız, uyarısız büyük bir baskı uyguluyor. Yasalara muhalefet bahanesiyle -ki bu herhangi bir yasanın herhangi bir maddesi olabilir, hiç fark etmez- işçi örgütlerini bir bir kapatıyor. Böylece kanın prenslerini; hükümetin bakanlarını, polis şeflerini ve diğer müstesna ve güvenilir zatları, toplumun şerefli üyeleri vasfıyla korumuş oluyor. Oysa geri kalanları acımasızca eziyor, birliklerin belgelerini, fonlarını zapt edip üyelerini yargılamaksızın, hatta ilk soruşturmalarını dahi yapmaksızın kimi zaman aylarca berbat zindanlara kapatıyor.

Kuşkusuz İtalyan hükümeti o kadar akıllı değildir. Böyle hareket etmesi için ona akıl verenler var. İtalya tıpkı geçmişte III. Napoleon'un kuyruğuna takıldığı gibi şimdi de Almanya'nın büyük şansölyesinin tavsiye ve talimatlarını uyguluyor. İtalyan devleti kendini tuhaf bir durumda hissetmektedir: Kalabalık nüfusu ve geniş yüzölçümü gereği aslında büyük güçlerden biri sayılabilir, ama mali bakımdan çöktüğü, namussuzca örgütlendiği, bütün kaynakları beceriksizce disipline edildiği ve üstelik artık yoksul kitleler, hatta küçük burjuvazi tarafından nefretle anıldığı için ikincil bir güç konumunda duruyor. Bu yüzden İtalya'nın dışarıdan bir patrona, bir efendiye ihtiyacı var, ve III. Napoleon'un düşüşüyle Prens Bismarck'ın, Mazzini ve Garibaldi'nin yurtsever güçleri ve sömürücülerince çevrilen Piedmont entrikasının ürünü olan bu monarşinin "zorunlu müttefiki" vasfıyla yerini alması son derece doğal görünüyor.[1]

Şimdilerde pan-Alman İmparatorluğu'nun yüce şansölyesinin eli kendisini yalnız İtalya'da değil, Avrupa'nın dört bir köşe-

1 Guiseppe Garibaldi (1805-1872) bir İtalyan milliyetçisi ve devrimcisiydi. 1860'da taraftarlarından oluşan, Kızıl Gömlekliler adlı küçük bir orduyla Sicilya'yı ve güney İtalya'yı işgal etmesi İtalya'nın birleşmesinde kilit bir adımdı. Bakunin Garibaldi'nin kahramanlıklarını daha Sibirya'dayken işitmişti. 1864 Ocak'ında İtalya'ya gelir gelmez onunla tanışmak için acele etti.

sinde hissettiriyor. Bu durumun olası istisnaları, yükselen Alman gücüne pek de ılımlılıkla bakmayan İngiltere ve en azından şimdilik coğrafi konumuyla beraber geçirdiği radikal dönüşüm nedeniyle Almanya'nın gerici etkisinden uzak kalabilmiş olan İspanya'dır. Yeni İmparatorluğun etkisi Fransa'ya karşı elde ettiği şaşırtıcı zaferle açıklık kazandı. Herkes şunu iyi bilmelidir ki Almanya, ele geçirdiği muazzam kaynaklar ve kusursuz iç örgütlenmesinden dolayı şu an için büyük Avrupalı güçler arasında başı çekmekte ve bu güçlerin her birine üstünlüğünü duyumsatır bir konumda bulunmaktadır. Bu etkinin önemli ölçüde gerici olacağından şüpheniz olmasın.

Almanya bu konuma Prens Bismarck'ın göz alıcı ve yurtseverce düzenbazlığının* etrafında birleşerek geldi. Bismarck bir yandan, yeryüzündeki her şeyi ezip geçmek üzere hazırlanmış, akla gelebilecek bütün gaddarlık çeşitlerini ülke içinde ve dışında uygulamaya şartlanmış ve kral-imparatoruna da kayıtsız şartsız bağlı ordusunun örnek örgütlenmesine ve disiplinine güveniyor. Öte yandan Almanya'yı oluşturan tebaaların yurtseverliğine; kökü antik çağlara dek giden sınırsız ulusal hırslarına ve eşit derecede sınırsız olan otoriteye tapınma ve itaat alışkanlıklarına dayanıyor. Alman asilzadeleri, Alman burjuvazisi, Alman bürokrasisi, Alman Kilisesi, yani bütün bir Alman egemenler loncası ve ne yazık ki onların ortak basıncı altında Alman halkı da, bir bütün halinde bugüne ilerledi. Diyorum ki ben, Almanya, otokratlarının ve imparatorunun despotik-bünyeli gücünden memnun. Ve bu da çağdaş sosyal ve politik kalkınmanın iki kutbundan birini açıkça gösteriyor, somutluyor: Devletçilik, devlet, gericilik kutbudur bu.

* Görünen o ki büyük sermaye için olduğu kadar, politika için de düzenbazlık yiğitlik anlamına geliyor.

Almanya, aynı XIV. Louis ve I. Napoleon dönemlerindeki Fransa gibi, hep öyle olagelmiş Prusya gibi mükemmele yakın bir devlettir. II. Frederick Prusya devletinin yaratılması sürecini tamamladığından bu yana soru, kimin kimi yutacağı olmuştur. Almanya mı Prusya'yı yutacak, yoksa Prusya Almanya'yı mı? Prusya güçsüz düştüğünü görür görmez Almanya'yı yutuverdi. Bu yüzden, Almanya şimdi güçlü bir devlettir ve sahte-liberal, anayasal, demokratik ve hatta sosyal demokrat, hangi biçim altında olursa olsun, Avrupa'da ortaya çıkacak her türden despotizmin sabit kaynağı ve kusursuz temsilcisi haline gelecektir.

Gerçekten de, modern devlet kavramının tam olarak şekillendiği 16. yüzyıl ortasından bu yana Almanya (büyük oranda Alman olan Avusturya İmparatorluğu dahil), açık fikirli ulu taçkafa II. Frederick Voltaire'le mektuplaşırken bile, Avrupa'daki tüm gerici hareketlerin asıl merkezi olagelmiştir. Akıllı bir devlet adamı, Machivelli'nin öğrencisi ve Bismarck'ın öğretmeni vasfıyla II. Frederick herkese, Tanrıya, insana ve tabii ki mektuplaştığı filizoflara da küfredip durdu. Her zamanki gibi "taburlarının Tanrısal gücüne" ("Tanrı daima güçlü taburların yanındadır" der dururdu) ve yanı sıra ekonomisine, mükemmelleştirilmiş (ve tabii mekanik ve despotik) iç idari aygıtına güvenerek yalnızca kendi "devletinin çıkarlarına" inanıyordu. Ona göre (doğrusu bize göre de), devletin gerçek özünü oluşturan şey buydu. Geri kalan her şey, acı gerçeklerle yüzleşmekten aciz insanların hassas duygularını çomaklayan palavralardan ibaretti.

II. Frederick babasından ve büyükbabasından miras kalan devlet makinesini, atalarının açtığı yoldan giderek kusursuzlaştırdı ve yetkinleştirdi. Pek değerli halefi Prens Bismarck'ın ellerinde de bu makine, Avrupa'nın fethi ve potansiyel Prusso-Almanlaştırılması için bir araca dönüştü.

Söylediğimiz gibi, Reform'dan bu yana ilerleyen Almanya, daima Avrupa'daki gerici hareketlerin esas kaynağıydı. 16. yüzyılın ortalarından 1815'e dek söz konusu hareketlerin önderliği Avusturya'ya gitti. 1815'ten 1866'ya kadar bu önderlik Avusturya ve Prusya arasında paylaşıldı. Avusturya'nın hâkimiyeti daha çok, yaşlı Prens Metternich tarafından yönetildiği dönemde, 1848'e dek sürdü. Bizim Kamçılı Tatar-Alman Rusya İmparatorluğumuz, tamamen Alman gericiliğine tahsis edilmiş bu Kutsal İttifaka 1815'te, aktif bir katılımcıdan çok kendini kapılamış bir yalaka olarak katıldı.

Kutsal İttifak'ın işlediği onca günahın sorumluluğundan yakayı sıyırmak isteğiyle Almanlar, kendilerini ve başkalarını, baş kışkırtıcının Rusya olduğu yönünde ikna etmeyi deniyorlar. Biz Rusya'yı buna karşı savunmayız. Hatta Rus halkını çok sevdiğimiz ve onun gelişip özgürleşmesini arzuladığımız için bu aşağılık İmparatorluk'tan, bir Alman'dan çok nefret ederiz. Rus sosyal devrimcileri olarak bizler, programının başlıca hedefi bir pan-Alman devleti yaratmak olan Alman sosyal demokratlarının aksine, her şeyden önce kendi devletimizi tamamıyla yıkmaya çalışıyoruz. Çünkü biz bir devletin, her ne şekilde olursa olsun dayandığı ilkenin, halkı köleleştirip yoksulluğa mahkûm etmek için baskı uygulamak olduğunu çok iyi biliyoruz. Bu yüzden Petersburg kabinesinin politikalarını savunmak gibi bir arzumuz yok, her zaman ve her yerde işe yarar olan gerçeğin aşkına bizim Almanlara verdiğimiz cevap budur.

Doğrusu Rusya, iki taçkafalının, I. Aleksander ve I. Nikola'nın şahsında,[1] Avrupa'nın iç ilişkilerine çok aktif şekilde karışıyormuş görüntüsü verdi. Aleksander Avrupa'yı bir baştan bir

1 I. Aleksander 1801'den 1825'e dek Rusya imparatoruydu. Onun yerini küçük kardeşi Nikola aldı ve o 1825'ten 1855'e kadar tahtta kaldı. Bakunin'in aşağıda belirttiği gibi 1849'da, Macar devrimini bastırmaya yardım etmeleri için Rus ordularını Avusturya'ya gönderen Nikola'dır.

başa dolaştı, bir yığın yaygara ve gürültü kopardı; Nikola da tehditler savurdu, gözdağları verdi. Ama işte bu kadar. Hiçbir şey yapmadılar, yapmak istemediklerinden değil, düpedüz yapamadılar; sevgili arkadaşlarından, Avusturya ve Prusya Almanlarından izin çıkmadı çünkü. Bu taçkafalara sadece şerefli birer gulyabani rolü bahşedildi. Bir zamanlar Avusturya, Prusya ve en nihayet onların denetimleri altında ve icazetiyle Fransız Bourbonlarının (İspanya'ya karşı) oynadığı gibi.

Rus İmparatorluğu sadece bir kez, 1849'da kendi sınırlarının dışına çıktı, amacı Macar ayaklanmasının sıkıntısını yaşayan Avusturya İmparatorluğuna yardım etmekti. Bu yüzyılda Rusya Polonya devrimini iki defa bastırdı ve iki defasında da, bu işe en az Rusya kadar istekli olan Prusya'nın yardımını aldı. Söylemek bile fazla Polonya'yı ezen İmparator'un Rusya'sıdır. Halka ait bir Rusya Polonya'nın özgürlüğü ve bağımsızlığından ayrı düşünülemez.[1]

Rusya tabiatı gereği, Avrupa'da yalnızca zararlı ve özgürlük karşıtı bir etki yaratmayı umabilir; devlet vahşetinin ve baskısı-

1 Polonya on sekizinci yüzyılda fiili anarşi koşullarının içine düştü. 1772, 1793 ve 1795'te üç kez parçalanıp paylaşılarak Rusya, Prusya ve Avusturya tarafından Avrupa haritasından, bağımsız bir devlet mahiyetinde silindi. (Polonya'nın bağımsızlığını yeniden elde etmesi ancak 1. Dünya Savaşı'ndan sonra mümkün olabildi) Rusya genellikle Polonya'nın, Beyaz Rusların, Litvanyalıların ve Ukraynalıların yaşadığı doğu bölgelerini ilhak etti; Prusya orta ve batı kısımları aldı; Avusturya ise Polonyalıların yanı sıra Rutenyalıların da (Ukraynalılara Avusturya İmparatorluğu'nda verilen isim) yaşadığı Galiçya eyaletini aldı.
1815 Viyana Kongresi'nin hükümleri altında Rusya, Napolyon'un Prusya'nın Polonya sömürgelerinden kopardığı, Polonya hâkimiyetinde olan Büyük Varşova Dükalığı topraklarının büyük bölümünü aldı. Bu topraklar başkent Varşova'nın yanı sıra Polonya merkezinin çoğunu kapsıyordu. Adı Polonya Krallığı olarak değiştirildi (Kongre Krallığı olarak da anılır) ve Rus İmparatorluğu içinde bir anayasaya ve özerk bir statüye sahip kılındı. Bu düzenleme 1831'e dek sürdü. 1830-31'de ve 1863'te Polonyalılar Rus yönetimine karşı isyan ettiler. Sonuç olarak Rus Polonyası özerk statüsünü kaybetti, imparatorluğun ayrılmaz bir parçası ilan edildi ve vahşi bir kültürel ve dilsel Ruslaştırma politikasına tabi tutuldu.

nın her yeni uygulamasını, halk ayaklanmalarının kanla bastırıldığı her canlı örneği, hangi ülkede olursa olsun en samimi hisleriyle, büyük bir sempatiyle selamlayacaktır, bundan kimsenin kuşkusu olabilir mi? Fakat mesele bu değil. Mesele onun gerçek etkisinin ne boyutta olabileceği: Aklıyla, gücüyle ve zenginliğiyle Avrupa'da belirleyici bir ses, baskın bir unsur olabilir mi olamaz mı?

Hayır cevabı vermek için Tatar-Alman İmparatorluğumuzun tabiatına ve son altmış yıllık tarihine dikkatle bakmamız yeterli. Rusya, bizim *Kvass** yurtseverlerimizin pek bir muhabbetle hayal ettiklerinden, batı ve güneydoğu pan-Slavcıların çocukça düşlerinde yaşattıklarından ve kendilerini içte veya dışta, proletarya tehlikesinden koruduğu sürece herhangi bir askeri diktatörlüğün önünde eğilmeye hazır şerefsiz Avrupalı liberallerin bunak ve korkakça kuruntularından farklı olarak çok daha zayıf bir güce sahiptir. Petersburg İmparatorluğu'nun bugünkü gerçek durumuna, umuda veya korkuya kapılmadan nesnel bakan biri, onun büyük bir Batılı güç tarafından dürtülmedikçe ve yakın bir ittifaka çağrılmadıkça kılını kıpırdatmayacağını, Batı'da veya Batı'ya karşı herhangi bir yükümlülük altına girmeyeceğini ve zaten bunu beceremeyeceğini çok iyi bilir. Rusya'nın ezelden beri bütün politikası, yabancı bir girişime o veya bu yolla yamanmaktan ibarettir. Ve Polonya'nın açgözlü paylaşımından bu yana da (herkesin bildiği gibi bu işi II. Frederick tezgâhlamıştır, aynı II. Catherine'i ayartıp onunla İsveç'i aynı yolla paylaştığı gibi), Prusya, Rusya'ya mütemadiyen kirli işlerini havale etmektedir.

Avrupa'daki devrimci hareketin gözünde Rusya, Prusyalıların saldırgan ve gerici girişimlerini akıllıca gizledikleri bir per-

* *Kvass,* genellikle evlerde ekmekten yapılan yumuşak bir Rus içkisidir. "Kvass yurtseverleri" terimi, yüzeysel düşünen Rus şovenistlerini tanımlamak için kullanılıyor. (ç.n.)

de işlevi görmektedir. Prusso-Alman ordusu Fransa'nın üzerinden silindir gibi geçtiğine, bununla beraber Fransız egemenliği Avrupa'da kesinlikle sona erdiğine göre artık böyle bir perdeye ihtiyaç kalmamıştır; yeni imparatorluk, Alman yurtseverliğinin en aziz hayallerini gerçekleştirmenin gururuyla, saldırgan gücünü ve sistematik gericiliğini açıkça sergilemekten çekinmemektedir.

Evet, Berlin, Avrupa'daki bütün dinç ve etkili gericiliğin artık tartışmasız önderi ve başkenti, Prens Bismarck da onun baş rehberi ve başbakanı haline gelmiştir. Dikkat edin, dinç ve etkili diyorum, yorgun ve demode değil. Demode, ihtiyar gericilik esas olarak Roma'da ve Katoliktir; o hâlâ, fesat fakat bunak bir hayalet olarak Roma'da, Versailles'da, bir yere kadar da Viyana ve Brüksel'de dolaşıyor. Bunun diğer bir çeşidi de kamçılı-Petersburg gericiliğidir; o herhalde bir hayalet değil, felç olmuş ve geleceksiz olmasına rağmen kendi sınırları dahilinde zulüm yapmaktan geri durmuyor, belki de böyle avunuyor. Bundan böyle dinç, akıllı, gerçekten güçlü gericilik Berlin'de toplanmıştır ve Prens Bismarck'ın devletçi (ve tamamıyla halk düşmanı) dehası aracılığıyla Avrupa'ya buradan yayılmaktadır.

Bu gericilik modern devletin, hedefi bir avuç sermayedarın çıkarına emekçi kitlelerin azami sömürülmesini örgütlemek olan halk düşmanı zihniyetinin bütünüyle gerçek karşılığını bulmasından başka bir şey değildir. Bu devlet, Yid'lerin* ve bir bankacılar çetesinin mali, bürokratik politikalara ve polis rejimine dayalı saltanatını ifade etmektedir ve esas itibariyle askeri güce güvenir. Tabii biz onu sahte-anayasallığın parlamentarizm oyununda izleriz.

En ileri boyutta gelişim sağlamak için modern kapitalist üretim ve banka spekülasyonu, tek başına milyonlarca emekçiyi

* *Yid'ler:* Bakunin, metnin başka yerlerinde de olduğu gibi, Yahudiler için küçültücü bir Rus terimi olan *-zhid-* kelimesini kullanıyor. (ç.n.)

sömürüsüne tabi kılmaya muktedir aşırı merkezileştirilmiş devletlere ihtiyaç duyar. İşçi birliklerinin, gruplarının, komünlerinin, mahallelerinin ve nihayet eyaletlerinin ve uluslarının aşağıdan yukarıya federal örgütlenmesi -ki bu hayali özgürlüğün karşısında gerçek özgürlüğün biricik koşuludur- bu devletlerin özlerine, ekonomik otonominin herhangi bir çeşidi kadar aykırıdır. Oysa sözde-temsili demokrasileriyle gayet güzel idare edip gitmektedirler.

Yalancı halk temsilcileriyle dolu sahte halk meclislerine ve düzmece bir halk egemenliğine dayanan devletin bu en ileri biçimi, başarısı için vazgeçilmez olan iki temel koşulu bir araya getirir: Devletin merkezileşmesi ve mümkün olan en fazla sayıda insanın, yöneten, güya temsil eden ve öte yandan da sömüren bir entelektüel azınlığa fiilen boyun eğmesi.

Marksistlerin, Lassallecıların[1] ve genel olarak Alman sosyal demokratların sosyal ve ekonomik programlarından söz ederken bu olgusal gerçeği daha yakından inceleme ve araştırma fırsatımız olacak. Şimdi dikkatimizi meselenin bir başka tarafına yöneltelim.

Halkın emeğinin sömürülmesi, sahte halk egemenliğinin ve özgürlüğünün hangi politik biçimleriyle olursa olsun aşağılayıcı bir durumdur. Bunu süsleyip püslemek de yetmez. O yüzden yapısında uysal, otoriteye itaat etmeye alışkın bir yan olsa da, hiçbir halk sömürüye gönüllü olarak boyun eğmeyecektir. Ve

1 Bakunin'in daha sonra bu kitapta uzun uzadıya tartışacağı Ferdinand Lassalle (1825-1864), Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin parçası haline gelerek sona eren Genel Alman İşçileri Birliği'nin kurucusuydu. Parlak bir şahsiyet olan Lassalle bir düelloda öldürüldü.
Bakunin, Lassalle ve Marx'ı bir tutmaya çalışmasına karşın, bu ikisinin devlet üzerine görüşleri bütünüyle farklıydı. Lassalle, Marx'ın aksine, sosyalizmin varolan devlet sistemi içerisinde hayata geçirilebileceğine inanıyordu. Devletle işbirliği yapma niyetindeydi ve Bismarck'la defalarca görüştü.

yine bu yüzden sürekli baskı ve zor gereklidir. Bunun adı da polis denetimi ve askeri güçtür.

Modern devlet özü ve hedefleri bakımından ister istemez askeri bir devlettir ve askeri bir devlet zorunlu olarak saldırgan bir devlet haline gelir. Fethetmezse fethedilir. Şu basit nedenden: Bir yerde güç varsa, kesinlikle sergilenmeli ya da faaliyete geçirilmelidir. Mantık dizgesini sürdürürsek, modern devlet mutlak surette güçlü ve büyük olmalıdır; bu onun kendisini koruması için olmazsa olmaz koşuldur.

Modern devlet kapitalist üretim ve (nihai anlamda kapitalist üretimi bile yutmaya muktedir olan) banka spekülasyonuyla benzerlik gösterir. İflas korkusuyla banka spekülasyonu, küçük ölçekli üretimi ve spekülasyonu yutmak pahasına da olsa, sürekli olarak faaliyet alanını genişletmek zorundadır; kapitalist üretimle beraber tek, evrensel ve dünya çapında olmak çabası göstermelidir. Aynı şekilde zorunlu olarak askeri bir devlet kimliğiyle modern devlet, dünya çapında bir devlet olma arzusundadır. Dünya çapında bir devlet de her halükârda yegâne devlet olacağından ve yan yana iki devlet bu durumu mantıksal olarak imkânsızlaştıracağından, böyle bir arzunun gerçekleşebilme ihtimali yoktur.

Her devletin kalbinde yatan bu karşılıksız aşkın tek makul, gerçekleşebilir biçimi hegemonyadır. Fakat hegemonya için de, en azından çevredeki tüm devletlerin görece zayıf olması ve boyun eğmişliği gerekir. Fransa'nın hegemonyası, hükmünü sürdürdüğü dönemde, İspanya, İtalya ve Almanya'nın zayıflığı koşuluna dayanıyordu. Bugün Fransız devlet adamları -tabii ki en başta Thiers- herhalde III. Napoleon'u İtalya ve Almanya'nın ulusal birliklerini sağlayıp toparlanmalarına izin verdiği için hiç affetmiyorlardır.

Şimdi artık Fransa bu konumunu kaybetti ve yerine, bize göre Avrupa'nın tek gerçek devleti olan Almanya geçti.

Şüphesiz Fransız halkı bugünden sonra da tarihte büyük bir rol oynayacak, fakat Fransa'nın kariyeri bir devlet olarak sona ermiştir. Fransa'nın karakteri hakkında bir fikri olan herhangi biri, üstün bir güce yeniden kavuştuğu takdirde onun, ikinci sınıf, hatta diğerlerine eşit bir devlet olarak kalmaya tahammül edemeyeceğini çok iyi bilir. Gambetta, Thiers ve hatta Orlando dükleri, hangisi tarafından yönetilirse yönetilsin bu aşağılık durumla bir devlet olarak barışık kalamayacaktır. Yeni bir savaş için hazırlık yapacak, intikam kollayacak ve kaybettiği üstünlüğü tekrar ele geçirmeye çalışacaktır.

Başarır mı? Kesinlikle hayır. Bunun için bir dizi neden var; biz iki ana nedeni belirtelim: Son olaylar gösterdi ki, en yüksek devlet fazileti, devlet gücünün yüreği olan yurtseverlik Fransa'da kalmamıştır. Egemen sınıflarda kendisini artık ulusal bir böbürlenme şeklinde gösteriyor. Fakat bu bile hayli zayıfladı; bütün büyük *idealleri pratik gerekliliklere* kurban eden burjuva politikaları ve ihtiraslarınca o denli yıpratıldı ki, son savaş sırasında esnaflardan, tüccarlardan, stokçulardan, subaylardan, borsacılardan, generallerden, bürokratlardan, kapitalistlerden, toprak sahiplerinden ve Cizvit eğitimli asillerden bir tek fedakâr kahraman çıkmadı; oysa âdettendir, burjuvalar her savaşta aralarında böyle birkaç tip bulundururlardı. Topu ödlekler gibi, hainler gibi davrandı, mal mülk derdine düştüler ve hatta Fransa'nın başına gelen felaketi Fransa'ya karşı entrikalar çevirmek için fırsat bildiler. Öyle utanmazlaştılar, öyle yüzsüzleştiler ki, Fransa'nın kaderini belirleyen acımasız ve burnu büyük işgalcilerin iltifatlarına mazhar olmak için uğraşıp durdular. Hepsi aman dilediler, her ne pahasına olursa olsun barış dilendiler... Şimdi bütün bu satılmış gevezeler tekrar milliyetçi oldular ve

bununla övünmeye giriştiler. Fakat bu ucuz kahramanların aşağılık yaygaralarını kim dinler; onların daha dünkü alçaklıklarını kim unutturabilir?

Çok daha önemli olan bir gerçek var: Fransa'nın kırsal nüfusunda dahi bir damla yurtseverlik kalmadı. Genel beklentilerin aksine Fransız köylüsü mülk sahibi olup yükü tutturduğundan bu yana yurtseverliği bir kenara bırakmıştır. Oysa o Fransız köylüsü Jan D'arc zamanında Fransa'yı tek başına sırtında taşımıştı. 1792'de ve sonrasında bütün Avrupa'nın askeri koalisyonuna karşı Fransa'yı o köylüler savunmuştu. Fakat o zamanlar işin rengi başkaydı: Köylüler kilise ve asil topraklarının ucuz mezatıyla daha önce köle olarak çalıştıkları toprakların sahipleri haline geldiler ve doğal şekilde, bir yenilgi durumunda sürgünde olan asillerin Alman askerlerinin peşine takılıp geri döneceğinden ve daha yeni elde ettikleri toprakları geri alacağından korktular. Şimdi ise artık böyle bir korkuları kalmamıştır ve sevgili anavatanlarının utanç verici yenilgisi umurlarında bile değildir. Bu köylüler bütün orta Fransa'da, yurtlarını savunmak için silahlanan Fransız ve yabancı gönüllüleri kovdular; gönüllülerin istediği her şeyi geri çevirdikleri gibi, öte yandan Almanları büyük bir konukseverlikle karşılarlarken, bir yandan onları kendi elleriyle Prusyalılara teslim ettiler. Bir bölge dışında: Almanların öteden beri kendi toprakları olarak gördüğü Alsace-Lorrainne bölgesi, Almanlara kötü bir şaka yaparcasına yurtseverliğin en güzel örneklerini sergiledi.

Yurtseverliğe sadece kent proletaryasının sahip çıktığını söylemek yanlış olmaz.

Fransa'nın bütün diğer şehirlerinde ve bölgelerinde olduğu gibi Paris'te de bir tek proletarya ulusal silahlanmayı ve ölümüne savaşmayı dile getirdi, talep etti. Ve tuhaf bir durum ortaya çıktı: "Küçük kardeşlerin" (Gambetta'nın ifadesi, yani proletar-

ya) ortaya koyduğu bu yurtseverce bağlılık ve daha erdemli tavır abilerini pek kızdırdı, burjuvazi sanki kendisine saldırmışçasına proletaryaya karşı nefret duydu.

Bununla beraber mülk sahibi sınıflar belli bir yere kadar haklıydılar. Onlara göre kent proletaryasını harekete geçiren, kelimenin eski ve tam anlamıyla arı yurtseverlik değildi. Gerçek yurtseverlik elbette ki son derece şerefli ama bir o kadar da dar, kapalı, insanlık dışı, çoğu zaman da vahşi bir duyguydu. Bu sadık yurtsever kişiliği anavatanını ve ona bağlı olan ne varsa hepsini tutkuyla seviyor ama öte yandan da yabancı saydığı her şeyden tutkuyla nefret ediyordu; aynı bizim pan-Slavcılarımız[1] gibi. Oysa Fransız kent proletaryasının arasında böyle bir nefretin zerresi bile olmamıştır. Tam tersine, son on yıllarda -diyelim ki 1848'den, hatta daha önceki zamanlardan beri- sosyalist propagandanın etkisi altında bütün ülkelerin proletaryalarına karşı kesinlikle kardeşçe bir tavır geliştirmiştir, Fransa'nın sözde şanşöhreti edebiyatından aynı kesinlikle uzak durmuştur. Fransız işçileri son Napoleon'un giriştiği savaşa karşı çıktılar ve savaşın arifesinde Enternasyonal'in Paris üyelerince imzalanan bir manifestoyla, Alman işçilerine karşı kardeşçe tutumlarını içtenlikle ve yüksek sesle ilan ettiler. Alman askerleri Fransa'ya girdikle-

1 Slavofiller 1840'larda ve bundan sonra da yükselen kültürel milliyetçilerdi. Rusya'nın Batılı değerleri ve kurumları benimsemesini eleştirdiler ve yerli gelenekler temelinde farklı bir ulusal gelişme yolu aradılar. Slavofilizm pan-Slavizmle karıştırılmamalıdır. Slavofiller yerli Rus kültürünü, dinini ve âdetlerini kutsadılar. Hükümeti Büyük Petro devrinden beri Batı pratiğini (bilhassa Alman pratiğini) benimsemekle ve hatta bürokratik baskı nedeniyle eleştiriyorlardı. Pan-Slavizm ise çok daha politik ve saldırgandı; diğer Slav uluslarının "kurtuluşunun" Rus İmparatorluğu'nun dolaysız veya dolaylı himayesi altında gerçekleşmesini bekliyordu. Pan-Slavizm hiçbir zaman Rus hükümetinin resmi politikası olmadı ve gerçekte sık sık Rus dış politikasıyla karşı karşıya geldi. Fakat hükümet, amaçlarına uygun bulduğunda pan-Slav duygulardan faydalanmayı ihmal etmiyordu.

rinde onların sarıldığı silahlar Alman halkına karşı değildi, Fransız proletaryası Alman askeri despotizmine karşı savaştı.

Savaş, Uluslararası İşçi Birliği'nin kuruluşundan tam altı yıl, Cenevre'deki ilk kongresinden de dört yıl sonra başladı. Bu kısacık sürede Enternasyonal'in propagandası sadece Fransız proletaryası içinde değil bütün ülkelerin işçileri arasında yepyeni ve olağanüstü bir düşünce ve duyarlılık dünyasının kapılarını açmayı başardı. O denli özgür düşünceli bir propagandaydı ki bu, özellikle Latin ülkelerinde, hemen hemen bütün önyargıları ve yurtseverce veya cemaatsel alışkanlıkları silip ortak bir uluslararası tutkuyu ateşledi.

Bu yeni bakış açısı en rafine ifadesini 1868'deki bir halk mitinginde buldu. Bilin bakalım nerede? Avusturya'nın Viyana'sında. Güney Almanya ve Avusturya burjuva demokratlarının ortaklaşa Viyana işçilerine götürdükleri ve tek ve bölünmez bir pan-Alman vatanının resmen kabulü ve ilanı anlamına gelen bir dizi politik ve yurtseverce öneriye verilen bir tepkiydi bu. Öneriyi götüren burjuva demokratlar dehşet içinde şu yanıtı aldılar: "Alman anavatanı da ne demek? Bizim yegâne vatanımız işçilerin uluslararası cephesidir; siz sömürücülerin dünyasıysa düşman bir ülkeden başka bir şey değildir bizim için. Bütün dünyanın ezilen ve sömürülen proletaryası bizim kardeşimizdir ve bizi sürekli aldatan sizlerin, bize bir anavatandan söz etmeye hiç mi hiç hakkınız yok."

Ve söylediklerinin içtenliğini göstermek adına Viyanalı işçiler hemen şu ithafla bir kutlama mesajı gönderdiler: "Dünya işçilerinin özgürlük mücadelesinin öncüleri Parisli kardeşlerimize..."

Bütün politik düşüncelerin ötesinde Viyana işçilerinin doğrudan doğruya halkın içgüdülerinin derinliklerinden gelen bu cevabı Almanya'da büyük bir karışıklığa neden oldu. Partinin

kıdemli lideri Dr. Johann Jacoby[1] de dahil olmak üzere bütün burjuva demokratlar paniğe kapıldılar ve nazik yurtsever duyguları zedelendi. Bu panikten devletçi duruşlarıyla Marx ve Lassalle ekolü de payına düşeni aldı. Muhtemelen Marx'ın tavsiyesiyle Liebknecht, ki şu sıralar Alman sosyal demokratlarının lideri sayılmasına rağmen aslında hâlâ burjuva demokrat bir partinin (feshedilen Halkçı Parti) üyesidir, "politik kabalıkları" skandallar koparan Viyana işçileriyle görüşüp anlaşmak üzere apar topar Leipzig'den Viyana'ya gönderildi.[2] Hakkını vermek gerekir: Görevinde öyle başarılı oldu ki bir kaç ay sonra, Ağustos 1868'de Alman işçilerinin Nüremberg Kongresi'nde, Avusturya proletaryasının bütün temsilcileri Sosyal Demokrat Parti'nin dar yurtsever programını kuzu kuzu imzaladılar.[3]

Fakat bu sadece, az ya da çok eğitimli ve burjuva olan parti liderlerinin politik yönelimleriyle Alman veya en azından Avusturya proletaryasının barındırdığı devrimci içgüdü arasındaki derin ayrımı ortaya koymuş oldu. Doğru, Almanya'da ve Avus-

1 Königsbergli bir doktor ve siyasi şahsiyet olan Johann Jacoby (1805-1877), 1848 ve 49'da Frankfurt Parlamentosu'nun üyesi, sonra da Prusya Parlamentosu'nun üyesi olarak görev yaptı. Saygıdeğer bir demokrat ve anayasacıydı, sonunda Sosyal Demokrat Parti'ye katıldı. Bakunin, Jacoby ile 1848'de Frankfurt'ta tanışmıştı. Bakunin'in göndermede bulunduğu parti, burjuva demokratlardan ve Prusya karşıtı cumhuriyetçilerden oluşan bir güney Alman grubu olan Alman Halk Partisi'dir.

2 Wilhelm Liebknecht (1826-1900), 1869'da kurulan İşçilerin Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin kurucularındandı. Önceleri radikal-demokrat ve emek yönelimli bir parti olan Saksonya Halk Partisi'ni kurmuştu. 1860'larda Liebknecht ve diğer sosyalistler, Alman Halk Partisi'ndekilerle benzer şekilde orta sınıf liberallerle işbirliği yaptılar. Bakunin'in burada yaptığı imaların tersine, Marx gerçekte bu politikayı reddetti.

3 Alman İşçileri Toplulukları'nın 1868 Eylül'ünde Nüremberg'de toplanan Beşinci Kongresi, siyasi demokratikleşmenin işçi sınıfının toplumsal ve ekonomik kurtuluşu için vazgeçilmez bir koşul olduğunu ilan etti. Bu, Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin 1869'daki kuruluşunda da kabul edilen bir duruştu. Bkz. sf. 282, dipnot 3.

turya'da, sosyal devrimcilikten çok düzen içi politik hesaplar yapan bir partinin propagandasıyla halkın devrimci içgüdüsü bastırıldı ve gerçek hedefinden sürekli olarak saptırıldı; 1868'den bu yana da çok az ilerleme kaydetti ve bilinçlerde yer edemedi. Buna karşılık, söz konusu boyunduruktan ve sistematik yozlaşmadan etkilenmeyen Latin ülkelerinde, Belçika, İspanya, İtalya ve özellikle Fransa'da özgürce büyük bir gelişme sağladı ve şehirlerdeki fabrika proletaryasının gerçek devrimci bilinci haline geldi.*

Daha önce de belirttiğimiz gibi, Fransız proletaryası, örneğin İngiliz işçilerinden farklı olarak, sosyal devrimin evrensel bir bilinç karakteri taşıdığını ve bütün ülkelerin proletaryalarının dayanışması anlamına geldiğini çoktandır biliyordu. Bunu daha 1790'lardaki mücadelelerinde fark etmişlerdi; kendi eşitlikleri ve özgürlükleri için savaşırken aslında insanoğlunun tümünü özgürleştirdiklerinin ayrımındaydılar.

İnsan soyunun özgürlüğü, eşitliği ve kardeşliği... Bugün artık bu büyük sözler, sık sık boş nakaratlar olarak kullanılıyor. Oysa ilk kez dile getirilirlerken insanların yüreklerini kabartıyor, içlerini ısıtıyorlardı; o günün bütün devrimci şarkılarında dilden dile dolaşıyorlardı. İşte bu sözler Fransız işçilerinin yüreklerine yeni bir toplum inancı ve sosyal-devrimci bir tutku olarak kazınmıştır, tabiri caizse doğaları haline gelmiştir ve hatta bilinçsizce de olsa düşüncelerinin, taleplerinin ve de hareketlerinin yönünü çizmiştir. Sıradan bir Fransız işçisi bile devrimin kendisi için olduğu kadar, bütün dünya için de olduğuna, hatta

* İngiliz işçileri sadece kendi kurtuluşları ve koşullarının düzeltilmesi için mücadele etmişlerse de kuşkusuz bu çabaları bütün insanlığın çıkarınaydı. Fakat İngilizler bunun da farkında değiller, arayışları bu değil. Oysa Fransızlar bu bilince vakıflar, arayışları bu yönde ve bu yüzden olumlu bir farklılık taşıyorlar, devrimci mücadeleleri gerçekten evrensel bir anlam ve nitelik kazanıyor.

kendisinden fazla dünyanın geleceği için olduğuna inanır. Pratik politikacılar veya Gambetta türünden radikal cumhuriyetçiler, Fransız proletaryasını bu kozmopolit yönelimden ayırmaya çalışıyorlar. Onları boş yere şu sözlere ikna etmeye çabalıyorlar: Bütün dünyanın, bütün insanlığın kurtuluşunu düşleyeceğinize önce kendi özgürlüğünüzü ve refahınızı düşünün. Bunun için gelin, siz de devletin bir parçası olun ve bizim gibi siz de Fransa'nın şan şöhreti, politik üstünlüğü için uğraşın ve ulusal çıkarlara bağlanın... Çok anlaşılır bir dert bu burjuvalar için ama nafile. Çünkü bu düş Fransız proletaryasının doğal bir parçasıdır, onlar devletçi yurtseverliğin son kalıntılarını da imgelemlerinden ve kalplerinden kovdular. Ve doğayı yeniden yaratamazsınız!

1870-71 olayları az önce söylenenleri bütünüyle kanıtlamış oldu. Fransa'nın bütün şehirlerinde proletarya seferberlik çağrısı yaptı ve Almanlara karşı bir milis gücü oluşturulması talebinde bulundu. Bir yandan proletaryanın eline silah vermektense Prusyalılara boyun eğmeyi bin kez yeğleyen burjuvazinin çoğunluğunun alçaklığı ve ihaneti, bir yandan da Paris'teki Ulusal Savunma Hükümeti'nin sistematik olarak uyguladığı gerici karşı-hareket ve diktatör Gambetta'nın eyaletlerdeki aynı ölçüde gerici halk düşmanı muhalefeti tarafından felce uğratılmasıydı proletarya kuşkusuz amaçladıklarını gerçekleştirmiş olacaktı.

Bütün olumsuzluklara rağmen Alman işgalcilere karşı koşulların elverdiği ölçüde silahlanan Fransız işçileri, kendi hakları ve özgürlükleri için olduğu kadar Alman proletaryasının da hakları ve özgürlükleri için savaştıkları inancı içindeydiler. Fransız devletinin şanı şöhreti umurlarında bile değildi, onların bütün derdi, burjuvazinin bir köleleştirme aracı olarak kullandığı nefret edilesi askeri güce karşı kesin bir zafer kazanmaktı. Alman askerlerinden Alman oldukları için değil, asker oldukları

için nefret ediyorlardı. Thiers'in Paris Komünü'nü bastırmak için kullandığı askerler safkan Fransızdılar ama birkaç gün içinde, Alman ordusunun yaptığı kıyım ve gaddarlıktan daha fazlasını yaptılar. Şu andan itibaren, proletarya için yerli veya yabancı, bütün askerler düşmandırlar ve Fransız işçileri bunun farkındadır. Bu yüzden de milisleri hiçbir şekilde yurtsever olmayacaklardır.

Şehri kuşatma altında tutan Alman kuvvetlerinin gözü önünde Paris Komünü'nün Versailles halk kongresine ve anavatanın kurtarıcısı sıfatlı Thiers'e karşı başlattığı ayaklanma, Fransız proletaryasını bugün motive eden yegâne tutkunun ne olduğunu gayet güzel ifade etmektedir. Bundan böyle proletaryanın, sosyal devrimden başka bir davası, başka bir savaşı olmayacak, olamaz!

Öte yandan yenilen komünarlara karşı Versailles temsilcilerinin uyguladığı akılalmaz gaddarlık, onların içlerinde taşıdıkları azgın şiddeti ve kötülüğü açıkça göstermiştir. Devlet yurtseverliğinin durduğu yerden bakıldığında, Paris işçileri ayaklanarak korkunç bir suç işlediler: Fransa'yı bozguna uğratan, onun ulusal gücünü ve şanını yerle bir eden Alman ordusunun gözünün önünde işçiler, kendilerini vahşi, kozmopolit bir sosyal devrimci tutkuya kaptırarak Fransız devletini temelden yıkmaya, devletin bölünmez bütünlüğünü parçalayıp yerine özerk kömünleri geçirmeye kalktılar ve böylece Fransa'nın şerefini beş paralık ettiler. Almanlar hiç olmazsa Fransa'nın sınırlarını geriletip politik gücünü azaltmakla kalıyorlardı. Oysa işçiler onu bütünüyle ortadan kaldırmaya niyetlendiler ve bir de bu haince gayeleriyle iftihar eder gibi tuttular, Fransa'nın mazide kalmış ihtişamının görkemli tanığı Vendome sütununu devirip çöpe attılar.[1]

1 Paris'in Vendome alanında bulunan bu anıt, Julius Sezar'ın heykelini taşıyan bir sütundur. III. Napoleon tarafından, önceleri I. Napoleon'un bizzat diktirdiği heykelinin bulunduğu yere konulmuştu. Sütun imparatorluk görkeminin sembolü sayıldığından Paris Komünü'nün talimatı üzerine bir halk töreniyle yıkıldı, ama daha sonra tekrar yerine dikildi.

Politik ve yurtseverce bir yerden bakan biri için bu benzeri görülmemiş saygısızlıktan daha ağır bir suç olabilir mi? Ağırlaştırıcı birtakım nedenler olmasa belki... Fransız proletaryası bu suçu, demagogların telkinleriyle veya her ulus gibi Fransa'nın tarihinde de sık sık görülen ulusal dolduruş anlarından birinde tesadüfen işlememiştir. İşin içinde taammüd vardır. Bu sefer Paris işçileri gayet soğukkanlı ve bilinçli bir şekilde hareket ettiler. Devlet yurtseverliğini tutkuyla reddettiler, geçici değil derinlemesine, dahası dikkatle bakıldığında halkın kendi bilincine dönüşen bir tutkuydu bu. Söz konusu tutku, bütün kurumları, konforu, ayrıcalıklarıyla kurulu düzenin yarattığı uygarlığı tümden yutmaya hazır bir hortum gibi, korkulu gözlerle kendisine bakan dünyanın önüne pervasızca, birden çıkıverdi...

Bu olaylar bir şey gösterdi; berrak olduğu kadar da korkunç olan bir gerçek var artık ortada: Bundan böyle sosyal devrimci tutkuya kapılmış, baştan aşağı doğruluk, adalet, özgürlük, eşitlik ve kardeşlik gibi insani ilkelerle (saygıdeğer yöneticilerimiz için bu ilkeler, resmi törenlerde atılan nutuklarda zararsız birer cümle öğesi olarak hoş görülebilir) donanmış, yepyeni bir dünya yaratmak çabasındaki aç ve yabani proletaryayla, sömürü düzenlerini koruma telaşı içinde son bir umutla devlete, yasalara, metafiziğe, teolojiye, ordu ve polis kuvvetine sarılan semiz ve çıtkırıldım egemenlerin dünyası arasında bir uzlaşma kesinlikle mümkün olmayacaktır. Bu iki dünya, kaba saba işçilerin dünyasıyla, kibar ve eğitimli sosyete -hepimizin bildiği gibi güzellik ve erdem namına ne varsa bunlar temsil ederler- birbirinden ebediyen ayrılmıştır.

Sadece Fransa'da değil, Avrupa'nın dört bir köşesinde ölümüne bir savaş hüküm sürmektedir ve bu savaş ancak taraflardan birinin kesin zaferi, diğerinin de kesin yenilgisiyle sona erebilir!

İki ihtimal var: Ya burjuvazi emekçi kitleleri eskiden olduğu gibi süngü, kırbaç veya sopa zoruyla (Tanrının ilahi buyrukları ve bilimin akılcı önerileri doğrultusunda tabii ki) çalıştırmak için hoşnutsuz halkı baskı altında tutmaya ve emeğini köleleştirmeye devam etmek ve bunu şu an için olanaklı kılan, devletin askeri diktatörlük veya imparatorluk biçiminde restorasyonu yoluna gitmek zorundadır, ya da işçiler yüzyıllardır süren bu nefret edilesi boyunduruğu eninde sonunda fırlatıp atacaklar ve onun temelini teşkil eden burjuva uygarlığını toptan yıkıp geçeceklerdir; bu da sosyal devrimin zaferi ve devlet egemenliğine dayalı bütün bir sistemin yok olması demektir.

Devlet bir yanda, sosyal devrim diğer yanda... Bugün bunlar, Fransa'da diğer ülkelere oranla daha belirgin olmakla beraber, Avrupa'nın her yerinde günlük toplum hayatının özünü oluşturan karşıtlığın iki kutbudur. Bütün burjuvaziyi ve elbette burjuvalaşmış asilleri de kapsayan devlet, odak noktasını, en güvenli sığınağını ve de nihai savunusunu Versailles'da buldu. Sosyal devrim Paris'te esaslı bir yenilgiye uğramış olsa da kesinlikle tükenmiş değildir; şimdilerde şehirlerdeki fabrika proletaryasını bir uçtan bir uca kucaklamakla kalmıyor, güney Fransa'da büyük alanlara yayılan ısrarlı propagandasıyla kırsal nüfusu da kendisine çekiyor. İşte bu iki dünyanın, ezenlerin ve ezilenlerin, özellikle Fransa'da düşmanlık noktasına varan uzlaşmaz karşıtlıkları, Fransa'nın tekrar üstün ve hâkim bir devlet haline gelemeyecek olmasının ikinci temel nedenidir.

Fransız toplumunun bütün ayrıcalıklı tabakaları, Fransa'nın eski görkemli günlerine dönmesinden kuşkusuz büyük mutluluk duyacaklardır. Ama yalnızca proletaryanın hayatını ve özgürlüğünü feda etmesi koşuluyla... Yoksa para kazanma hırsıyla gözleri dönmüş olan bu benciller topluluğu söz konusu iş için ayrıcalıklarından, mal mülklerinden en ufak bir fedakârlıkta bulun-

mazlar, hele proletaryayla eşit hak ve koşullara mahkûm olmaktansa yabancı bir ülkenin boyunduruğunu tercih ederler.

Şu anda gözlerimizin önünde olup bitenler söylediklerimizi bire bir doğruluyor. Thiers'in hükümeti, Berlin kabinesiyle yaptıkları anlaşma doğrultusunda Alman askerlerinin işgali altındaki Fransız şehirlerinin Eylül ayında boşatılmaları gerektiğini Versailles kongresine resmen bildirdiğinde, egemen sınıfların koalisyonundan başka bir şey olmayan bu kongrenin çoğunluğundan tek bir ses bile çıkmadı, anlaşma hükmüne kuzu kuzu boyun eğdiler. Çünkü onlar için hayati öneme sahip hisse senetleri dibe vurmuştu ve ne olursa olsun istikrar gerekiyordu. Böylelikle burjuvazi Alman ordusunun varlığının kendisi için kurtuluş ve rahatlık demek olduğunu, Almanların Fransa'yı terk etmesinin idam hükmünden farksız olduğunu anlayıverdi.

Yani Fransız burjuvazisinin hikmeti harbiyesi kendinden menkul yurtseverliği, kurtuluşu utanç içinde boyun eğmiş bir Fransa'da buluyor. Eğer bu konuda hâlâ kuşkusu olanlar varsa, muhafazakâr bir Fransız gazetesi alıp okumalıdırlar. Gerici partinin bütün fraksiyonlarının -Bonapartistler, lejitimistler ve Orleanistler-, Barodet Paris'ten milletvekili seçildiğinde ne denli korktukları, altüst oldukları ve öfkelendikleri gayet iyi bilinir. Peki yahu kimdir bu Barodet?[1] Bu zat, konumu, içgüdüleri ve eğilimleri mahiyetinde muhafazakâr, fakat sözlerine bakılırsa demokratik ve cumhuriyetçi ve fakat gerici politikaların yürütülmesini önlemek bir yana, yürütülmesine yardım eden, dev-

1 Desire Barodet (1823-1906), 1872 ve 73 yıllarında Lyon belediye başkanlığı görevini yürüttü. Belediye yetkililerinin devrimci tavırlarına sinirlenen Ulusal Meclis, Lyon'un belediyeliğini kaldırdı; bunun üzerine sol bir protesto mahiyetinde Barodet, Thiers hükümetinin resmi adayını geçerek Paris'teki boş bir parlamento üyeliğine seçildi.
Bakunin 1870 Eylül'ünde Lyon'da anarşist bir isyan başlatmaya çalıştığı sırada, bir cumhuriyetçi olan Barodet, belediye encümenliğinin ve Louis Napoleon'un ölümü üzerine şehrin yönetimini devralan Kamu Güvenliği Komitesi'nin üyesiydi.

rimle arasında en ufak bir bağ bulunmayan ve zaten hiç bulunmamış olan ve 1870-71 yıllarında Lyon'da burjuva düzenini hararetle savunan bir adamdır; Gambetta'nın partisinde bol miktarda bulunan adilerden biridir yani. Şimdilerde bir yığın burjuva yurtseveri gibi o da devrimcilikle hiçbir alakası olmayan Gambetta'nın kurallarına göre çalışmayı pek faydalı buluyor. Oysa Paris onu cumhurbaşkanı Thiers'e ve Versailles'daki monarşist sahte halk kongresine inat olsun diye seçmişti ve bu sıradan herifin seçilmesi bile muhafazakâr partinin topunu ayağa kaldırmaya yetmişti. Muhafazakârların başlıca şikâyeti neydi biliyor musunuz? Almanlar!

Hangi gazeteyi açarsanız açın, burjuvazinin Fransız proletaryasını Prens Bismarck'ın ve onun imparatorluğunun kendine hak gibi gördüğü gaddarlığıyla nasıl tehdit ettiğine tanık olacaksınız -ne yurtseverlik ama! Aslında bütün dertleri Fransa'daki sosyal devrim tehdidine karşı Almanlardan yardım dilenmek. Öyle salakça bir korku içindeler ki, zararsız Barodet'yi dahi devrimci bir sosyalist olarak görüyorlar.

Yurtseverliği çoktan bir kenara bırakmış olan Fransız burjuvazisinin içinde bulunduğu bu duygu durumuyla Fransa eski gücüne ve üstünlüğüne kavuşmak için ufacık bir umut besleyebilir mi?

Fransız proletaryasının yurtseverliğine gelince, onun da pek umut verici olduğu söylenemez. Onların anavatanlarının sınırları artık bütün dünya proletaryasını kapsayacak kadar genişlemiştir. Bu konuda Paris Komünü'nün tavrı kesindir ve yanı sıra Fransız işçilerinin çoktandır İspanyol devrimine karşı açıkça ifade ettiği sempati, egemen sınıflar için olduğu kadar Fransız proletaryası için de devlet yurtseverliği bahsinin kapandığını göstermektedir. Bu durum bilhassa Güney Fransa'da oldukça belirginlik kazanmaktadır; burada Fransız proletaryası açıkça,

İspanyol proletaryasıyla tüm ulusal farkların ve sınırların ötesinde kardeşçe bir birlik ve dahası özgür emeğe ve kolektif mülkiyete dayalı bir halk federasyonu oluşturmak yönündeki arzusunu belirtmiştir.

Bütün toplumsal tabakalarında böyle bir yurtseverlik eksikliği varken, üstelik aralarında halihazırda aleni ve acımasız bir savaş hüküm sürerken Fransa nasıl yeniden güçlü bir devlet haline gelebilir? Yaşlı cumhurbaşkanının (Thiers) üstün devlet adamı meziyetleri de, yaptığı onca zulüm de (on binlerce Paris komünarının kadın çocuk demeden katledilmesi, binlercesinin Yeni Kaledonya'ya gönderilmesi...) boşunadır, eski Fransa geri gelmeyecek!

Thiers'ın istikrar ve itibar için gösterdiği onca çabaya yazık; Fransa bir daha ne eski düzenine dönebilir, ne de askeri gücüne kavuşabilir. Proletarya ve burjuvazi arasındaki mücadele bütün kurumları temelinden sarsıyor, devletin gövdesi çatırdıyor, parçalanıyor; devlet her an yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya. Bu derece elden ayaktan düşmüş bir devlet nasıl olur da genç ve güçlü Alman devletiyle rekabet edebilir?

Bir kez daha söylüyorum, üstün bir güç olarak Fransa'nın işi bitmiş, politik hâkimiyet devriyse bir daha başlamamak üzere kapanmıştır; aynı edebiyatındaki klasisizm ya da siyaset tarihindeki monarşi ve cumhuriyet devirleri gibi... Devletin yaşlı temelleri bütünüyle çürümüştür ve Thiers onların üzerine muhafazakâr cumhuriyetin -cumhuriyet makyajıyla monarşist bir devlet elbette ki- bina etmek için boşa uğraşıyor. Şu anda Radikal Parti'nin lideri, açıkça Thiers'in çömezi olan Gambetta ise yeni temeller üzerine yeni bir devlet, güya gerçekten cumhuriyetçi ve demokratik bir devlet kurma vaatleri savuruyor: O yeni temelleri ara ki bulasın...

Zamanımızda aklı başında ve güçlü bir devletin yegâne sağlam temeli askeri ve bürokratik merkezileşme olabilir. Monarşi ile tam anlamıyla demokratik bir cumhuriyet arasında tek bir esaslı fark vardır: İlkinde devlet yetkilileri egemen sınıfların çıkarına halkı ezip soyarlar, bir yandan da ceplerini doldururlarken hükümdar aşkına çalışmaktadırlar; diğerindeyse bu aşkın adı halk iradesidir. Cumhuriyet sisteminde hayali bir halk, sözüm ona devletin temsil ettiği "yasal halk", yaşayan, gerçek halkı boğazlar. Ancak halk adına boğazına sarılan ellerin kendi elleri olduğunu o halka anlatmak herhalde hayli güç olacaktır!

Sosyal devrim tutkusu artık Fransız proletaryasını tamamen fethetmiştir. Bu tutku ya doyurulacak, ya da bastırılacak, başka yolu yok. Ancak baskıcı devlet gücü, burjuvazinin bu son kalesi yıkılırsa bu tutku doyurulabilir. Çünkü en demokratiğinden en baskıcısına kadar hiçbir devlet halka ihtiyacı olan şeyi veremez: Bu şey halkın aşağıdan yukarıya doğru, her türlü müdahale ve vekâletten bağımsız öz örgütlenmesidir. Marx'ın sahte halk devleti tasarısı da dahil bütün devletçi sistemler halkın, halk adına düşünen, halka rağmen davranan bir grup eğitimli ve ayrıcalıklı azınlık tarafından yönetilmesinden başka bir şey değildir.

Bu sebeplerden dolayı mülk sahibi egemen sınıfların halkın tutkularını ve taleplerini karşılaması kesinlikle imkânsızdır. Geriye tek bir görüntü kalıyor: Devlet baskısı; gerektiğinde aleni, gerektiğindeyse gayri resmi tahakküm demek olan, bir kelime mahiyetinde bile başlı başına baskı anlamına gelen devlet... Gambetta da en az Thiers kadar burjuva çıkarlarının temsilcisidir; o da güçlü bir devlet ve orta sınıfın, bir de belki Fransız proletaryasının çok küçük bir bölümünü temsil eden burjuvalaşmış işçi tabakasının koşulsuz tahakkümünü istiyor. Thiers'le aralarındaki fark bütünüyle şundan ibarettir: Eski zamanın eğilimleri ve önyargılarının etkisinde olan Thiers, sadece çok zen-

gin burjuvazinin desteğine ve icazetine dayanıyor, küçük burjuvaların ve burjuvalaşmış işçilerin yeni bir hükümet kurulması önündeki ısrarlı taleplerineyse kuşkuyla bakıyor. Egemen sınıfların tekmeyi vurduğu Gambetta ise politik gücünü, cumhuriyetçi-demokratik diktatörlüğünü, şimdiye kadar devlet yönetiminin avantalarından ve onurundan yoksun bırakılan, baştan aşağı burjuva bir çoğunluğa dayandırmaya çalışıyor.

Gambetta, (bizce de) gayet haklı olarak, söz konusu çoğunluğun desteğiyle iktidarı ele geçirirse, bankacıların, büyük toprak sahiplerinin, tüccarların ve sanayicilerin, kısacası halkın emeğinin en azılı ve zengin sömürücülerinin kendine döneceklerini, onu kabul edeceklerini ve onunla ittifak ve dostluk fırsatı kollayacaklarını düşünüyor. Gambetta elbette ki onlara tekme vurmayacak, çünkü o adına yaraşır bir devlet adamı olarak, egemen sınıfların desteğinin ve dostluğunun güçlü bir devlet için vazgeçilmez olduğunu pek iyi bilir.

Bu da Gambetta'nın en az öncekiler kadar yalancı ve baskıcı olacağı anlamına geliyor. Ve daha demokratik bir görünüm sergileyeceğinden zenginlere ve açgözlü azınlığa halkın emeğini daha pervasızca sömürmeleri için elverişli ve güvenilir bir zemin hazırlayacaktır.

Modern okulun piyasaya sürdüğü bir devlet adamı olarak Gambetta, en geniş demokratik uygulamalardan ya da genel oy hakkından en ufak bir korku duymamaktadır. O, bunların halk için ne denli az, sömürücü sınıflar içinse ne denli çok güvence sağladığını herkesten daha iyi biliyor ve bu yolla halk iradesinin hayali temsiline dayalı idari despotizmin hiç olmadığı kadar şiddetli ve güçlü olacağının farkında.

Bundan dolayı Gambetta, eğer Fransız proletaryası bu ihtiraslı avukatın vaatlerine kanacak ve tüm asiliğine rağmen de-

mokratik cumhuriyetin işkence tezgâhına yatacak olursa, Fransız devletini eski şanına ve üstünlüğüne kavuşturmayı kuşkusuz başaracaktır.

Fakat sayfalardır açıklamaya çalıştığımız mesele de zaten bu: Başaramaz. Bugün dünya üzerinde hiçbir kuvvet, hiçbir siyasi veya dini araç yoktur ki herhangi bir ülkenin ve özellikle Fransa proletaryasının ekonomik özgürleşme ve toplumsal eşitlik arzusunu boğabilsin. Gambetta ne yaparsa yapsın, ister süngüyle tehdit etsin, isterse gönül okşayıcı sözler söylesin, bu arzunun taşıdığı herkülümsü güçle başa çıkamayacak, emekçi kitleleri devletin ihtişamlı arabasına at gibi koşmayı başaramayacaktır. Proletaryayla burjuvazinin arasını bulmaya ve aralarındaki amansız mücadeleyi sona erdirmeye tatlı dili de yetmeyecektir. Üstelik proletaryayla burjuvazinin savaşı Fransız devletinin kaynaklarının ve gücünün tamamına mal olacağından, Fransa'nın Avrupa devletleri üzerinde yeni bir hâkimiyet oluşturmaya takati kalmayacaktır. Bismarck'ın imparatorluğuyla nasıl boy ölçüşebileceğini varın siz düşünün!

Fransız devletinin sözde-yurtseverlerinin iddiası ne olursa olsun, onlar ne kadar şişinirse şişinsin Fransa'nın Avrupa trenindeki yeri bundan böyle ikinci mevkidir. Ayrıca tıpkı İtalyan devletinin 1870'den önce Fransa İmparatorluğu'nun politikalarına tabi oluşu gibi, Fransa da Alman İmparatorluğu'nun liderliğine ve dostane emirlerine tabi olacaktır.

Bu, dünya pazarında işlerini tıkır tıkır yürüten Fransız spekülatörler adına hayli avantajlı bir konum olsa gerek; ama ulusal gururları düşünülürse Fransa'nın devletçi yurtseverleri için aynı şeyleri söylemek herhalde mümkün değildir, çünkü hiç de kıskanılacak bir durum arz etmiyor Fransa'nınki. Gerçekten de, 1870'den önce olsaydı Fransa'nın Almanya'ya yenilmesi ve boyun eğmesi burjuvazinin en sadık ve inatçı savunucularını bile

sosyal bir devrime götürecek kadar utandırabilir, onların gururlarını zedeleyebilirdi. Ama proletaryanın ve sosyal devrimin ne olduğunu anladıkları 1870'den bu yana, Almanlara utanç içinde boyun eğmek dururken tutup da proletarya tarafından alaşağı edilme riskine girmeyeceklerini cümle âlem biliyor.

Fransız devletinin eski gücüne bir daha asla kavuşamayacağı yeterince açık değil mi? Ancak bu kesinlikle Fransa'nın evrensel ve ilerici işlevinin de sona ermesi anlamına gelmiyor. Bir devlet olarak şanını yitirmiş olan Fransa'ya taptaze bir sosyal devrim şan olacaktır.

II

Fakat eğer Fransa havlu attıysa, geriye kalan Avrupa devletlerinden hangisi yeni Alman İmparatorluğu'yla başa çıkabilir?

Kesinlikle Büyük Britanya olamaz bu devlet. Çünkü her şeyden önce İngiltere, hiçbir zaman kelimenin tam ve modern anlamıyla bir devlet; askeri, polisiye ve bürokratik merkezileşme anlamında klasik bir devlet olmamıştır. İngiltere daha ziyade, toprak mülkiyetine dayalı geleneksel bir aristokrasiyle yeni bir mali aristokrasiden menkul bir çıkarlar federasyonunun egemenliği altında olan kendine özgü bir toplumdur. Fakat burada da proletarya, az-çok farklı özellikler gösteriyor olsa da, tıpkı Fransa'daki gibi ekonomik eşitlik ve siyasi haklar adına açık ve tehditkâr bir mücadele vermekten geri kalmamaktadır.

Elbette İngiltere'nin kıta Avrupa'sının siyasi olayları üzerindeki etkisi daima büyük oldu. Fakat bu etki askeri gücünden çok ekonomik gücüne dayanıyordu. Herkesin bildiği gibi bugün

söz konusu etki de önemli ölçüde aşınmıştır. Çok değil otuz yıl önce İngiltere, Almanların Ren eyaletlerini işgal etmesine ya da Rusya'nın Karadeniz'deki üstünlüğünü yeniden yapılandırmasına ve Khiva seferine kesinlikle müsamaha göstermezdi.[1] Giderek süreklilik kazanan bu uysal tavır, İngiltere'nin günbegün belirginleşen siyasi iflasını ortaya koymaktadır. Bunun da nedeni proletarya ve burjuvazi arasındaki derin çelişkilerdir.

İngiltere'de sosyal devrim sanıldığından çok daha yakın. Üstelik oldukça sert ve iyi örgütlenmiş bir direnmeyle karşılaşacağından diğer ülkelerden çok daha şiddetli olacaktır.

İtalya ve İspanya'dan söz etmeye bile gerek yok. Çünkü bu ülkeler hiçbir zaman tehditkâr ve güçlü devletler haline gelemeyeceklerdir. Nedeni maddi kaynaklardan yoksun olmaları değil, asıl neden halklarının yapısal özelliklerinin onları tamamıyla farklı hedeflere, farklı mecralara sürüklemiş olmasıdır.

Katolik fanatizm ve V. Charles ile II. Philip'in despotizmiyle normal gelişim seyrinden sapan İspanya, 16. ve 17. yüzyıllarda halkının emeği yerine Amerika'dan apardığı altın ve gümüşle zenginleşerek dünya çapında bir monarşi kurdu. Havadan gelen bu zenginliğin aptalca gururu İspanya'ya pahalıya mal oldu. Entelektüel, ahlaki yozlaşma ve maddi bir yoksullaşma baş göstermekte gecikmedi. İspanya'nın, bütün Avrupa'nın korkup hınç duymasına, hatta Avrupa toplumlarındaki ilerlemenin bir an için duraksamasına neden olan bu kısa ve doğaüstü gelişimi aniden durdu, gücü tükendi ve İspanya aşırı miskin, zayıf ve umur-

1 Kırım Savaşı'nı sona erdiren 1856 Paris Anlaşması'nın şartları gereği Karadeniz tarafsızlaştırıldı ve Rusya'nın burada bir donanma bulundurması yasaklandı. 1870'de Rusya, Fransa-Prusya Savaşı'nın Almanya'nın zaferiyle sonuçlanmasının yarattığı karışıklıktan faydalanarak Paris Anlaşması'nın hükümlerini reddetti.
1860 ve 70'lerde Rus İmparatorluğu tarafından ilhak edilen veya Rusya'ya tabi kılınan birkaç Orta Asya toprağından biri olan Khiva Hanlığı 1873'ün başlarında Rus askerlerince fethedildi.

samaz bir devlet haline geldi. Ardından gelen Bourbonların ahmakça idaresiyle de itibarı dibe vurdu. Ta ki I. Napoleon'un yağmacı ordusu İspanya'yı işgal edip iki yüzyıllık uykusundan uyandırana kadar...

Böylece İspanya'nın hâlâ yaşıyor olduğu anlaşıldı. Cahil ve silahsız kitlelerin güçlü bir tutkuyla birleşerek hareket ettikleri sürece dünyanın en iyi ordularına karşı durabileceklerini kanıtlayan dört başı mamur bir halk ayaklanmasıyla esaretten kurtuldu. Dahası İspanya, halkın özgürlük tutkusunun yozlaşmaması adına cehaletin, burjuva uygarlığına yeğ tutulabileceğini göstermiş oldu.

Almanlar 1812-13 ulusal ayaklanmalarıyla (ulusal ayaklanmalar, halkçı değil) boşuna böbürlenip duruyorlar. Üstelik bir de İspanya'yla kıyaslıyorlar. Almanlarınkinin İspanya ayaklanmalarıyla karşılaştırılabilir hiçbir tarafı yoktur. İspanyollar o güne dek yenilgi yüzü görmemiş bir işgalciye karşı ayaklandılar, oysa Almanlar, ancak Napoleon Rusya karşısında kesin bir yenilgiyle belasını bulduktan sonra ayağa kalktılar. O zamana dek Fransız ordularına karşı direnişe cesaret edebilen tek bir Alman köyü ve kasabası yoktu.

Görünen o ki Almanlar itaate, yüce devlet erdemlerine hayli alışkın olduklarından, dahili otoritenin yerine işgalcilerin otoritesi geçer geçmez onu da kutsal sayıverdiler. Prusyalı generaller kalelerini, istihkâmlarını ve şehirleri birbiri ardı sıra teslim ederlerken kendi kendilerine, o zamanki Berlin kumandanının unutulmaz vecizesini tekrarlıyorlardı: "Düzen yurttaşın birinci görevidir!"

Napoleon yalnızca Tirol'de gerçek bir halk direnişiyle karşılandı. Bilindiği gibi Tirol Almanya'nın en geri kalmış, en eğitimsiz köşesidir. Oysa Almanya'nın eğitim düzeyi yüksek eyaletlerinin bir tekinin bile gözü direnmeyi kesmedi.

Doğası gereği kaba, kargaşalı ve acımasız olan[1] bir halk ayaklanması daima büyük kayıpları, insan hayatının ve maddi değerlerinin fedasını öngerektirir. Kitleler her zaman fedakârlığa hazır, kahramanca davranmaya ve ulaşılmaz gibi görünen kaleleri fethetmeye muktedirdirler. Çünkü olmayan mülkiyetlerini kaybetme korkusuyla yozlaşmazlar. Hatta savunma veya saldırı gerektirdiğinde kendi köylerini, kasabalarını yakıp yıkmaktan çekinmezler ve bu işi genellikle keyifle, gerçek bir yıkma tutkusuyla yaparlar. Çünkü mal mülk çoğunlukla kendilerine değil başkalarına aittir.[1] Fakat devrimin nihai hedefleri söz konusu olduğunda bu yıkma tutkusu tek başına yeterli olmaktan uzaktır. Yine de onsuz bir devrim düşünülemez; savaşı ayakta tutan yıkma tutkusudur ve yeni bir dünya bu yaratıcı tutkudan doğacak ve onun üzerinde yükselecektir.

Bu tür bir tutku burjuva aklına, burjuva uygarlığına uymaz, çünkü bütün bir burjuva uygarlığı mülkiyete fanatikçe tapınır. Eşraftan biri veya bir burjuva mülkünden vazgeçmektense hayatını, özgürlüğünü ve şerefini kolayca gözden çıkarabilir. Onlara göre, her ne amaçla olursa olsun mülkiyete el uzatanı, mülkiyeti yıkmaya çalışanı Allah çarpar. Bu yüzden zorunlu hallerde dahi evlerinin veya şehirlerinin yıkılmasını kabul etmezler. 1870'de Fransız burjuvazisi, 1813'te Alman eşrafı işgalcilere boşuna o denli kolay boyun eğmediler. Mülkiyetin ne kadar yozlaştırıcı bir etken olduğunu, son yurtseverlik kırıntıları da

1 Bakunin'in Rus okurları, Aleksander Puşkin'in ünlü "bir Rus isyanı, duygusuz ve acımasız" tanımına dair yapılan imayı şüphesiz tanıyacaklardır. Bu tanım, Puşkin'in Pugaçev ayaklanmasıyla ilgili *Yüzbaşının Kızı* romanının bitiş satırlarında yer alır.

2 Bu belki de Bakunin'in yazdığı en ünlü ve Bakunin'i en iyi tanımlayan cümlenin yinelenmesidir. 1842'de, siyasi kariyerinin en başında, *Deutsche Jahrbücher für Wissenschaft und Kunst* dergisinde Jules Elysard mahlasıyla Almanca yayınlanan "Almanya'da Gericilik" adlı makalesinin son cümlesi şuydu: "Yıkma tutkusu, aynı zamanda yaratıcı bir tutkudur."

kaybolup giden Fransız köylülüğü örneğinde de görmüştük hatırlarsanız.

Almanya'nın Napoleon'a karşı sözde-ulusal ayaklanması için son bir şeyler söylemeden önce onun ancak, darmadağın olmuş Alman kuvvetleri Rusya'ya sığınınca ve henüz kısa bir süre önce Napoleon ordusunun bir parçası olan Prusya ve Alman kolorduları Rusya'nın tarafına geçince başlamış olduğunu tekrarlayalım. Doğrusunu söylemek gerekirse o zaman bile bu, evrensel bir halk ayaklanması karakteri kazanmadı. Kasaba ve köylerde hiçbir hareket yokken sadece gençlerden, özellikle öğrencilerden meydana gelen gönüllü müfrezeler bir halk ayaklanması ruhu taşımak bir yana, derhal düzenli orduya katıldılar.

Kısacası, o sıralar Almanya'da bir pan-Alman devleti yaratma fikri tekrar canlandığı için gençler, felsefecilerin hararetli söylevleri ve ozanların coşkulu şiirleriyle kışkıran bazı sadık unsurlar, Alman devletini savunmak için silaha sarıldılar. Oysa İspanyol halkı vatanının özgürlüğünü, ulusal bağımsızlığını savunmak adına tek bir vücut halinde isyan ediyordu.

O zamandan bu yana İspanya bir daha hiç uslanmadı ve yeni bir toplumsal yapıya yönelik altmış yıllık arayışında büyük acılara katlandı. İki kez onarılan mutlak monarşiden Kraliçe Isabella'nın anayasasına, Espartero'dan Narvaez'e, Narvaez'den Prim'e ve Prim'den kral Amadeo, Sagasta ve Zorilla'ya, zavallı İspanya'nın denemediği yol kalmadı.[1] Ve anayasal monarşinin

1 Bakunin'in belirttiği gibi, 19. yüzyıl, İspanya tarihinde fırtınalı bir dönemdi. Napoleon işgalinden sonra 1814'te yeniden tahta çıkan (ve 1823'teki devrimin ardından Fransız ordusunca bir kez daha tahta oturtulan) VII. Ferdinand'ın yerine 1833'te kızı II. Isabella geçti. II. Isabella'nın tahta çıkmasına Ferdinand'ın kardeşi Don Carlos ve yandaşlarıyla, aşırı gerici ve mutlakiyeti savunan Carlistler karşı çıktılar. Carlist savaş bittiğinde dahi Isabella'nın saltanatı bitmek bilmez ayaklanmalarla sarsıldı durdu ve nihayet 1868'de tahttan inmek durumunda kaldı. Baldomero Espartero, Ramon Maria Narvarez ve Juan Prim bu dönemdeki olaylarda rol

her koşulda baskıcı ve tahakkümcü, İspanya için artık kesinlikle olanaksız olduğu anlaşıldı. Bugün de muhafazakâr bir cumhuriyetin; spekülatörlerin, zengin mülk sahiplerinin ve bankerlerin cumhuriyetinin olanaksızlığı ortaya çıkıyor. İspanya, İsviçre tipi bir küçük-burjuva federasyonu arayışına girerse, onunda çıkışsız olduğunu anlamakta gecikmeyecektir.

Devrimci sosyalizm canavarı İspanya'yı pençesine almıştır. Duyduğumuz kadarıyla Endülüs ve Estremadura köylüleri kimseyi takmadan toprakları paylaşıyorlarmış. Başını Barcelona'nın çektiği Katalonya bağımsızlığını açıkça ilan etti. Madrit halkıysa federal bir cumhuriyet kurduğunu duyuruyor ve Kurucu Meclis'in politikalarına tabi olmayacağını açıklıyor. Kuzeydeki bölgelerin Carlist gericiliğinin etkisinde olduğu düşünülürken onlar ayan beyan sosyal bir devrim gerçekleştiriyorlar, bölge ve komünlerin bağımsızlığını ve Fueros* ilan ediyorlar, adli ve idari belgelerin hepsini yakıyorlar. Askerler halka yakınlaşıyor, üstlerine karşı başkaldırıyorlar...

Kısacısı tahribat ve kesin bir parçalanma var İspanya'da; ülke için için çürüyor, dağılma halinde kendiliğinden bir çöküş söz konusu. Maliye yok, ordu yok, mahkemeler yok, polis yok; yani devlet yok. Bir tek sosyal devrimci tutkuya kapılmış olan halk var, güçlü ve ayakta. Enternasyonal'in ve Sosyal Devrimci Dayanışma'nın[1] kolektif liderliği altında İspanya halkı güçlerini

alan ünlü askeri ve siyasi şahsiyetlerdi. Manuel Ruiz Zorilla (veya sadece Zorilla (1834-1895)), Sagasta'nın hasmıydı ve Kral Amadeo saltanatının bir döneminde başbakanlık görevinde bulundu. Amadeo'nun tahttan inmesinin ardından gelen 1873-74 cumhuriyetine, bir başka Carlist savaş, türlü bölgesel ve yerel ayrılıkçı hareketler ve devletin alacağı müstakbel biçimler hakkındaki esaslı tartışmalar damgasını vurdu. Kısa zaman sonra monarşi Isabella'nın oğlu XII. Alfonso'nun şahsında yeniden yapılandı.

* Fueros ortaçağ İspanyol krallarınca bahşedilen yerel özgürlük beratlarıydı. (ç.n.)

1 1872 Eylül'ünde Bakunin, Zürih'te 1868'deki Sosyal Demokrat Dayanışma'nın ardılı mahiyetinde Sosyal Devrimci Dayanışma'yı kurdu. Bu, İtalyan ve İspanyol taraftarlardan oluşan küçük bir gruptan ibaretti.

birleştiriyor, örgütlüyor; darmadağın olan devletin ve burjuva uygarlığının yıkıntıları üzerinde özgür işçilerin dünyasını kurmaya hazırlanıyor.

İtalya sosyal devrime en az İspanya kadar yakın. Anayasal monarşistlerin tüm gayretlerine, Mazzini ve Garibaldi gibi iki büyük liderin kahramanca ama nafile çabalarına rağmen İtalyan halkı devleti kabul etmiyor, etmeyecek de.

İspanya gibi İtalya da, antik Roma'nın merkezci ve otokratik geleneklerini uzun zaman önce, bir daha edinmemek üzere yitirdi. Şimdilerde bu gelenekler halkın belleğinde değil Dante ve Machivelli'nin kitaplarında ve modern politik edebiyatta yaşıyor. Ayrıca İtalya'da halihazırda yaşar durumda olan arı bir otonomi geleneği var ve bu bir eyalet otonomisi değil, düpedüz komün otonomisidir. Halkın vakıf olduğu, arasında varlığını sürdüren yegâne politik kavram da bu. Buna bir de birbirlerini anlamayacak kadar farklı lehçeler konuşan eyaletlerin tarihsel ve etnografik farklılıkları eklenirse İtalya'nın modern devletin birlik idealini gerçekleştirmekten ne denli uzak olduğu kavranabilir. Ama karışık bir toplum da değildir İtalya; lehçeler, örf ve âdetler ne kadar farklı olursa olsun belli bir İtalyan tipolojisi vardır. Güneyli bir İtalyanın bile İtalyan olduğunu tipinden, karakterinden derhal çıkartabilirsiniz.

Dahası, maddi çıkarların gerçek ortaklığı, ahlaki ve entelektüel hedeflerdeki şaşırtıcı benzerlik İtalyan eyaletlerini birleştiriyor, onları birbirlerine oldukça yakın kılıyor. Bununla beraber, bütün bu hedeflerin baskı aracılığıyla politik birlik sağlama çabalarına karşıt bir yerde durması ve toplumsal bir birlik kurulması doğrultusunda çaba göstermesi ayrıca önemsenmesi gereken bir nokta. İtalya'nın politik veya idari birliğinin baskı yoluyla sağlanmaya çalışılmasının toplumsal dağılmayla sonuçlandığını ve buna bağlı olarak gönüllü bir toplumsal birliğe an-

cak çağdaş İtalyan devletinin yıkılmasıyla varılabileceğini söyleyebilir, İtalya'daki günlük hayattan buna dair sayısız kanıt devşirebiliriz.

Bütün bu söylenenlerin gerçekleşmesi elbette yanlız kitlelere bağlıdır. Çünkü diğer ülkelerde olduğu gibi İtalyan burjuvazisinin üst tabakalarında da devlet birliğine, şu an gelişme ve genişleme halinde olan bir birlik, halkın emeğini sömüren ayrıcalıklı bir sınıfın toplumsal birliği rehberlik etmektedir.

İtalya'da bu sınıf *Consorteria*[1] terimiyle adlandırılıyor. *Consorteria,* bütün bir yöneticiler ve egemenler topluluğunu ifade ediyor: bürokrasi ve ordu, polis ve mahkemeler, büyük mülk sahipleri, sanayiciler, tüccarlar, bankacılar... Yanı sıra *Consorteria,* sağ kanadı şu an hükümet olmanın avantalarıyla keyif çatan, sol kanadıysa bu keyfe ağzının suyu akarak bakan bütün bir parlamentoyla birlikte yazarları ve resmi, yarı-resmi avukatları da kapsıyor.

Yani İtalya'da da durum dünyanın geri kalanından farklı değil. Devletin yararları adına ülkeyi iliğine dek sömüren, halkı korkunç bir sefalete ve umutsuzluğa mahkûm eden yekpare bir yağmacı-politikacı çetesi burada da işbaşında.

Fakat milyonlarca proletaryayı pençesinde kıvrandırsa bile, en korkunç sefalet de devrimini garantilemeye yetmez. Doğa insanoğluna öyle şaşırtıcı, çoğu zaman ölümüne bir sabır vermiştir ki, onun ne zaman yeter diyeceğini şeytan bilir. Eşi benzeri olmayan bir yoksulluğa mahkûm olsa da, açlıktan ve sefaletten azar azar ölüyor olsa da, kahredici bir duyarsızlık ve bilinçsizlikle vakarından ödün vermez, itaat etmekten vazgeçmez. Bilhassa Doğu Hindistan ve Almanya'da hayli belirgin bir özellik-

1 *Consorteria* (Entrika) aslında İtalyan Parlamentosu'nda Piedmont karşıtı sağ güçlerin oluşturduğu bir gruptu.

tir bu. Böyle bir insan hiçbir zaman cesur olmayacak, ölse bile isyan etmeyecektir.

Ancak bir duygu var ki, insanı çileden çıkarıp isyan ettirebilir, en azından isyan etme olasılığını arttırabilir: Umutsuzluk. Keskin, tutkulu bir duygudur bu. İnsanı ağır, acılı uykusundan çekip alır, ona, en ufak bir ulaşma umudu olmasa bile, daha güzel bir dünyanın varolabileceğini hatırlatır.

Kimse uzun zaman umutsuzluk içinde yaşayamaz. Umutsuzluk insanı eninde sonunda ya ölüme, ya da eyleme götürür. Ne tür bir eylemdir varacağı? Şu: Kurtuluşu için, daha iyi hayat koşullarına sahip olmak için dişe diş göze göz savaşacaktır, açık açık yapacaktır bunu. Umutsuzluk bir Almanı dahi mantığından, dengesinden koparabilir; ama herhalde o Almanın bu duruma gelebilmesi için epey bir hakarete uğraması, hayli dayanılmaz baskılara, acılara, haksızlıklara maruz kalması gerekecektir.

Sefalet ve umutsuzluk; bu ikisi bile sosyal devrimi patlatmak için yeterli değildir. Bireysel ya da olsa olsa yerel isyanlar doğurabilirler; halkı topyekûn ayağa kaldırmaya yetmezler. Sosyal devrim, ayırt edici olaylar, acı ve şiddetli deneyimler silsilesiyle aydınlanan halkın içgüdülerinin, sürekli gelişen ve sınırlarını genişleten bir ideale dönüşmesine ihtiyaç duyar; bireyin haklarıyla ilgili genel bir bilince sahip olması, haklarını elde etmek için derin, tutkulu ve deyim yerindeyse dinsel bir inanca kapılması gerekir. Halk, böyle bir ideal ve bu tür bir inancı umutsuzluk dolu bir sefaletle bir araya getirdiği zaman, sosyal devrim kaçınılmaz ve çok yakın olacak, onu engelleyebilecek hiçbir kuvvet kalmayacaktır.

İtalyan halkının durumu tam da bu. Sefaletleri ve yaşadıkları acı dayanılmaz boyutlarda. Bu hususta Rus halkından aşağı

kalır tarafları yok. Ama İtalyan proletaryası, Rus proletaryasından çok daha açık ve giderek güçlenen bir devrimci tutku ve bilinç gelişimi içinde. Doğaları gereği zeki ve tutkulu olan İtalyan proletaryası nihayet ihtiyaç duyduğu şeyin ne olduğunu, kurtuluşu için ne yapması gerektiğini kavramaya başladı. Bu bakımdan Enternasyonal'in propagandası, sadece iki yıldır aktif ve yaygın biçimde yürütülmesine rağmen, İtalyan proletaryasına epey yarar sağladı. İçgüdünün halk ayaklanması için vazgeçilmez niteliğini, ne denli acı çekmiş olurlarsa olsunlar bu içgüdüye ve onun biçimlendirdiği ideale sarılmaları gerektiğini öğretti, daha da doğrusu içlerinde bu ideali uyandırdı* ve onlara varmaları gereken hedefi, o hedefe varmaları için güçlerini nasıl örgütlemeleri gerektiğini gösterdi.

Kuşkusuz bu ideal, halk için en başta yoksulluğa ve sefalete bir son verilmesi, eşit ve zorunlu kolektif emek yoluyla tüm maddi ihtiyaçların herkes adına karşılanması anlamına gelmektedir. Ardından sıra, efendilerin her türlü tahakkümünü ortadan kaldırmaya, bütün devlet sistemlerinin aksine, halkın esas ihtiyaç duyduğu özgür bir toplumsal yapının, hayatın aşağıdan yukarı örgütlenmesinin yaratılmasına ve parlamento, hükümet gibi kurumların tarihin çöplüğüne atılmasına gelecektir. Tarım ve fabrika işçilerinin birliklerinin, komünlerin, eyaletlerin ve ulusların gönüllü dayanışması; ve nihayet biraz daha uzak bir gelecekte, bir dünya devletin yıkıntıları üzerinde zaferle, onurla yükselen insanoğlunun evrensel kardeşliği...

İtalya'da da İspanya gibi, Marx'ın devletçi komünizm programı hiçbir başarı kaydedemedi; bu dikkat çekicidir. Yaygın ve tutkulu bir biçimde benimsenen ise, tahakküme ve otoriteye karşı ölümüne savaş ilan etmiş olan Sosyal Devrimci Dayanışma'nın (Liga'nın) programıdır.

* Ek A'ya bakınız.

Bir ulus kendisini ancak bu koşullarda bireysel ve toplumsal özgürlükler temelinde örgütleyebilir ve başka uluslar için tehdit unsuru olmaktan çıkarabilir. İşte bu yüzden İspanya ve İtalya'dan, saldırganlık politikası yürütmesi değil, artık ancak sosyal devrimler beklenebilir.

İsviçre, Belçika, Hollanda, Danimarka ve İsveç gibi küçük ülkeler benzer nedenlerle, fakat esasen siyasi arenada tuttukları önemsiz yerleri nedeniyle birilerini tehdit etmek bir yana, yeni Alman İmparatorluğu tarafından ilhak edilmekten korkmaktadırlar.

Geriye Avusturya, Rusya ve Prusya Almanyası kalıyor. Avusturya'nın gözü toprağa bakan devasız bir hastadan farksız olduğunu söyledik durduk. Hanedanlık ilişkilerinin ve askeri gücün yarattığı bu imparatorluk, aralarında küçük bir sevgi kırıntısı dahi bulunmayan, birbirleriyle çatışma halinde dört ayrı ırktan menkuldur. Hâkim durumda olansa, diğer üçünün beraberce nefret beslediği ve nüfusun topu topu dörtte birini oluşturan Alman ırkıdır. Yakın zamanda Macar ve Alman Slavları olarak ikiye bölünen özerklik yanlısı Slavlar bu imparatorluğun yarısıdırlar üstelik.[1] Böyle bir imparatorluğun birliğini korumak için askeri ve polisiye despotizmden başka çaresi yoktur. Zaten son yirmi beş yıl zarfında aldığı üç öldürücü darbeyle yaralıdır. İlk darbe, eski rejimi ve Prens Metternich hükümetini temize havale eden 1848 devriminden geldi. O zamandan beri de vahşi önlemler ve kuvvet macunları alarak zar zor ayakta duruyor.

1 1867 Uzlaşması *(Ausgleich)* Avusturya İmparatorluğu'nu Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na veya İkili Monarşiye dönüştürmüş oldu. Macar-egemen Transleithan (Leith nehrinin doğusu) kesim ve Alman-egemen Cisleithan (Leith nehrinin batısı) kesim kendi anayasalarına, parlamentolarına ve yönetimlerine sahiptiler. Avusturya İmparatoru ve Macaristan Kralı vasıflarıyla saltanat süren bir tek Habsburg hükümdarının altında birleşmekteydiler.

1849'da, imparator Nikola'nın imdadına yetiştiği imparatorluk, burnu havalarda bir oligarkın Prens Schwarzenberg'in ve Roma'yla anlaşma yapmayı tasarlayan Slavcı bir Cizvit'in, Kont Thun'un yönetimi altında selameti, gerici dinsel politikalar uygulamakta ve ulusal farklılıkları düzleyip tüm eyaletleri katı bir merkezilik altında toplamakta buldu.[1] Fakat 1859'da II. Napoleon gelip ikinci darbeyi vurunca askeri ve bürokratik merkezileşmenin de kâr etmeyeceğini anlamış oldu.

1859 yenilgisinden sonra Avusturya liberalizme merak sardı. İmparatorluk, Prens Bismarck'ın (henüz konttu o vakitler) beceriksiz rakibi Baron Beust'u Saksonya'dan çağırtıp egemenliği altındaki halkları birer birer azat etmeye başladı.[2] Niyeti bu sayede devlet birliğini sağlama bağlamaktı -yani çözülmesi olanaksız bir problemi çözmek için boşa kürek sallıyordu.

Sadece doğaları, dilleri, karakterleri ve kültürel düzeyleri farklı olmakla kalmayıp birbirleriyle durmadan dalaşan ve bu nedenle ancak idari baskı araçlarıyla bir arada tutulabilen bu dört temel ulusun-Slavların, Almanların, Macarların ve Romenlerin*-gönlünü aynı anda hoş etmesi gerekiyordu Avusturya'nın.

1 Prens Felix Schwarzenberg (1800-1852), 1848'de Avusturya başbakanı oldu ve 1848 Devrimi'nin ardından merkezileştirilmiş mutlakiyetçiliği yeniden yapılandıran hükümete başkanlık yaptı. Kont Le Thun (1811-1888), 1848'den sonraki dönemde eğitim bakanlığında bulundu. Papalıkla 1855'te, Avusturya'daki Katolik Kilisesi'nin bağımsızlığını ve bilhassa eğitim üzerindeki etkisini güçlendiren bir anlaşma yapılmasına aracılık etti. Thun Alman Bohemya asillerinin mensubu olmasına rağmen, Çeklerin dilsel ve kültürel hak taleplerini destekledi.

2 Baron ve daha sonra Kont Friedrich Beust (1809-1886) 1866'da Avusturya Dışişleri Bakanı, ardından başbakan ve şansölye oldu. Macarlarla 1867 Uzlaşması müzakerelerini yürüttü. 1866'ya dek Saksonya başbakanı ve daha sonra Avusturya'daki görevi sırasında Bismarck politikalarının muhalifi olarak tanınıyordu.

* Söz konusu uluslar 36 milyonluk nüfus içinde şu şekilde dağılmışlardı: yaklaşık 16.500.000 Slav (5.000.000 Polonyalı ve Rutenyalı; 7.250.000 diğer kuzey Slavları, Çekler, Moravyalılar, Slovaklar; 4.250.000 de güney Slavı), yaklaşık 5.500.000 Macar, 2.900.000 Romen, 600.000 İtalyan, 9.000.000 Alman ve Yahudi ve 1.500.000 diğer uluslar.

Yahudilerle birlikte nüfusun ancak dörtte birini oluşturan ve Avusturya monarşisi içinde siyasi egemenliğin hâlâ kendi hakları olduğunu ısrarla iddia eden Almanların da ayrıca memnun edilmesi lazımdı. İşin ilginç tarafı, liberal-demokratik bir anayasanın borazanlığını yapan da aynı Almanların çoğunluğuydu.

Bütün bu çetrefil sosyal problemlerin en kestirme çözümünün evrensel bir devrimde olduğunu boşuna tekerleyip durmuyoruz. Bizim derdimizin doğruluğuna ve bir devletin en liberal veya demokratik biçimler altında da olsa baskıcı, despotik tabiatına (gizli olduğu oranda tehlikeli) bundan daha iyi kanıt bulunabilir mi?

Yaradılıştan devletçi ve bürokrat olan Almanların iddialarını, tarihsel birtakım haklara (antikite ve fetih hakları elbette) ve öte yandan da hayal ürünü kültürel üstünlüklerine dayandırdıkları söylenebilir. Önsözümüzün sonunda Almanların bu iddialarında ne denli ileri gittiklerini gösterme fırsatı bulacağız. Genel olarak Almanlardan pek farklı iddiaları olmasa da şimdilik sadece Avusturya Almanları üzerinden gidelim.

Pek niyetleri yoktu ama Avusturya Almanları şu an için Macarlar üzerindeki egemenliklerinden vazgeçtiler ve Macarların bağımsızlığını tanıdılar. Avusturya İmparatorluğu içinde Macarlar, Almanlardan sonra en devletçi ulustur. 1850'den 1859'a dek imparatorluğun şiddetli baskısına, sert önlemlerine inatla ayak dirediler ve bağımsızlık davalarından ödün vermediler. Üstelik bir de, toplam nüfusun ancak üçte biri olmalarına rağmen diğer uluslar üzerinde siyasi egemenlik hakları olduğunu iddia ettiler. Macarlara sorarsanız, onlar için de tarihsel bir haktı bu.*

* Macaristan Krallığı'nın toplam nüfusu 15.500.000'dir. Bunun içinde 5.500.000 Slav, 2.700.000 Romen, 1.800.000 Yahudi ve Alman ve 500.000 çeşitli başka uluslar vardır.

Böylece Avusturya İmparatorluğu, güçleri aşağı yukarı eşit ve fakat tek bir egemenliğe tabi olan iki devlete ayrıldı: 20.500.000 nüfuslu (7.2 milyon Alman ve Yahudi, 11.5 milyon Slav ve 1.8 milyon İtalyan ve diğer unsurlar...) Cisleithan (veya Slav-Alman devleti) ve Transleithan (yani Macaristan ya da Macar-Slav-Romen-Alman devleti)...

İşin dikkat çekici yanı bu devletlerin, ne bugün ne de gelecekte, iç istikrar sağlamak hususunda hiçbir umut vermemeleridir.

Macar Krallığı içinde de, liberal anayasasına ve idarecilerinin tartışılmaz yeteneklerine rağmen ırksal dalaşmalar, Avusturya monarşisinin bu kronik hastalığı hiç eksik olmadı. Macarların egemenliği altındaki nüfusun büyük çoğunluğu Macarlardan nefret etmektedir ve onların boyunduruğu altında olmak hiçbir zaman içlerine sinmeyecektir. Bunun sonucu, Slavların Türk Slavlarını, Romenlerin de Eflak, Boğdan, Besarabya ve Bukovina'daki kardeşlerini arkalarına alıp girişecekleri amansız bir mücadele olacaktır. Üçte birlik Macarlar kaçınılmaz olarak Viyana'dan destek talep edecekler. Oysa Macarların ayrılmasına bozulan imparatorluk Viyana'sı, bütün çürümüş ve çökmeye yüz tutmuş hanedanlıklar gibi, sinsice, dağılan iktidarını toparlayacak bir mucize beklentisi içindedir. Bu yüzden Macaristan Krallığı'nın istikrar sağlamasını engelleyen iç karışıklıklardan hayli memnundur ve el altından Slavları ve Romenleri dürtüklemeyi de ihmal etmemektedir. Macar yönetimi bunun farkında, onlar da Avusturya'ya karşı işbitirici bir imha savaşının yolunu gözleyen ve bu nedenle Macarlara prim veren Bismarck'la gizli gizli flört halindeler.

Transleithan'ın hali pür meali bu. Cisleithan'ın durumu da pek iç açıcı sayılmaz. Alman-Slav devletinde, (Yahudiler dahil) 7.2 milyon Alman, 11.5 milyon Slavı yönetme derdinde.

Bunun garip bir dert olduğunu söylemeye gerek var mı? Görünen o ki Almanların antik çağlardan bu yana kendilerine biçtikleri misyon, Slav topraklarını işgal etmek, Slavları yok etmek veya uygarlaştırmaktır (yani Almanlaştırmak, diğer bir deyişle küçük burjuvalaştırmak). Bu yüzden Almanların ve Slavların araları hiçbir zaman iyi olmamıştır, ikisi de kendi kadrince birbirinden nefret eder durur.

Yenilse de uzlaşmayan ve boyun eğmeyen bütün halklar işgalcilerden nefret ederler; Slavlar da Almanlardan nefret ediyorlar. Öte yandan efendiler de kölelerinin kendilerinden nefret ettiğini nefretle bilirler; onların özgürlük hayallerinden duydukları korkuyla için için kıvranırlar.

Almanlar Slavlardan nefret etmekle kalmıyorlar, Slavlar Almanlaşmamakta (yani uygarlaşmamakta) ısrar ettikleri için onları aşağılık bir ulus olarak da görüyorlar. Prusya Almanlarının, Slavları Almanlaştıramadıkları için Avusturya Almanlarına nasıl acı acı sitem ettiklerini, hatta onları nasıl ihanetle suçladıklarını hatırlarsınız. Onlara göre Alman yurtseverliğine ve çıkarlarına, yani pan-Almancılık fikrine karşı bundan daha ağır bir suç işlenemez.

Peki dört bir yandan sıkıştırılan, yine de tamamen kırılamayan Avusturya Slavları (Polonyalılar hariç) pan-Alman tehdidine neyle karşılık veriyorlar dersiniz? Başka bir saçmalıkla; halkın özgürlük mücadelesine bir bıçak gibi saplanan bir başka iğrençlikle: Pan-Slavizm.*

* Biz *pan-Almancılığın* olduğu kadar *pan-Slavizmin* de can düşmanlarıyız ve ilerde kitaplarımızdan birinde son derece önemli olan bu konuya özel bir makaleyle eğilmeyi amaçlıyoruz. Şimdilik, Rus devrimci gençliğinin en kutsal ve vazgeçilmez görevinin bütün gücüyle pan-Slavist propagandaya karşı mücadele etmek olduğunu vurgulamakla yetinelim. Bu propaganda Rusya'da ve özellikle diğer Slav topraklarında, hükümetlere bağlı veya kendinden menkul Slavofiller ya da resmi Rus ajanları tarafından

Gerçi Avusturya Slavlarının hepsi (Polonyalılar dışında kalanlar, çünkü onların zaten alakaları yok bu meseleyle) bu tehlikeli ideale tapıyor falan değiller. Örneğin Türk Slavları pan-Slavizme, etraflarında dolaşan onca Rus ajanına karşın pek az yüz veriyorlar. Fakat yine de Petersburg'u bir kurtarıcı olarak görmek, Avusturya Slavları arasında epey yaygın bir eğilim. Almanya'ya karşı derin (ve doğrusu bütünüyle haklı) bir nefret duyuyorlar, bu tamam; ama Moskova ve Petersburg despotizminin Litvanya, Polonya, Ukrayna* ve hatta Rusya halklarını inim inim inlettiği vakitleri ne çabuk unuttular da kamçılı çardan gelecek kurtuluşun yolunu gözler oldular? Budalalıktan başka bir şey değildir bu.

Ama Slavların bu tür gülünç beklentilere kapılması şaşırtıcı değildir. Tarihi bilmiyorlar, Rusya içinde olup bitenlerden ise zerre kadar haberleri yok. Bütün mesele kulaklarına çalınan kötü bir şakadan ibaret: Güya Almanların dizlerini titreten büyük bir Slav İmparatorluğu kurulmuştur ve bundan olsa olsa memnunluk duyulur; onları titretebilen bir imparatorluğu sevmek de elzem olur.

Doğal, hepsi çok doğal. Ama ya Avusturya İmparatorluğu'ndaki eğitimli Slavlar arasında pan-Slavizmi (ya da en azından bazıları açısından Rus İmparatorluğunun kurtarıcı müdahalesini veya Rus çarının egemenliği altında büyük bir Slav İmparatorluğu'nun kurulmasını) açıkça savunan onca zeki, bilgili, tecrübeli

yürütülüyor. Slav kardeşlerine karşı babacan bir sevgiyle dolu olan Petersburg'daki Slav çarın, onun, halkını ezen, halkı tarafından nefret edilen, Ukrayna ve Polonya'ya zulmeden ve dahası Polonya'nın bir kısmını Almanlara satan alçak İmparatorluğu'nun, bedbaht Slavları Alman boyunduruğundan kurtarabileceği yönünde propaganda yapıyorlar. Üstelik Petersburg kabinesi Doğu'da yardım görme vaadine karşılık Bismarck'a Bohemya ve Moravya'yı alenen satarken yapılıyor bu.

* Bakunin, metin boyunca Ukrayna yerine Küçük Rusya terimini kullanıyor. Ukrayna adı, ancak 19. yüzyılın sonlarında kullanılmaya başlandı. (ç.n.)

insan olmasına, üstelik bir de parti kurup yönetmelerine ne demeli? Garip, üzüntü verici ve dahası affedilmeyecek bir tavır bu.

Lanetli Alman uygarlığının Slav yurtseverlerin bile ruhuna ne derece sızdığına dikkatinizi çekmek isteriz. Slav yurtseverleri Almanlaştırılmış bir burjuva toplumunun içinde doğdular, Almanların üniversitelerinde, okullarında okudular, Almanca düşünmeye, hissetmeye ve arzulamaya alışarak büyüdüler. Alman düşmanı bir mücadele geleneğinden gelmemiş olsalar kusursuz birer Alman olup çıkacaklardı. Slav kalabildiler ama şimdi halklarını Alman boyunduruğundan kurtarmak için Almanca yöntemler kullanıyorlar; önlerine birleşik ve güçlü bir Slav devleti yaratmak doğrultusunda bütünüyle Almanca bir hedef koyuyorlar. Bürokratik, polisiye ve askeri bakımdan merkezileşmiş modern devlet (örneğin Alman ve Rus İmparatorlukları) doğrudan doğruya Alman patentlidir; işte size Slavların ruhuna sızmış olan Alman. (Burada bir noktayı belirtmek yerinde olur: Rusya'da, devletin harcında Tatar unsurlar da vardır. Fakat Almanya'da, Tatarların nezaketi* sayesinde böyle bir durum söz konusu değil.)

Slavların doğalarında ve varoluşlarında politik, yani devletçi bir yan hiç yoktur. Çekler Büyük Moravya İmparatorluğu'nu, Sırplarsa Dusan İmparatorluğu'nu boşu boşuna yâd edip duruyorlar.[1] Bunlar geçici fenomenler, antik mitlerdir. Şimdiye dek tek bir Slav ulusu kendi iradesiyle devlet kurmadı.

* Tatarlar Rusya'dan sonra Almanya'yı fethetmeye yönelmediler. Nezaket dediği bu. (ç.n.)

1 Çeklerin yerleşik olduğu Moravya 9. yüzyılda Polonya ve Macaristan'ın yanı sıra bugünkü Çek Cumhuriyeti ve Slovakya'yı da kapsayan ve kısa süre ayakta kalan bir imparatorluğun çekirdeği haline gelmişti. Çekler Hıristiyanlığı bu dönemde kabul ettiler.
Stefan Dusan (1311-1355 arasında yönetimdeydi) ortaçağ Sırbistan'ını gücünün doruğuna çıkardı ve 1346'da kendisini imparator ilan etti. Ancak kurduğu devlet ölümünden sonra dağıldı ve Balkanlar'ın geri kalanı gibi Sırbistan da kısa zaman sonra Osmanlı Türklerinin idaresine tabi oldu.

Polonya'nın monarşist cumhuriyeti Almancılık ve Latinciliğin çift taraflı basıncı altında doğdu. Köylüler (*chtopyler*) toptan yenildiler, orta sınıfın (Polonyalı tarihçilere ve yazarlara -özellikle Mickiewicz'e[1]- bakılırsa Slav kökenlidir bunlar) köleleri haline geldiler ve iş bitti.

Sonra şu Bohemya ve Çek Krallığı[2] meselesi var. Bunlar Almanların doğrudan basıncıyla birleştiler. Biraz dikkatli bakıldığında Almanların birer kopyası oldukları görülecektir. Zaten çok geçmeden Bohemya, Alman İmparatorluğu'nun organik ve ayrılmaz bir parçası haline geliverdi.

Rus İmparatorluğuna gelince, onun nasıl oluştuğunu bilmeyen yoktur: Tatar kamçısı, artı, Bizans inayeti ve artı, Almanların bürokratik, askeri, polisiye akıl hocalığı... Zavallı Büyük Rus halkı ve ilhak edilen diğer halklar -Ukraynalılar, Litvanyalılar, Polonyalılar- bu oluşuma ancak sırtlarıyla katılabildiler.

Slavlar hiçbir zaman kendi inisiyatifleriyle bir devlet kurmamışlardır, o kadar. Çünkü hiçbir zaman fetihçi bir ulus olmadılar. Oysa devletleri sadece fetihçi halklar kurarlar, sonra da boyun eğdirdikleri halkları bir güzel yerler.

Slavlar yalnızca barışçı değil, son derece de tarımcı insanlardır. Alman kabileleri savaşçı ruhlarıyla oradan oraya koşup devletçi özlemlerini doyurmaya uğraşırlarken Slavlar devlet fikrinin uzağında bağımsız köylü komünleri halinde yaşayıp gidiyorlardı. Toprak eşit paylaşılıp ekiliyor, komünü seçimle belir-

1 Adam Mickiewicz (1798-1855), 19. yüzyılın büyük Polonyalı şairiydi: Milliyetçi ve romantikti. Bakunin onunla 1840'larda Paris'te tanıştı. Mickiewicz Paris'te Collège de France'da Slav edebiyatı kürsüsünün başındaydı ve Polonyalıların ve Slavların kaderi hakkında mistik fikirler öne sürüyordu.

2 Çek Bohemyası 10. yüzyılda Moravya'dan ayrıldı ve Kutsal Roma İmparatorluğu'nun parçası haline geldi. 12. yüzyılın sonunda Bohemya imparatorluk içinde bağımsız bir krallık oldu ve Prag 14. yüzyılda bir süre bizzat imparatorluğun başkentliğini yaptı.

lenen yaşlılar, patriarkal âdetlere göre yönetiyorlardı. Bu yüzden Slavlar soyluluk nedir bilmezlerdi, bir rahip kastları bile yoktu. Patriarkal âdetlerden kaynaklı eksikliklerle de olsa, eşitlikçi ve kardeşçe bir hayat sürüyorlardı. Komünler arasında süreklilik arz eden politik ilişkiler yoktu. Ancak yabancı bir kabile saldırısı gibi ciddi bir tehdit söz konusu olduğunda savunma ittifakları kuruyorlardı, fakat tehlike geçer geçmez bu birlikten eser kalmıyordu. Bu yüzden bir devlet haline gelmekten çok, aralarında kardeşçe ilişkiler kurmakla yetindiler.

Slavların bu biçimde örgütlenmesi onları, özellikle Almanlar gibi savaşçı kabilelerin saldırıları karşısında savunmasız bıraktı. Bir kısmı yok edilirken büyük çoğunluğu Türk, Tatar, Macar ve bilhassa Alman kabilelerinin boyunduruğu altına girdiler.

Onuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren Slavların esaret tarihi başlar. Bu acılı olduğu kadar kahramanca bir tarihtir de. Yüzyıllar boyunca işgalcilere karşı inatla savaştılar, ülkelerinin özgürlüğü adına oluk oluk kan akıttılar. On birinci yüzyılda iki önemli olay çıkar karşımıza: Oder, Elbe ırmakları ve Baltık denizi arasında yaşayan Paganist Slavlar, Alman şövalyelerine ve rahiplerine karşı giriştikleri genel ayaklanma ve Polonyalı köylülerin orta sınıf yönetimine karşı başlattıkları isyan. Bu iki kalkışmanın etkileri, batı Slavlarının Almanlara, güney Slavlarının Türklere ve kuzeydoğu Slavlarının da Tatarlara karşı yürüttükleri mütevazı fakat sürekli mücadelelerin içinde 15. yüzyıla kadar hissedildi.

15. yüzyılda karşımıza Çek Hussitlerinin bütünüyle bir halk ayaklanması karakteri taşıyan ve şeytanın bacağını kırıp başarıya ulaşan büyük devrimi çıkar.[1] Dinsel görüşlerini bir kenara

1 Hussitler, Constance Konseyi'nin emriyle 1415'te yakılan Çek din reformcusu Jean Hus'un yandaşlarıydılar. Görüşleri birçok bakımdan 16. yüzyıl Reformu'nu önceden haber veriyordu. Jean Hus'un ölümünü izle-

bırakırsak (yine de söylemeden geçmeyelim, eşitlik ve özgürlük ilkelerine Katoliklerden ve Protestanlardan çok daha yakındır bu görüşler), bu devrimin şaşırtıcı bir devlet karşıtı toplumsal niteliği vardır. Slav komününün Alman devletine isyanıdır bu.

Hussitler, 17. yüzyılda ancak Prag'ın yarı-Almanlaşmış küçük burjuvazisinin bir dizi ihaneti sonucunda tamamen yenilebildiler. Çek nüfusunun neredeyse yarısı katledildi ve toprakları Alman kolonicilere verildi. Savaşı Almanlar ve Yahudiler kazanmıştı ve yenilen Batı Slavları iki yüzyıldan fazla bir süre sessizliğe gömülerek Katolik kilisesinin ve Almanların boyunduruğu altında yaşadılar. Aynı yıllarda güney Slavları da Macar ve Türk egemenliğine tabiydiler. Ancak kuzeydoğuda bu durumu telafi etmek istercesine, ticari ve toplumsal gerekçeli bir Slav isyanı patlamakta gecikmedi.

Tarih içinde, katıksız halk hareketleri olan, devlete karşı hep aynı nefreti taşıyan, özgür komünlerden menkul bir köylü dünyası yaratmayı arzulayan Slav isyanları saymakla bitmez: 16. yüzyılda büyük Novgorod, Pskov ve diğer bazı bölgelerin Moskovit çarlara karşı verdikleri umutsuz savaş, 17. yüzyılın başında Polonya kralına, Cizvitlere, Moskova boyarlarına karşı mücadele eden birleşik Rus milisleri, Ukrayna ve Litvanya halkının Polonya orta sınıfına karşı unutulmaz isyanları, Stepan Razin'in önderliğinde Volga köylülerinin kararlı ayaklanması ve nihayet bir yüzyıl sonra görkemli Pugaçev[1] isyanı...

yen Hussit savaşları Katolik ve Alman Kutsal Roma İmparatorluğu'na karşı milliyetçi bir Çek ayaklanması olmakla birlikte, dinsel bir ayaklanmaydı da; yirmi yıl boyunca bu savaşlar orta ve doğu Avrupa'yı harabeye çevirdi. Hussitler ve genel anlamda Protestanlık Çek topraklarında 17. yüzyılda, otuz yıl savaşları sırasında Habsburglarca kesin ve vahşi bir biçimde ezildi.

1 Bakunin, Rusya tarihinin bu tamamen farklı hadiselerini bir arada grupluyor, çünkü her biri merkezi hükümete karşı yerel özerklik, inisiyatif veya isyan girişimi olarak yorumlanabilirdi. Ortaçağda Novgorod ve Pskov,

Ve böylece Slav ulusunun topyekûn uyanış çağı olarak adlandırılabilecek olan 19. yüzyıla gelindi. Polonya hakkında bir şey söylemeye gerek yok. O, hiçbir zaman uyumadı, özgürlüğünün gasp edilmesine ve üç yağmacı güç arasında paylaşılmasına karşı mücadele etmeyi bir an bile bırakmadı. Ve Polonya, Muravevler[1] ve Bismarcklar ne yaparlarsa yapsınlar isyanını sürdürecektir, ta ki özgürlüğünü geri alana dek. Bu noktada itirazları duyar gibiyiz. Doğru, halkın değil orta sınıfın ve devletin özgürlüğüdür söz konusu olan. Ne yazık ki Polonya'da esas itibariyle orta sınıf kökenli olan partiler devlet merkezli programlarından vazgeçme niyetinde değiller. Polonya'nın sosyal devrimle kurtuluşunu ve yeniden yapılanmasını gözetmek yerine eski geleneklere boyun eğiyorlar, şu ya da bu Napoleon'un himayesi altında, Cizvitlerle veya feodal Avusturya lordlarıyla sırt sırta verip devletçi hedeflerin peşine dü-

Baltık üzerinden Batı'yla sıkı ticari bağları olan bağımsız Rus şehir devletleriydiler. 15. yüzyılın sonunda ve 16. yüzyılın başlarında Rusya tarafından ilhak edildiler.

17. yüzyılın başında bir sosyal kargaşa, siyasi yıkım ve yabancı müdahale dönemi olan Bunalım Zamanları sırasında bir Polonya ordusu Rusya'yı istila ve Moskova'yı da işgal etti. Boyar-egemen hükümet felç olunca Moskova'nın doğusunda bulunan Volga Nehri bölgesinde kendiliğinden ortaya çıkan halk destekli milis gücü Polonyalıları sürdü ve 1613'te yeni Romanov hanedanını kurdu.

17. yüzyılın ortasında Polonya denetimindeki Ukrayna'daki Ortodoks köylülük, bölgenin Polonyalı (ve Katolik) toprak sahiplerine karşı Cossoack önderliğinde bir isyana girişti ve bu isyan Rusya'nın Kiev'le birlikte sol-kıyı Ukrayna'yı (Dinyeper Nehri'nin doğusu) ilhak etmesine yol açtı. Stepan (Stenka) Razin ve Emelian Pugaçev sırasıyla 1670 ve 1770'lerde Rusya tarihindeki en kitlesel köylü isyanlarına önderlik ettiler. Bakunin bu köylü isyanlarını bu kitabın A Ekinde tekrar ele almaktadır.

1 General (daha sonra da Kont) Mihail Muravev (1796-1866) 1863 Mart'ında Vilna Genel Valiliği'ne atandı ve Polonya isyanının bastırılması ve Prusya'nın elinde tuttuğu Polonya topraklarının kontrolüyle görevlendirildi. İdamların ve sınırdışı etmelerin yanı sıra Muravev iki yıl süren görevi sırasında bölgenin acımasızca Ruslaştırılmasına yönelik bir politikayı kurumlaştırdı. Bu çabaları yüzünden Bakunin'in sonraları sık sık kullanacağı Cellat Muravev adıyla anılmaya başladı.

şüyorlar. Ama Polonyalıların bunca ısrarlı yaramazlıklarının da kendi çapında bir önemi var.

Yüzyılımızda batı ve güney Slavları da silkindiler, uykularından uyandılar. Bohemya mesela, üç yüzyıllık uykunun ardından, Almanların onca politik ve polisiye baskısına, asimilasyon çabasına rağmen, baştan aşağı Slav kimliğiyle cesaretini topladı ve batıdaki bütün Slav hareketlerinin odağı haline geldi. Güney Slavları içindeyse Bohemya'nın rolünü Türk Sırbistan'ı üstlendi.

Ancak bu uyanış oldukça hayati ve tarihsel önemde bir soruyu da beraberinde getirdi: Slav uyanışı nasıl sonuçlanacak? Eski tas eski hamam misali devlet tahakkümü mü, yoksa bütün bir Avrupa proletaryasıyla birlikte devlet boyunduruğundan kurtuluş mu? Slavlar kitleleri Alman esaretinden kurtarıp bu defa Slav markalı yeni bir esarete mi mahkûm kılacaklar, yoksa bütün Avrupa proletaryasıyla birlikte sosyal devrim için mi çabalayacaklar? Slavların geleceği bu iki yoldan hangisini seçeceklerine bağlıdır. Acaba hangi yolu tutmalılar?

Bu sorunun, yanıtını da içinde taşıdığını düşünüyoruz. Hazreti Süleyman'ın mesellerine kulak asmayın siz, geçmiş geri gelmez. Modern devlet, geçmişten bu yana süregelen tahakkümün kusursuz uygulanışından başka bir şey değildir (tıpkı teolojik inanışların ve dinsel köleliğin son şeklini Hıristiyanlıkta bulması gibi). Ve yaradılışından gelen bir itkiyle, çevresindeki bütün canlı varlıkları boğmaya koşullanmış, bürokratik ve askeri anlamda merkezileşmiş bu polis devleti (doruk noktası pan-Alman İmparatorluğu'dur) artık miadını doldurdu. Bütün halklar onun bir an önce yok olmasını ve özgürlüklerine kavuşmayı bekliyorlar.

Slavların, tarihin şimdiden mahkûm ettiği, halkların nefret duyduğu bir tavrı sergilemekten çıkarları ne olabilir? Böyle davranırlarsa şerefli değil lanetli olacaklardır, gelecek kuşaklara karşı suç işlemektir bu, utançtır. Slavlar Almanlar kadar nefret

edilesi olmaya mı özenecekler? Evrensel bir Tanrı rolü oynamaya mı niyet edecekler? Eğer yüzlerce yıllık kölelik, işkence ve suskunluk serüvenlerine rağmen Slavlar insanlığı yeni bir esarete mahkûm ederlerse, ruhlarını ve ordularını düpedüz şeytana satmış olacaklardır!

Şu büyük Slav devleti hayaline gelince, bu Slav halkının toptan köleleştirilmesinden başka bir işe yaramaz. Çünkü emekçi kitleler için bir devlet ne kadar büyükse zincirleri o kadar ağır, zindan duvarları o kadar kalın demektir, birkaç bin sömürücünün sefahati demektir. Hemen itiraz edecekler Slavcıların çoğu: "Ama biz büyük bir Slav devleti istemiyoruz ki" diyecekler, "Slav halklarının bağımsızlık garantisi mahiyetinde şöyle orta boy birkaç devlet..." Mantıksızlığa bakar mısınız? Bağımsız olmak isteyen her devlet, öyle komşularının lütfuyla falan da değil, doğrudan doğruya askeri gücüne dayanarak yapar bunu! Üstelik orta halli bir güçle yetinmeye kalkışırsa büyük bir devlet tarafından yutulması an meselesi olur. Bu yüzden hem büyük olmak, hem de askeri gücünü sürekli geliştirmek zorundadır, saldırmak zorundadır (hatırlayın; askeri bir devlet, saldırgan bir devlettir); bu denli büyük bir askeri örgütlenmenin olduğu yerde de elveda özgürlük! Hem sonra pan-Alman İmparatorluğu'nun devasa gücüyle başka türlü nasıl boy ölçüşebilir? Uzun lafın kısası, bu işin varacağı yer ya sıfır adet Slav devleti, ya da hepsini yutan kamçılı ve pan-Slavist bir Petersburg İmparatorluğu'dur.

Aynı Slavcılar yine itiraz edecekler, diyecekler ki, "Orta boy Slav devletleri bir araya gelir, yetmezse başka ülkelerle ittifak kurar, Almanya'nın tozunu atar..." Fakat birbirlerine çıkarları bakımından bağlı bir dizi müstakil devletin ortak eylemliliği güvenilir olmaktan çok uzaktır. Bu ortaklık düşmanla eşit güçte, hatta ondan daha güçlü olsa bile zayıf kalacaktır. Üstelik ortak-

lık kuran devletlerin yöneticileri, bütün faniler gibi, o anın çıkarlarını gözetirler, kârlı çıkma tutkusuyla bir yığın temel zorunluluğu görmezden gelirler. Oysa düşman gücü homojendir, tek bir iradeye ve amaca tabidir; bu yüzden örgütlenmesi basit ve sorunsuzdur.

1863'te Rusya'ya karşı Polonya'nın yanında yer almak Fransa, İngiltere, İsviçre ve hatta Avusturya'nın doğrudan çıkarınaydı, fakat hiçbiri yerinden kıpırdamadı. 1864'te Prusya-Avusturya, bilhassa Prusya-Alman saldırısı tehdidi altındaki Danimarka'dan yana olmak İngiltere, Fransa, İsveç ve Rusya'nın çıkarlarına çok daha doğrudan bir biçimde uygundu, kılarını kıpırdatmadılar. Nihayet 1870'de Paris'e ve neredeyse güneye dek ilerleyen Prusya-Alman kuvvetlerine karşı Fransa'yla dayanışmak, küçük kuzey devletlerini bir yana bıraksak bile, en azından İngiltere, Rusya ve Avusturya'nın işine gelirdi ama bu defa da yaprak kımıldamadı. Ne zaman ki yeni Alman iktidarının yayılmacı gücünün boyutları anlaşıldı, hepsinin akılları başlarına geldi; müdahale etmediklerine bin pişman oldular.

Bu nedenlerden dolayı Slavlar devletlerarası bir ittifaka veya komşu devletlerin yardımına bel bağlayamazlar; hiçbir Slav devleti de kendi başına pan-Alman basıncına dayanamaz. Peki ya Kuzey Amerika ya da İsviçre tipinde federatif bir Slav birliği oluşturulursa?... Geçiniz!

Çünkü her şeyden önce, böyle bir birliğin oluşması Rusya İmparatorluğu'nun dağılmasına bağlıdır. Orta veya küçük boyutlu Slav devletleri bu kadar büyük bir imparatorlukla özgürlüklerini koruyarak federal bir ilişki sürdüremezler, onun için Rusya İmparatorluğu, birbirine yalnız federatif bağlarla bağlı bir dizi bağımsız devlete bölünmek zorundadır.

Bir an için Petersburg İmparatorluğu'nun öyle ya da böyle bağımsız parçalara bölündüğünü ve Polonya, Sırbistan, Bulga-

ristan gibi devletlerle birlikte büyük bir Slav federasyonu oluşturduğunu farz edelim. Bu bile yeterli olmayacaktır, çünkü hiçbir zaman Almanya kadar güçlü bir merkezilik taşımayacaktır.

Zaten bir devletler federasyonu, bir yere kadar burjuva özgürlüğünü garanti edebilse bile, hiçbir şekilde üstün bir devlet gücü, bir askeri güç yaratamaz; çünkü güç her zaman daha merkezi olanın yanındadır. Bize İsviçre ve ABD örneklerinden dem vuracaklara da iki çift lafımız var: İsviçre devletini ve ordusunu güçlendirmek için öteden beri merkezileşme doğrultusunda hareket etmektedir; Kuzey Amerika ise güçlü merkezi devletlerle uğraşmak zorunda değildir, Amerika kıtasında Rusya, Almanya ve Fransa gibi güçlü komşuları olmadığından rahatı yerindedir.

Dolayısıyla pan-Almancılıkla başa çıkmak için Slavlara tek bir yol kalıyor: Merkezi bir pan-Slavist devlet kurmak. Yani paşa paşa Rus boyunduruğu altına girmek. Hiç olmazsa Alman iktidarını alaşağı edip onun gırtlağına basalım derdinde olanların yüzünü güldürür mü bu yöntem?

Hayır. Güldürmemekle kalmaz, yarı yoldan geri döndürür. Avrupa'da 50.500.000 Alman var (9.000.000 Avusturya Almanı da dahil buna). Alman düşünün gerçek olduğunu, Almanya'nın Belçika'nın Flaman kısmını, Hollanda'yı, Alman İsviçre'sini ve bütün Danimarka'yı, üstüne üstlük İsveç ve Norveç'i de imparatorluğuna kattığını varsayalım. Bunların hepsinin 15 milyonun biraz üzerinde olan nüfusunu da eklersek, topu topu 66 milyonluk bir Almanya elde ederiz. Oysa Slavların nüfusu neredeyse 90 milyondur. Peki ne anlama gelir bu? Slavlar bir buçuk katı oldukları Almanlara diz çöktürebilirler mi? Hayır, hiçbir anlamı yok bunun; pan-Slav devleti Almanların askeri gücüne, Alman devletinin gücüne asla erişemezler. Çünkü Almanların geleneksel bir devletçi yapıları vardır; disipline yatkındırlar, otoriteye tutkuyla itaat ederler. Oysa eksikliği bir yana, bu niteliklerin

tam tersi söz konusudur Slavlar için. Onları disipline etmek için sopa gerekir. Almanlar içinse özgürlük, düzen ve disiplin demektir; özgürlükleri için gerekirse sopa yemekten yakınmazlar.

Yanı sıra Almanlar çok ciddi, çok çalışkan insanlardır. Eğitimli, tutumlu, tedbirli ve titizdirler ama gerektiğinde (yani başlarındakiler emrettiğinde) ölümüne savaşmaktan da geri kalmazlar. Olağanüstü savaşçılar olduklarını son savaşta fazlasıyla kanıtladılar. Ayrıca bu meziyetlerini bol bol sergileyip geliştirebilecekleri, askeri ve idari örgütlenmesi mükemmel bir devlete sahiptirler. Zavallı Slavlar bu adamlarla nasıl başa çıksınlar?

Almanlar hayatlarını ve özgürlüklerini devlette arıyorlar, Slavlar içinse devlet bir tabuttan başka bir şey değildir. Slavlar özgürlüklerini devletin dışında aramalıdırlar; yalnız Alman devletine karşı savaşarak da değil, bütün ulusların bütün devletlere karşı isyanında, sosyal devrimde...

Slavların yapması gereken Almanları boyunduruk altına alıp köleleştirmek değil, onları evrensel kardeşlik ve özgürlük davasına davet etmektir. Slavların kurtuluşu, Alman devletinin yıkılışı ancak böyle mümkün olacaktır.

Ancak çok uluslu, çok ırklı, dünya çapında bir devrim yıkıcı olandır, yoksa devletler kendi kendilerine yıkılmazlar.

Slav ırkının özgürlüğünü içtenlikle arzulayan birinin görevi, devrim için halkın güçlerini örgütlemektir. Bu ilerici insanlar şunu çok iyi bilmelidirler: Geçmişte Slav halkının devletleşememesinde yeteneksizlik gibi görünen ne varsa, bugün geleceğe dair bir umut ışığı, halkların mücadelesine anlam katan birer unsur haline gelmiştir. Çağdaş devletlerin artık saçmalık derecesine varmış olan büyük gelişimleri, olsa olsa onların sonunun yaklaştığının kanıtıdır. Emekçi kitlelerin kolektif üretici emek temelinde, bütün sınırların ve ulusal farklılıkların ötesinde, gö-

nüllü toplumlar halinde aşağıdan yukarı örgütlendiği bir hayatın kıyısında duruyoruz.

İlerici Slavlar safdil aldatmacalardan, halkçı özlemlerin sözde temsilcisi olduğunu iddia eden ulusçuluk oyunlarından bir an önce arınmalıdırlar. Ulusçuluk evrensel değil yerel bir olgu, genel kabul gören bütün diğerleri gibi tarihsel ve zararsız bir olgudur. Her ulus kendine ait bir karakter taşır; bu onun özü, tarihsel varoluş koşullarının bir ürünüdür.

Her birey gibi her ulusun da kendine özgü değerlere sahip çıkarak kendi olmak, kendini gerçekleştirmek hakkı vardır. Ulusal hak denen şey de zaten budur. Fakat tüm bunlar, yine aynı bir birey gibi, bir ulusun niteliklerini bulunmaz kılmasını, söz konusu haklardan çıkar sağlamasını ve sürekli olarak bu haklarla meşgul olmasını gerektirmez. Tersine, bir ulus evrensel insan değerlerine sahip çıktığı ölçüde ulusal değerleri diğer ulusların değerleriyle beraber anlam kazanır, yücelir.

İşte Slavların durumu tam da budur. Evrensel insanlık davasına kayıtsız kaldıkları, bencilce dar ve soyut Slavcılığın peşine düştükleri sürece yozlaşacaklar ve önemsizleşecekler, sahip çıktıkları oranda da ulusların özgürlük tarihinde onurlu bir yer edineceklerdir.

Tarihin her döneminde cemaatsel ve dar ulusal ilgilere üstün tutulan evrensel bir insanlık ideali olmuştur. İçlerinde bu ideallere dair bir misyon duygusu barındırmış olan uluslar, tarihin yapımında en büyük pay sahibi olan uluslardır. Hâkim olan idealler dönemden döneme farklılık göstermişlerdir. Örneğin çok da eski sayılamayacak bir tarihte bu idealin ismi, özgürlük karşıtı kutsal bir inanç, saldırgan Katolizmin inancıydı. O sıralar bu ideale sahip çıkan uluslar Almanlar, Fransızlar, İspanyollar, bir ölçüde Polonyalılar- kendi çaplarında üstün olan uluslardı.

Ardından entelektüel canlanma ve dinsel başkaldırı dönemi geldi. Evrensel insanlık idealinin bayrağı bu defa Rönesans'ın eline geçti ve Rönesans önce İtalyanları, sonra Fransızları ve daha ikincil bir düzeyde İngilizleri, Hollandalıları ve Almanları öne çıkardı. Daha önce güney Fransa'yı ayağa kaldıran dinsel isyan ise bizim Hussitlerimizi on beşinci yüzyılda gelip buldu. Aynı Fransız Albigensianlar gibi Hussitler de uzun süreli kahramanca direnişlerinin kırılmasıyla ezildiler. Ve sıra Reform dönemindeydi; Reform da Alman, Fransız, İngiliz, Hollanda, İsviçre ve İskandinav halklarını harekete geçirdi. Almanya'daki hareket ayaklanma niteliğini kısa zamanda kaybederek sistematik devlet despotizminin temeli haline geldi ve barışçıl bir devlet reformuna dönüştü. Fransa'da, özgürlükçü fikirlerin serpilmesine aracılık eden uzun ve kanlı bir mücadelenin ardından Katolisizmce bastırıldı. Yalnızca Hollanda, İngiltere ve daha sonra Birleşik Devletler reformdan öz itibariyle devlet karşıtı ancak ekonomik bakımdan burjuva ve liberal bir uygarlıkla çıkmış oldular.

16. yüzyılda neredeyse tüm Avrupa'yı kasıp kavuran bu dinsel reform hareketi iki temel yönelim yarattı: İlki İngiltere ve Amerika'nın başını çektiği burjuva liberal yönelimdi. Diğeriyse temelde burjuva ve Protestan (Katolik soyluluk unsuruyla birleşmiş bir halde) ama bütünüyle devlet güdümündeki despotik bir yönelimdi ki başlıca temsilcileri önce Fransa ve Almanya, ardından da Avusturya ve Prusya'ydı.

On sekizinci yüzyılın sonuna damgasını vuran büyük Fransız devrimi, Fransa'yı tekrar lider güç konumuna getirdi. Bu büyük devrim yeni bir idealin, insanlığın mutlak özgürlüğü idealinin yaratıcısı oldu, ancak sadece politik düzlemde. Söz konusu ideal bu haliyle giderilemez bir çelişki barındırıyordu ve gerçekleştirilmesi imkânsızdı. Çünkü ekonomik eşitlik temelinden

yoksundu. Böyle olunca salt politik bir özgürlükten, devletle sınırlandırılmış bir özgürlükten, yani bir palavradan ibaret kaldı.

Böylelikle Fransız Devrimi de iki temel yönelim doğurmuş oldu. Sürekli mücadele ve çatışkı halindeki bu iki yönelimin aslında tek bir amacı vardı: Sayısal anlamda sürekli azalan, bir yandan da durmaksızın zenginleşen mülk sahibi bir azınlığın çıkarına proletaryanın sistematik sömürüsü...

O zamandan bu yana iki yönelimin farkı şudur: Bir taraf demokratik bir cumhuriyet yoluyla sömürmek derdindedir; diğer tarafsa sömürüyü anayasal biçimlerle kamufle ettiği monarşist bir devlet despotizmi, bürokratik olarak merkezileşmiş bir devlet baskısı yoluyla kotarır. Birincinin lideri Gambetta şimdilerde Fransa'da iktidarı ele geçirmeye uğraşıyor. Prens Bismarck ikincinin önderi olarak Prusya Almanyası'nda iktidarını çoktan sağlama almış durumda. Hangisinin halk açısından daha hayırlı olduğunu, daha doğrusu daha az kötülük yapacağını kestirmek zor.

Ama her ikisi de 1789 ve 1793 burjuva devrimlerinin ürünü olan cumhuriyetçi ve neo-monarşist baskıcı devlet uygulamalarına karşı proletarya da nihayet kendi yolunu buluyor. Önce Fransa ve Avusturya'da ve ardından diğer Avrupa ülkelerinde ortaya çıkan proletarya hareketleri, bürokratik ve yasal baskıların, sınıfların ve bunların anası olan devletin ortadan kaldırılmasına doğru yürüyor.

İşte bu sosyal devrim programıdır.

Günümüzde uygar dünya bir bütün olarak tek bir evrensel soruyla karşı karşıya ve tek bir ideali paylaşıyor: Proletaryanın sömürüden ve devlet baskısından bütünsel ve kesin kurtuluşu. Bu sorunun yanıtı şiddetli ve kanlı bir mücadeleyle verilecektir. Ulusların kaderiyse bu mücadeleye katılım oranlarına bağlıdır. Ve tabii Slavların da.

Ulusların müstakil mücadelesi önemlidir fakat sosyal devrim tek başına bir ulusun devrimi olarak kalamaz. Sosyal devrim doğası gereği uluslararası bir devrimdir. Bu yüzden Slavlar özgürlük mücadelelerini, ulusal güçlerini ve örgütlenmelerini diğer ülkelerin güçlerine katmak zorundadır: Slav proletaryası topyekûn Uluslararası İşçi Birliği'ne katılmalıdır.

Daha önce Avusturyalı ve Schwabian yurtseverlerin ısrarlarına kanmayıp pan-Almancılığı reddeden Viyanalı işçilerin 1868'deki görkemli uluslararası kardeşlik ilanından söz etmiştik. Onlar bütün dünya işçilerinin kardeş olduklarını, uluslararası proleter dayanışmadan başka kamp tanımadıklarını haykırıyorlardı. Dahası hiçbir ulusal mücadeleyi kabul etmediklerini, çünkü Avusturya proletaryasının çok farklı uluslardan menkul olduğunu yerindelikle savundular. Bu nedenle Viyana işçilerinden, problemlerinin pratik çözümünü ulusal devlet cenderesinin dışında aramaları beklenirdi.

Bu doğrultuda birkaç adım daha ileri gitmek Avusturya proletaryasına kurtuluşun, bütün devletleri yıkmakla ve dünya işçilerinin, Uluslararası İşçi Birliği'nde ifadesini bulan, başta ekonomik temelli birleşik eylemliliğiyle mümkün olduğunu gösterebilirdi. Ve Avusturya'daki Alman işçiler bir kez bunu anlasalardı, yalnız kendi kurtuluşlarını değil, Slavlar da dahil imparatorluğa tabi Alman olmayan kitlelerin kurtuluşunu da başlatabilirlerdi. Ve de Slavları halkların hapishanesi olan bir devletin yıkılması ve tam eşitlik ve özgürlük ilkesine dayalı yeni bir dünya kurulması doğrultusunda Alman işçilerle dayanışmaya yönlendirecekler ilk biz olurduk.

Fakat Avusturyalı işçiler bu adımları atmadılar, çünkü 1868'de Liebknecht ve onunla birlikte Viyana'ya gelen diğer sosyal demokratların propagandasıyla birden durdular. Sosyal demokratların amacı Avusturya işçilerinin toplumsal kabarışla-

rını uluslararası devrim kanalından pan-Almancı birleşik bir devlet (onlar bu devleti bir yığın halkçı terimle süsleyerek kamufle ederler) kanalına akıtmak, kısacası Bismarck'ın idealine sosyal demokratça, sözde-yasal halkçı ajitasyon yoluyla ulaşmaktı.

Sosyal demokrat propagandayı reddetmek sadece Slavların değil, Alman işçilerinin de görevidir. Çünkü en demokratik kılığa da bürünse, on kez halktan yana olduğunu da söylese devlet devlettir, yani proletaryanın hapishanesidir. Zaten Slavların bu yolu izleme ihtimali hayli azdır, çünkü Alman boyunduruğundan başka yere çıkmayacak ve bu da Slavları derinden yaralayacaktır. Bu nedenle bizim yapacağımız ilk ve esas iş Slav kardeşlerimizi arkalarına Bebel'i[1], Liebknecht'i ve birkaç Yahudiyi alarak diktatörce yetkilerle donanmış olan Marx ve Engels'in Sosyal Demokrat Partisi'nden uzak tutmak olacaktır. Onları, yönelimi, hedefleri, yöntemleri bütünüyle burjuva olan bu sahte-halkçı partiyle, baştan aşağı Alman olan bu partiyle ölümcül bir ittifaktan vazgeçirmeye çalışacağız.

Slav proletaryası bu partiyle (elbette ona bağlı olan işçilerden değil, tepeden tırnağa burjuvaca örgütlenmesinden ve bilhassa liderliğinden söz ediyoruz) değil dayanışmak, uzlaşmamalıdır bile; onların yeri Uluslararası İşçi Birliği'dir ve sosyal demokratların Alman partisiyle Enternasyonal birbirine karıştırılmamalıdır. Bu partinin programının Enternasyonal'in programıyla hiçbir ortak yanı yoktur, hatta ona tamamen karşıdır. Lahey Kongresi'nde Marksistler programlarını Enternasyonal'e hileyle kabul ettirmeyi denediler. Fakat bu deneme İtalya, İspanya, Fransa, Belçika, Hollanda, İngiltere ve kısmen İsviçre ve

1 Hakiki bir işçi sınıfı mensubu olan August Bebel (1840-1913), Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin kurucularından ve önemli önderlerinden biriydi.

Birleşik Devletler'den gelen delegelerce çok büyük bir protestoyla karşılandı ve Alman programını Almanlardan başka kimsenin istemediğini bütün dünya görmüş oldu.[1] Alman proletaryasının da, diğer ülke proletaryalarıyla ortak çıkarlarının farkına varıp kendisine ait olmayan bu programatik yönelimi, Sosyal Demokrat Parti'nin burjuva liderlerini, *Führer*'lerini çok geçmeden fırlatıp atacağından kuşkunuz olmasın.

Şunu bir kez daha yineliyoruz: Slav proletaryası esaretten kurtulmak için, bir bütün halinde Enternasyonal'e katılmalı, fabrika, esnaf ve tarım seksiyonları oluşturmalı ve bunları yerel federasyonlarda -hatta gerekirse genel bir Slav federasyonunda- birleştirmelidir. Slav işçiler Alman işçilerle, kendi bağımsızlıklarını yitirmeden ancak bütün işçileri ulusal kaygılardan arındıran Enternasyonal içinde yan yana durabilirler, durmalıdır; başka esaslarda bir ittifak kesinlikle olanaksızdır.

Slavların özgürleşmesinin yegâne yolu bu. Fakat görünen o ki, batı ve güney Slavlarının genç kesiminin büyük çoğunluğu, saygıdeğer ve de fosilleşmiş yurtseverlerin liderliği altında tam ters yönde kürek sallıyor. Devlet yoludur bu, kitleleri mahvedecek bir yol.

Mesela Slavların az çok bağımsızlığını kazandığı Türk Sırbistan'ını ve özellikle, Karadağ hariç, Rusya dışında kalan tek nokta olan Sırp Prensliği'ni gözünüzün önüne getirin.[2] Türk bo-

1 Enternasyonal'in 1872 Eylül'ünde Lahey'de toplanan beşinci kongresi Marx ve Bakunin taraftarları arasında nihai bir bölünmeye sahne oldu. Bakunin, Enternasyonal'in kuralları arasına, proletaryanın kendisini "ayrı bir siyasi parti" şeklinde örgütlemesini ve "siyasi iktidarı fethetmesini" büyük bir görev olarak önüne koymasını da sokmak yönünde kongrenin çoğunluğunun oyladığı karara göndermede bulunuyor. Kongrenin aldığı kararlar daha sonra Enternasyonal'in ulusal federasyonlarının çoğu tarafından reddedildi.

2 Türk idaresine karşı 1804'te başlayan iki isyandan sonra Sırbistan, Osmanlı İmparatorluğu içinde özerk bir prenslik haline geldi. Rusya ve Tür-

yunduruğundan kurtulmak için onca can feda eden Sırp halkı daha yeni özgürlüğüne kavuşmuştu ki bu defa en az Türklerinki kadar korkunç olan yeni bir esarete, Sırp Prensliği'nin esaretine tabi kılındı. Halkın kahramanca mücadelesini ateşleyen ve zaferi getiren canlılık kaybolur kaybolmaz Sırp topraklarının bu bölümü yasaları ve kurumlarıyla hemen bir devlet örgütlenmesine kalkıştı. Eğitimsiz ve son derece yoksul olmasına rağmen oldukça diri, özgürlüğüne düşkün bir ulus böylelikle bürokratik despotizme ve yağmacılığa kurban giden bir koyun sürüsüne dönüştürüldü.

Türk Sırbistan'ında ne soylular sınıfı, ne büyük toprak sahipleri, ne sanayiciler ne de çok zengin tüccarlar var. Bu durum, genellikle Odessa, Moskova, Petersburg, Viyana, Almanya, İsviçre ve Paris gibi yerlerde devlet bursuyla eğitim görmüş gençlerden menkul yeni bir bürokratik aristokrasinin oluşmasına neden oldu. Gençken ve devlet yetkileriyle bozulmamışken bu genç bireyler çoğunlukla ateşli bir yurtseverlik, insan sevgisi, içten bir liberalizm ve hatta demokrasi ve sosyalizme bağlılık taşımalarıyla ayırt ediliyorlardı. Ancak devlet görevlerinin katı mantığının, devlete ilişkin hiyerarşik ve ayrıcalıklı konumlanmalarının etkisiyle, belki birer yurtsever ve liberal olmayı sürdürürler ama, kusursuz birer bürokrat olup çıktılar. Liberal bir bürokratın, basit ve klasik bir bürokrattan ne kadar tehlikeli olduğunu da herkes bilir.

---

kiye arasında imzalanan 1829 tarihli Edirne Anlaşması uyarınca statüsü tanındı ve Rusya himayesi altına girdi. 1856 Paris Anlaşması büyük güçlerin hepsinin himayesi altında Sırbistan'ın bütünlüğünü garanti altına aldı. 1878'de de egemenlik sahibi bir krallık haline geldi.
Karadağ dağlık bir bölge olması nedeniyle, Sırbistan İmparatorluğu'nun 14. ve 15. yüzyıl Türk fetihlerinden sonra bağımsız kalabilen yegâne kesimiydi. 19. yüzyılda bağımsız bir krallık oluşturdu ve 1918'de aynı Sırbistan Krallığı gibi yeni Yugoslavya ulusunun bir parçası oldu.

Belli bir konumun gereklilikleri, daima duygulardan, ideallerden veya iyi niyetlerden daha güçlüdür. Yurtdışında okuyan Sırp gençlerinin bürokratlaşmaktan başka şansları yoktu; çünkü eğitimli olan onlardı, kendilerini hükümete karşı borçlu hissediyorlardı ve zaten başka geçim yolları da yoktu. Ülkedeki tek ayrıcalıklı tabaka olan bürokratlar sınıfının birer üyesi olur olmaz halka düşman kesildiler. Vaktin birinde halkının kurtuluşunu istemiş olsa da, hâlâ istiyor olsa da bir bürokratın temel görevi o halkı bastırmak ve soymaktır. Böyle bir konuma liberal veya demokratik bazı doktriner palavralarla uyum sağlamak en fazla iki-üç yıllık bir iştir ve zamanımız bu tür palavralar üretmek bakımından hayli zengindir. Bir kez bu katı zorunluluğun gerekleriyle barışır hale geldiklerinde de, istedikleri kadar liberal ve demokratik nutuklar atsınlar, artık adıyla sanıyla tehlikeli birer halk düşmanıdırlar.

Sonra da genç bürokratlarımızın arasından daha becerikli ve kurnaz birkaçı çıkar, bu minik prensliğin minik hükümetinde etkili bir mevki kapar ve gelene geçene ülkeyi peşkeş çekmeye başlar. Bu bir prens, tahta hak iddia eden biri (Sırbistan'da devrim dedikleri, bir prensin devrilip yerine yenisinin geçirilmesidir) ya da Rusya, Avusturya, Türkiye ve şimdilerde (Fransa'yı doğuda da yerinden eden) Almanya'nın güçlü hükümetlerinden biri veya hepsi birden olabilir, bu birkaç açıkgöz için hiç fark etmez.

Böyle bir devlete tabi olan bir halkın ne denli özgür ve mutlu olacağını varın siz düşünün. Ne de olsa *Skupstina**'yı halk seçer ve Sırbistan da anayasal bir devlettir...!

Fakat bazı Sırplar için avuntu mu yok? Onlara göre bu durum geçicidir. Hele mini prenslik sınırlarını bir genişletsin, bü-

* *Skupstina:* Sırp parlamentosu. (ç.n.)

yük Sırp topraklarını ele geçirsin (bazıları işi bütün güney Slav topraklarına dek vardırıyor) ve Dusan İmparatorluğu'nu dört başı mamur bir şekilde yeniden kursun, elbet her şey değişecektir. O zaman da artık değmeyin halkın keyfine; büyük bir özgürlükler ve fırsatlar dönemi başlayacaktır.

Evet, tam düşündüğünüz gibi; Sırplar arasında buna inanacak kadar saf insanlar hâlâ var!

Devletin, sınırlarını genişletip tebaasını iki, üç on katına çıkardığında daha güçlü bir halk devleti olacağına ve halkın çıkarlarına, taleplerine daha uygun bir hükümet yaratacağına ciddi ciddi inananlar az değil. Bu umudun, bu beklentinin altında yatan nedir? Teori mi? Boş versenize; teorik olarak bir devlet ne kadar geniş, örgütlenmesi ne kadar karmaşık olursa halka o kadar yabancı demektir. Bunun sonucu da kitlelerin çıkarlarına, halkın denetimine ve özyönetimine fersah fersah uzak bir devlettir.

Başka ülkelerin yaşadığı deneyimlerden mi feyz alıyorlar acaba? Bu soruyu cevaplamak için Rusya, Avusturya, genişlemiş Prusya, Fransa, İngiltere, İtalya ve hatta Birleşik Devletler deneyimlerine bir göz atsak yeter. Hepsinde de emekçi kitleler bir monarşik devlette olabileceği kadar sefil bir hayat sürdürürken, onları yönetmek burjuva siyaset ağalarının veya doğrudan burjuvazinin işidir.

Belki de birtakım iyi eğitimli Sırplar çıkacaklar ve bize kitlelerin bu mevzuyla alakaları olmadığını söyleyeceklerdir, bu yetenekte olanlar vardır aralarında. Onlara göre kitlelerin görevi kaba kol emekleriyle vatanın uygarlığını geliştirmek ve ulusun gerçek temsilcilerini besleyip, giydirip desteklemektir; bu böyle gelmiş böyle gidecektir. Yani mevzu eğitimli, karınca kararınca mülk sahibi ve ayrıcalıklı sınıfların çıkarından ibarettir.

İşte problem tam da bu zaten: Vaktiyle Avrupa'nın ilerici uygarlığının gülü olan, gelişmenin ön saflarında yer alan bu sözde-eğitimli sınıflar (soylular, burjuvalar) semirdikçe semirdiler, kütleştiler, korkaklaştılar ve bugün artık hiçbir ilerici tarafları kalmadı. Bugün artık temsil ettikleri, insan doğasına en zararlı, en alçakça niteliklerdir. Bakın Fransa'ya, eğitim düzeyi o denli yüksek olan bu ülkede Almanlara karşı bağımsızlığı savunmaktan bile acizler. Almanya'ya bakın, sadece vefakâr ve de köpekleşmiş birer dalkavukturlar.

Son olarak Türk Sırbistan'ında bu sınıfların dahi varolmadığını, sadece bürokratik bir tabakanın söz konusu olduğunu belirtelim. Sırp devleti, bu bürokratların daha da semirmeleri için Sırp halkını ezecektir, dümdüz edecektir. Sırp Prensliği'nin bu yapısından derinden nefret etmelerine karşın onu hâlâ Türk veya Avusturya boyunduruğundan kurtulmak için zorunlu bir araç olarak görenler de az değil. Prensliğin, Slavların genel ayaklanması için hiç olmazsa bir basamak olabileceğinden dem vuruyorlar. Slavların kurtuluşu için silinmesi gereken bir sefil yanılsama daha...

Bu yanılsama, İtalya'yı kurtardığı ve birleştirdiği düşünülen Piedmonte Krallığı örneğinin yanlış değerlendirilmesinden kaynaklanıyor. İtalya kurtuluşa, yarım yüzyıllık kahramanca bir mücadeleyle, gençliği ateşleyen, onları tehlikeli yurtseverlik davasına seferber eden büyük yurttaş Guiseppe Mazzini'nin kırk yıllık aralıksız ve bastırılamayan çalışmalarıyla erişti. Mazzini'nin çabaları meyvesini 1849'da verdi. Bu kez asi İtalyan halkı bütün Avrupa'yı devrim şenliğine çağırıyordu. İtalya'nın kuzey ucundan güney ucuna dek bütün kasabalarında bir avuç cesur genç isyan bayrağını açtı ve İtalyan burjuvazisinin tamamını peşine taktı. Avusturya yönetimi altında olan Lombardiya-Venedik Krallığı'nda halk topyekûn ayaklandı ve Avusturya alaylarını

askeri bir yardım olmaksızın, kendi çabasıyla Milano ve Venedik dışına sürdü.

Peki Kraliyet Piedmontu, Victor Emmanuel'in babası Kral Charles Albert 1821'de henüz veliahtken, (İtalya'nın özgürlüğü için kendisiyle birlikte çarpışanları Avusturya ve Piedmont cellatlarına teslim etmişti) ne yaptı? 1848'de tek derdi vaatler ve entrikalarla İtalyan devrimini felce uğratmaktı, çünkü devrimi günahı kadar sevmiyor, devrimden korkuyordu. Böylece onun tarafından gücü kırılan istim üzerindeki İtalyan halkının Avusturya kuvvetlerince bastırılması hiç de zor olmadı.

Charles'ın oğlu Victor Emmanuel İtalya'nın kurtarıcısı ve birleştiricisi olarak anılır. Ne sefil bir yalan! İtalya'nın kurtarıcısı olan biri varsa o da Fransa imparatoru Louis Napoleon'dur. Şaka bir yana, İtalya Victor Emmanuel'e ve III. Napoleon'un iradesine rağmen birleşti ve özgürlüğünü kazandı.

1860'da Sicilya üzerine o ünlü yürüyüş için Garibaldi tam Cenova'dan ayrılırken[1], Victor Emmanuel'in bakanı Kont Cavour Napoli hükümetini yolda olan saldırıya karşı uyardı. Ve Garibaldi Sicilya'yı ve bütün Napoli Krallığı'nı özgürlüğüne kavuşturunca Victor ikisini de gönülsüzce kabul etmek zorunda kaldı.

Ve on üç yıldır bu hükümet İtalya'yı yağmalıyor, yakıp yıkıyor. Halk kovulan Bourbonların despotizmini arar oldu.

Kralların ve devletlerin uluslarını kurtarma biçimi işte budur. O yüzden İtalya'nın yakın tarihini ayrıntılarıyla ve doğru olarak öğrenmenin herkesten çok Sırplara yararı vardır.

---

1 Kont Camillo di Cavour (1810-1861), Sardunya Krallığı'nın başbakanıydı. Parlak bir devlet adamı olan di Cavour, İtalya'nın birleşmesini de çekip çeviren adamdı. Hedefine ancak, ölümünden iki ay önce, Victor Emmanuel birleşik İtalya'nın kralı ilan edildiğinde ulaşabildi.

Sırp hükümetinin genç yurtseverlerin ateşini düşürme yöntemlerinden biri gelecek baharda -ya da hasat mevsimi olan sonbaharda- Türkiye'ye savaş ilan edileceğine dair periyodik vaatlerde bulunmaktır. Bu vaatlerle heyecanlanan gençler her kış ve her yaz savaş hazırlıklarına girişiyorlar ama sonra hesapta olmayan bazı engeller ve büyük güçlerden gelen telkinlerle savaş bir başka bahara kalıyor. Böylece Sırp yurtseverleri hiçbir zaman başlamayacak bir savaşın yolunu gözleyerek eziyet içinde ömür tüketiyorlar.

Sırp Prensliği güney Slavlarını, Sırpları ya da Sırp olmayanları kurtarmak bir yana, entrikalar yoluyla onları fiilen bölüp parçalıyor, zayıflatıyor. Mesela Bulgarlar Sırpları kardeş gibi bağırlarına basmaya hazırlar ama şu anda Dusan İmparatorluğu'na dair tek kelime duymak istemiyorlar. Aynı tepkisellik Hırvatlar, Karadağlılar ve Bosna Sırpları için de geçerli.

Bütün bu saydığımız ülkeler için tek kurtuluş ve birleşme yolu, Rusya veya Avusturya'ya boyun eğmek ya da büyük olasılıkla ikisi arasında bölünmelerine neden olabilecek bir devlet savaşı değil, sosyal devrimdir.

Neyse ki Çek Bohemyası Wenceslas saltanatını eski şanı ve ihtişamıyla yeniden kuramadı.[1] Viyana'daki merkezi hükümet Bohemya'ya, Galiçya imtiyazlarını dahi kullanamayan bir taşra eyaleti gözüyle bakıyor, halbuki Bohemya'da herhangi bir Slav devletindeki kadar siyasi parti var. Fakat Almanya'nın lanet devletçilik ve siyasi entrika ruhu Çek gençliğinin içine öyle bir işlemiş ki, kendi halklarını anlama yeteneğini tümden kaybetmek üzereler.

1 "St. Wenceslas Tacı (Hükümdarlığı)", Bohemya, Moravya ve Silezya'dan oluşan ve Habsburg idaresi altına giren eski Bohemya Krallığı'nın toprakları için kullanılan terimdir. Benzer şekilde Macaristan Krallığı da "St. Stephen Hükümdarlığı" olarak anılıyordu.

Çek köylüleri Slav tipinin en mükemmel örnekleridirler. Damarlarında Hussit kanı, Taboritlerin ateşli kanı dolaşıyor; Ziska'nın anısı hâlâ yüreklerinde yaşıyor.[1] Deneyimlerimizden ve 1848 olaylarından çıkardığımız kadarıyla[2], Çek öğrencilerin en gıpta edilecek tarafları, Çek köylüleriyle kurdukları sıkı, kardeşçe bağlardır. Çek kent proletaryasının da enerjileri ve ateşli bağlılıklarıyla köylülerden aşağı kalır yanı yoktur, 1848'de bunu fazlasıyla kanıtladılar.

Bugüne dek proletarya ve köylüler öğrencileri sevdiler, onlara güvendiler. Fakat genç Çek yurtseverleri bu güvene sırtlarını dayayıp yan gelip yatmamalıdırlar. İçlerinde bu güveni hak edecek adalet, eşitlik, özgürlük ve halk sevgisi gibi değerleri çoğaltmazlarsa kendilerine duyulan güven haliyle zayıflayacak ve nihayet bitecektir. Hele hele bütün ülkelerin proletaryalarıyla aynı amaç içinde olan Çek halkı (halk terimiyle kastettiğimiz, her seferinde bilhassa proletaryadır), Bohemya'nın Slav proletaryası ekonomik özgürleşme ve sosyal devrim adına bu denli doğal ve başa çıkılmaz bir şekilde mücadele ederken...

Zaten günümüzde bir ulusun, dünya üzerindeki tek esaslı, hayati meseleye kayıtsız kalması için, doğal gelişimden zerre kadar nasibini almamış, tarihin ağırlığı altında ezilmiş, açık söylemek gerekirse, avanak ve ölü bir ulus olması gerekir. Çek gençliği halkını böyle değerlendirmemelidir, Çek halkı bunu hak etmiyor. Batı Slav proletaryasının toplumsal meselelerle iç-

1 Jan Zizka (1353-1424) Taborit mezhebinin askeri lideriydi. Daha ziyade Çek köylülüğü kökenli olan Taboritler, 15. yüzyıldaki dinsel ve ulusal Hussit ayaklanmasının en radikal unsurlarındandılar. Parlak ve yenilikçi bir asker olan Zizka eğitimsiz kuvvetleri için geleneksel sayılmayacak teknikler tasarlamıştı. Başka bir yerde Bakunin, Razin ve Pugaçev için kullandığı övgü dolu kelimeleri onun için de kullanmış, onu devrimci bir kahraman olarak yüceltmiştir.

2 Bakunin'in kongre sırasında patlak veren ve Windsichgratz tarafından bastırılan halk isyanının yanı sıra, 1848 Haziran'ında Prag'da toplanan Slav Kongresi'ne de katıldığı hatırlanacaktır.

li dışlı olduğuna dair tartışılmaz bir sürü kanıt var. Sözgelimi Slav ve Almanların karışık bir nüfus oluşturduğu bütün Avusturya kasabalarında Slav işçileri, proletaryanın genel çıkışlarında en aktif davranan kesimdir. Fakat bu kasabalardaki işçilerin hemen hepsi Alman sosyal demokratlarının programını benimsemektedir. Bu yüzden pratikte sosyal devrimci içgüdülerle hareket eden Slav işçileri, hedefi açıkça pan-Almancı bir devlet, yani büyük bir Almanya hapishanesi kurmak olan bir partide toplanmış oluyorlar.

Bu üzüntü verici ama öte yandan da çok doğaldır. Slav işçilerinin iki seçeneği var: Ya toplumsal statü, açlık, yoksulluk ve baskı görmek bakımından ortaklaştıkları Alman işçi kardeşlerinin cazibesine kapılıp, Alman işçilere bir devlet vaadinde bulunan partiye (Alman olan fakat kapitalistlerin zararına hâlâ bir halk partisi vasfı taşıyan) katılacaklar, ya da saygıdeğer liderlerinin ve ateşli ama çözümleme yeteneğinden yoksun gençlerinin propagandasına kapılıp her zamanki sömürücüler ve zulümkârlarla (burjuvazi, fabrika sahipleri, tüccarlar, spekülatörler, Cizvit rahipleri, miras veya zor yoluyla büyük topraklara konmuş olan feodal lordlar...) aynı partinin saflarında yer tutacaklar. İkincisi, birincisinden daha tutarlı bir biçimde, işçilere ulusal bir hapishane, bir Slav devleti vaat etmektedir. Yani Wenceslas saltanatının eski ihtişamıyla yeniden kurulması; Çek işçilerine ne faydası olacaksa...

Slav işçilerinin bu iki partiden başka seçenekleri olmasaydı onlara birincisine katılmalarını önerirdik. Yanlış manlış ama hiç olmazsa mücadele, gelenek ve hayat itibariyle Alman veya Alman olmayan kardeşleriyle aynı kaderi paylaşmış olurlardı. Onlara cellatları, kan emicileri kardeş saymalarındansa, Slavların kurtuluşu adına korkunç bir esarete mahkûm olmalarındansa, yani satılmaktansa kendilerini kandırmaları ehvendir diyecektik.

Oysa doğrudan doğruya kurtuluşa giden bir üçüncü yol var: Enternasyonal programı temelinde tarım ve fabrika işçi birliklerinin yapılandırılması ve dayanışması. Elbette Alman Sosyal Demokratları'nın Enternasyonal programı adı altında dayattıkları programdan söz etmiyoruz. Uluslararası İşçi Birliği'nin bütün özgür federasyonları, İtalya, İspanya, Jura, Fransa, Belçika, İngiltere ve bir yanıyla Amerika işçilerince tanınan, bir tek Almanların kabul etmediği programdır bu.*

Almanlardan veya başka yerden gelen her tür baskıdan arınmak istiyorlarsa, Çekler ve diğer bütün Slavlar için yegâne seçeneğin bu olduğuna inanıyoruz. Geriye kalan seçeneklerin hepsi, alçak ve ihtiraslı parti liderlerini gönendirmek, ceplerini doldurmak ve emekçi kitleleri köleleştirmekten başka bir işe yaramaz.

Çek gençliğinin ve genelde eğitimli Slav gençliğinin karşı karşıya olduğu soru artık çok belli: Halklarını sömürmek, bu sayede zenginleşmek ve alçakça hırslarını doyurmak niyetindeler mi? O zaman onlara bunamış Slavcı partilerle, Palacky'lerle, Rieger'lerle, Brauner'lerle ve şürekâlârıyla birlik olmalarını öneririz.[1] Ancak bunlara bağlanan gençler arasında körleştirilmiş, aldatılmış, bütün iyi niyetlerine karşın onların maşası olarak halkı

* Zürih'te Jura Federasyonu'nun parçası haline gelen bir Slav Seksiyonu kuruldu. Bu seksiyonun Ek B'de bulunan programını okumalarını bütün Slavlara hararetle tavsiye ediyoruz.

1 Frantisek Palacky (1798-1876), bir Çek tarihçisi ve yazdığı anıtsal Çek tarihi Çek ulusal gururunu fişeklemiş olan politik bir liderdir. Politik bakımdan ıslah edilen ve federal biçimde yapılanan (ama parçalanmayan) bir Avusturya devletinin bir tarafta Rusya'ya, diğer tarafta Almanya'ya karşı Slavlar adına en iyi korunma yolu olduğunu düşünen Avusturya-Slavizminin ileri gelen sözcülerindendi. Palacky'nin gazeteci olan damadı Frantisek Ladislav Rieger (1818-1903) ve bir avukat ve iktisatçı olan Frantisek August Brauner (1810-1880) de ileri gelen politik Çek şahsiyetlerdi. Bir süre üçü de Avusturya Parlamentosu üyeliğinde bulundular ve Bohemya Hükümdarlığı'nın topraklarının özerk olmasını savunan muhafazakâr Çek milliyetçi programını desteklediler.

kandırmaya sevk edilmiş gençler her zaman var olacaktır, yaptıkları her şeye rağmen pek hayırlı bir iş olmasa da...

Kitlelerin nihai kurtuluşunu içtenlikle isteyenlerin yeri ancak bizim yanımız, sosyal devrimin safıdır; özgürlükler dünyasını fethetmenin başka yolu yoktur.

Şimdiye kadar batı Slav ülkelerinde, eski bir politika tarzı, devletçiliğin bu en dar biçimi hâkim olmuştur. Bir Alman komedisidir sergilenen, Çekçe tercümesiyle ve üstelik iki perdelik bir komedi: İşte size Çek ve Polonya örnekleri. Bohemya ve Galiçya devlet adamlarının durmadan şekil değiştiren ittifaklarının, kopuşlarının acıklı tarihini, Avusturya *Reichsrat*'ında bazen birlikte, bazen de ayrı ayrı verdikleri beyanatları bilmeyen var mıdır? İyice eşelerseniz en altında feodal Cizvit entrikasını bulursunuz. İşte bu beyefendiler böyle acınası ve alçakça yöntemlerle vatandaşlarını kurtarmayı umuyorlar! Yahu ne tuhaf devlet adamlarıdır bunlar; onların siyasi ayak oyunlarını izlerken kıçlarının dibindeki komşu Bismarck kimbilir ne kadar eğleniyordur!

Ne zaman ki Galiçyalı müttefiklerinin sayısız ihanetiyle Viyana'da o meşhur yenilgiyi yaşadılar, Çek siyaset triosu -Palacky, Rieger ve Brauner- babayiğitçe bir gösteri sahnelemeye karar verdiler. Bu vesileyle 1867'de Moskova'da açılan Slav etnografi sergisinde boy gösterip "Beyaz Çar"a*, Polonyalı Slavların celladına sadakat yemini etmek için peşlerine bir yığın batı ve güney Slavını da takıp Moskova yollarına düştüler.[1] Varşovada

* 16. yüzyılda Doğuda egemenlik altında tutulan kabilelerin Moskova hükümdarı için kullandıkları tanım. (ç.n.)

1 1867'de Moskova'da bir Slav etnografik sergisiyle bir arada bir Slav Kongresi toplandı. Kongre Rusya'da pan-Slav çevreler, bilhassa da güney Slavlarına insani yardım göndermek için kurulmuş olan Moskova Slav Yardım Komitesi'nce desteklenen, özel olarak örgütlenmiş bir olaydı. Kongreye çoğu Avusturya İmparatorluğu'ndan gelen seksenin üzerinde

konakladıklarında Rus generalleri, subayları ve soylu Rus hanımefendilerince ağırlandılar; dişlerini sıkmış susan Polonyalıların gözü önünde bu özgürlük havarisi Slavlar, kardeş katilleriyle öpüştüler, koklaştılar. Hep beraber kafaları çekip "Yaşasın Slav kardeşliği!" diye naralar attılar.

Ardından Moskova ve Petersburg'da ne çeşit söylevler çektiklerini de cümle âlem biliyor. Uzun lafın kısası, sayın liberallerin, demokratların, halk savunucularının, acımasız bir rejime bundan daha utanmazca saygı gösterdikleri, Slav kardeşliğine, özgürlüğe bundan daha büyük bir ihanette bulundukları başka bir örnek yoktur. Sonra bu beyefendiler şükranlarıyla birlikte gayet sakin bir biçimde Prag'a döndüler ve tek bir Tanrının kulu da çıkıp onlara yaptıklarının ne kadar alçakça, üstelik ne kadar salakça olduğunu söylemedi.

Gereksiz bir salaklıktı bu, çünkü yaptıklarının onlara Viyana'daki meseleleri hal yoluna koymak hususunda en ufak bir yararı olmadı. Şurası artık çok açık: Wenceslas saltanatını diriltememekle kalmadılar, ayaklarının altındaki politik zemini kaydıran yeni bir parlamenter reforma da çaresiz, seyirci kaldılar.

İtalya'daki yenilgisinin ardından Macar Krallığı'na özgürlük tanımak zorunda kalan Avusturya hükümeti, Cisleithan devletini nasıl yapılandıracağını uzun süre ölçüp biçti. İçgüdüleri ve

Rus olmayan Slav katıldı. Çekler en önemli delegasyonu oluşturuyorlardı. Delegeler St. Petersburg'da II. Aleksander tarafından kabul edildiler. Aralarında Polonya delegesi yoktu, ancak Rieger Moskova'dayken Polonyalılar adına kuvvetli bir destek beyanında bulunmuştu bile.
Rusya'ya yapılan bu yolculuk, Avusturya Slavları kadar Çeklerin de 1867 Uzlaşması'nın sonucunda yaşadıkları Habsburg monarşisinden kaynaklı düş kırıklığının kanıtıydı. "Düalizm" monarşinin her iki kısmında da imparatorluk idaresini Almanlar ve Macarlar arasında Slavların aleyhine bölmüştü. İmparatorluk dahilindeki Slav azınlıklar arasında sadece Galiçya Polonyalıları yeni düzenlemelerden fayda görmüşlerdi; hükümete Avusturya parlamentosunda verdikleri desteğin karşılığında onlara daha fazla yerel özerklik verilmişti.

Alman liberal ve demokratlarının talepleri onu merkezileşmeye yöneltiyordu, ancak feodal-kiliseci bir partiye bağlı olan Slavların, özellikle Bohemya ve Galiçya'nın istekleri açıkça bir federasyon doğrultusundaydı. Hükümetin bu iki zıt talepten kaynaklı tereddüdü bu yıla dek sürdü. Ve nihayet bu yıl, Slavları dehşete düşüren, Alman liberal ve demokratlarını da sevince boğan bir karara vardı: Cisleithan devletini oluşturan ulusların hepsine birden geleneksel Alman bürokrasinin kıyafetini giydirmek.[1]

Avusturya böyle yaparak güçlenmiş mi oldu? Ne gezer? En başta toparlayıcı olmaktan çıktı. Bundan böyle imparatorluk dahilindeki bütün Almanlar ve Yahudiler Berlin'e yakınlaşacaklardır. Slavların bazıları yüzlerini Rusya'ya dönüyorlar; daha sağlam bir içgüdünün rehberliğinde olan diğerleriyse bir halk federasyonu kurarak kurtulma derdindeler. Yani artık kimse Viyana'dan bir şey beklemiyor. Avusturya İmparatorluğu tamamen tükenmiştir; henüz ayakta gibi görünüyorsa bu yalnızca onu bölüşürken aslan payını kapma hesaplarıyla tereddüt içinde olan Rusya ve Prusya'nın sabrı yüzündendir; çok açık değil mi bu?

Bu yüzden Avusturya'nın da Prusya-Alman İmparatorluğu'yla başa çıkamayacağı gün gibi ortada. Şimdi biraz da Rusya'ya bakalım, bakalım o başa çıkabilecek durumda mı?

1 1871'de İmparator Franz Joseph Bohemya'yı Macaristan'la aynı duruma yerleştirerek Çekleri ulusal olarak tanımayı düşündü. Teklif gerek Almanya'dan, gerek Macaristan'dan gelen basınç yüzünden reddedildi, fakat muhafazakâr Çek milliyetçilerinin pozisyonunu ciddi biçimde zayıflattı.

III

Şimdilerde mutluluk içinde saltanat süren II. Aleksander tahta çıktığından beri Rusya her bakımdan ne kadar benzersiz bir ilerleme kaydetti öyle değil mi sevgili okuyucu?[1]

Son yirmi yıl zarfında Rusya'nın kaydettiği ilerlemeyi anlamak için, sözgelimi 1859'da her alanda Avrupa ile arasında varolan farkla, şimdiki farkı karşılaştıralım: Şaşırtıcı bir ilerleme söz konusu gerçekten de.

Bakmayın siz, Rusya'nın öyle ileri gittiği falan yok. Batı Avrupa resmi, yarı-resmi ve bürokratik burjuva kurumlarıyla beraber öyle bir çürüme yaşadı ki, Rusya'yla arasındaki mesafe epeyce kapanmış oldu. Mesela artık Almanlar, Almanya'nın

1 I. Nikola'nın oğlu II. Aleksander 1855'te tahta çıktı ve 1881'de düzenlenen bir suikastta öldürüldü. 1861'de serfleri özgür bıraktı (Bakunin'in aşağıda göndermede bulunduğu "köylü reformu") ve Rusya'nın kurumlarını, askeri güçlerini ve ekonomisini modernleştirmek için planlanan bir dizi değişikliğe girişti.

1807'de Fransa'da veya Fransızlar, Fransa'nın 1871'de Paris'te sergilediği gaddarlıktan sonra Rusya'yı barbarlıkla suçlayabilirler mi? Onca pislikleri ortaya döküldükten, Fransız bürokrasisinin ve siyasetinin cenazesini kaldırdıktan sonra Fransızlar, Rus memurlarının ve devlet adamlarının ahlaksızlıklarından, rüşvetçiliklerinden dem vurabilirler mi? Elbette hayır. Rusya'daki şerefsizlerin, hırsızların, canilerin Fransızlardan veya Almanlardan utanmaları için hiçbir sebep kalmadı. Çünkü ahlaksızlık Avrupa'da da almış başını gidiyor.

Politik güç meselesine gelince, o biraz farklı. Ama en azından Fransız devletiyle karşılaştırıldığında *Kvass* yurtseverlerimiz Rusya'yla iftihar edebilirler, çünkü Rusyamız siyasi bağımsızlık hususunda Fransa'dan tartışmasız daha üstündür. Baksanıza, yenik Fransa Bismarck'a kur yaparken, Bismarck bizim Rusya'ya kur yapıyor. Sorun, Rus İmparatorluğu'nun gücünün, en azından Avrupa kıtasında kesin bir üstünlük kurmuş olan pan-Alman İmparatorluğu'nun gücüyle ilişkisi çerçevesinde ne boyutta olduğudur.

Biz Ruslar, her birimiz ülke dahilindeki hayat söz konusu olduğunda sevgili Rusya İmparatorluğumuzun neye benzediğini pek iyi biliriz. İmparatorun merkezinde olduğu birkaç bin dalkavuk için, bu en muhterem cemaat için bitimsiz zevklerle dolu bir cennettir. (Ahlak sahibi birkaç entelektüel hariç.) Yasal ve oldukça kârlı hırsızlık işleriyle meşgul olan daha geniş, geniş dediğimiz de topu topu on-yirmi bin kişilik bir azınlığın (askeri, sivil veya dini hizmetlerde çalışan yüksek memurlar, zengin toprak sahipleri, kapitalistler, asalaklar...) müşfik koruyucusudur. Halka nazaran cüz'i miktardaki küçük memurlar sürüsü için kuru memeli bir sütannedir. Ve milyonlarca işçi içinse cadı bir üvey anne, acımasız bir haydut ve öldürmeye alışkın bir işkencecidir.

Köylü reformundan önceki imparatorluk buydu, hâlâ budur ve daima bu olacak. Kanıta ne hacet, her yetişkin Rus bilir bunu. Bizim Rus toplumundaki okuryazar takımı üç sınıfa ayrılır, bu rezaleti bilenler ama adam sende diyenler, onaylamasa da gıkını çıkarmayanlar ve hiçbir şey yapmadan boyuna gevezelik edenler. Sayıları çok az da olsa, konuşmakla kalmayıp kendilerini samimiyetle halk davasına adayanlardan menkul bir dördüncü grup da var.

Herhalde olan bitenlerden zerre kadar anlamayan, en ufak bir şey görmeyen azımsanmayacak miktarda insan da yok değildir. Ama onlardan söz etmenin hiçbir anlamı yok.

Biraz akıl, biraz da vicdan sahibi her Rus, İmparatorluğumuzun halkla kurduğu ilişki tarzını değiştirme yeteneğinden yoksun olduğunu kavrar. Bu imparatorluk doğası gereği halkı dümdüz etmek ve kanını emmek zorundadır. Bütün gövdesi ve iktidarı halkın sefaleti üzerine kurulmuştur, bu yüzden baskısız varolamaz. Saldırganlık gerektiren harici hedefleri bir yana, içteki düzeni, zora dayalı birliği ve dışa karşı gücünü korumak için büyük bir orduya ve polis teşkilatına, sayısız bürokrata, devletin himayesinde dinsel bir tabakaya... yani kısacası (hırsızlığından vazgeçtik) yalnız günlük ihtiyaçlarının karşılanması bile halkın sırtında dev bir kambur gibi duran, kocaman bir resmi yapıya gereksinimi vardır.

En liberali ve demokratiği olsa bile, herhangi bir anayasanın devletin halkla sürdürdüğü bu ilişkiyi olumlu yönde değiştirebileceğini düşünmesi için bir insanın ya aptal, ya cahil, ya da deli olması lazımdır. Bu ilişki olsa olsa daha kötü yönde değişebilir, ancak daha ezici olabilir; artık bundan daha kötüsü nasıl olabilirse? Bir devletin halkı özgürleştirebileceğini ve halkın koşullarını iyileştirebileceğini düşünmek düpedüz saçmalıktır! İmparatorluk dünya durdukça halkı soyacaktır, bu yüzden halkın yararına olan tek anayasa onun yıkılmasıdır.

Rusya'nın dahili koşullarından söz etmeyeceğiz, daha kötüsü olamaz çünkü. Bari Rusya kendi varlığı adına önem verdiği (elbette insaniyet namına değil, siyaseten bir önem) dış hedeflerine ulaşabilecek durumda mı, halkın katlandığı onca fedakârlıkla (gönülsüz fedakârlıklar ve bu yüzden daha da kahredici zaten) yeni Alman İmparatorluğu'yla boy ölçüşebilecek bir askeri güç yaratabildi mi? Şimdi buna bakalım:

Yukarıda dile getirdiğimiz sorular, Rusya'nın şu anda yüz yüze bulunduğu *politik* meselenin özetidir: İçte sosyal devrim, dışta Almanya...

Berlin ve Petersburg'daki imparatorluk saraylarında oturan amca-yeğen şu anda birbirlerine bol bol övgü yağdırıyorlar, karşılıklı andlar içiyorlar, öpücükler yolluyorlar, aynı dertlerle kederlenip birlikte gözyaşı döküyorlar. Politikada beş kuruşluk değeri yoktur bunların, herkes bilir. Ortaya koyduğumuz sorun, aniden çok güçlü bir devlet haline gelen Almanya'nın edindiği yeni konumlanmadan kaynaklı sorundur. Eşit güçlerde iki devlet bir arada bulunamaz, bunu tarih de, mantık da doğruluyor. Üstün bir güç olmaya koşullanmış bünyelerine terstir, üstünlük eşitlik kabul etmez. Eşit güçlerden biri zorunlu olarak parçalanacak ve diğerine tabi olacaktır.

Kaldı ki Almanya için hayati bir mesele bu. Uzun yıllar siyasetten aşağılandı, aşağılandı ve şimdi birden Avrupa kıtasının en güçlü iktidarı haline geldi. Sizce ona aşağılanmanın ardından burnunun dibinde henüz alt edemediği bağımsız bir gücün, kendisine eşit bir muhatap olarak bakmaya cesaret edebilen bir gücün varlığına tahammül edebilir mi? Hele bu güç zerre kadar sevmediği, can düşmanı saydığı Rusya ise!

Almanların Rusya'dan ne denli nefret ettiklerini bilmeyen pek az Rus vardır. Almanların hepsi, bilhassa Alman burjuvazi-

si Rusya'yı günahı kadar sevmez. Üzüntü verici olan, burjuvazinin etkisi altında kalan Alman halkının da bu nefreti paylaşmasıdır. Almanlar Fransızlardan da nefret ederler ama Rusya'ya duydukları nefretle kıyaslanamaz, çünkü bu Almanların tarihten gelen ulusal ihtiraslarının bir parçasıdır.

Bütün Almanya'yı kapsayan bu nefret nasıl oluştu? Aslında kaynakları hayli kabul edilebilir gerekçelere dayanıyor: Bizim Tatarların barbarlığına karşı, onunla karşılaştırıldığında (Alman da olsa) çok daha insani bir uygarlığın protestosuydu söz konusu olan. 1820'lerde daha özgül bir karakter kazandı, politik liberalizmin politik despotizme karşı çıkışı haline geldi. Bilirsiniz, Almanlar 1820'lerde kendilerini liberal olarak tanımlıyor, liberalizme içtenlikle inanıyor ve Rusya'dan despotizmin temsilcisi vasfıyla nefret ediyorlardı. Doğrusu yapmaları gereken, bu nefreti Rusya, Prusya ve Avusturya arasında pay etmek olmalıydı, ama yurtseverlikleri buna izin vermiyordu. Kutsal İttifak politikalarının bütün sorumluluğunu Rusya'ya yükleyivermeleri de bundandır.

1830'ların başında, Rusya, Almanya çapında büyük bir sempatiyle karşılanan Polonya devrimini kanla bastırınca, Alman liberallerinin Rusya'ya karşı öfkesi daha da büyüdü. Doğal ve haklı bir tepkiydi bu ama Polonyalıların iğrenç bir biçimde ezilmesinde Rusya'nın açıkça suç ortağı olan Prusya'nın da hakkaniyet gereği bu tepkiden nasibini alması gerekirdi. Prusya suç ortaklığını iyi niyetinden değil, doğrudan çıkarları öyle gerektirdiği için yapmıştı. Çünkü Polonya Krallığı'nın ve Litvanya'nın kurtuluşu, Prusya Polonyası'nın da ayaklanmasıyla sonuçlanacaktı ve bu da Prusya monarşisinin yeni yeni şekillenen iktidarının sonu anlamına gelecekti.

1830'ların ikinci yarısında Almanya'nın Rusya'ya nefreti yeni bir gerekçe buldu ve liberal olmaktan çıkıp politik ve ulusal

bir karakter kazandı: Slav sorunu baş göstermişti ve Avusturya ve Türk Slavları arasında Rusya'dan yardım görmeyi uman bir parti oluşmuştu. 1820'lerde Pestel, Muravev-Apostol ve Bestuzhev-Riumin önderliğindeki gizli bir demokratlar grubu, özellikle bu grubun güney kanadı, ilk olarak Slavların özgür federasyonu fikrini dillendirmişti.[1] İmparator Nikola'nın canına minnetti, hemen bu fikrin üzerine atladı ve onu kendi çıkarları doğrultusunda yeniden biçimlendirdi. Ve Nikola'nın kafasında özgür Slav federasyonu düşüncesi, (elbette ki demir yumruğunun gölgesi altında olan) otokratik ve tek bir pan-Slav devletine dönüşmüş oldu.

1830 ve 40'larda bazıları resmen görevli, bazıları da gönüllü olan bir yığın Rus ajanı Petersburg ve Moskova'dan yola düşerek Slav topraklarına dağıldılar. Gönüllü olanlar, Slavofillerin pek de gizli sayılmayan Moskova çevresindendiler. Böylece batı ve güney Slavları arasında bir pan-Slavist propagandadır başladı. Kimi Almanca yazılmış, kimi de Almancaya tercüme edilmiş bir dizi broşür yayınlandı ve bu broşürler pan-Alman kamuoyu arasında ciddi bir korku yarattı, Almanlar yaygarayı bastılar.

Almanya'nın tam göbeğinde eski bir imparatorluk toprağı olan Bohemya'nın kopabileceği ve bağımsız bir Slav ülkesi, ya

1 Bakunin, I. Aleksander'ın ölümü üzerine 1825 Aralık'ında başarısız bir isyan yürüten ve bu yüzden Aralıkçılar olarak adlandırılan bir grup Rus ordu mensubuna göndermede bulunuyor. Görünürdeki amaçları I. Nikola'nın tahta çıkmasına engel olmaktı ama daha geniş bir biçimde Rusya'daki kurumları liberalleştirmek istiyorlardı. Suikastçılar iki gizli bağımsız grup oluşturdular: St. Petersburg'daki kuzey grubu, Kiev'deki güney grubuydu. Pavel Pestel (1793-1826), Sergey Muravev-Apostol (1796-1826) ve Mihail Bestuzhev-Riumin (1803-1826) daha radikal olan Güney Grubu'nun liderleriydiler, I. Nikola tarafından asılan beş Dekabrist arasında onlar da vardı. Yine Ukrayna'da yerleşmiş subaylardan oluşan Birleşik Slavlar Topluluğu ayrı bir yeraltı grubu mahiyetinde ortaya çıktı. Fakat isyandan kısa süre önce Güney Grubu'yla birleşti. Programın içeriği tüm Slav halklarının federal bir cumhuriyet dahilinde bir araya gelmeleriydi.

da Tanrı esirgesin, bir Rus eyaleti haline gelebileceği düşüncesiyle Almanların gözüne uyku girmez, boğazlarından tek lokma geçmez oldu. Bütün Almanya bir öfke nöbetine kapıldı ve Rusya'ya karşı nefreti bu zamandan itibaren büyüdükçe büyüdü.

Almanların Rusya'ya karşı duydukları nefret şimdilerde kendini çok geniş bir düzlemde gösteriyor. Ama diğer taraftan Ruslar da Almanlara pek iyi gözlerle bakmıyorlar. Böylesine gerilimli bir ilişki göz önüne alındığında, bu iki komşu imparatorluğun uzun zaman barış içinde yaşayabilme ihtimalleri var mıdır?

Barış halinin bugünlere dek devam etmesinin gerekçeleri vardı, hâlâ da var: Gerekçelerin ilki Polonyadır. Polonyayı üç ülke eşkıyalar gibi aralarında bölüşmüşlerdi: Avusturya, Rusya ve Prusya. Gerek bölüşme sırasında, gerek Polonya sorununun gündeme geldiği her defa Avusturya üç ülke arasında en az hırslı davranan ülkeydi. Hatta Avusturya ilk başta bu paylaşıma karşı çıktı. İmparatoriçe Maria Theresa'nın ise Büyük Frederick ve Büyük Katerina'nın ısrarları üzerine payına düşeni almayı kabul ettiği biliniyor. Yani İmparatoriçe Polonya için ağlaya ağlaya payını aldı.[1] Nasıl almasın? Mademki kafasının üzerinde bir taç taşıyordu, o halde gasp etmeliydi. İmparatorlar için nerede yazılı olursa olsun yasa diye bir şey ve oburluklarının da ucu bucağı yoktur. Frederick hatıratında, Polonya'nın yağmalanmasında yer almaya karar verir vermez Avusturya hükümetinin, payına düşenden fazla toprağı askeri güç yoluyla almak için nasıl telaşa kapıldığını güzel güzel anlatır.

Yine de şu vurgulanmalı: Rusya ve Prusya pervasızca, güle oynaya eşkıyalık yaparlarken Avusturya buruk bir biçimde yağ-

1 Sık sık anılan bir cümlesinde Büyük Frederick Polonya'nın birinci paylaşımıyla ilgili olarak Maria Theresa'dan şu şekilde söz ediyordu: "Hem ağladı, hem de aldı."

maya katıldı. (Tam o sırada Katerina ve Frederick Fransız filozoflarla gayet zarif, gayet insanca yazışmalar yapıyorlardı.) Ayrıca şurası da dikkat çekici: Bugüne dek Rusya ve Prusya sarayları, talihsiz Polonya kendini kurtarmak ve yeniden yapılandırmak için ne vakit umutsuz bir çaba içine girse, öfkeyle kendilerinden geçerler ve Polonya'yı bastırmak için açıkça veya gizlice güçlerini birleştirmeye yönelirler. Oysa Avusturya onların eylemlerine katılmayı reddetmekle kalmadı, her yeni ayaklanmada Polonyalılara yardım etmeye niyetlendi, hatta bir yere kadar yardım da etti. 1831'de, özellikle daha belirgin olarak 1862'de, Bismarck Rusya'ya açıkça polis rolü yüklediğinde durumlar tam da bu minvaldeydi. Avusturyalılar ise tam tersine, Polonyalıların Polonya'ya gizlice silah sokmalarına göz yumuyorlardı.

Ortada Avusturya bakımından belirgin bir tavır farklılığı var, açıklaması ne olabilir bunun? Avusturya'nın asaleti, hayırseverliği veya adalet duygusu mu? Değil, çok basitçe, Avusturya'nın çıkarları... Maria Theresa'nın gözyaşı dökmek için iyi bir nedeni vardı. Diğerleriyle birlikte Polonya'nın siyasi varlığına tecavüz ettiği takdirde Avusturya İmparatorluğu'nun da kuyusunu kazmış olacağını seziyordu. Maria Theresa için kuzeydoğu sınırında Polonya gibi orta sınıf bünyeli bir devletin (tabii ki akılsız, aynı zamanda muhafazakâr ve bütünüyle zararsız bir devlet) varolmasından daha avantajlı ne olabilirdi ki? Polonya yaramazlıklarıyla Rusya'yı meşgul ediyor, Prusya'nın başına bela kesiliyor ve böylece Avusturya'yı her ikisinden de korumuş oluyordu.

Durumun bu olduğunu ancak iflah olmaz aptallar, Maria Theresa'nın rüşvetçi bakanlarının şerefsizliğinden aşağı kalmayanlar, yaşlı Metternich'in (onun Petersburg ve Berlin saraylarının emrinde olduğunu bilmeyen yoktur) ketumluğuna ve gerici inadına sahip olanlar ve pılısını pırtısını toplayıp tarih sahnesinden çekilmesi gerekenler anlayamadılar.

Rus İmparatorluğu ve Prusya Krallığı karşılıklı çıkarlarının ne olduğunun çok iyi farkındaydılar. Polonya'yı paylaşmak Rusya'yı büyük Avrupalı güçler sınıfına soktu, Prusya ise bugünlere dek gelen üstün gelişim sürecine başladı. Polonya'nın kana bulanmış bir parçasını da Avusturya'nın önüne fırlattılar ki, açgözlülüğüyle kendi sonunu hazırlayan Avusturya'yı ezip geçmek için bir gerekçeleri olsun. Birbirlerinden ölümüne nefret etseler bile, Avusturya'yı paylaşma hırslarını giderene dek, Rusya ve Prusya dost birer müttefik olarak kalacaklardır, kalmak zorundalar. Elbette Avusturya'yı fiilen paylaşırken birbirlerine girecekler, fakat o güne dek bozuşmaları için bir neden yok ortada.

Bozuşmak işlerine gelmez. Prusya-Alman İmparatorluğu'nun Avrupa çapında Rusya, dünya çapındaysa Birleşik Devletler'den başka tek bir müttefiki yok. Yıkılması herkesi sevindirecektir, çünkü herkes ondan korkuyor, nefret ediyor; bu denli baskıcı ve yağmacı bir güçten nasıl nefret edilmez? Üstelik pan-Alman İmparatorluğu idealini hakkıyla hayata geçirmek için hâlâ bir dizi işgale gereksinimi var. Lorraine'in geri kalanını da ele geçirmeli; Belçika, Hollanda, İsviçre, Danimarka ve bütün İskandinavya Yarımadası'm işgal etmeli; Baltık eyaletlerini alıp Baltık Denizi'ne hâkim olmalı. Yani kısacası, Macar Krallığı'nı Macarlara, Avusturya Bukovinası ve Galiçya'yı Rusya'ya bıraktıktan sonra, Bohemya dahil bütün Avusturya'yı zapt etmek zorunda. Trieste ve Petersburg kabineleri böyle bir şeyi tartışmaya bile cesaret edemezler.

Petersburg ve Berlin saraylarının Avusturya'nın paylaşımını gizli görüşmeler yoluyla tartıştıklarından kuşkumuz yok; tabii ki büyük güçler arasındaki dostça ilişkilerin gereği olarak birbirlerini kazıklama çabalarını da ihmal etmeden.

Her şeye rağmen Prusya-Alman İmparatorluğu yalnız başına Avrupa'nın geri kalanının iradesine karşı gelerek büyük işler

kotaracak kadar da babayiğit değildir. Bu nedenle Rusya'yla ittifak hayati bir meseledir onun için ve görünen o ki bu ittifak uzun süre devam edecek.

Peki Rusya için bu denli hayatiyet taşıyor mu Almanya'yla ittifak?

Önce İmparatorluğumuzun herkesten fazla ve esaslı bir biçimde askeri bir devlet karakteri taşıdığını belirtelim. Bu sadece kurulduğu zamandan bu yana halkın tüm olanaklarını büyük bir askeri güç oluşturmak için seferber etmesinden kaynaklanmıyor. Tek bir hedefin peşinde o: Fetih; askeri bir devlet olarak kendisine biçtiği yegâne misyon budur. Zaten bu hedef olmaksızın imparatorluk kocaman bir hiçten başka nedir ki? Fetihçilik onun karakteridir. Soru, İmparatorluğun saldırganlığına nasıl bir yön tayin edeceği?

Biri batıya, diğeri doğuya giden iki yol var önünde. Batı yolu Almanya'ya çıkar. İngiltere ve Birleşik Devletler büyük olasılıkla tarafsız kalacaklar; Prusya Almanya'sı ve Avusturya'nın birleşik gücüne karşı Fransa'yla ittifaka gidilecek. Adıyla sanıyla pan-Slavist yoldur bu.

Doğu yolu doğrudan doğruya Hindistan, İran ve İstanbul'a varır. Bu yolda Avusturya, İngiltere ve bir ihtimal Fransa düşman, Prusya Almanya'sı ve Birleşik Devletler de müttefik olacaklardır.

Hangi yolu tutacak bizimki? Duyduğumuz kadarıyla veliaht[1] tutkulu bir pan-Slavisttir ve Almanlardan nefret edip Fransızlara derin bir dostluk beslediği için birinci yoldan, imparator ise Almanya'nın dostu, yani amcasının sevgili yeğeni olduğundan ikinci yoldan gitmek istiyor. Fakat bu zatların duygularına bağlı değil tutulacak yol; imparatorluk başaracağına gözü kes-

1 1881'de tahta III. Aleksander olarak çıkan ve 1894'e dek tahtta kalan Aleksander Aleksandroviç; II. Aleksander'ın oğlu.

tiği, kendini yok etme riski taşımadığına inandığı yoldan gidecektir.

Birinci yoldan giderse Fransa'yla ittifak yapmak durumunda kalacaktır, fakat Fransa üç-dört yıl önceki gücünde değil ve bu yüzden hiç de avantajlı bir müttefik vasfı taşımıyor. Fransa'nın ulusal birliği bir daha kurulmamak üzere parçalanmıştır. Birleşik gibi görünen Fransa'da birbirine karşıt üç, hatta dört Fransa yaşıyor: Aristokrat-dinsel Fransa, burjuva Fransa, proleter Fransa ve köylü Fransa... Güneyde şimdiden ipuçlarını verdiği haliyle uzlaşabilecek olan son ikisi dışında Fransa'daki bu kesimlerin, ülke savunmasında bile aynı fikirde olmaları ihtimali kalmamıştır. Buna hemen ertesi gün tanık olduk.

Almanlar hâlâ Fransa'dalar, son milyar franklarını cebe indirmeyi bekleyerek Belfort'u işgal altında tutuyorlar. En fazla üç-dört hafta sonra Fransa'dan çekilecekler. Fakat lejitimistlerin, Orleanistlerin, Bonapartistlerin Versailles Meclisi bu kadar bile sabretmek niyetinde değil. Thiers'i alaşağı edip yerine Fransa'daki ahlak düzenini süngü ucuyla tekrar kuracağını bağıran Marshall MacMahon'u getirdiler...[1] Devletçi Fransa aklın ve erdemli duyguların toprağı değil artık. Yozlaştı, alçaklığın, adiliğin, rüşvetin, ihanetin, iflah olmaz salaklığın cenneti haline geldi. Cehalet saltanat sürüyor. Fransa kendisini papanın, rahiplerin, engizisyonun, Cizvitlerin, Meryem'in ve manastırların kollarına teslim etmiştir. Din ülkeyi baştan başa etkisi altına alıyor, mağlup proletaryanın protestolarını, yakınmalarını ilahiler bastırıyor. Milletvekilleri, bakanlar, polis şefleri, generaller, öğret-

1 Alsace'daki büyük Belfort Kalesi, Almanya'ya 5 milyar frank tazminatı tam olarak ödedikten sonra Fransa'ya geri verildi.
1871 başından itibaren iktidarda bulunan ve aynı yılın Ağustos ayında yeni Üçüncü Cumhuriyet'e başkan seçilen Thiers, 24 Mayıs 1873'te bu görevden alındı. Ulusal Meclis'teki monarşik çoğunluk Thiers'ın yerini alması için Marshal Marie Edmè Patrice Maurice de Mac Mahon'u (1808-1893) seçti.

menler, yargıçlar utanmadan, yüreklerinde zerre kadar inanç olmadan, "halkın inanca ihtiyacı olduğu için" ellerinde mumlar, alaylar halinde yürüyorlar. Fransa'nın halkın üretici emeğinden kaynaklı ulusal zenginliği borsa spekülatörleri, düzenbazlar, zengin mülk sahipleri, kapitalistler tarafından yağmalanıyor; bütün devlet adamları, hükümet üyeleri, milletvekilleri, her çeşit sivil ve askeri görevli, avukatlar ve bilhassa üçkâğıtçı Cizvitler, yani bir şerefsizler ve vicdansızlar ordusu küplerini dolduruyor ve bu esnada Fransa bir rahipler hükümetinin kucağına oturuyor. Bu dini çete eğitim sistemini, bütün üniversiteleri, liseleri ve halk okullarını avcunun içine alıyor. Bu papazlar ve ruhbanlar güruhu, çok geçmeden savaşma yeteneğini bütünüyle yitirip kendi halkının can düşmanı haline gelecek olan Fransız ordusunun da günah çıkartmasına yardım ediyor.

İşte size devletçi Fransa'nın gerçek hali! Kısa bir süre sonra Schwarzenberg'in 1849 Avusturya'sını da geride bırakacaklar. Avusturya'nın akıbetinin ne olduğunu bilirsiniz: İspanya'da yenildi, Bohemya'da yenildi ve çöküş sürecine girdi.

Fransa son savaşta yenilmiş olsa da, 5 milyar frank ödeyerek Almanya adına mütevazı bir ekonomik çıkar sağlansa da Almanya'dan halihazırda çok daha zengindir. Bakın Fransız halkına, kısa sürede yeniden toparlanıyor, düzenli bir örgütlenişin ipuçlarını veriyor. Fakat bu zenginliğin sağladığı bütün avantajlara karşın Fransa çürümüştür. Bunu anlamak için çok derinlere gitmeye gerek yok, sahte parıltılar saçan devlet kabuğunu kaldırıp bakmak yeterli: Orada ruhu çoktan uçup gitmiş, pis pis kokan kocaman bir leş bulacaksınız.

Devletçi Fransa bitti, geri de gelmeyecek. Bu yüzden onun müttefikliğine güvenen kim olursa aldanacaktır, Fransa tablosunun içinde acizlikten ve ödleklikten başka bir şey bulamayacaktır. Fransa kendini papaya, İsa'ya, Meryem'e, ilahi akla, yani çıl-

gınlığa adamıştır. Kendini hırsızlara ve rahiplere kurban etmiştir. Bir miktar askeri takatı kalmışsa onu da proletaryayı bastırmak için kullanacaktır. Bu koşullarda Fransa'dan müttefik olur mu?

Fakat tepesinde ister II., ister III., isterse IV. Aleksander olsun, Rusya'nın batı yolunu, pan-Slavist fetih yolunu tutmasını olanaksız kılacak çok daha önemli bir neden var:

Bu neden, çeşitli ulusların, en başta Slavların iktidardaki hükümdarlara (Avusturya ve Prusya-Alman) karşı doğrudan ayaklanmasına yol açacağından devrimci bir anlam taşır ve Prens Paskeviç tarafından vaktiyle İmparator Nikola'ya tavsiye edilmiştir.[1] O vakitler Nikola'nın durumu sallantıdaydı, çünkü en güçlü iktidarlardan ikisini karşısına almıştı (İngiltere ve Fransa). Eski dost Avusturya tehditkâr davranıyordu. Geriye güvenebileceği güç olarak sadece, bir zamanlar savaştığı Prusya kalmıştı. Ama o da diğer üçünün basıncıyla tereddüt etmeye başlıyor ve Avusturya hükümetiyle ağız birliği edip Rusya'ya karşı tedirgin edici ifadeler kullanıyordu.[2] Şanını yürütenin esas itibariyle o ünlü boyun eğmezliği olduğuna inanan Nikola ya bo-

1 Mareşal İvan Paskeviç (1782-1856), I. Nikola'nın en güvendiği askeri yetkililerdendi. 1828-29 Türk Savaşı'nm kahramanlarından olan Paskeviç daha sonra 1831'de Polonya ayaklanmasını (bu nedenle Varşova Prensi tayin edildi ve Genel Vali olarak Polonya Krallığı'nın asli yöneticisi haline geldi) ve 1849'da Avusturya'ya karşı baş gösteren Macar isyanını bastırdı.

2 Bakunin, 1854-56 Kırım Savaşı'nda Rusya'nın yalıtılmasına göndermede bulunuyor. Rusya, İngiltere, Fransa ve Sardunya Krallığı'ndan oluşan bir koalisyon tarafından kendi topraklarında yenilgiye uğramıştı. Bakunin'in dalga geçerek belirttiği gibi, Avusturya 1849 Macar isyanında aldığı yardıma karşılık Nikola'ya "minnettarlığını" Rusya düşmanı bir pozisyona geçerek gösterdi. Prusya, Nikola'nın Almanya'nın Prusya tarafından birleştirilmesine karşı gösterdiği muhalefetten dolayı "darılmıştı". Nikola 1850 Olmütz Kongresi'nde, Prusya'yı Prusya liderliğindeki bir Alman Birliği'nden vazgeçmeye zorlaması hususunda Avusturya'ya koltuk çıkmıştı. Kırım Savaşı sırasında Prusya muğlak bir tarafsızlık gösterdi. Nikola, Rusya yenilgiye doğru ilerlerken 1855'te öldü.

yun eğecek ya da ölecekti. İlkini yaparsa yerin dibine geçmiş olacaktı ama doğrusu ölmek de pek hoş bir durum değildi. Nikola böyle müşkül bir durumdayken Paskeviç kalktı, Nikola'ya pan-Slavizm bayrağını açmasını ve İmparatorluk tacını çıkarıp kafasına Frigya miğferi* geçirmesini ve sadece Slavlara değil, Macarlara, Romenlere ve İtalyanlara** da ayaklanma çağrısı yapmasını önerdi.

Nikola bu öneriyi hesaba kattı ama doğrusu çok da kararsızlık göstermedi. Herhalde bu yaştan sonra despotluğu bırakıp devrimciliğe soyunacak hali yoktu. Ölmeyi tercih etti.

Gayet haklıydı Nikola. Bir insan hem dışarıda devrimi kışkırtıp hem içerdeki despotizmiyle gurur duyamazdı. Bilhassa Nikola için imkânsızdı bu, çünkü işe başlar başlamaz Polonya'yla yüzleşecekti. Bir yandan Polonya'yı inletirken Slavlara ve diğer uluslara nasıl bir ayaklanma çağrısında bulunabilirdi ki? O halde Polonya meselesini ne yapmalıydı? Polonyalıları serbest mi bırakmalıydı? Tabii ki hayır. Bu hem Nikola'nın içgüdülerine, hem de Rus devletinin yapısal mantığına tersti.

Polonya sorunu yüzyıllardır iki devlet biçiminin mücadelesine sahne olmuştur ve ortada duran soru hep aynıdır: Polonya orta sınıfının özgürlük davası mı, Rus çarının kamçısı mı galip gelecek? (Devlet binasının dilsiz tuğlaları olarak işinde gücünde çile çeken halktan söz eden kim?) Başta Polonyalılar kazanacağa benziyordu. Eğitimliydiler, askeri anlamda becerikliydiler ve cesaretleri vardı. Üstelik orta sınıftan menkul ordularındaki askerler özgür bireyler olarak savaşıyorlardı. Oysa Rus askerleri birer köleden farksızdı. Her şey Polonyalıların lehine görünüyordu ve uzun bir süre de her çarpışmadan galip çıktılar. Rus

* Frigya miğferi; Fransız devriminde özgürlüğü ifade eden simgedir. (ç.n.)

** Resmi görevli Rus ajanları Londra'da Mazzini'yle buluşup, tam bu dönemde ona tekliflerde bulunmuşlar; bizzat Mazzini'den duyduğumuz bu.

eyaletlerini dümdüz ettiler, hatta bir keresinde Moskova'ya diz çöktürüp çarın tahtına kendi krallarını çıkardılar.

Polonyalıları Moskova'dan atan güç çarın veya aristokratların değil, yine halkın gücü oldu. Rus kitleleri savaşa katılana dek şans Polonya'dan yanaydı. 1612'de Bohdan Khmelytsky[1] önderliğinde Ukrayna ve Litvanya köylüleri birleşerek ayaklanınca Polonya'nın işi tamamen bitti ve o andan başlayarak Polonya orta sınıfının özgür devleti, yok olmaya dek giden bir zayıflama ve çöküş sürecine girdi.

Ve Rus kamçısı halk sayesinde zafere ulaştı. Devlet, minnettarlığının bir ifadesi olarak, kendisine uşaklık eden toprak sahibi asillere köleler armağan edince halk zaferin ne demek olduğunu anladı. Şimdilerde saltanat süren II. Aleksander köylülere özgürlüğü veren adam olarak anılıyor. Bunun da ne menem bir özgürlük olduğunu bilen bilir.

Böylece kamçılı Rus İmparatorluğu Polonya devletinin yıkıntıları üzerinde kurulmuş oldu. Zaten onun altından bu yıkıntı zeminini çekin, 1772'ye dek Polonya'nın parçası olan eyaletleri çıkartın, ortada Rus İmparatorluğu diye bir şey kalmayacaktır.

Kalmayacaktır, çünkü bu eyaletler, zenginlikleri ve nüfuslarıyla Rusya'nın gücünün yarısıdır (zaten ne kadar ki...) Sonra sıra Baltık topraklarının kaybına gelecektir. Bir Polonya devletinin, kâğıt üzerinde değil de gerçekten kurulduğunu ve yeniden etkili bir eylemliliğe giriştiğini farz edersek, kısa süre içinde Ukrayna da kaybedilecektir. Ve bu kayıpla birlikte Rusya Karadeniz kıyısını yitirecek, Avrupa'yla bağları tamamen kopacak ve gerisin geriye Asya'ya dönecektir.

1 Ukrayna Hetmanı Bohdan Khmelnitski (1595-1657), Cossack'ı Polonya'ya karşı ayaklanmaya sevk etti. Bu, Rusya'nın sol-kıyı Ukrayna'yı ve Kiev'i ilhak etmesiyle sonuçlandı.

Bazıları İmparatorluğun, Polonya'ya hiç değilse Litvanya'yı geri verebileceğine inanıyorlar. Aynı nedenlerle veremez. Çünkü Litvanya ve Polonya'nın birleşmesi demek, Polonya yurtseverlerinin Ukrayna'yı ve Baltık eyaletlerini fethetmeye girişmek için çok elverişli bir hareket noktası bulmaları demektir. Polonya Krallığı'nı azat etmek bile yeter: Podolia ve Volhynia bir yana, Varşova anında Vilna, Grodno, Minsk ve belki Kiev'le birleşecektir.[1]

Polonyalılar öyle zapt edilmez bir halktır ki, bir tek serbest bölge bırakmaya gelmez, hemen suikastlara, eylemlere başlayacaklar, kaybetmiş oldukları eyaletlerle gizli bağlar kurmaya girişeceklerdir. Örneğin 1841'de serbest bırakıldığında Krakov, hemen bütün Polonya devrimci faaliyetinin merkezi haline gelmişti.[2]

Rus İmparatorluğu varlığını ancak Muravev sistemi doğrultusunda Polonya'yı boğarak sürdürebilir, bu yeterince açık değil mi? Ve özlemleri, çıkarları bütünüyle zıt yönde olan Rus halkından değil imparatorluktan söz ettiğimizi yinelememize gerek var mı?

İmparatorluk yıkılıp Büyük Rusya, Ukrayna, Beyaz Rusya ve diğer halklar özgürlüklerine kavuştuklarında, Polonya devlet yurtseverlerinin ihtiraslı planları onlar için bir tehlike arz etmeyecektir; bu planlar yalnız Rus İmparatorluğu için öldürücüdür.

Bu yüzden aklını kaybetmediği ve büyük bir mecburiyet durumunda kalmadığı sürece Rus İmparatoru Polonya'nın bir avuç

1 Batı Ukrayna'daki Podolia ve Volhynia eyaletlerinin yanı sıra, Litvanya'daki Vilna ve Grodno, Beyaz Rusya'daki Minsk şehirleri de, Rusya'nın Polonya paylaşılırken ele geçirdiği bölgelerdi.

2 1851 Viyana Kongresi Krakov'u, Polonya'yı paylaşan üç gücün mülkiyeti dışında sayarak özgür şehir ilan etti. 1846'da Krakov Avusturya tarafından ilhak edildi. 1841 yılının ifade ettiği önem pek anlaşılır değil; belki de Bakunin Rus yönetimine karşı girişilen isyan sonucunda Polonya Krallığı'mn özerkliğini kaybettiği 1831 yılından söz etmek istiyordu.

toprağını dahi serbest bırakmayacaktır. Böyle bir durumda Slavlara nasıl bir ayaklanma çağrısı yapacağını kestirebilen var mı?

Nikola'nın pan-Slav ayaklanma bayrağını dalgalandırmasını olanaksız kılan nedenler bugün de bütünüyle geçerli. Tek bir farkla: Eğer bu yola Nikola döneminde girilseydi çok daha kârlı çıkılabilirdi. Hâlâ, vaktiyle Avusturya boyunduruğu altında ezilmiş olan Macarların ve İtalyanların ayaklanacağına güvenenler çıkabilir. Artık İtalya kesinlikle tarafsız kalacaktır, çünkü Avusturya, kurtuluşu için elinde kalan birkaç parça İtalyan toprağını da büyük olasılıkla gözden çıkaracaktır. Macarlara gelince, Rusya'ya karşı Almanya'dan yana olacaklar, çünkü onlar da Slavları egemenlik altına alma derdindeler.

Yani Rus İmparatoru Slavları Almanya'ya karşı kışkırtmaya kalkarsa arkasında yine sadece Slavları bulacaktır. Onların da Avusturya ayağına güvenebilir. Çünkü eğer Türk Slavlarını kışkırtırsa karşısında Osmanlı Devleti'nin kıskanç koruyucusu İngiltere'yi bulacaktır. Avusturya Slavları dediğiniz de topu topu 17 milyonluk bir kitledir. Polonya tarafından ayartılacağı kesin olan Galiçya'daki 5 milyon Rutenyalıyı çıkartırsanız geriye 12 milyon kalır ki aralarında komutanların sözünden çıkmayacak olan Avusturya ordusu askerleri de vardır. Ayrıca bu 12 milyon Slavın bir arada olmadığını, Avusturya İmparatorluğu'nun dört bir yanına dağılmış olduklarını, bütünüyle farklı lehçelerle konuştuklarını ve Alman, Macar, Romen ve İtalyan topluluklarıyla iç içe girdiklerini eklemeliyiz. Kısacası Avusturya hükümetini ve genelde Almanları sürekli tedirgin edecek kadar çok olsalar da, Rus ordusuna Prusya Almanyası ve Avusturya'nın birleşik gücü karşısında esaslı bir destek olamayacak kadar azlar.

Rus hükümeti bu durumu çok iyi biliyor, her zaman da farkındaydı. Bu yüzden Avusturya ve Almanya'ya karşı boyutlana-

bilecek bir pan-Slavist savaş açmak niyeti taşımadı, hiçbir zaman da taşımayacaktır. Peki sevgili hükümetimizin Avusturya sömürgelerinde pan-Slav propaganda yürüten ajanları neyin nesi? Daha önce de belirttik, çok basit bir nedeni var bunun: Rus hükümeti Avusturya eyaletlerinde kalabalık, ateşli ve aptal olmasa da kör bir taraftar güruhuna sahip olmayı faydalı görüyor. Çünkü böylece Avusturya hükümetinin elini kolunu bağlamış oluyor, onu tedirgin ediyor ve kendi basıncını Avusturya üzerinden Almanya'ya da hissettiriyor. Rus İmparatorluğu eninde sonunda yine Macarların ve Almanların ellerine teslim edeceğini bile bile Avusturya Slavlarını Macarlara ve Almanlara karşı kışkırtıyor. Bu ancak bir devlete yakışan, alçakça bir düzenbazlıktır.

Diyeceğimiz o ki, Rusya Almanlara karşı pan-Slav bir savaş sırasında batıdan çok az müttefik ve destek bulacaktır. Ama öte yandan, en başta Prusya ve Avusturya Almanlarına sonra Macarlara, sonra da Polonyalılara karşı savaşmak zorunda kalacaktır.

Polonyalıları, hatta Macarları bir kenara ayıralım ve Rusya'nın Prusya ve Avusturya'nın ortak kuvvetlerine, hatta sadece Prusya'ya karşı bir saldırı savaşı yürütebilecek durumda olup olmadığına bakalım. Saldırı savaşı diyoruz, çünkü Rusya'dan beklenen, asıl niyeti Avusturya Slavlarını ilhak etmek olsa da, savaşı onları kurtarma bahanesiyle başlatmasıdır.

Her şeyden önce şurası tartışılmaz: Rusya'da hiçbir saldırı savaşı ulusal bir savaş olmayacaktır. Bu neredeyse genel bir kuraldır; uluslar hükümetlerinin ülke dışında giriştiği savaşlara nadiren aktif biçimde katılırlar. Bu tür savaşlar, devrimci veya dinsel bir hedef taşımadıkları sürece tamamen siyasi savaşlardır. Fransızlar için 18. yüzyıl sonlarındaki savaşlar devrimci bir anlam taşıyordu; reform yanlıları ve Katolikler arasındaki 16. yüzyıl savaşları da Almanlar, Fransızlar, Hollandalılar, İngilizler ve hatta İsveçliler için benzer nitelikteydi. Yakın tarihte kit-

lelerin devlet sınırlarını genişletmek veya başka politik nedenlerle hükümetlerinin yürüttüğü siyasi savaşlara sempatiyle katıldıkları sadece iki istisna vardır.

İlki, I. Napoleon'un peşine takılan Fransız halkıdır. Ama yeterince tanımlayıcı bir örnek değil bu, çünkü Fransız halkı imparatorluk ordularını devrimci hedeflerle kurulan ordunun bir devamı olarak görmekteydi.

Çok daha tanımlayıcı olan ikincisidir. Alman halkı bir bütün olarak, yeni Prusya-Alman devletinin ikinci Fransa İmparatorluğu'na karşı giriştiği büyük savaşta ateşli bir biçimde adeta kendinden geçti. Bu tarihsel dönemeçte, belki bir avuç işçi dışında bütün Alman ulusu, Alman toplumunun bütün katmanları pan-Alman devletinin sınırlarını genişletmek gibi tamamen siyasi bir amaçla harekete geçirildi. Bu amaç hâlâ da hangi sınıftan olursa olsun bütün Almanların yüreğinde ve beyninde hükmünü sürdürmektedir. Almanya'nın bugün sahip olduğu özel gücü yaratan işte bu ruh halidir.

Rusya hakkında herhangi bir fikri olan, Rusya'yı biraz olsun anlamış birisi, hükümetin başlatacağı bir saldırı savaşının ulusal karakterde olamayacağını çok iyi bilir. En başta, bizim halkımız, siyasi hesapların uzağında olmak bir yana, onlara içgüdüsel olarak karşıdır. Bir hapishaneyi daha güvenli hale getirmenin mahkûmlara ne faydası dokunabilir ki? İkincisi hükümetle halk arasında ne bir bağ, ne de bir çıkar ortaklığı vardır, birbirlerini anlama ihtimalleriyse hiç yoktur. Hükümetin beyaz dediğine halk kara der, halk özgürlük derse, hükümet elveda hayat der.

Belki Puşkin'in ağzından şöyle bir soru sormak yerinde olacaktır: "Yoksa artık Rus çarının sözünde iktidar yok mu?"[1]

1 Puşkin'in 1831'de, Rusya'nın Polonya ayaklanmasını bastırmasına dair yöneltilen Fransız eleştirilerine (General Lafayette'i de içeren) cevaben yazdığı yurtsever şiir "Rusya'ya İftira Edenlere"den bir dize.

Evet, halktan halk için berbat olan şey istediğinde Rus çarı iktidarsızdır. Fakat çarın şunu söylediğini düşünün: "Tez toprak sahipleri, memurlar, tüccarlar yakalanıp öldürülsün, malları paylaşılsın." Ertesi gün Rusya'da tek bir tüccar, memur ya da toprak sahibi bulamazsınız, halk şevkle uyar bu emre. Ama çar halka vergi vermesini, askerlik yapmasını, toprak sahiplerinin ve tüccarların çıkarları için çalışmasını emrettiğindeyse halk şimdi yaptığı gibi kırbaç zoruyla, istemeye istemeye boyun eğecek ve fırsatını bulur bulmaz yan çizecek, emri geri çevirecektir. Peki çarın sözünün mucizevi etkisi nerede kaldı?

Bu çar halkın yüreğine ve aklına hitap eden, halkı canlandırabilecek ne söyleyebilir? Yunan ve Slav dindaşlarımıza yapılan saldırıları bahane edip 1828'de Osmanlı Devleti'ne savaş açtığı zaman imparator Nikola, halkta dinsel fanatizm duyguları uyandırmak için kiliselerde bildiriler okutmuştu. Ama büyük bir başarısızlığa uğradı. Rusya'da ateşli bir dini inanç taşıyan yegâne cemaat Eski İnananlar'dır[1] ve zaten onlar da ne devleti ne de imparatorun kendisini takarlar. Resmi ortodoks kilisesine gelince, bıktırıcı dinsel ayinleri, tembelliğiyle tam bir ruhsuzluk abidesidir.

İngiltere ve Fransa, Kırım seferine başlayan Rusya'ya savaş ilan ettiklerinde Nikola aynı politikaya başvurdu ve yine beceremedi. Bu savaş sırasında halk arasında yayılan söylentiyi ha-

1 Eski İnananlar veya hizipçiler, 17. yüzyılın ortasında kilise törenlerinin reformu üzerine kopan bir tartışmayla resmi Ortodoks Kilisesinden kopan Rus nüfusunun büyük bir kesimiydiler. İmparatorluğun sınır bölgelerine çekilerek ve kendi kendine yeten topluluklar içinde yaşayarak kurumlaşmış kilisenin ve onu savunan Çar'ın meşruiyetini tanımadılar. Bazı Rus devrimcileri Eski İnananlar'ın var olan düzenden uzaklaşmalarını devrim adına potansiyel bir güç olarak gördüler, Bakunin de belli bir noktaya kadar dahildi bunlara. Fakat sonradan Eski İnananlar'ın derdinin politika değil sadece din olduğunu anladılar.

tırlayın, insanlar birbirlerine "Fransızlar bizim özgür bırakılmamızı istiyorlarmış" diye fısıldıyorlardı. Rusya'da halk milisleri vardı ama herkesin bildiği gibi bunların büyük çoğunluğu çarın talimatlarıyla, otoritelerin komutasında örgütlenmişlerdi. Değişik ve o döneme özgü bir askere alma biçimiydi bu. Birçok bölgede köylülere, savaş sona erdiğinde özgür bırakılacakları vaat ediliyordu.

Köylülerimizin siyasete duydukları ilgi işte bundan ibarettir! Orta sınıf arasında bayağı benzersiz yurtseverlik gösterileri sahnelendi: Özellikle içki âlemlerinde aptalca nutuklar, çara bağlılık bildirileri... Fakat para verme ve köylülerin başında savaşa gitme vakti gelip çattığında hepsi çil yavrusu gibi dağıldı, herkes işi başkalarına yıkmaya çalıştı. Milisler de onca yaygara koparmalarına rağmen hiçbir işe yaramadılar. Ve Kırım Savaşı bir saldırıdan çok savunma savaşı seyri izledi. Bu nedenle ulusal bir savaş karakteri kazanabilirdi, kazanmalıydı da. Ama bizim üst sınıflarımız tepeden tırnağa çürümüş ve aşağılıktırlar; halk ise devletin doğal düşmanıdır. Kazanamadı.

Rus halkını Slav sorunuyla ayağa kaldırmayı umut edebiliyorlar hâlâ! Slavofillerimiz arasında Rus halkının "Slav kardeşlerinin" yardımına koşmak için sabırsızlandığını ciddi ciddi düşünen bazı saflar var. Oysa Rus halkı o kardeşlerden haberdar bile değildir ve zaten kendisine Rus halkının bir Slav ulusu olduğunu söyleyen biri olursa onun yüzüne şaşkınlıkla bakacaktır. Duchinski ve onun Polonyalı ve Fransız müritleri tarihsel ve etnografik gerçekleri tümden yadsıyıp Büyük Rusya halkının damarlarında dolaşanın Slav kanı olmadığını söylüyorlar tabii.[1] Fa-

1 Polonya göçmeni bir yazar ve bilim adamı olan Franciszek Duchinski (1817-1893), Büyük Rusların Slav değil, "Turanlı" ya da "Aryan" ve Avrupalı Slavlardan farklı olarak Asyatik bir halk olduklarını ileri süren Turancı sözde teorisini yorumladı.

kat halkımızı bu kadar az tanıyan Duchinski bile herhalde onun Slav olup olmadığıyla zerre kadar ilgilenmediğinden kuşku duymuyordu. Güya Slav, aslında Tatar-Alman bir İmparatorluğun iliğini sömürdüğü, inim inim inlettiği bir halk kökeninin ne olduğunu öğrenip de ne yapsın?

Slavları kandıramayız. Slavlara Rus halkının Slav sorununa kafa yorduğunu söyleyen insan ya kendini had safhada kandırıyordur ya da namussuzca hesaplar adına yalan söylüyordur. Rus sosyalistleri, devrimcileri olarak bizler, Slav proletaryasına ve gençliğine ortak bir dava çağrısında bulunurken, az ya da çok Slav kökenli olmamızı ortak payda kılmamalıyız. Bizi bir araya getirmesi gereken, yokluğunda bir tekimizin ulusu için kurtuluş umudunun olamayacağı sosyal devrimdir. Slav halklarının karakter veya yazgı benzerlikleri, geçmişteki ve günümüzdeki özlemlerinin taşıdığı ortak özellikler, Almanların devletçi ihtiraslarına karşı ortak şekilde tavır almaları da, sosyal devrim temelinde kardeşçe bir araya gelen Slavların çimentosu olacaktır. Hedefimiz birleşik bir devlet kurmak değil bütün devletleri yıkmak olmalıdır; kendimizi yalıtmamalı, aksine Almanya'nın saldırganlık politikasının tehdidi altında olan Latin uluslarıyla yakın bir ittifak kurmakla işe başlayıp dünya genelinde bir etki alanı yaratmalıyız.

Hatta ittifak bu haliyle kalmayacak, Almanlar sahte halk devletlerinin gerçek yüzünü görüp devlet esaretini kırdıklarında ve devletçi tutkularından ebediyen vazgeçtiklerinde, Avrupa'nın başlıca üç ulusu -Latinler, Slavlar, Germenler- kardeşçe el ele verecekler, özgürce dayanışacaklardır. Ancak o zamana kadar Slav ve Latin ulusları, kendilerini tehdit eden Alman saldırganlığına karşı, tatsız da olsa ittifak halinde olmak zorundadırlar.

Almanların garip bir işlevi var! Ortak bir nefret ve tehlike hissiyatı yaratarak ulusları birleştiriyorlar. Mesela Slavları böy-

le bir araya getirdiler; Slavların içlerinde giderek kök salan Alman nefreti olmasaydı pan-Slavist propaganda ne Moskova ve Petersburg ajanlarının nutuklarıyla, ne de aynı ajanların entrikalarıyla bu denli başarı kazanabilirdi. Şimdilerde aynı nefret Slav ve Latinlerin ittifakına zemin hazırlıyor.

Almanları sevmemek söz konusu olduğunda Ruslar da tepeden tırnağa bir Slav halkıdır. Fakat kendimizi de kandırmayalım, kendi kendine bir savaş doğuracak kadar uzun boylu değildir bu sevgisizlik. Almanlar Rusya'yı işgal edecekler, Rusya'da kendi iktidarlarını kurmaya yeltenecekler ki Rus halkı isyan etsin. Yoksa halkımızın Almanya'ya karşı bir saldırı savaşına katılacağına güvenenler fena yanılırlar.

Bu da Rus hükümetinin böyle bir savaşa kalkışsa bile halkın yardımı olmaksızın, sadece devletin mali ve askeri kaynaklarına dayanması anlamına gelir. Peki söz konusu kaynaklar Almanya'ya karşı başarılı bir saldırı savaşını kaldırabilecek durumda mı?

Askeri kaynaklarımız, sözde-şanlı ve tükenmez ordumuz Almanya'nın ordusuyla kıyaslandığında bir hiçtir. Bunu görmemek için hayal âleminde gezen bir avanak veya kör bir *Kvass* yurtseveri olmak gerekir.

Rus askeri cesurdur ama Alman askerleri de korkak değiller, bunu art arda üç savaşta fazlasıyla kanıtladılar. Kaldı ki, Rus askerleri sadece komutanlarının emirlerine uymak adına, rakip sahada bıkkın ve moralsiz bir savaş yürütürlerken Alman kuvvetleri hem kendi fanatikçe yurtseverlikleriyle, hem de bütün sınıflarının, bütün nüfusunun yurtseverce -ve bu defa gerçekten genel- ayaklanmasıyla desteklenecek ve kendi sahasında diri bir ruhla savaşacaktır.

Rus ve Alman subayları arasında tarafsız, bütünüyle insani bir bakış açısından bir karşılaştırma yaparsak, Rus subaylarının

Almanlardan insaniyet namına daha üstün olduklarını söyleyebiliriz. Savaş bakanımız Miliutin[1] çok uğraştı ama subayların büyük çoğunluğu eskiden nasıldılarsa, aynı öyle kaldılar: kaba, cahil ve iflah olmaz derecede beyinsiz. Askeri talim, içki âlemleri, kumar, sarhoşluk ve bölük, alay, hatta batarya komutanlarından başlayarak, kârlı olduğu oranda sistematik ve neredeyse tamamıyla yasallaşmış hırsızlık... Bunlar Rus subaylarının günlük hayatlarının ayrılmaz parçalarıdır. Aralarında kibar bir Fransızcayla konuşurlar, tamamen anlamsız ve uygarlıktan uzak bir biçimde yaşar giderler. Fakat her şeye rağmen, bu kaba ve budalaca ortamda bile, insani bir duruşları, insanları sevmeye ve anlamaya hazır bir potansiyelleri vardır; bu doğrultuda olumlu bir etkiye maruz kaldıklarında halkın bilinçli dostları olma yeteneği gösterebilirler.

Alman subaylarındaysa biçimcilik, kuralcılık ve subaylara mahsus o iğrenç kibirden başka bir şey bulamazsınız. Kibirleri iki unsura dayanır: Hiyerarşik olarak üstün olanlara karşı kölece itaat etmek, aşağı olanlarıyla -sadece askeri anlamda aşağı olanlar değil, üniforma giymeyen herkes, soylular ve yüksek sivil memurlar hariç bütün bir halktır bu- küstahça aşağılamak.

Alman subayı hükümdar saydığı herkese -bir dük, bir kral, veya şimdi tüm-Alman İmparatoru olabilir bu, fark etmez- kendisini tutkuyla adamış bir köledir. Onun her zaman, her koşulda en korkunç gaddarlıkları yapması, onlarca, yüzlerce köylü ve kasabayı yerle bir etmesi, kılıçtan geçirmesi için hükümdarının bir işareti yeter de artar bile.

1 Kont Dimitri Miliutin (1816-1912), 1861'den 1881'e dek II. Aleksander'ın savaş bakanlığını yaptı. Bakanlık yaptığı süre içinde, subay eğitiminde iyileştirmeler, genel zorunlu askerlik ve yedek sisteminin geliştirilmesi başta olmak üzere Rus askeri kuvvetlerinde kapsamlı bir modernleştirme gerçekleştirdi.

Alman subayı halkı küçümsemekle kalmaz, ondan nefret eder; çünkü halk, ona göre daima ayaklanmaya hazırdır. Fakat şimdilerde bu kaygıyı bütün ayrıcalıklı sınıflarla paylaşıyor. Zaten Alman subayı (aslında herhangi bir düzenli ordunun herhangi bir subayı) ayrıcalıklı sınıfların ayrıcalıklı bekçi köpeğinden başka bir şey de değildir. Almanya'da ve bütün dünyada sömürücüler halklarına korku ve güvensizlikle bakıyorlar; bu korku, nerelerde gerçek karşılıklar bulup bulmadığı bir yana, kitlelerin sömürü dünyasını yıkmak adına giderek daha da güçlenen bir bilinç gelişimi içinde olduklarını açıkça kanıtlıyor.

Bu yüzden halk yığınları aklına geldiğinde Alman subayının tüyleri, aynı iyi cins bir bekçi köpeği gibi diken diken olur. Bu zatın halkın hakları ve ödevlerine dair oldukça patriarkal görüşleri vardır. Buna göre halk efendileri iyi beslensinler diye çalışmalı ve vergi ödemelidir; sosyal yükümlülüklerini ifa etmeli ve sırası geldiğinde askere gidip subayın çizmelerini parlatmalı, atını getirmeli, o emrettiğinde kim olduğuna bakmaksızın vurmalı, kırmalı, öldürmelidir; yani emredildiğinde duraksamadan *Kaiser ve Vaterland* için ölüme gitmelidir. Savaş bitince gazi olanlar sadakayla yetinmeli; tek parça kalabilenlerse derhal gidip yedeklere yazılmalı, otoritelerin kulları olarak, üstleri önünde eğilip bükülerek, istendiğinde ölmeye hazır, mezara dek orada öylece hizmet vermelidirler.

Halk arasında bu ideal durumla çelişen herhangi bir tavrın gelişmesi Alman subayını öfkeden köpürtmek için yeterlidir. Hele devrimciler söz konusu olduğunda Alman subayının ne gibi bir hissiyat içinde bulunacağını varın siz düşünün. Dahası ona göre devrimci kavramına bütün demokratlar, hatta liberaller, herhangi bir biçimde Majesteleri'nin, bütün Almanya'nın Yüce Hükümdarı'nın fikirlerine ve iradesine aykırı bir eylem, istek veya düşünce sergilemeye cesaret edebilen herkes dahildir.

Bu adamın bilhassa ülkesinin devrimci sosyalistlerine, hatta sosyal demokratlarına karşı beslediği kini tahmin etmek zor olmasa gerek. Onları düşündükçe çılgına döner, onlardan söz ederken ağzından köpükler saçmadan yapamaz. Onun pençesine düşenin Tanrı yardımcısı olsun; ne yazık ki yakın zamanda birçok Alman sosyal demokrat onun tezgâhından geçti. Ama yine de bu adam devrimcileri parçalara ayırmak, vurup öldürmek için yasalara dayanmak zorundadır; bu onu bir kat daha çileden çıkarır ve kinini ifade etmek için en aşağılık küfürleri savurur, en vahşi tacizlerde bulunur. İzin verilmeyegörsün, coşkuyla ve en çok da kibirle işkencecilik, cellatlık, kasaplık hünerlerini sergilemekten bir an olsun geri kalamayacaktır.

Oysa bu yontulmuş hayvana, sadık köpeğe, vahşi cellada baktığınızda, hele genç biriyse, bir canavardan çok taze yüzü, sarışın ayva tüylü yanakları, alçakgönüllü, kibar hatta utangaç tavırlarıyla duygusal bir delikanlı görürsünüz (onun kibiri kendini böyle açığa vurur). Schiller ve Goethe'yi ezbere bilir, on sekizinci yüzyıl hümanist edebiyatını hatmetmiştir. (Tek bir insani fikir kırıntısı ya da tek bir duygu gölgesinden nasibini almadan elbette...)

Bu durum ortaya çözülmez bir çelişki çıkarmıştır. Eğitimle barbarlığı, bilinçle köleliği bağdaştırmak; işte bu Almanların, özellikle Alman memurlarının ve subaylarının baş meselesi olagelmiştir. Toplumsal hayatta iki yönlü ve aynı zamanda da oldukça gülünç bir kişilik yaratılmıştır: Kitlelerle ilişkilerde sistematik ve acımasız caniler, devlet hizmetinde ise paha biçilmez bireyler...

Alman eşrafı bu ikili ruhu pek iyi bilir, onda az buçuk da kendini bulur. İmparatorluğun bu ayrıcalıklı köpeklerinin canları sıkıldıkça kendilerine sataşmalarına ses çıkarmaz; ne de olsa pan-Alman devletinin güvenceleridir onlar, hakaretlerine katlanmak yurtseverliktir.

Doğrusu düzenli bir ordu adına bir Alman subayından daha yararlı olan bir ikinci şey düşünmek güç. O eğitimi budalalıkla, budalalığı cesaretle, emirlere tam uyumu inisiyatif koyma yeteneğiyle, disiplini fütursuz vahşetle, vahşeti kendine özgü bir dürüstlükle ve belirgin bir heyecanı (her ne kadar tek taraflı ve sert olsa da) otoritelerin iradesine şaşırtıcı bir itaatle birleştirilebilen adamdır. Komutanlarının küçük bir işaretiyle onlarca, yüzlerce, binlerce insanı işkenceden veya kıyımdan geçirmeye daima hazır ve nazır, üstlerine karşı daima kibar, alçakgönüllü, uysal ve dikkatli, erlere karşıysa daima kibirli, aşağılayıcı, mesafeli ve yeri geldiğinde zalimdir. İşte size ordu ve devlet için yeri doldurulamayacak bir adam.

İyi bir ordunun örgütlenmesinde esas teşkil eden askeri eğitim, Alman ordusunda hayli sistematiktir; son derece iyi planlanmış, deneyler yoluyla kusursuzlaştırılmıştır. Fransa seferinden bu yana İsviçre çevresinde kurt sürüleri gibi dolaşan birçok Prusyalı, Saksonyalı, Bavyeralı ve diğer Alman subaylarının (ilerde lazım olur diye araziyi inceleyip haritalar çiziyorlar) dillerine doladıkları şu vecize, disiplinlerinin temel prensibini ifade etmektedir: "Askerin ruhuna hükmetmek için önce bedenine hükmetmek gerekir."

Ya askerin bedenine nasıl hükmedilir? Sonu gelmeyen talimlerle elbette ki. Alman subayları talimi küçümsemek bir yana, onu kol ve bacakları güçlendirmenin, askerin bedenine söz geçirmenin en iyi yolu olarak görürler. Ardından tüfek talimi, silah bakımı, üniforma temizliği gelir. Askerin sabahtan akşama kadar başını kaşıyacak vakti olmamalıdır, komutanının sert ve soğuk bakışını her an üzerinde hissetmelidir. Vaktin daha sınırlı olduğu kış mevsiminde askerler okullara gönderilirler, okuma, yazma ve aritmetik öğrenirler. Ama en önce öğrenmek zorunda oldukları, imparatora tapınmak ve halkı ezmekten ibaret olan

askeri kurallardır. Zaten bir askerin ahlaki ve politik eğitiminin özü, silahını imparator adına halka doğrultmaktır.

Böyle bir cangılın içinde üç-beş yıl geçiren bir asker, oradan ancak bir canavar olarak çıkabilir. Bunun benzeri, bir başka biçimde subay için de geçerlidir. Askeri bilinçsiz bir silaha dönüştürmek niyet edilir; fakat subaydan bilinçli olması beklenir, inanç, fikir, merak ve tutku dolu bir silah olmalıdır o. Dünyası subay topluluğundan ibarettir, bir adım dışına çıkmaz ve bütün topluluk, yukarıda tanımladığımız ruhla koşullanmış bir halde, üyelerinin her birini korur, kollar, izler. Tecrübesizlikten veya bazı insani duygularla diğer çevrelerle arkadaşça ilişki kurmaya kalkışanın Tanrı yardımcısı olsun. Eğer bu yakınlaşma politik anlamda zararsızsa, ona yalnızca gülünecektir. Fakat subay sürüsünden farklı bir politik eğilimi varsa, sözgelimi liberal veya demokratikse (sosyal devrimciliği hesaba katmayın bile) vay onun haline. Çevresindeki tüm subaylar onu ihbar etmek için yarışacaklardır.

Genelde daha yüksek otoriteler subaylardan azami bağlılık beklerler ve bu yüzden askerler gibi onları da küçük bir boş zamanları kalmamacasına meşgul ederler. Askerlere talim yaptırmak ve onları denetlemek bir subayın gününün dörtte üçünü alır; geriye kalan dörtte birde de askeri ilimlerle ilgilenmesi istenir. Mesela binbaşılık rütbesine yükselmek isteyen bir subay yığınla sınavdan geçmek zorundadır. Yanı sıra subaylara türlü konularda mütemadiyen dönem ödevleri verilir ve terfileri bu ödevlere göre belirlenir. Yani tıpkı Fransız ordusu gibi Alman ordusu da halk düşmanlığı hususunda hayli güvenilir, kendi kendine yeten, kapalı bir dünyadır.

Fakat Alman ordusu Fransız ordusundan, aslında diğer bütün Avrupa ordularından çok daha büyük bir avantaja sahiptir: Alman subayları bilgilerinin genişliği ve bilimsel kalitesi, askeri

konuları teorik ve pratik olarak kavrayışları, askerlik mesleğindeki gayretli ve kısmen âlimce tutumları, dayanıklılıkları, inatçılıkları, adanmışlıkları ve ayrıca o görece dürüstlükleri söz konusu olduğunda diğer tüm orduların subaylarından üstündürler.

Bütün bu vasıfların sonucu olarak, Alman kuvvetleri, örgütleniş ve silahlanma bakımından, III. Napoleon Fransa'sı ve neredeyse her zamanki Rusya gibi kâğıt üzerinde kalmıyor, doğrudan bir gerçek olarak karşımıza çıkıyor. Bu avantajların ötesinde Almanya'da idari, kamusal, özellikle askeri hesap kontrolleri büyük çaplı dolandırıcılıkları engelleyecek titizlikle yapılıyor. Oysa Rusya'da tam tersine, "hırsız hırsızdan hesap sormayacağı" için gerçeği açığa çıkarmak hemen hemen imkânsız hale gelir.

Bunların hepsini aklınızda tutun ve kendinize Rus ordusunun Almanya'ya karşı bir saldırı savaşından başarıyla çıkma şansı olup olmadığını sorun. Diyeceksiniz ki, ama Rusya bir milyon askere ulaşabilir. Muhtemelen iyi örgütlenmiş ve iyi silahlanmış olmayacaksa da Rusya'nın bir milyon askere ulaştığını farz edelim. Bunların yarısı, kendi halinde mutlu mutlu yaşayıp giden halkı gözetlemek adına imparatorluğun dört bir yanına dağılacak ve eğer sıkı denetlenmezlerse günlük hayatın rahatlığına kapılıp hamlaşacaklardır. Sadece Ukrayna, Litvanya ve Polonya için kaç asker gerekeceğini bir düşünün! Çok. Bu yüzden Almanya üzerine 500.000 kişilik bir ordu göndermeyi de çok beklersiniz; Rusya'nın tarihinde böyle bir ordu topladığı vaki midir?

Ama Almanya'da gerçekten bir milyonluk bir orduyla, örgütlenişi, eğitimi, ruh hali ve silahlarıyla dünyanın en büyük ordusuyla yüz yüze geleceğinizden emin olabilirsiniz. Üstelik arkasında, geçen savaşta galip gelen Prusyalı Fritz* değil de III.

* Fritz, IV. Frederick William'dır. Daha çok Fritz ismiyle bilinirdi. (ç.n.)

Napoleon olsaydı büyük ihtimalle yerlerinden kıpırdamayacak olan ama şimdi artık bir Rus istilasına karşı tek vücut halinde ayaklanmaya hazır devasa bir milis gücü bulunacak.

Ve diyeceksiniz ki ihtiyaç halinde Rusya (yani Rus İmparatorluğu) bir milyon asker daha toplayabilecek güçtedir. Elbette, kâğıt üzerinde kaldığı sürece neden olmasın? Yeni bir seferberlik kararnamesi yayınlar ve meseleyi halledersiniz. Fakat bu bir milyon asker nasıl toplanır? Kim toplar? Yedekte tutuğunuz generalleriniz mi, subaylarınız mı, garnizonlarınız mı, valileriniz mi, bürokratlarınız mı? Bir milyon askeri toplamak için on binlerce, hatta yüz binlerce insan açlıktan ölür yahu! Onca adamı topladınız diyelim, onları örgütleyecek kadar çok subay, onları donatabilecek kadar çok silah nerden bulunur? Ellerine sopa mı vereceksiniz? Bizim bir milyonu adamakıllı silahlandıracak paramız yok, siz bir milyondan daha söz ediyorsunuz. Size borç verecek kadar enayi bankacılar dünya üzerinde yoktur; tutun ki verdiler, bir milyon adama teçhizat düzmek yıllarınızı alır.

Yoksulluğumuzu ve güçsüzlüğümüzü Almanların zenginliği ve gücüyle karşılaştıralım. Almanya Fransa'dan 5 milyar frank aldı. 3 milyarının türlü masraflar için kullanıldığını farz edelim: prenslere, devlet adamlarına, generallere ve albaylara avantaları dağıtılmıştır (askerler elbette avucunu yalamıştır), iç ve dış gezilerin giderleri karşılanmıştır. Geriye yeni kaleler dikmek ya da eski kaleleri onarmak, yeni toplar, tüfekler sipariş etmek vb. için iki milyar kalır. Zaten şu haliyle bile Almanya'nın, her tarafı tıka basa silahla dolu muazzam bir cephanelikten farkı yoktur. Ve siz gelişigüzel eğitiminiz ve silahlanmanızla Almanya'yı alt etmekten dem vuruyorsunuz.

Burnunuzu Alman topraklarına sokar sokmaz öyle şiddetli bir darbe yiyeceksiniz ki, saldırı savaşınız daha attığınız ilk

adımda savunma savaşına dönüşüverecek ve Alman askerleri Rus İmparatorluğunun sınırlarını geçecekler.

Hiç olmazsa bu defa Rus halkını genel bir ayaklanma için provoke etmiş olmayacaklar mı? Rus şehirlerine girerlerse ve sözgelimi Moskova'ya doğru harekete geçerlerse evet. Fakat Almanlar o kadar aptal değillerdir. Onun yerine Baltık şehirlerini katederek Petersburg yönünde kuzeye ilerleyecekler ve yalnız küçük burjuvaziden, Protestan Papazlardan ve Yahudilerden değil, tedirgin Alman baronlarından, onların çocuklarından, öğrencilerden ve bunlar aracılığıyla Petersburg'daki bir yığın Baltık generalinden, subayından, yüksek veya alt düzey memurlardan dostlar edinmek bakımından hiç sıkıntı çekmeyeceklerdir. Polonya'yı ve Ukrayna'yı Rus İmparatorluğu'na karşı kışkırtmaktan da geri kalmayacaklardır.

Paylaşıldığı zamandan bu yana gelişen süreç, Polonya'nın en inatçı, en tehlikeli düşmanının Prusya olduğunu ortaya koydu. Rusya da az barbarlık sergilemedi ama binlerce insanı öldürmesine, idam etmesine, işkenceden geçirmesine, Sibirya'ya sürmesine, yani tam anlamıyla bir vahşet uygulamasına, üstelik Muravev'in yöntemlerini arkasına almasına rağmen Polonya'nın kendi payına düşen kısmını bugüne dek Ruslaştırmayı bir türlü başaramadı. Avusturya Galiçya'yı Almanlaştırmak için parmağını bile oynatmadı. Prusya ise Alman ruhunun ve diğer ülkeleri zor yoluyla, sunni bir biçimde Almanlaştırmak misyonunun gerçek temsilcisi olarak, evvelce ele geçirdiği Köninsberg bir yana, Danzig eyaletini ve Poznan Dükalığı'nı ne pahasına olursa olsun Almanlaştırmaya koyuldu.

Prusya'nın asimilasyon sürecinde uyguladığı yöntemlerin hepsini saymak uzun sürer. Bu yöntemler içinde en önemli olanı, Polonya topraklarının yaygın bir kolonizasyonla Alman köylülerine açılmasıdır. Toprağı mülk edinme hakkı tanınan ve

alımlarda her çeşit yardım yoluyla desteklenen köylüler, 1807'de tam olarak özgürleştiler ve bu uygulamaları hayata geçiren Prusya hükümeti, Polonya köylüleri arasında bile çok büyük bir prestij kazandı. Ardından köy okulları kuruldu ve bu okullar aracılığıyla Almanca öğretilmeye çalışıldı. 1848'e gelindiğinde bütün bu önlemler sayesinde Poznan Dükalığı'nın üçte birinden fazlası Almanlaştırılmıştı. Kasabalardan söz etmeye gerek yok; buralarda Alman eşrafının, zanaatkârlarının ve hayli iyi geçindikleri Yahudilerin çokluğu nedeniyle Polonya tarihinin çok eski dönemlerinden bu yana zaten Almanca konuşuluyordu. Hem sonra herkes çok iyi bilir ki, Polonya'nın bu kesimindeki kasabaların büyük çoğunluğu antik çağlardan beri Magdeburg sözde-yasasına bağlı olarak idare edilmişlerdir.[1]

Prusya Polonya'da, barış dönemlerinde hedefine doğru bu şekilde ilerliyor, fakat Polonya yurtseverliği bir halk hareketi yarattığı veya yaratmaya kalkıştığında da en vahşi önlemleri almaktan geri kalmıyor. Yanısıra, daha önce de belirttiğimiz gibi Polonya Krallığı'nda baş gösteren ayaklanmaları bastırmak hususunda Rus hükümetine daima sadakatle ve hararetle yardım ediyordu. Prusya polisi, saygıdeğer Prusyalı subaylar, kendi ülkelerinde saklanan Polonyalıları yakalamak için bilhassa çaba gösteriyorlar ve onları, "inşallah sizi asarlar" demeyi de ihmal etmeden, pis bir keyifle Rus polisine teslim ediyorlardı. Fakat bu bakımdan Prens Bismarck'ın yanında Muravev celladının lafı bile edilmez!

Bismarck bakan olana kadar Prusya bu işleri daima gizliden gizliye ve mahcup bir biçimde kotarmıştı ve eylemlerini her fırsatta yadsımıştı. Maskeyi fırlatıp atan Bismarck oldu. Bis-

1 Magdeburg Yasası kasabalara büyük özerklik tanıyan belediyesel bir özyönetim sistemiydi. 13. yüzyılda Magdeburg şehrinin beratı olarak ortaya çıkmış, sonradan yalnızca Almanya için değil, Doğu Avrupa'nın önemli kesimlerinde de yüzlerce ortaçağ kenti için bir model haline gelmişti.

marck'ın önderliğindeki Prusya hükümeti, Polonya'yı kanlı önlemlerle bastırmakla tereddüt etmemesi hususunda Rusya'yı ikna etmeye çalıştı ve bu amaçla Rus hükümeti üzerindeki bütün nüfuzunu kullandı. Dahası Prusya'nın bu iş için en aktif yardımda bulunmaya hazır olduğunu Rusya parlamentosu ve Avrupalı diplomatlar önünde açık açık ve alay derecesine beyan etti ve üstelik bununla böbürlendi.

Son olarak, yakın bir zamanda Bismarck, parlamentoda hükümetinin şu an Prusya-Alman egemenliğinde bulunan Polonya eyaletlerinde Polonya ulusunun kalıntılarını toptan ortadan kaldırmakta kararlı olduğunu açıkça ilan etti. Ne yazık ki Galiçya Polonyalılarından sonra şimdi de Poznan Polonyalıları, ulusal davayla papalık iktidarının güçlenmesi meselesi arasında her zamankinden daha yakın bir ilişki kuruyorlar. Bu tavra sahip çıkanlar Cizvitler, ultramontanlar*, manastır tarikatları ve psikoposlardır. Söz konusu yakınlaşma ve ittifak bu zatlara, aynı 17. yüzyılda olduğu gibi, hayli yarar sağlayacaktır. Ama neyse, bu Polonyalıların sorunu, bizim değil.

Bütün bunlardan Polonya'nın en tehlikeli ve zalim düşmanının Bismarck olduğunu göstermek için söz ettik. Polonyalıları yeryüzünden silmek işi Bismarck'ın hayatının anlamı olmuşa benzer. Ama Almanya'nın çıkarları gerektirdiğinde Polonyalıları Rusya'ya karşı isyana kışkırtmaktan da geri kalmayacaktır. Ve Polonyalılar Almanları zerre kadar hazzetmemeleri bir yana, Bismarck ve Prusya'dan nefret ettikleri halde, bütün Slav halkları gibi Almanya'ya karşı tarihsel bir kinle dolu oldukları halde, daha düne kadar Prusya Almanlarının pençesinde acıyla inledikleri halde, Bismarck'ın çağrısıyla kesinlikle ayaklanacaklardır.

* Ultramontanlar; Katolik kilisesi tarihinde papanın üstünlüğünü ve kilisenin merkezileştirilmesini savunan görüş yanlıları. (ç.n.)

Almanya'da ve bizzat Prusya'da çoktandır, bir arada parlamentonun büyük çoğunluğunu, toplumunsa daha büyük çoğunluğunu oluşturan üç geniş ve ciddi siyasi parti var: Liberalilerici parti, demokrat parti ve sosyal demokrat parti.[1] Almanya'nın Rusya'yla yapacağı bir savaşı öngören, bir yere dek arzulayan ve gerekli bulan bu partiler, Polonya'nın isyan etmesinin ve *belirli sınırlar içinde* yeniden kurulmasının söz konusu savaşın zorunlu koşulu olduğunu anlamış bulunuyorlar.

Ne Bismarck'ın, ne de bu partilerin bir tekinin Prusya'nın gasp ettiği tüm eyaletleri Polonya'ya geri vermeyi kabul etmeyeceklerini söylemek bile fazla. Köninsberg bir yana, Danzig'den veya Batı Prusya'nın bir karışından dahi vazgeçmezler. Artık bütünüyle Almanlaştığını iddia ederek Poznan Dükalığı'nın büyük bölümünü de kendilerine saklayacaklardır. Yani Prusya'ya düşen Polonya payından Polonyalılara çok az yer vereceklerdir. Bunu kitabına uydurmak için de Lvov ve Krakov da dahil bütün bir Galiçya'yı ve Polonya'yı elinde tutabilme gücü gösterirse Rusya'nın içlerine dek gani gani toprağı sunmaktan kaçınmayacaklardır. Yanı sıra onlara gerek duydukları tüm mali yardımı, silahları ve askeri desteği de sağlayacaklardır (elbette bunu Polonyalılara duydukları bir borcu ifa etmek şeklinde garanti edeceklerdir).

Polonyalıların bu teklifin üzerine atlayacaklarından kuşku duyulabilir mi? Daha azına bile razı olacak kadar umutsuz durumdalar çünkü.

Polonya'nın paylaşılmasından bu yana bir yüzyıl geçti. Polonyalı yurtseverlerin binlerce şehit verdikleri aralıksız bir mücadeleyle, umutsuz isyanlarla dolu koca bir yüzyıl! Böyle bir kahramanlık gösterebilmiş kaç ulus vardır?

1 Bu üç parti, Ulusal Liberaller, sol-liberal İlericiler ve Sosyal Demokratlar idi.

Polonyalılar neler neler denemediler ki? Orta sınıf suikastları, küçük burjuvazinin entrikaları, silahlı çeteler, ulusal isyanlar, her türden diplomatik oyunlar ve kilisenin yardımları... Denemedikleri kalmadı, en ufak bir umuda sarıldılar ve her seferinde ihanete uğradılar. Şimdi, can düşmanı Almanya'dan geliyor olsa da, böyle bir teklifi nasıl geri çevirebilir?

Bazı Slavofiller onları muhtemelen ihanetle suçlayacaklardır. Neyin ihaneti yahu? Slav davasına ve dayanışmasına ihanet mi? Peki nedir bu dava, içinde ne var, kendini nasıl ortaya koyuyor? Bu dava pan-Slav sergisi için Palacky'in ve Rieger'in Moskova'ya yaptıkları yolculuk ve çara bağlılık bildirgeleri midir? Slavlar Polonyalılara ne zaman kardeşçe davrandılar; sempatilerini ne zaman, nasıl ifade ettiler? Palacky, Rieger ve maiyetlerindeki batı ve güney Slavları, ellerindeki kan henüz kurumuş olan kardeş katili Rus generalleriyle öpüşüp, çar celladının şerefine kadeh kaldırırken mi?

Polonyalılar kahraman insanlardır, çok şehit verdiler ve şerefli bir geçmişleri var. Slavlarsa hâlâ çocukturlar ve önemleri gelecekte yapacaklarına bağlı. Slav sorunu bir gerçeklik değil, sadece sosyal devrimle hayata geçebilecek olan bir umuttur. Ancak şimdiye kadar Polonyalılar da -yani daha çok eğitimli orta sınıftan menkul olan Polonya yurtseverleri- böyle bir devrim için pek hevesli davranmadılar.

Varolmayan bir Slav dünyasıyla miadını az çok doldurmuş Polonyalı yurtseverler arasında ne gibi bir ortaklık söz konusu olabilir? Aslında Slav sorunu, onu Polonya'ya taşımaya çalışan birkaç kişi dışında Polonyalıların umrunda bile değildir. Macarlarla daha iyi anlaşır Polonyalılar, onları kendilerine daha yakın bulurlar. Çünkü bazı benzer tarafları var, bir dizi tarihsel anıyı paylaşıyorlar. Üstelik Polonyalılar, güney ve batı Slavlarından, özellikle Polonya'nın can düşmanı Rusya'ya duyduğu sempati-

den dolayı batı Slavlarından (hatta denebilir ki kategorik olarak) ayrılırlar.

Diğer ülkelerde olduğu gibi Polonya'da ve Polonyalı göçmenler arasında da siyaset zemini bir dizi partiye bölünmüştü. Aristokratik bir parti, dinsel bir parti ve anayasal monarşist bir parti vardı; yanı sıra askeri diktatörlük yanlısı bir parti, Birleşik Devletler hayranı ılımlı bir cumhuriyetçi parti, Fransa çizgisinde ilerleyen bir kızıl cumhuriyetçiler partisi ve nihayet hatta sosyal demokratların küçük bir partisi bile vardı. Mistiksekt partilerinden söz etmeye gerek yok. Fakat biraz dikkatli bakıldığında hepsinin esasen aynı amaca sahip olduğu görülüyordu: Polonya devletini 1772 sınırlarıyla yeniden kurmak doğrultusunda hepsi tutkulu bir arzu duyuyordu. Liderlerinin karşılıklı anlaşmazlıkları bir yana bırakılırsa, bu partilerin başlıca ayrılık noktaları, 1772 idealine ancak kendi yöntemleriyle ulaşılabileceğine inanmalarıydı.

1850'ye dek Polonyalı göçmenlerin çok büyük çoğunluğu devrimciydi; çünkü bağımsız bir Polonya'nın yeniden inşasının Avrupa çapındaki muzaffer bir devrimin kaçınılmaz sonucu olduğundan emindiler. 1848 Avrupa'sında Polonyalıların katılmadığı bir tek hareketlilik yoktur; hatta genellikle liderliği üstlenirlerdi. Saksonyalı bir Alman şaşkınlığını şöyle ifade ediyordu: "Bir yerde büyük bir karışıklık mı var, Polonyalılar mutlaka oradadırlar."

1850'de devrim dört bir köşede yenilgiye uğrayınca devrime duyulan inanç da azaldı, Napoleon'un yıldızı parladı ve birçok Polonyalı göçmen ateşli ve gözüpek Bonapartistler haline geldiler. III. Napoleon'un yardımını alarak bir yığın meseleyi halletmeyi hayal ettiler. Napoleon'un 1862-63'teki rezil ihaneti bile ona duydukları güveni yıkmaya yetmedi.[1] Ta ki Sedan'a kadar.

1 Bakunin III. Napoleon'un, Rusya'nın Polonya isyanını bastırmasına yönelik diplomatik protestolardan başka bir şey yapmamasına göndermede bulunuyor.

Bu düş kırıklığının ardından Polonyalılar için geriye sığınabilecekleri bir tek Cizvitler ve ultramontanlar kaldı. Avusturyalı ve diğer Polonyalı yurtseverlerin çoğu umutsuzluk içinde telaşla Galiçya'ya yöneldiler. Şimdi düşünün ki Almanya'nın içinde bulunduğu durumun zorlamasıyla can düşman Bismarck Polonyalıları Rusya'ya karşı isyan etmeye çağırmış ve üstelik onlara boş vaatler yerine para ve silah vermiş, askeri destekte bulunmuş. Reddetmek mümkün mü?

Polonyalıların bu yardım karşılığında şimdi Prusya'ya ait olan toprakların büyük bölümünden, acı çekerek de olsa resmen vazgeçmek zorunda kalacakları doğrudur. Fakat koşulların zorlamasıyla ve Rusya karşısında zafere ulaşacak olmanın güveniyle ayaklanacaklar ve o toprakları Polonya'yı yeniden kurduktan sonra elbet bir gün geri alacaklarını düşünerek avunacaklardır. Ve de doğrusu, kendi bakış açılarından pek de haksız sayılmayacaklardır.

Alman askeri yardımıyla ve Prens Bismarck'ın himayesinde kurulacak olan bir Polonya elbet garip bir Polonya olacaktır. Ama hiç yoktan iyidir ve zaten Polonya Bismarck'ın himayesinden kendini kurtarma planları yapmaya derhal başlayacaktır.

Uzun lafın kısası Polonyalılar bu teklifi her şeyiyle kabul edecekler ve Polonya ayaklanacak, Litvanya ayaklanacak ve kısa süre sonra Ukrayna da ayaklanacak. Polonya yurtseverleri birer sosyalist olarak hiçbir işe yaramazlar, ülkelerinde devrimci sosyalist propaganda falan yapmayacaklardır. Kaldı ki hamileri Bismarck izin vermeyecektir buna, çünkü Polonya Almanya'ya çok yakındır ve belli olur böyle bir propaganda Prusya Polonya'sına da yayılıverir. Fakat Polonya'ya uygun olmayan bu iş, Rusya'da kotarılabilir. Gerek Almanlar, gerek Polonyalılar için Rusya'da bir köylü isyanını kışkırtmak hayli yararlı olacaktır; Rusya'nın her yanına dağılmış ne çok Polonyalı ve Alman oldu-

ğunu bir düşünün, hiç de zor olmayacaktır bu iş onlar için. En azından çoğu Bismarck'ın ve Polonyalıların doğal müttefikleri olacaklardır. Mizanseni gözünüzün önüne getirin bir: Kafalarına dipçiği yemiş askerlerimiz kaçacak, onların peşi sıra Almanlar kuzeyden Petersburg'a, Polonyalılar batıdan ve güneyden Slomensk ve Ukrayna'ya ilerleyecek, tam o esnada da Rusya ve Ukrayna'da sahneye genel ve muzaffer bir köylü isyanı çıkacak...

Bu yüzden delirmediği sürece hiçbir Rus hükümeti pan-Slavizm bayrağına sarılmayacak ve Almanya'ya savaş açmayacaktır.

Yeni Alman İmparatorluğu önce Avusturya'yı, sonra da Fransa'yı ezip geçti ve onları ikinci sınıf güç durumuna düşürdü. Sadece bu iki devleti değil, kendi iyiliği için Avrupa'dan yalıttığı Rusya'yı da er geç sömürgesi kılacaktır. (Kuşkusuz halk bu ablukayı dağıtmak isterse kendi yolunu açacaktır. Biz Rus İmparatorluğu'ndan bahsediyoruz.)

Rus İmparatorluğu için Avrupa kapısı artık kapandı. Anahtar Prens Bismarck'ın cebinde ve ne olursa olsun onu Prens Gorchakov'a vermeyecek.[1]

Fakat Tanrı bir kapıyı kapatırsa bir kapıyı açar derler. Eğer kuzeybatı kapıları ebediyen kapanmışsa, hiç bu denli güvenli ve geniş biçimde açılmamış olan güney ve güneydoğu kapıları; Buhara, İran, Afganistan, Hindistan sınır boyları ve nihayet imparatorluğun tutkuyla son hedef belledi̇ği İstanbul ne güne duruyor? Sevgili İmparatorluğumuzun şan-şöhretinin ateşli savunucuları, Rus politikacıları uzun zamandır imparatorluğun başkentini ve onunla beraber ağırlıklı güç merkezini, yani kendisini kuzeyden güneye, Baltık Denizi'nin kurak kıyılarından Karade-

1 Prens Aleksander Gorchakov (1798-1883), 1856-1882 yılları arasında Rus İmparatorluğu'nun şansölyeliğini (yani dışişleri bakanlığını) yürüttü.

niz ve Akdeniz'in yeşil kıyılarına (kısaca söylemek gerekirse Petersburg'dan İstanbul'a) taşımanın daha iyi olup olmayacağını tartışıyorlar.

Elbette Petersburg ve Baltık Denizi'ndeki merkezi ve egemenliği sabit tutup İstanbul'u almaya niyetlenecek kadar açgözlü yurtseverler de var Rusya'da. Ama öyle olanaksız bir niyet ki bu, Rus İmparatorluğu'nun gücüne duydukları mutlak inanca karşın başarılabileceğine onlar da pek inanmıyorlar. Dahası geçen yıllarda bu zatların gözünü açmış olması gereken bir olay gerçekleşti: Prusya Krallığı Holstein, Schleswig ve Hanover'i ilhak edip doğrudan doğruya bir Kuzey Denizi gücü olup çıktı.

Denizlere hatırı sayılır uzunlukta kıyısı bulunmayan bir devletin dünyayla doğrudan iletişim kuramayacağı, dolayısıyla dünyanın gerek ekonomik, gerek sosyal ve kültürel gelişimine uzak kalacağı, yani birinci derece bir güç sayılamayacağı kabul edilir. Apaçık bir gerçektir bu. En güçlü, eğitimli ve mutlu (bir devlet düzeninde ne kadar mutluluk olabilirse artık) devlet dahi dünyadan yalıtıldığı takdirde elli yıl içinde veya iki kuşaklık bir süre geçmeden felç olacaktır, gücü azalacak, aptallaşacak ve mutluluğu kabak tadı verecektir.

Bakın Çin'e, aklı başında ve kendi çapında mutlu görünüyordu. Peki şimdi neden Avrupa deniz kuvvetlerinin en mütevazı çabaları, onları Avrupa'nın egemenliğine değilse bile aklına ve iradesine tabi kılabiliyor? Çin'in bu denli zayıflamış olmasının nedeni nedir? Çünkü Çin yüzyıllardır, bir yanıyla dahili kurumlarının bunalımından, fakat önemli ölçüde dünyadan uzun zaman yalıtılmış olmasından kaynaklı bir duraklama yaşıyor.

Devlet çerçevesi içinde bir ulusun dünya çapındaki ilerlemeye katılabilmesi için bir dizi farklı koşul gerekir: Mantık, enerji, eğitim, üretici emek kapasitesi ve en geniş dahili özgür-

lük (kitleler için değil elbette). Fakat bu koşulların yeterince işlevli olabilmesi için denizcilik ve deniz ticaretini kapsaması gerekir. Çünkü deniz ulaşımı görece ucuz, hızlı ve serbesttir (denizlerin sahibi yoktur). Bu bakımlardan demiryolu da dahil bütün ulaşım biçimlerinden üstündür. Belki de günün birinde denizin yerini hava taşımacılığı alacak ve ülkelerin koşullarını, gelişimlerini eşit kılmakta önemli bir rol oynayacaktır. Ama şu an için ciddi bir alternatif değildir ve denizcilik uluslar için en uygun ulaşım yöntemidir.

Devletlerin tamamen ortadan kalktıkları günler de gelecek. Avrupa'daki sosyal devrimci hareketin bütün hedefi bunu hayata geçirmek olacaktır. Siyasi devletlerin yıkıntıları üzerinde, gerçek özgürlükle aşağıdan yukarıya örgütlenerek gönüllü üretici birliklerinin, komünlerin, eyalet federasyonlarının, ayrım yapmaksızın bütün ulusları kucaklayan birleşik bir dünyanın yaratılacağı günler uzakta değil. O zaman herkes, kıyı sakinleri doğrudan doğruya, uzaktakiler her çeşit vergiden, denetimden, gümrükten, yönetmelikten, izinden, başvurudan kurtulmuş olarak demiryoluyla denize varabileceklerdir. Bu durumda bile kıyı insanları sadece maddi değil, bir dizi entelektüel ve ahlaki doğal avantaja sahip olacaklardır. Dünya pazarıyla, dünya çapındaki ilerlemeyle doğrudan ilişki kurma olanakları ne kadar muazzam bir gelişim seyri izlerse izlesin, denizden uzak olanlar kıyıdakilerden daha yavaş gelişeceklerdir.

Havacılığın epey önem kazanacak olması bundandır. Atmosfer yekpare bir okyanustur, kıyıları her yerdir, böylece kuş uçmaz kervan geçmez yerlerde yaşayanlar bile bu olanaktan eşit şekilde yararlanabileceklerdir. Fakat atmosfer denizin yerine geçene kadar kıyı insanları her bakımdan daha ileri konumda olacaklar ve insan ırkı içinde bir tür aristokrasi meydana getireceklerdir.

Bütün bir tarih, bilhassa tarihte ilerleme namına ne varsa çoğu, kıyı insanlarınca yapılmıştır. Uygarlığın yaratıcısı olan Yunanlıların ülkesi baştan başa denizin kıyısındaydı. Eski Roma'nın güçlü bir dünya devleti haline gelmesi ancak denizlere açıldığında mümkün oldu. Modern tarihte siyasal özgürlüklerin, toplumsal hayatın, ticaretin, sanatın, bilimin ilerlemesini -tek kelimeyle insanlığın Rönesansını- aynı Yunanistan gibi neredeyse tamamen bir kıyı şeridinden ibaret olan İtalya'ya borçluyuz. İtalya'dan sonra dünya çapındaki ilerlemenin liderleri olan uluslar da hiç farklı değildir: Hollanda, İngiltere, Fransa ve nihayet Amerika.

Öte yandan Almanya'ya bir göz atalım. Halkının marifetleri saymakla bitmez; ender bulunur bir çalışkanlık, bilimsel ve düşünsel kapasite, rahminden büyük sanatçıların ve şairlerin doğduğu estetik duyarlılık, büyük felsefeciler üreten çok boyutlu bir beşeri ilgi... Halkının bu yetenekleri ve gelişkinliğiyle herkese fark atan bürokratik, askeri ve polisiye devlet düzenine karşın Almanya neden birçok bakımdan Fransa ve İngiltere'nin gerisindedir? Sözgelimi ticarette Hollanda'yı, sanayideyse Belçika'yı neden hâlâ geçmemiştir?

Denecek ki Almanya hiçbir zaman bir özgürlük tutkusuna ve talebine sahip olmadı. Bu bir yere kadar doğru ama işin sadece bir yanı. Aynı derecede önem taşıyan bir başka neden var: Almanya'nın uzun bir kıyı şeridi yoktur. 13. yüzyılda Hansetik Liga oluşturulduğunda Almanya'nın hiç olmazsa batıda kıyıları vardı. Hollanda ve Belçika henüz Almanya'nın elindeydi ve Alman ticareti hayli büyük bir gelişim vaat ediyordu. Fakat on dördüncü yüzyılda cesur bir ruhla ve özgürlük talebiyle ayağa kalkan Benelux ülkeleri Almanya'dan kopmaya başladılar. Kopuş 16. yüzyılda tamamlandı ve Roma İmparatorluğu'nun hantal varisi olan bu büyük imparatorluk neredeyse tamamen bir

kara devleti haline geldi. Elinde sadece Hollanda ve Danimarka arasında, Almanya gibi geniş bir ülkenin rahat nefes alması için son derece yetersiz olan dar bir kıyı penceresi kaldı. Böylece Çin'e benzer bir uyuşukluk hali Almanya'yı da sardı.

Bu tarihten itibaren Almanya'da güçlü bir devletin oluşumunu sağlayan bütün *ilerici* politikaların merkezinde Brandenburg Elektörlüğü* yer aldı. Brandenburg elektörleri Baltık kıyılarının denetimini ele geçirmek yönündeki tutarlı çabalarıyla Almanya adına çok önemli bir iş yaptılar. Önce Köninsberg'i, sonra Polonya'nın ilk paylaşımında Danzig'i ele geçirerek Almanya'nın şimdiki büyüklüğünün temelini attılar. Prusya da alkışlar arasında Kiel'i, yanı sıra tüm Schleswig ve Holstein'i alarak büyük Almanya tablosunu tamamlamış oldu.

1848'den sonra hepimiz, ayrı ayrı bütün *Vaterland* devletlerinin; ülkenin kuzeyindeki, güneyindeki, doğusundaki, batısındaki, ortasındaki Almanların Schleswig-Holstein sorununun gelişimini nasıl tutkulu bir merakla izlediklerine tanık olduk. Almanların bu merakını Danimarka despotizmi altında ezilen soydaşlarına duydukları sempati biçiminde açıklayanlar çok yanılıyorlardı. Tamamen farklı bir ilgi, politik, pan-Alman bir ilgi, deniz yollarını ve kıyılarını fethetmek ve güçlü bir Alman donanması yaratmak doğrultusunda gelişen bir ilgiydi söz konusu olan.

Almanya'da donanma sorunu kendisini 1840 veya 41'lerde çoktan ortaya koymuştu. Herwegh'in "Alman donanması" şiirinin Almanya'da nasıl bir heyecanla karşılandığını anımsamak güç değil.[1]

* Brandenburg Elektörleri; Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu'nda, imparator seçimine katılma hakkına sahip prenslere elektör denirdi. 1272'de ortaya çıkan bir kurum olarak, 1806'da imparatorlukla birlikte sona erdi. Yedi elektörlük vardı, Brandenburg bunlardan biridir. (ç.n.)

1 Politik bir Alman şair olan Georg Herwegh (1817-1875), Almanya'ya demokratik ilkeleri uyarlamaya çalışan bir hareket olan "Genç Almanya" hareketinin temsilcilerindendi, "Die Deutsche Flotte" adlı şiiri 1841'de

Almanlar aklı başında bir halktır. Denizlersiz güçlü bir devletin varolmayacağını iyi biliyorlar. Bu yüzden tarihsel, etnografik ve coğrafi gerçekleri hiçe sayarak ısrarla Trieste'nin bir Alman şehri, bütün Tuna'nın da bir Alman nehri olduğunu iddia ediyorlar. Çünkü bunlar deniz demek. Ve sosyal devrim Almanları durdurmazsa yirmi veya on yıl içinde, belki de daha kısa bir zaman sonra (şu sıralar her şey o denli hızlı ilerliyor ki) *Alman* Danimarka'sını, *Alman* Hollanda'sını ve *Alman* Belçika'sını da geri alacaklar. Doğruyu söylemek gerekirse Almanların politik duruşlarının ve içgüdüsel arzularının doğal mantığında bunlar yer almaktadır.

Bu yolda ilerlemeye başladılar, yolun bir bölümünü katettiler bile.

Bugün Almanya'nın şahsında cisimleştiği, onun aklı ve elleri olan Prusya, Baltık ve Kuzey Denizi'ndeki konumunu güçlendirmiştir. Bremen, Hamburg, Lübeck, Mecklenburg ve Oldenburg'un özerklikleri masum gibi görünen bir şakadan ibarettir. Holstein, Schleswig ve Hanover'le birlikte hepsi Prusya'nın parçaları haline geldiler. Ve şimdi Fransız parasıyla eksikliklerini gideren Prusya biri Baltık Denizi'nde, diğeri Kuzey Denizi'nde, iki güçlü donanma oluşturmaya koyuldu. İki denizi birleştirmek için kazımı süren nakliye kanalıyla bu iki donanma pek yakında tek bir donanma olacak ve şu haliyle bile Danimarka ve İsveç donanmalarından güçlü olan bu iki donanma, yıllar geçmesine hiç gerek kalmadan Rus Baltık donanmasını da geride bırakacak. İşte o vakit Baltık'taki Rus egemenliği, aynı bir savaş gemisi gibi Baltık sularına gömülecek. Yani elveda Riga, hoşçakal Revel, güle güle Finlandiya ve yenilmez Kronştad'ıyla beraber görüşürüz Petersburg.[1]

yayınlandı. Bakunin, 1842'de Dresden'de Herwegh ile yakın arkadaşlık kurdu.

1 Riga ve Revel (Talin'in Rusça ismi), sırasıyla Letonya ve Estonya'daki Baltık limanlarıdır. St. Petersburg'un çok yakınındaki bir adada bulunan bir deniz üssü olan Kronştad, Rusya'nın Baltık donanmasının durduğu yerdi.

Rusya'nın gücünü abartmaya alışmış olan *Kvass* yurtseverlerimiz bunun bir saçmalıktan, bir şeytan masalından ibaret olduğunu düşüneceklerdir. Ama hayata geçmiş olgulardan kaynaklı, bütünüyle doğru bir çıkarsamadır bu. Mali kaynaklardan yönetsel kadroların niteliklerine, bilimsel bilgi düzeyinden halkın karakter yapısına ve yeteneklerine kadar Almanya'ya Rusya üzerinde kesin bir üstünlük sağlayan gerçek veriler üzerinde temellenmiştir. Ama tabii, gerçekler acıdır.

Alman devletinin faaliyetleri itici, nahoş ve iğrenç olsa da, her şeye rağmen pratik ve ciddi sonuçlar üretmektedir.

Oysa Rus devletinin faaliyetleri öyle mi? İticilik, nahoşluk, iğrençlik hususlarında bir santim aşağı kalmaz ama bütün faaliyetleri daha ilkel ve üstelik yararsız sonuçlar üretir. Bir örnek verelim: Alman ve Rus hükümetlerine bir iş için, sözgelimi bir gemi yapımı için eşit miktarda para verildiğini -diyelim ki bir milyon- farz edin. Sizce Almanya'da bu para iç edilebilir mi? Olsa olsa yüz bini, bilemediniz iki yüz bini çalınabilecektir. Gerisi doğrudan doğruya iş için kullanılacak, ünlü Alman verimi ve yeteneğiyle değerlendirilip karşımıza pırıl pırıl bir gemi olarak çıkacaktır. Ya Rusya'da? Her şeyden önce yarısı zimmete geçirilecek, dörtte biri ihmalkârlık ve cehalet sebebiyle çarçur edilecek, geri kalan dörtte biriyle altı kaval üstü şişhane, toplama bir gemi üretilecektir.

Böyle bir durumda Alman donanmasına karşı Rus donanması nasıl direnebilir, demir değil neredeyse altın gülleler fırlatabilecek kadar güçlü olan Alman bombardıman gücü karşısında Kronştad benzeri Rus kıyı istihkâmları nasıl ayakta kalabilir?

Ve işte size bir elvedalar silsilesi daha: Baltık Denizi'ndeki hâkimiyete, Büyük Petro'nun Finlandiya bataklıkları üzerinde yükselttiği kuzey başkentinin siyasi yaşamına elveda! Eğer bü-

yük ve saygıdeğer şansölyemiz Prens Gorchakov'un gücünün hâlâ hükmü olsaydı, müttefikimiz Prusya'nın, en az onun kadar müttefik saydığımız Danimarka'yı cezalandırırcasma talan etmesine rıza göstermeden önce kendi kendine bunları söylemiş olması, Prusya'nın kanatları altında oluşan yeni Alman İmparatorluğu kıta Avrupa'sının en güçlü ülkesi haline geldiği ve Baltık için tehdit edici bir konuma eriştiği zaman Rusya'nın Baltık Denizi'ndeki hâkimiyetinin sona erdiğini anlamış olması gerekirdi. Güneyde, kuzeydeki serbest deniz yolunun kaybını gideren yeni bir yol açılmasaydı şimdi Petro'nun büyük politik eserinin ve onunla beraber Rus devletinin yerinde yeller esiyor olacaktı.

Almanlar Baltık'a giderek ağırlık koyacaklar, bu artık belli. Baltık kapısının anahtarının Danimarka'da olduğu doğrudur ama şunu görmemek için kör olmak lazım: Bu zavallı devlet önce Almanya'yla gönüllü bir federasyonlaşmaya gidecek ve ardından merkezi pan-Alman devletince bütünüyle yutulacak; bu sürece razı olmaktan başka şansı yok. Böylelikle çok kısa bir zaman zarfında Baltık tamamen bir Alman denizi haline gelecek ve Petersburg'un politik önemi büyük oranda sona erecektir.

Gorchakov Prusya'nın Danimarka Krallığı'nı parçalamasını ve Holstein ve Schleswig'i ilhak etmesini kabul ederken herhalde bütün bunları biliyordu. Mantık iki durumu gerektirir: Gorchakov ya Rusya'ya ihanet etti, ya da Rus devletinin kuzeybatı egemenliğini feda etmek karşılığında Bismarck'tan güneydoğu politikasına yardım etmesi yönünde resmi bir taahhüt kopardı.

Paris Barışı'nın hemen ardından veya en azından 1863 Polonya ayaklanması sırasında, Prusya dışında bütün Avrupalı güçler Fransa ve İngiltere'yi örnek alarak Rus barbarlığını protesto ettiklerinde, Rusya ve Prusya arasında savunma ve saldırıya yönelik bir ittifak anlaşması yapıldığından ve bunun resmi,

karşılıklı bağlayıcı bir anlaşma olduğundan hiç kuşkumuz yok. Çünkü Bismarck'ın, Fransa'nın müdahale etme tehlikesine rağmen güle oynaya Avusturya'ya ve Almanya'nın büyük bir kesimine karşı savaşa girmesinin ve sonra Fransa'ya karşı daha kararlı bir savaş açmasının açıklaması ancak böyle bir anlaşmanın varlığıyla mümkün. Rusya küçük bir düşmanlık gösterisi mahiyetinde kuvvetlerini Prusya sınırına doğru hareketlendirseydi, Prusya ordusunun iki cephede ilerleyişini, özellikle Fransa cephesinde durdurabilirdi. Şunu hatırlayın: Geçen savaşın sonunda bütün Alman, bilhassa kuzey kesimi askerden arındırılmış, Rusya'nın Avusturya kuvvetleri harekete geçerse kendi ordusunu da harekete geçireceği tehdidi sonucunda Avusturya Fransa lehinde müdahalede bulunamamış, İtalya ve İngiltere de salt Rusya istemediği için müdahale edememişti. İşte Rusya bir müttefik olarak bu kadar kararlı davranmasaydı Almanlar Paris'i hayatta alamazlardı.

Bismarck'ın Rusya'nın kendisine kazık atmayacağından emin olduğu belli. Bu güvenin temeli ne olabilir? İki imparatorluğun akrabalık bağları veya kişisel dostlukları mı? Bismarck politikada duygulara bel bağlamayacak kadar akıllı ve deneyimli bir heriftir. Yumuşak kapliliği ve sulu gözlülüğü herkes tarafından bilinen imparatorumuzun ise, içki partilerinde sık sık ifade ettiği biçimde, böyle bir dostluk ve hısımlık duyarlılığıyla hareket ettiğini varsaysak bile, çevresindeki kalabalık (hükümetin tamamı, saray efradı, Alman düşmanı bir veliaht ve nihayet pek saygıdeğer yurtseverimiz Prens Gorchakov) kamuoyunu ve koşulların gücünü arkasına alarak ona devletlerin duygulara değil çıkarlara göre idare edildiğini hatırlatacaklardır.

Dahası Bismarck Rusya ve Prusya'nın çıkarlarının benzerliğine de güvenemez. Böyle bir benzerlik yoktur, olamaz da. Tek bir husus hariç: Polonya sorunu. Ama bu mesele uzun süre önce

çözüldü. Şimdi artık Rus devletinin çıkarları bakımından güçlü bir Alman İmparatorluğu'yla kapı komşusu olmaktan daha sakıncalı bir şey yoktur. İki hacimli imparatorluğun yan yana durmasının varabileceği tek yer var: Birinden birini yıkacak olan bir savaş.

Savaş kaçınılmaz, fakat bu iki imparatorluk bir ölüm kalım savaşını başlatacak derecede iç istikrar ve güç sağlayamadıklarını düşündükleri sürece ertelenecektir. Bu sırada birbirlerinden nefret etseler bile karşılıklı destekler vermeyi sürdürecekler, bu gönülsüz ittifakı gelecekteki kaçınılmaz çarpışma adına güç kazanmak ve kaynak yaratmak için avantaja çevirmeye çalışacaklardır. Gerek Prusya-Almanya'sı, gerek Rusya bakımından durum tam da budur.

Alman İmparatorluğu gücünü içte ve dışta henüz sağlama alamamıştır. İçte, yok olmaya yazgılı olmalarına rağmen, açıkça önemini yitirmeye başlayan özerkliklerini ne pahasına olursa olsun korumaya çalışan irili ufaklı bir yığın devletçikten menkul garip bir bileşimdir. Dıştaysa burnu sürtülen ama bütünüyle ezilememiş bir Avusturya ve yenilmiş olsa da uzlaşılamamış bir Fransa Almanya'ya sinir sinir bakıyorlar. Yanı sıra neo-Alman İmparatorluğu'nun hedeflediği sınırlara hâlâ tam olarak ulaşılmış değil. Almanya yeni fetihler, yeni savaşlar tasarlıyor, Alman toplumunu baştan aşağı saran yurtseverlik furyasının etkisiyle Ortaçağ Alman İmparatorluğu'nu ilk sınırlarıyla yeniden kurmayı hedefliyor. Bu doğrultuda, belki Bohemya değil ama Trieste'yi de kapsayarak, Macaristan hariç bütün Avusturya'yı, bütün Alman İsviçre'sini, Belçika'nın bir bölümünü ve denizlere açılmak bakımından büyük önem taşıyan Hollanda ve Danimarka'nın tamamını ilhak etme hayalleri kuruyor. Batı ve Güney Avrupa'yı ayağa kaldıracak ve Almanya'nın karşısına dikecek kadar devasa planlar bunlar ve bu yüzden bir Rus ittifakı olmadan kategorik olarak imkânsız planlar.

Kendi çıkarları gereği Rus İmparatorluğu da bu ittifaka yanaşmak zorundadır. Kuzeybatıda yayılmak artık suya düştüğü için güneydoğuya yönelecek ve Baltık yerine Karadeniz'de egemenlik kurmak isteyecektir, aksi takdirde Avrupa'dan kopacaktır. Fakat Karadeniz'deki egemenliğin bir işe yaraması için İstanbul'u ele geçirmesi gerekiyor. Çünkü İstanbul olmadan yalnızca Akdeniz'e inmesi her an engellenebilir olmakla kalmayacak, düşman donanmalarının ve ordularının Kırım seferindeki gibi, Karadeniz'e girmeleri daima kolay olacaktır.

Dolayısıyla devletimizin yayılmacı politikasının hedefi, şimdi daha da ısrarlı biçimde İstanbul'dur. Bu hedef Fransa da dahil bütün güney Avrupa'nın çıkarlarına terstir elbette. Yalnızca onların değil, Karadeniz'deki sınırsız Rus egemenliği Tuna boylarının doğrudan doğruya Rusya'ya bağlanması demek olduğundan İngiltere ve Almanya'nın çıkarlarına da aykırıdır. Fakat her şeye rağmen, Prusya batıdaki fetih planlarını hayata geçirmek için Rusya'ya güneydoğu politikasında resmen yardım etmek durumunda. Prusya'nın ilk fırsatta sözünden döneceğinden de kuşkunuz olmasın.

Şu an anlaşma uygulamasının başı, herhangi bir anlaşma ihlali beklenemez. Prusya-Alman İmparatorluğu'nun Paris Anlaşması'yla getirilen kısıtlamaların feshedilmesi hususunda Rusya'yı nasıl canla başla savunduğunu gördük, Khiva'da da aynı gayretli desteği sürdüreceğine kuşku yok. Zaten Rusya ne kadar doğuya çekilirse Almanların o kadar işine gelir.

Peki Rus hükümetini Khiva seferine zorlayan neydi? Bu seferin Rus ticaretinin ve tüccarlarının çıkarlarını savunmaya yönelik olduğunu düşünmek mümkün değil. Eğer öyle olsaydı hükümetin Rusya içinde bizzat kendisine karşı, sözgelimi Moskova valisine karşı, herkesçe bilindiği gibi Rus ticaretini ve tüccarlarını her fırsatta soyan, baltalayan eyalete ve şehir valilerine karşı da niye sefere çıkmadığını sormak gerekirdi.

Çölleri fethetmenin devletimize ne faydası dokunur? İhtimal, bazılarının dilinin ucuna şöyle bir yanıt geliyordur: Rusya yüce misyonunu ifa ediyor, Batı uygarlığını Doğu'ya taşıyor. Bu tam akademik veya resmi ağızlara ya da doktriner kitaplara, broşürlere, gazetelere yaraşır bir yanıttır. Söz konusu ağızların saçmalamakta üzerine yoktur, dahası daima gerçekte olan bitenin tam tersini söylerler. Bu da bize gelmez. Petersburg hükümeti Rusya'nın uygarlaştırıcı misyonuna göre hareket ediyor ha? Bu adamlar insanı gülmekten öldürür yahu!

Kimse umuda kapılmasın, Hindistan'a doğru yeni ticaret yolları açmaya da kalkışmayacağız. Ticaret politikası İngilizlerin işidir, Rusya hiçbir zaman bir ticaret politikasına sahip olmadı. Rus devleti esas itibariyle (yani yalnızca) askeri bir devlettir. İşi gücü baskıcı iktidarların çıkarlarını gözetmektir. Hükümdar ve devlet için önemli olan bunlardır. Geri kalanı -halk, hatta sınıfsal çıkarlar, sanayi gelişimi, ticaret ve şu uygarlık denen nane- bu yegâne amacın araçlarından başka bir şey ifade etmezler. Oysa belli bir uygarlaşma, sanayi ve ticaret gelişimi olmaksızın devlet, bilhassa modern devlet ayakta kalamaz; çünkü gücü ulusal zenginlikten (ayrıcalıklı sınıfların zenginliği tabii) gelir. Fakat Rusya'da devlet bu zenginliği afiyetle mideye indirir ve ardından devasa bir askeri, sivil ve dinsel memurlar ordusunu doyurur. Genel yolsuzluk, kamu fonlarını zimmete geçirmek ve halkı soyup soğana çevirmek... İşte size Rus devletinin uygarlığının gerçek yüzü.

Rusya'yı Khiva seferine yöneltenlerin arasında daha önemli nedenlerin yanı sıra şu sözde ticari nedenlerin de olması sizi şaşırtmasın. Öyle ya, sayıları durmaksızın artan memur sürüsü için (tüccarlarımız da aralarında olmak üzere) yeni işler yaratılmalı, yağmalayabilecekleri taze şehirler bulunmalıdır. Tabii ki bu durumda devletin ne zenginliğinde, ne de gücünde bir artış

söz konusu olacaktır, tam aksine bu işin astarı yüzünden pahalıya çıkacaktır.

Niye Khiva'ya yürüyoruz madem? Orduya iş çıksın diye mi? Askerler on yıllardan beri Kafkasya'ya talim ediyordu, şimdi Kafkasya yatıştığına göre yeni bir talim alanı bulunması gerekiyordu ve işte Khiva seferi... Bu sefer niyetini Rus hükümetinin basiretsizliğine ve ahmaklığına yorsak bile açık bir taraf yine kalıyor. Askerlerimizin Khiva çölünde kazandıkları tecrübenin Batı'ya karşı savaşırken ne denli faydalı olacağını düşünebiliyor musunuz? Hiçbir işe yaramayacak bir tecrübe için onca masraf, onca tantana...

Rus hükümeti Hindistan'ı fethetmeyi ciddi ciddi düşünmüş olabilir mi sizce? Petersburg'daki yöneticilerin bilgeliğine pek güven duymuyoruz ama doğrusu bu kadar avanaklık da olmaz. Hindistan'ı fethetmek! Kimin için, neden, nasıl? Bu, Rus nüfusunun yarısının olmasa bile dörtte birinin doğuya taşınması demektir. Üstelik Afganistan'ın yığınla savaşçı kabilesini alt ederek Hindistan'ı fethetmenin ne cazip yanı olabilir? Kısmen İngilizlere eğitilmiş olan silahlı Afgan kabilelerini yenmek, Khiva'yı yenmekten en az üç dört defa zor olacaktır.

Eğer ortada bir fetih derdi varsa işe neden Çin'le başlanmasın? Çin oldukça zengin ve bizim için Hindistan'dan çok daha ulaşılabilir bir ülke. Çünkü Rusya'yla arasında tek bir ülke yok. Gözünüz kesiyorsa gidin ve alın.

Dahası Çin, bir türlü kurtulamadığı iç karışıklık ve iç savaş benzeri illetlerinden faydalanılarak çok içlerine dek fethedilebilir. Rus hükümeti bu doğrultuda cüretli bir girişim düşünüyor gibi. Moğolistan ve Mançurya'yı ayırmak için açıkça çalışıyor. Belki de günün birinde Rus ordusunun Çin'in batı sınırını geçtiğini duyacağız. Bu, eski Romalıların Germen halklarına karşı

kazandığı o ünlü zaferlere benzeyen hayli riskli bir iştir. (Bu zaferler vahşi Germen kabilelerinin Roma İmparatorluğu'nu önce defetmesi, sonra da fethetmesiyle sonuçlanmıştı)

Bazı tahminlere bakılırsa sadece Çin'de 400 milyon insan yaşıyor. Bazılarına göre ise 600 milyon gibi inanılmaz bir rakam söz konusu. Kitleler halinde engellenemez bir göç hareketi var Çin'de. Göç edenlerden bir kısmı Avusturya'ya, bir kısmıysa Pasifik'i aşarak Kaliforniya'ya akıyor. Ya bir kısım Çinli de kuzeye ve kuzeydoğuya göç etmeyi kafasına koyarsa? Göz açıp kapayana dek Sibirya, Urallardan Tatar Boğazı'na kadar tüm bölgenin ve Hazar Denizi'nin Rusluk bir tarafı kalmaz.

Fransa'nın yirmi katı büyüklüğündeki (528.000 km2/ 12.220.000 km2) bu geniş bölgede topu topu 6 milyon kişi yaşıyor (bunun da sadece 2.6 milyonu Rus, geri kalanı Tatar veya Fin kökenli yerlilerdir). Üstelik bu bölgeyi bekleyen çok az sayıda asker var. Orta Asya'daki yeni sömürgelerimiz de dahil, Sibirya'yı baştan başa doldurmakla yetinmeyip ilk fırsatta Urallar üzerinden Volga Nehri'ne akacak olan Çin kitlelerini durdurma şansı var mı?

Doğuda yüz yüze kalacağımız kaçınılmaz tehlike budur. Çin kitlelerini küçümsemek büyük bir hata olur. Nüfusları bile başlı başına bir tehlike arz etmektedir, çünkü ilerde aşırı nüfus artışı yüzünden Çin'e sığamayacaklardır. Ayrıca Çinliler Avrupalıların Şangay, Kanton veya Maimaçin'de alışveriş yaptıkları Çinli tüccarlara benzemezler.[1] Çin'de, Çin uygarlığının hemen hemen hiç yozlaştıramadığı hayli enerjik, savaşsever ve yüz binlerce insanın hayatına mal olan bitmek bilmez iç savaşlarda pişmiş kitleler vardır. Üstelik son zamanlarda modern silahları kullanmayı öğreniyorlar, Avrupa askeri talimine alışıyorlar

1 Maimachin (veya Maimachen), bugün Moğolistan'daki adı Altan Bulak olan, büyük bir Rus-Çin ticareti merkeziydi.

(Avrupa devlet uygarlığının ürünü ve son resmi numarasıdır bu talimler). Bu talimleri, yeni silahlarla ve taktiklerle haşır neşir olmalarını Çin kitlelerinin barbarlığıyla, özgürlük içgüdüsünden yoksun doğalarıyla ve kölece itaat alışkanlıklarıyla birleştirin, üzerine bir de çıkış yolu bulmak zorunda olan o devasa nüfusu ekleyin, Doğu'da ne büyük bir tehditle karşı karşıya olduğunuzu anlarsınız. (Üstelik şimdilerde, 1860'daki son Fransız-İngiliz seferinden sonra Çin'e doluşan bir yığın Amerikalı ve Avrupalı asker kökenli maceraperestin etkisi altında bir araya getiriliyorlar)

Rus hükümetinin bir çocuk saflığıyla atıldığı tehlike işte bu. Rusya 2.100.000 km2'lik (Fransa'nın neredeyse dört katı) bir alana sahip bulunan, üzerinde 65.000 kişinin yaşadığı ıssız Amur bölgesine bugüne dek nüfus aktaramayacak kadar yoksul ve aciz durumdayken bir de tutuyor, sınırlarını genişletme hesapları yapıyor.[1] İsyan etmekten başka çaresi kalmayan Rus halkının içine düşürüldüğü sefalet de cabası.

Küçücük bir başarı ihtimali olsa da olmasa da, Rusya'nın bu yönde biraz daha ilerlemesi, sırtını batıya tamamen dönmesi anlamına gelmekle kalmayacak (zaten Bismarck'ın istediği de bu), askeri gücünün topunu Sibirya ve Orta Asya'ya yığmak, Timurlenk misali bütün ulusla birlikte Doğu'nun fethine kalkışmak zorunda kalacak. Fakat Timurlenk'in halkı onu izlemişti; Rus halkı Rus hükümetinin bir milim bile peşinden gitmeyecektir.

Yine Hindistan'a dönelim. Rus hükümeti ne denli budala olsa da, Hindistan'ı fethedip üzerinde egemenlik kurmayı rüyasında bile göremez. İngiltere Hindistan'ı en başta ticaret şirketleriyle fethetmişti; bizim böyle şirketlerimiz yok, olanlar da küçük, paravan şirketler. İngiltere Hindistan'la sömürü ilişkisini deniz

1 1860 Pekin Anlaşması'yla Çin, Pasifik kıyılarındaki geniş bir bölgeyi kapsayan toprakları, Amur Nehri ve Ussuri Nehri bölgelerini Rusya'ya bıraktı.

yoluyla, büyük ticari ve askeri filolar yoluyla yürütüyor. Bizim böyle filolarımız olmadığı gibi Hindistan'la aramızda uçsuz bucaksız çöller uzanıyor. Yani bu Hindistan'ın fethi meselesini atın bir kenara, olanaksız.

Eğer Hindistan'ı fethedemiyorsak onu yok edebilir ya da en azından yerli asileri kışkırtıp onlara yardım ederek, hatta gerekirse askeri bir müdahaleyle destekleyerek İngiltere'nin egemenliğini önemli ölçüde zayıflatabiliriz.

Evet, bunu yapabiliriz, tabii kaybedilecek o kadar çok adama ve paraya günün birinde sahip olabilirsek. Niye bu kadar kaybı göze alalım ki? Bunun bize zerre kadar yararı yok (hatta bu fiilen yıkılmamız demek), olsa olsa İngiltere'ye karşı dalavera çevirmenin budalaca doyumunu yaşarız. Geçiniz bunları, İngiltere bizi engelliyor, olan bitemeyenin nedeni bu. İngiltere'nin kozu ne? İstanbul. İngiltere gücünü korduğu sürece İstanbul'un Rus İmparatorluğu'nun, bir Slav veya Doğu İmparatorluğu'nun yeni başkenti olmasını engelleyecektir.

Rus hükümeti Khiva'da savaşa girişti, çünkü eskiden beri Hindistan'a yaklaşmaya uğraşıyor. İngiltere için zararlı olabilecek bir açık arıyor ve başkasını bulamadığı için Hindistan'ı tehdit ediyor. Bu yolla İngilizlere İstanbul'un Rusya tarafından fethini kabul ettirmeyi, onları, her zamankinden hayati bir önem taşıyan bu fetih için zorlamayı umuyor.

Rusya Baltık'taki üstünlüğünü kaybetti, bir daha da kazanamaz. Rusya'nın yükselen Alman İmparatorluğu'nun korkutucu ve kusursuzca örgütlenmiş gücüyle boy ölçüşmesi, gücü sadece kâğıt üzerinde görülen, ancak mazlumlara karşı savaşabilen (o zaman bile korkakça) ordusu bakımından olanaksız. Hele Rusya'nın halklar hapishanesinin gardiyanı vasfıyla tiksinilen, ahlaki bakımdan çökmüş, şaşırmış, despotizmine içkin ahmaklığı ve

hırsızlığıyla yağmacı kesilmiş olan devletinin kapasitesini düşününce... Rusya Baltık Denizi'nden vazgeçmek ve paşa paşa Baltık Denizi'nin Alman eyaleti olacağı günleri beklemek zorundadır. Sadece bir halk devrimi bu çarkı tıkayabilir. Fakat devleti adına böyle bir devrim ölüm demek olacağından hükümetimiz kurtuluşunu orada aramayacaktır.

Kurtuluşunu arayacağı yer olarak geriye kalan bellidir: Almanya'yla ittifak. Baltık'ı Almanlara bırakmak zorunda kalan Rus devleti bundan böyle salt politik varlığını ve saygınlığını korumak için dahi Karadeniz'e yönelmek, orada yeni bir egemenlik kurmak zorunda. Tabii ki Almanların izni ve yardımı olursa.

Almanlar yardım etmeye söz verdiler. Gerçi Bismarck ile Gorchakov'un buna dair resmi bir anlaşma imzaladıklarından eminiz. Fakat Almanların yardım etmeyeceğinden de aynı oranda eminiz. Etmeyecekler çünkü Tuna boylarını ve ticaretini hiçbir zaman Rusya'nın mızıkçılığına bırakmazlar. Ayrıca Rusya'yı güçlendirmek, Avrupa'nın güneyinde büyük bir pan-Slav İmparatorluğu'nun yükselişine sebep olmak işlerine gelmez. Bu pan-Alman İmparatorluğu için bir tür intihar anlamına gelir. Ama ya İstanbul'a kestirmeden ulaşmak bahanesiyle Rusya'yı Orta Asya'ya, Khiva'ya doğru askerlerini sürmesi için teşvik etmek? İşte bu başka bir şey.

Pek saygıdeğer devlet yurtseverimiz ve de diplomatımız Prens Gorchakov ve onun imparator patronu II. Aleksander'ın bu dokunaklı meseledeki aptallıkları dayanılır gibi değil. Anlaşılan meşhur Alman yurtseveri ve devlet dolandırıcısı Prens Bismarck bu ikisini III. Napoleon'dan daha hünerli bir biçimde kandırdı.

Fakat bir kez adım atıldı, geri dönmek ne mümkün? Tüm heybeti, tehditkârlığı ve cümle âleme gösterdiği alaycı güler yü-

züyle yepyeni bir Alman İmparatorluğu ortaya çıktı. Rusya'nın zayıf kuvvetleri ona işlemez, ancak bir devrim Almanya'yı alaşağı edebilir. Devrim Rusya veya Avrupa'da muzaffer olmadığı sürece Alman devleti zafer dizisine devam edecek, herkes üzerinde egemenlik kuracak ve Rusya, Avrupa kıtasının diğer devletleri gibi onun icazeti ve keyfi oldukça varlığını sürdürebilecektir.

Kuşkusuz bu durum Rus devlet yurtseverlerinin topunu birden derin acılara sevk etmektedir. Ama dediğimiz gibi, gerçekler acıdır, tehlikeli gerçekler daha da acıdır. Alınanlar artık bayağı bayağı başımıza efendi kesildiler ve Rusya'daki Almanların Fransa zaferini yürekten kutladıklarına, tüm Petersburg Almanlarının yeni pan-Alman İmparatorluğu'nu coşkuyla selamladıklarına şüphe yok.

IV

Bütün Avrupa kıtasında bugün, gerçekten egemenlik sahibi olan tek bir devlet kaldı: Almanya. Dahası, kıta üzerindeki birinci sınıf devletlerden (elbette ki sadece büyük güçleri göz önüne alıyoruz. Çünkü diğerleri, orta veya küçük boyutlu devletler, önce kesin olarak bağımlı hale gelmeye, kısa süre zarfında da yok olmaya yazgılıdırlar) sadece Alman İmparatorluğu tam bağımsızlığın tüm koşullarına sahiptir, geri kalanlarsa ona bağımlı duruma gelmişlerdir. Neden, son yıllarda Danimarka, Avusturya ve Fransa'ya karşı parlak zaferler elde etmiş olması, Fransa'nın bütün silahlarını ve askeri kaynaklarını yağmalaması, onu kendisine 5 milyar frank ödemeye mecbur bırakması ve Fransa'ya karşı Alsace-Lorraine'yi ilhak ederek hem savunma hem de saldırı bakımından kusursuz bir konum kazanması değil sadece. Bu, sadece Alman Genelkurmayı'nın üstün niteliklerinden, subaylarından erlerine kadar bütün ordusunun niceliği, silah gücü, disiplini, örgütlenmesi, etkinliği ve bilgisinin Avru-

pa'nın geri kalan ordularından birkaç gömlek üstün olmasından da kaynaklanmıyor. Alman toplumu çoğunlukla eğitimli, çalışkan ve itaatkâr insanlardan oluşmuştur ama tek başına bu da bir neden değil. Ya da Alman yönetimi ve bürokrasisinin, diğer devletlerin yönetim ve bürokrasilerinin varmak için boşuna uğraştığı bir ideali gerçekleştirmiş olması da değil...

Tüm bu avantajlar yeni pan-Alman devletinin çarpıcı başarısını olabileceğinden daha ileri taşıdı, taşıyor. Fakat bu yıkıcı gücün temel nedeni bunlar değil. Hatta Alman toplumsal hayatının temelinde yatan daha derin, daha genel bir nedenin etkisi söz konusu olduğunda bunların birer hiç olduğu bile söylenebilir. Alman halkının özellikli karakteristiğini biçimlendiren *sosyal içgüdüdür* asıl neden.

Söz konusu içgüdü görünüşte birbirine karşıt ama daima ayrılmaz olan iki unsura dayanır: Her koşulda sözde-yasal otoriteye gözü kapalı itaat, güçlü olan karşısında teslimiyetçi bir köle içgüdüsü, zayıf olana karşıysa sistematik tahakküm ve baskı, bu doğrultuda egemenlik kurma ve fetih içgüdüsü. Bu iki içgüdü de, elbette en azından ikincisinin önünde engelleyici bir konumlanma ihtimali arz eden proletarya dışında neredeyse bütün Almanlarda hatırı sayılır bir olgunluk düzeyine erişmiştir. İşte birbirinden hiçbir zaman koparılamayacak olan, birbirini daima bütünleyen ve açıklayan bu iki içgüdü, yurtsever Alman toplumunun tam temelinde yatmaktadır.

Bütün bir Alman tarihi sınıfsal kökeni, eğitim düzeyi ne olursa olsun, her Almanın otoriteye itaat etme özelliğini kanıtlayan bir dizi süreçten ibarettir; teslimiyetin ve sabrın yarattığı başarının tarihidir bu. Yüzyıllardır Almanların benliğinde devlet iktidarına tapınma, gitgide bürokratik bir teori ve pratiği yaratan bir tapınma gelişti. Alman bilginlerinin onca çabalarının

ardından şimdilerde Alman üniversitelerinde okutulan siyaset ilmine kaynaklık eden de budur.

Aynı biçimde tarih, Alman haçlı şövalyeleri ve Ortaçağ baronlarından, modern zamanların cahil eşrafına dek, Alman ulusunun saldırgan ve tiranca arzularına tanıklık etmiştir.

Bu arzulardan nasibini Slavlar kadar acı bir şekilde alan bir başka ulus yoktur. Denebilir ki Almanların, en azından kuzeyde ve doğuda tüm tarihsel misyonları, Slavları silmek, köleleştirmek ve zor yoluyla Almanlaştırmaya çalışmak (aşağı yukarı bugün de durum budur) olmuştur.

Hatırası hâlâ Slavların ta içinde yaşayan bu uzun ve acılı hikâye, sosyal devrim önce davranıp onları barıştırmadığı takdirde, Slavların Almanlara karşı girişeceği nihai ve kaçınılmaz savaşı şüphesiz çok daha sert kılacaktır.

Alman toplumunun bir bütün olarak, saldırgan arzularını doğru düzgün değerlendirmek için, Alman yurtseverliğinin 1815'ten bu yana gelişimine kısaca bir göz atmak yeterli olacaktır:

Köylü isyanının kanla bastırıldığı 1525'ten 18. yüzyılın ikinci yarısındaki edebi Rönesansa dek Almanya, arada bir top sesleriyle, çoğu zaman hem cellat hem de kurban rolü oynadığı korkunç savaş sahneleriyle kesintiye uğramış olsa da derin bir uykuya dalmıştı. Söz konusu kesinti dönemlerinde dehşetle uyanıyor, şöyle bir yekiniyor ama bir süre sonra Lutherci telkinlerle uyuşmuş bir halde tekrar uykuya gömülüyordu.

Almanya'nın, neredeyse iki yüz elli yıl süren bu uyku döneminde Lutherci telkinlerle sınanan itaati ve sabrı had safhada gelişip doğrusu bir nevi kahramanlık düzeyine erişti. Otoriteyi kutsayan, kayıtsız şartsız itaate dayalı bir düzen oluştu ve bu, bütün Almanların hayatına, etine, kanına işledi. Kendine has bir

idari anlayış, yanı sıra sistematik bir bilinç ve insanlıkdışı bir bürokratik pratik gelişti. Tüm Alman memurları, sözgelimi en sevdiği oğlunun bedenini devletin sunağına yatırıp bıçak yerine kalemle deşerek kurban etmeye hazır birer devlet papazına dönüştüler. Diğer taraftan askerlikten ve dolandırıcılıktan başka iş bilmeyen asillerse birer saray soytarısı ve diplomat olup çıkıyor ve satılık kılıçlarını, omurgasız sırtlarını parayı bastıran Avrupa saraylarının hizmetine sunuyorlardı. Şu ölümüne itaatkâr olan Alman eşrafına gelince, onlar her sıkıntıya katlandılar, çalışıp çabaladılar, ağır vergileri yakınmaksızın ödediler, sefalet içinde yaşadılar ve kendilerini ruhlarının ölümsüzlüğe varacak olmasıyla avuttular. Almanya sınırsız iktidar sahibi bir dizi prens arasında paylaşılmıştı. Profesörler birbirlerinin yüzlerine tükürüyor, sonra da gidip birbirlerini iktidara ihbar ediyorlardı. Beyinlerini ezbere bilgilerle, midelerini fıçı fıçı birayla dolduran öğrencileri de doğrusu tam onlara göreydi. Emekçi halkı zerre kadar umursayan, onunla ilgili konuşan ve ona bilinç taşıyan bir Tanrı kulu yoktu ortada.

18. yüzyılın ikinci yarısında Almanya'nın hali pür meali hâlâ bu minvaldeyken, bu bok çukurunun içinden birdenbire bir mucize gibi, Lessing tarafından biçimlendirilen, doruk noktasına Schiller, Kant, Fichte ve Hegel'le ulaşan görkemli bir edebiyat yükseliverdi. Bu edebiyat başta, 17. ve 18. yüzyıl Fransız edebiyatının, ilkin klasik, sonra de felsefi külliyatının doğrudan etkisiyle şekil kazanmıştı. Fakat en baştan bu yana, babası Lessing'in eserlerinde de görüldüğü gibi, Alman düşünce yapısının derinliklerinden gelen bütünüyle özgün bir karakter, içerik ve biçim taşıdığı söylenebilir.

Bizce modern Almanya'nın insanlığa en büyük ve zaten yegâne katkısı söz konusu edebiyat olmuştur. Cesareti ve ufkunun genişliğiyle insan zekâsının gelişimine büyük bir fayda sağ-

ladı ve yepyeni düşünce kanalları açtı. 18. yüzyıl Avrupa edebiyatının taşıdığı genel karaktere o da sahipti: Bir yanıyla tamamen ulusal, aynı zamanda hayli hümanist ve evrenseldi.

Fakat Fransız edebiyatının, örneğin Voltaire, Rousseau, Diderot ve diğer ansiklopedistlerin ortaya koyduğu eserlerde bütün bir insanlığın sorunları teorik zeminden pratiğe aktarılmaya çalışılırken Alman edebiyatı tutucu bir biçimde teorik ve büyük oranda kamutanrısal (panteistik*) karakterini korudu. Bu dönem Alman Edebiyatının sadık izleyicileri gündelik hayata tepeden, küçümseyerek bakıyorlar (hayatın Almanya'daki kaba saba ve tiksinti verici yapısı söz konusu olduğunda doğrusu hiç de haksız sayılmazlardı), soyut bir şiirsellik içinde, metafizik bir hümanizmin edebiyatını üretiyorlardı.

Böylelikle Alman düşüncesi birbirini iten, aynı zamanda da bütünleyen iki alana ayrıldı. Soyut hümanizmin uçsuz bucaksız yücelikler dünyası bir yanda, sefil bir itaatkârlığın ve kabalığın dünyası diğer yanda. Fransız Devrimi Almanya'yı işte bu ikili durumda yakaladı.

Bildiğiniz gibi Fransız Devrimi, Alman okuryazar takımının hemen hepsince büyük bir sempatiyle karşılandı, onaylandı. Goethe hafiften kaşlarını çatıp bu beklenmedik gelişmelerin gürültü patırtısından rahatsız olduğunu, olan bitenlerin bilimsel ve sanatsal çalışmalarıyla şiirsel yoğunluğu arasındaki bağı koparmakta olduğunu ifade ederek yakınıp durduysa da edebiyatın, metafiziğin ve fenni bilimlerin son temsilci ve yandaşlarının çoğu, ideallerini gerçeğe dönüştüreceği beklentisiyle devrimi sevinçle karşıladılar. On sekizinci yüzyılın sonlarına doğru, henüz belirleyici bir role sahip olan ve Avrupa'nın bütün ülkelerindeki kimi ileri-

* Panteistik: (panteizm) bir bütün olarak kavranan evrenin Tanrı ile özdeş olduğu ve evrende açığa çıkan bileşik töz, güçler ve yasalar dışında Tanrı olmadığı düşüncesi. (ç.n.)

ci unsurları soyut ama epeyce de içten bir kardeşlikle birleştiren hürmasonlar, Fransız devrimcileriyle Almanya'nın hayalperest asilleri arasında canlı bir ilişki sağladılar. Cumhuriyetçi kuvvetler Brunswick'i[1] kahramanca püskürtüp perişan ettikleri ve ilk defa Ren'in ötesine geçtikleri zaman Almanlar tarafından kurtarıcılar gibi karşılandılar.

Ama Almanların Fransızlara gösterdikleri yakınlık pek uzun sürmedi. Fransız askerleri bütün Fransızlar gibi oldukça kibardılar ve doğrusu birer cumhuriyetçi olarak sempatiyi de hak ediyorlardı. Fakat her şeye rağmen asker askerdir; yani onlar da gücün acımasız temsilcileri ve uşaklarıydılar. Çok geçmeden böyle kurtarıcıların varlığı Almanların gururuna dokunmaya başladı ve onlara karşı besledikleri sıcak duyguların yerini mesafeli bir tavır aldı. Ayrıca bizzat devrim öyle hızlı ve ateşli bir karakter kazanmıştı ki artık Almanların soyut fikirleriyle, duygusuz ve durgun bünyeleriyle uyuşabilecek bir tarafı kalmamıştı. Heine[2], Eylül katliamlarına, XVI. Louis ve Marie Antoinette'in idamlarına ve Robespierre terörüne rağmen[3] Fransız Devrimi'ne tüm Almanya'da bir tek Köninsbergli filozof Kant'ın sempati duymaya devam ettiğini anlatır.

Sonra cumhuriyetin yerini önce Direktuvar, ardından Konsüllük ve nihayet İmparatorluk aldı. Ve cumhuriyetçi ordu uzun bir zaman gözü kapalı bir biçimde Napoleon'un delice ihtiasla-

1 Brunswick Dükü, devrimci Fransa'yı işgal eden ve 1792 Eylül'ünde Valmy çarpışmasında yenilgiye uğratılan Prusya ordusunun komutanıydı.

2 Heinrich Heine (1797-1856), Almanya'nın en büyük lirik şairlerindendi. 1831'de Paris'e yerleşti ve Almanya'da demokratik ve ilerici Fransız fikirlerini yaymaya çalışan Genç Alman edebiyat hareketinin başını çeken şahsiyet haline geldi.

3 Eylül Katliamları (2-7 Eylül 1792), karşı-devrimcilik suçlamasıyla Fransa hapishanelerinde tutuklu bulunan kişilerin avam takımı tarafından linç edilmeleriydi. Bu katliamlar, 1793 Ocak'ında kralın idam edilmesine (ardından aynı yıl içinde kraliçe de idam edildi) ve Maximillien Robespierre ve Kamu Güvenliği Komitesi'ndeki arkadaşlarının liderliğinde 1793-94'deki terör döneminin başlamasına yol açtı.

rının aracı haline geldi. 1806'nın sonlarında, Jena çarpışmasının ardından Almanya baştan başa esir alındı.

Ve 1807'de Almanya için yeni bir hayat başladı. Prusya Krallığı'nın ve onun sırtında bütün Almanya'nın hızla parlayan yıldızının çarpıcı hikâyesini hepiniz bilirsiniz. 1806'da Büyük Frederick, onun babası ve büyükbabasınca yaratılan devlet iktidarı koca bir yıkıntıdan ibaretti. Büyük komutan Frederick'in eğitip örgütlediği ordu yok edilmişti. Königsberg'in sınır ötesindeki toprakları dışında Almanya ve Prusya'nın tümü Fransız askerlerince zapt edilmişti ve tamamen Fransız valiler tarafından yönetiliyordu. Prusya Krallığı'nın siyasi varlığıysa Rus İmparatoru I. Aleksander'in ricalarıyla kılpayı kurtulmuştu.

İşte bu kritik durumda bir grup ateşli insan, bir avuç Prusyalı ve Alman yurtsever meydana çıktı. Bu akıllı, cesaretli ve kararlı insanlar Fransız Devrimi örneğinden feyz alarak Prusya ve Almanya'yı liberal reformlar yoluyla kurtarma fikrini geliştirdiler. Bir başka vakitte, sözgelimi Jena Savaşı'ndan önce ya da belki 1815'ten sonra, asillerin gericiliği ve bürokratik gericilik kendini topladığında böyle reformları düşünmeye dahi cesaret edemezlerdi. Ağızlarından bu hususta çıkacak tek kelimeyle saray ve askeri parti onları dümdüz eder, gözü kendi sınırsız kutsal yetkisinden başka bir şey görmeyen pek şanlı ve pek aptal kralları III. Frederick Wilhelm tarafından Spandau Hapishanesi'ne yollanıverirlerdi.

Oysa 1807'de durum tamamen farklıydı. Askeri, bürokratik ve aristokratik parti dağılmıştı ve tek kelime edemeyecek kadar utanç içindeydiler. Kral ise bir avanağın bile aklını kısa bir süre de olsa başına getirebilecek iyi bir ders almıştı. Baron Stein[1] başbakan ol-

1 Baron Heinrich Friederich Karl von und zum Stein (1757-1831), 1807-1808 yıllarında Prusya başbakanlığı yaptı. Kısa görev süresi içinde getirilen, serfliğin kaldırılmasını da kapsayan geniş sosyal, askeri ve idari reformlar programı Prusya'yı canlandırdı ve modernleştirdi. Napoleon'un ısrarlarıyla görevinden alındı ve Rusya'ya sürgüne gönderildi.

du ve cesaretili bir tavırla Prusya'daki eski düzeni yıkıp yeni bir düzen inşa etmek için kolları sıvadı.

İlk iş olarak köylüleri serflikten kurtarıp bireysel toprak mülkiyetini sadece bir hak olmaktan çıkardı ve gerçekleşebilir bir olasılık haline getirdi. İkinci olarak asillerin ayrıcalıklarını kaldırdı, askeri ve sivil hizmetler bakımından bütün sınıfları yasalar önünde eşit kıldı. Yaptığı üçüncü iş seçimle işbaşına gelen eyalet ve belediye yönetimleri oluşturmak oldu. Ama esaslı işi orduyu ıslah etmek, daha doğrusu Prusya ulusunun hepsini üç kategoriye bölünmüş bir orduya dönüştürmekti: Aktif ordu, *Landwehr* ve *Sturmwehr**... Ve nihayet Stein'ın son işi Almanya'daki bütün zeki, coşkulu ve canlı unsurlara Prusya üniversitelerinin kapılarını açmak, üniversiteleri onlar için birer barınak haline getirmek oldu. Weimar Dükü (Goethe'nin arkadaşı ve hamisi) tarafından ateizmi savunduğu için Jena'dan atılan ünlü Fichte'yi Berlin Üniversitesi'ne aldı.

Fichte derslerine, esas itibariyle Alman gençliğine yönelik olan, fakat sonra *Alman Ulusuna Söylevler*[1] adıyla yayınlanan hararetli bir konuşmayla başladı. Konuşmasında Almanya'nın gelecekteki siyasi üstünlüğünü gayet başarılı ve açık bir biçimde öngörüyor, Alman ulusunun insan ırkının en yüce temsilcisi olmak için seçilmiş bir ulus olduğu yönündeki inancını ifade ediyordu. Bu hayale vaktiyle, üstelik Almanlardan çok daha somut gerekçelerle kapılmış uluslar yok değildi (eski Yunanlılar, Romalılar, modern çağda Fransızlar), ancak söz konusu hayal bütün Almanların bilincinde derinlemesine kökleşti ve bugünkü kaba ve grotesk** boyutlarına ulaştı. Oysa Fichte bu hayali ifa-

* Yani, bölgesel yedekler ve muhafızlar. (ç.n.)

** Grotesk: Gerçekdışı ve eski zamana ait veya kabasaba anlamında. (ç.n.)

1 Fichte'nin 1807-1808 yıllarında verdiği *Alman Ulusuna Söylevler*'i Alman milliyetçiliğinin duygularını kabarttı ve Almanya'nın liberal bir ulusal eğitim sistemiyle yeniden doğuşunu çabuklaştırdı.

de ederken, en azından kahramanca bir karakterden dem vuruyordu Fransız trampetleri çalınırken söylenmiş sözlerdi bunlar. Dahası Fichte'nin, bu idealist filozofun yurtsever Alman gururuna kazandırdığı bakış açısı gerçekten hümanizmin, 18. yüzyıl büyük Alman edebiyatını belirleyen geniş anlamda kamutanrısal (panteistik) bir hümanizmin izlerini taşıyordu. Fakat günümüzdeki Almanlar yurtsever-filozoflarının görkemli iddialarını sürdürürken, hümanizmini bir kenara fırlatıp attılar. Artık Fichte'yi anlamaktan çok uzaklar, hatta soyut, uygulanabilir olmayan bir fikrin yozlaşmış ürünü saydıkları Fichte'yle dalga geçmeye hazırlar. Bir Bismarck'ın veya bir Marx'ın yurtseverliği daha makul geliyor onlara.

Almanların nasıl, ancak Napoleon Rusya'da kesin olarak ezildikten ve ordusundan arta kalanlarla birlikte Rusya'dan kaçtıktan sonra ayağa kalktıklarını herkes bilir, daha önce belirtmiştik. Elbette bu ayaklanmadan dolayı kendilerini yere göğe sığdıramıyorlar, ama nafile. Almanya'da tam anlamıyla özgürlükçü bir halk ayaklanması hiçbir zaman olmadı. Napoleon yenilip süngüsü düşünce, ilkin Polonyalılar, ardından da Avusturyalılar silahlarını Napoleon'a çevirdiler ve Rus ordusuna katılıp Fransızları kovalamaya giriştiler. O ana kadar yasal anlamda tahtta oturan ama şansı bir türlü yaver gitmemiş olan Prusya kralı III. Frederick Wilhelm kurtarıcısı Rus İmparatoru'nu Berlin'de gözyaşları içinde kucaklayıp ona şükranlarını sundu ve tebaasını, güçten düşmüş olan Napoleon'a karşı ayaklanmaya çağıran bir bildiri yayınladı. Alman (esas olarak Prusya) gençliği krallarının bu çağrısına uydu ve daha sonra düzenli orduya katılacak olan lejyonlar oluşturdu. Aynı zamanda meşhur bir ajan ve resmi bir muhbir olan bir Prusyalı özel meclis üyesi, 1815'te tüm yurtseverlerin şimşeklerini üzerine çeken bir broşür yayınladı. O broşürde aşağıdaki cümleyi yazarken halkın kurtuluş ha-

reketinde bağımsız bir rolü olabilmesi fikrini bütünüyle yadsıyor ve doğrusu çok da isabetli bir lakırdı ediyordu: "Prusya vatandaşları sadece kralları emrettiği zaman silaha sarılırlar. Ve bunda kahramanca veya olağanüstü bir durum yoktur. Kralın tebaası görevini ifa etmektedir o kadar."[1]

Öyle böyle Almanya Fransız boyunduruğundan kurtuldu ve savaş biter bitmez Avusturya ve Prusya önderliğinde dahili reform meselesi ele alındı. Girişilen ilk iş, yığınla küçük prensliği birbirine bağlamaktı. Böylece bu prenslikler bağımsız devletlerden, unvan sahibi kılınan ve (Fransızların milyar franklarıyla) zararları giderilen bağlı unsurlara dönüştürülmüş oldular. Almanya'da geriye toplam otuz dokuz devlet ve hükümdar kaldı.

Şimdi sıra prenslerle tebaalarının ilişkilerini kurmaktaydı.

Napoleon kılıcının herkesin tepesinde sallandığı ve küçüğünden büyüğüne tüm prenslerin halkın bağlılığına ihtiyaç duyduğu savaş döneminde bir dizi söz verilmişti. Prusya hükümeti ve ardından bütün diğer prenslikler bir anayasa sözü vermişlerdi. Fakat bela savuşturulunca hepsi birden anayasanın pek de öyle yararlı bir şey olmadığına hükmettiler. Prens Metternich idaresindeki Avusturya hükümeti patriarkal düzene dönmekte kararlı olduğunu alenen ilan etti. Viyana eşrafı arasında hayli itibarlı olan iyi imparator Francis, Leibach Lyceum profesörlerini huzuruna kabul ettiğinde samimiyetle şunu beyan ediyordu: "Günümüzde yeni fikirlere rağbet ediliyor. Ben bunu onaylayamam, onaylamayacağım da. Eski fikirlerde ısrar ediniz, atalarımız bu fikirlerle muvaffak oldular, biz neden olmayalım? Hem sonra benim aklıevvellere değil dürüst ve sadık yurttaşlara ihti-

1 Bakunin, hukuk profesörü ve Napoleon sonrası Prusya gericiliğinin başlıca savunucularından olan Teodor Scmalz'a (1760-1831) göndermede bulunuyor. Scmalz'ın yazdığı broşür, Bakunin'in aşağıda bahsettiği Wartburg Festivali'nde yakılan broşürlerden biriydi.

yacım var. Sizin göreviniz onları eğitmektir. Bana hizmet etmek demek benim buyruklarımı öğretmek demektir. Böyle yapacaklar kalsın, gerisi defolup gitsin...[1]"

Francis* sözünü tuttu. Avusturya'da 1848'e dek dizginsiz bir keyfiyet hüküm sürdü. Büyük bir titizlikle, esas amacı tebaasını uyuşturmak, onları avanaklar sürüsü haline getirmek olan bir yönetim sistemi uygulandı. Üniversiteler bile, canlı bilgi ve fikirler yerine ezberci bir eğitimle miskinleşti, uyuştu. Her biri skandal derecesinde kaba romanlar, berbat şiirler dışında edebiyat namına bir şey kalmadı. Doğa bilimleri Avrupa'nın elli yıl gerisine düştü. Siyasi hayat diye bir şey kalmadı. Tarım, sanayi ve ticaret alanlarında Çin'den aşağı kalmayan bir durgunluk söz konusuydu. Halk, emekçi kitleler tam bir esaret altındaydılar. İtalya'nın ve bir yere kadar Macaristan'ın Avusturya tebaasının mutlu uykusunu arada bir fitne ficurla bozması dışında denebilir ki bütün bir İmparatorluk uçsuz bucaksız bir mezarlıktan farksızdı.

Metternich bu koşullara dayanarak otuz üç yıl boyunca Avrupa'nın geri kalanını da aynı duruma düşürmeye uğraştı. Avrupa gericiliğinin köşe taşı, esin kaynağı ve önderi oldu. Elbette asıl derdi Almanya'daki herhangi bir liberal tepkiyi boğmaktan başka bir şey değildi.

Bu süreçte Metternich'i en fazla kaygılandıran Prusya oldu. Büyük Frederick'in dehası, (Avusturya'dan alınmış olan) Silez-

1 Bakunin'in bu alıntı için ve Devlet ve Anarşi'nin bu bölümünde Alman tarihi üzerine bilgi devşirmek için yararlandığı kaynak, aşağıda göndermede bulunduğu, Wilhelm Müller'in yapıtı gibi görünüyor. Bakunin tırnak içine aldığı ifadeler konusunda pek titiz sayılmazdı ve yorumu doğrudan alıntıyla pervasızca karıştırıyordu. Bakunin'in kullandığı bu ve başka alıntıların Almanca metni için bakınız: Lehning, ed., Archives Bakounine, III, ss. 427ff. Çeviriyi yaparken orjinalden ziyade Bakunin'i takip ettim.

* Francis Joseph'ten söz ediyor, 1848'de tahta çıkmıştı (ç.n.)

ya'nın ve Polonya'nın paylaşılması, Baron Stein Scharnhorst[1] ve yandaşlarının yeniden yapılanma sırasında sergiledikleri cesur liberalizm sayesinde bu genç devlet 18. yüzyıl sonunda büyük güçlerden biri haline gelmiş; böylece Almanya'nın özgürleşmesinde önder durumuna ulaşmıştı. Koşulların, olayların, tecrübelerin, başarıların, zaferlerin ve çıkarların zorlamasıyla Prusya hükümeti ilerde bayağı hayırlı olduğu görülecek olan bir yolda ilerliyordu. Zaten Metternich'i korkutan da buydu ve hiç de haksız sayılmazdı.

Almanya'nın geri kalanı entelektüel ve ahlaki bakımdan akıllalmaz bir yozlaşma içindeyken, arsız ve bunak hükümetlerin, çürümüş ve düzenbaz bir sarayın kurbanı olurken Prusya, Büyük Frederick devrinden itibaren aklı başında, dürüst ve mümkün olduğunca adaletli bir yönetim idealini hayata geçirmişti. Prusya'nın başında tek bir despot vardı ve devlet anlayışı herkesin ve her şeyin onun mantığı önünde eğilmesine, tüm hakların devlet çıkarlarına feda edilmesine dayanıyordu. Diğer taraftan Prusya'da diğer Alman devletlerine göre daha az keyfi idare, daha az yozlaşmışlık söz konusuydu. Almanya'nın geri kalanında olduğu gibi kral sarayın, karılarının veya gözdelerinin oyuncağı değildi, aksine bütün tebaa Prusya hükümdarının şahsında cisimleşen devletin kölesiydi. Bu yüzden Almanya'nın tümü Prusya'ya belirli bir saygıyla bakıyordu.

Bu saygı 1807'den sonra büyüdükçe büyüdü ve Prusya'ya dair bir sempatiye dönüştü. Bu dönemde gücü neredeyse tamamen tükenmek üzere olan Prusya devleti kendisinin ve Almanya'nın kurtuluşunu liberal reformlarda aramaya girişti ve bir dizi yerinde yeni örgütlenmenin ardından Prusya kralı kendi hal-

1 Bir Prusya generali olan Gerhard Johann David von Scharnhorst (1775-1813), genel zorunlu askerliği yürürlüğe koyarak ve Bakunin'in yukarıda göndermede bulunduğu yedek sistemini tasarlayarak Prusya'nın askeri kuvvetlerini yeniden düzenledi.

kıyla beraber bütün Almanya'yı Fransız işgalciye karşı isyan etmeye çağırdı. Bu arada liberal bir anayasa sözü vermeyi de ihmal etmedi. Bunun için bir tarih bile saptandı: 1 Eylül 1815. Kraliyetin bu resmi sözü Napoleon Elbe Adası'ndan döndükten sonra, Waterloo Savaşı'ndan önce 22 Mayıs 1815'te yayınlandı. Bu Napoleon'un (çıkarma) yaptığı haberinin yarattığı panikle Viyana Kongresi'nde bir araya gelen Avrupalı liderlerin verdiği ortak sözün yinelenmesinden başka bir şey değildi. Böylece verilen bu söz, yeni oluşturulan *Alman Konfederasyonu* yasalarının içerdiği esaslardan biri olmuş oldu.[1]

Orta ve güney Almanya'daki kimi ufak prenslikler sözlerini dürüst bir biçimde tuttular. Fakat askeri, bürokratik ve asil unsurların kesin bir hâkimiyet sürdürdüğü kuzey Almanya'da eski aristokratik düzen, Avusturya'nın doğrudan ve belirleyici koruyuculuğu altında hiçbir değişikliğe uğramadı.

Almanya'nın tümü 1815'ten 1819 Mayıs'ına dek Avusturya'ya rağmen, Prusya'nın güçlü kanatları altında liberal reformlara dair ortak arzularının giderileceğini umut ediyordu. Koşullar ve aleni çıkarları Prusya hükümetini bu yönde davranmaya itecek gibiydi. III. Frederick Wilhelm'in Mayıs 1815'teki resmi sözü bir yana, Prusya'nın 1807'den beri içine düştüğü onca sıkıntının ve en başta Prusya hükümetinin liberalizme borçlu olduğu şaşırtıcı yenilenmenin söz konusu eğilimi güçlendirmiş olması gerekirdi. Ve son olarak, Prusya hükümetini liberal reformların kararlı hamisi olmaya zorlayan daha belirleyici bir husus vardı: Prusya Monarşisi ile yaşlı Avusturya İmparatorluğu arasındaki tarihi rekabet.

1 1815 Viyana Kongresi'nde kurulan Alman Konfederasyonu, bütün Alman devletlerinin gevşek bir federasyonundan ibaretti. Buna Prusya ve Avusturya'nın Alman olmayan bölgeleri dahil değildi. Konfederasyon Frankfurt'ta Avusturya başkanlığında toplanan bir Kurultay düzenledi. Alman Konfederasyonu 1866'daki Avusturya-Prusya Savaşı'na dek varlığını devam ettirdi, daha sonra yerini Avusturya'yı dışlayan Kuzey Alman Konfederasyonu'na bıraktı.

Almanya'nın başına kim geçecekti, Avusturya mı Prusya mı? Geçmişte olup bitenlerin ve ayrı ayrı ikisinin konumsal mantığının getirip bıraktığı soru buydu. Almanya esarete alışmış bir köle misali özgür yaşamanın ne olduğunu bilmiyordu ve fakat köle gibi yaşamak da istemiyordu. Kendisini birleşik bir devlet haline getirecek, kendisine Avrupa'nın büyük güçleri arasında seçkin bir yer açacak, her şeyiyle tabi olacağı kudretli bir efendi, yüce bir önder arıyordu. Efendi namzetleri Avusturya İmparatoru veya Prusya Kralı'ydı ama ikisi birbirlerine çelme takmadan, güçsüzleştirmeden bu işi bir arada kotaracak durumda değillerdi.

Avusturya Almanya'yı tabiatıyla geri çekmeyi deneyecekti. Başka şekilde davranamazdı. Elden ayaktan düşmüş, bunamış, yorulmuş bir Avusturya için hareket ölüm demekti ve kurtuluşu adına sadece Almanya'ya değil bütün Avrupa'ya hareketsizliği dayatmak zorundaydı. Her ulusal canlanma, Avrupa kıtasının herhangi bir yerindeki her ilerici atılım Avusturya için saldırı ve tehdit anlamına geliyordu. Geberip gidiyordu ve herkesi yanında sürüklemek istiyordu. Politika hayatın diğer alanlarından farklı değildir, yerinde saymak veya geriye gitmek ölüm demektir. Bundan dolayı Avusturya'nın halihazırda korkutucu olmayı sürdüren son maddi gücünü genelde Avrupa'daki, özellikle de Almanya'daki tüm ilerici hareketleri acımasızca bastırmak için kullanmış olmasını anlamak pek güç değildir.

Madem Avusturya'nın politikası kaçınılmaz olarak bu yöndeydi, Prusya tam ters yöne kürek sallamalıydı. Napoleon savaşlarından, Saksonya aleyhine topraklarını genişlettiği Viyana Kongresi'nden, bilhassa, Blücher komutasındaki ordusunun Willinghton komutasındaki İngiliz ordusuyla dayanışarak kazandığı tarihi Waterloo Savaşı'ndan ve Paris'e ikinci kez zaferle girişinden sonra Prusya, artık güçlü Avrupalılar ailesinin beşin-

ci üyesiydi. Fakat gücünün gerçek karşılığı bakımından (devlet zenginliği, nüfus, hatta coğrafi konum) hâlâ onlarla rekabet edebilecek durumda değildi. Stettin, Danzing ve Baltık'taki Königsberg, kuvvetli bir donanma bir yana, hatırı sayılır bir deniz ticareti oluşturmak için bile yeterli değildi. Prusya şanssız bir yayılma hattı izlemişti; henüz ele geçirmiş olduğu Rhineland eyaletiyle arasında diğer devletlerin sömürgeleri vardı ve bu yüzden askeri bakımdan hayli elverişsiz sınırlara sahipti; güney Almanya, Hanover, Hollanda, Belçika ve Fransa yönlerinden kolayca saldırıya maruz kalabilir, kendini zorlukla savunabilirdi. Ve nihayet nüfusu 1815'te topu topu 15 milyondu.

II. Frederick, kendi saltanat devrinde daha da vahim bir durum arz eden bu coğrafi güçsüzlüğe karşın yönetsel ve askeri dehasıyla Prusya'nın siyasi önemini ve askeri gücünü arttırıp oturtmayı başarmıştı. Fakat Napoleon onun bu başarılı eserini un ufak ediverdi. Prusya öyle şaşırtıcı bir gelişim sergiledi ki, büyük güçler arasında çabucak sonlardan başa doğru yol almaya başladı. Her şeye rağmen daha kararlı ve süreklilik arz eden bir çaba içine girmeksizin, siyasi gücünü ve moral basıncını güçlendirmeksizin Prusya'nın durduğu yeri koruması, sınırlarını genişletmesi ve tamamlaması mümkün görünmüyordu.

Söz konusu hedeflere ulaşmak için Prusya'nın önünde iki farklı yol uzanıyordu: İlki en azından görünüşte daha halkçı, diğeriyse baştan aşağı devletçi ve askeri yollardı bunlar. İlk yolu tercih ettiği takdirde Prusya'nın kararlı bir şekilde Almanya'daki anayasacı hareketin başını çekmesi gerekiyordu. III. Frederick Wilhelm, Oranje'nin meşhur Wilhelm'inin 1688 örneğini izleyerek sancağına şunu yazmalıydı: "Protestanlık inancı ve Almanya'nın özgürlüğü için." Böylece Katolik ve despot Avusturya'yı açıkça düşman ilan etmiş olacaktı. Bu yüzden kraliyet sözünden resmen döndü, liberal reformları bir kenara bıraktı ve ikinci yo-

la saptı. Bundan böyle bütün ilgi ve çabasını, muhtemel fetihleri göz önüne alarak, dahili yönetimi ve orduyu geliştirmek üzerinde yoğunlaştıracak, alenen Almanya'daki gericiliğin safında yer tutacaktı.

Gerçi bir üçüncü yol da yok değildi; uzun zaman önce Roma İmparatorluğu Augustus ve halefleri tarafından tutulan fakat sonra bırakılan, yakın zamanlarda III. Napoleon'ca tekrar keşfedilen ve öğrencisi Bismarck'ın genişletip düzenlediği, en açık ve zararsız biçimde halk temsiliyetiyle kamufle edilen, süslenip püslenen askeri ve politik devlet despotizmi yoluydu bu.

Fakat 1815'de söz konusu yol henüz hiç bilinmiyordu. O vakitler herkes, bugün en salak despotun bile farkında olduğu, sahte anayasal temsiliyet sisteminin askeri, politik ve ekonomik devlet despotizmini engellemediği gerçeğinden bihaberdi. Engellemek bir yana bu sistem despotizme meşruiyet kazandırıyor, ona sahte bir halk idaresi görünümü veriyor, despotizmin dahili gücünü ve enerjisini arttırıyordu.

İşte kimse bu işi bilmiyordu, aslında bilemezdi de. Çünkü sömürücülerle sömürülenler arasındaki uçurum, ne burjuvazi ne de proletarya tarafından bugünkü açıklığıyla görülebiliyordu. Hükümetlerin tamamı ve bizzat burjuvazi, halkın burjuvazinin arkasında olduğuna inanıyor, burjuvazinin bir işaretiyle yönetime karşı ayağa kalkacağını düşünüyordu. Ama artık kazın ayağı öyle değil; Avrupa burjuvazisinin tamamı sosyal devrimden hiçbir şeyden korkmadığı kadar korkuyor; devrim tehdidini ortadan kaldıracak tek çarenin devlet sopası olduğunu biliyor. Bu yüzden talebi, *mümkün mertebe güçlü* bir devlet; yani basitçe söylersek askeri diktatörlük. Serde de erkeklik olduğundan ve kitleleri daha rahat aldatmak gerektiğinden askeri diktatörlüğü halk temsiliyetiyle boyamak istiyor. Tek derdi var: *Halkı halk adına* sömürmek.

1815'te bu korku ve kurnazlık Avrupa devletlerinin hiçbirinde yoktu. Aksine burjuvazi Avrupa'nın her köşesinde samimi ve saf bir biçimde liberaldi. Hâlâ çabalarının toplum adına olduğuna inanıyor ve bu yüzden halktan, halkı hükümete karşı kışkırtmaktan korkmuyordu. Bunun karşılığında da tüm hükümetler ellerinden geldiği kadar asillere dayanıyor, devrimci bir sınıf olarak gördükleri burjuvaziye diş biliyorlardı.

1815'te, ya da çok sonraları bile Prusya en ufak bir liberal açılım sağlamış, Prusya kralı tebaasına bir burjuva anayasasına dair küçücük bir umut ışığı yakmış olsaydı kuşku yok ki Almanya onu lideri olarak kabul edecekti. Prusyalı olmayan Almanlar henüz Prusya'ya karşı kuvvetli bir antipati beslemiyorlardı; bu antipati çok sonraları, bilhassa 1848'de gelişti. Hatta tam aksine o dönemde bütün Alman ülkeleri Prusya'ya umutla, bir kurtarıcı gözüyle bakıyorlardı. Prusya hükümeti şu sıralar Avusturyalılar dışında tüm Almanlara cömertçe ihsan eylediği *liberal ve temsili kurumları* (tabii ki despotik gücüne halel getirmeden) yarısını o vakitler yürürlüğe soksaydı, Avusturyalı olmayan Almanların hepsi Prusya'nın hegemonyasını seve seve kabul edeceklerdi.

Avusturya bu ihtimalden müthiş korkuyordu, çünkü perişan olması için bugüne dek beklemesine gerek kalmayacaktı. Alman Konfederasyonu'ndaki üstünlüğünü kaybetmesi Avusturya'yı bir Alman iktidarı konumundan uzaklaştıracaktı. Daha önce de belirttiğimiz gibi, Almanlar Avusturya İmparatorluğu'nun çeyreğini teşkil etmektedirler. Avusturya'nın Slav şehirlerinin yanı sıra Bohemya, Moravya, Silezya ve Styria gibi Alman şehirlerinin bir arada Alman Konfederasyonu'nun üyesi olduğu hesaba katılırsa Avusturya Almanlarının Almanya'nın pek çok sakinine dayanarak imparatorluklarını bir dereceye kadar bir Alman İmparatorluğu olarak görmeleri işten bile değildi. Fakat

şimdi olduğu gibi imparatorluk Alman Konfederasyonu'ndan bir kez koptuğunda 9 milyon Almanın (şu sıralar daha bile az) tarihsel üstünlük iddiasında bulunmak için hayli zayıf olduğu meydana çıkacaktı. Böylece Avusturya Almanlarının Habsburg Hanedanlığı'yla bağlarını koparmaktan ve Almanya'nın geri kalanıyla birleşmekten başka çareleri kalmayacaktı. Şimdilerde Avusturya Almanlarının yapmaya çalıştıkları tam da budur ve bu suretle bilerek ya da bilmeyerek Avusturya İmparatorluğu'nu kaçınılmaz bir sona sürüklemektedirler.

Bir kez Prusya hegemonyası Almanya içinde sağlamlaştığında Avusturya hükümeti kendine ait Alman eyaletlerini Konfederasyon kapsamından çıkarmaya mecbur kalacaktı. Bu eyaletleri Konfederasyon'a bırakmak, en başta onları (ve yanı sıra Avusturya hükümetini de) Prusya kralının hâkimiyetine terk etmek anlamına gelecekti. Diğer yandan bu durum Avusturya İmparatorluğu'nu Prusya hegemonyasını kabul edenler ve etmeyenler olarak iki parçaya bölecek ve bu da İmparatorluğun sonu olacaktı.

Prens Schwarzenberg'in 1850'de denemeye niyetlendiği ama başarılı olamadığı (zaten olamazdı da) başka bir yöntem daha olduğu doğrudur[1]: Macaristan, Transilvanya ve tüm Slav ve İtalyan eyaletleriyle beraber bütün bir Avusturya İmparatorluğu'nu Alman Konfederasyonu'na katmak. Başarı şansı sıfır olan bir istekti bu, çünkü 1850'de olduğu gibi Prusya'yı ve Almanya'nın geri kalanını, başta Rusya ve Fransa olmak üzere diğer tüm büyük güçleri doğrudan karşısında bulacaktı. Ve nihayet Avusturya nüfusunun Almanlaşmanın düşüncesine bile katlanamayan dörtte üçü (Slavlar, Macarlar, Romenler ve İtalyanlar) öfkeyle ayağa fırlayacaklardı.

1 Schwarzenberg'in planı 1849'da gündeme getirildi ve Frankfurt Parlamentosu'nca reddedildi.

Prusya ve Almanya'nın tamamı böyle bir girişime doğal olarak karşı çıkacaklardı, çünkü bu, Prusya'nın yok olması ve özellikli Alman karakterinden mahrum kalması demekti. Almanya Almanların vatanı olmaktan çıkacak, ancak zor yoluyla bir arada tutulabilen epey heterojen uluslardan menkul karmakarışık, şekilsiz bir yığına dönüşecekti. Söz konusu girişim, Almanya'yı kendisine tabi kılan bir Avusturya, aniden Avrupa kıtasının en güçlü iktidarı haline geleceğinden Rusya ve Fransa'nın da işine gelmeyecekti.

Avusturya'nın başvuracağı yegâne yol olarak geriye, bütünsel bir katılımla Almanya'nın nefesini kesmekten sakınmak ama öte yandan Prusya'nın Alman Konfederasyonu'nun lideri olmasını önlemek kalıyordu. Avusturya bu politikayı uygularken Fransa ve Rusya'nın aktif desteğine güvenebilirdi. Zaten Rusya öteden beri, birbirlerinin üzerinde egemenlik kurmaları için Avusturya ve Prusya arasındaki rekabeti sistematik bir biçimde kızıştırmak, aynı zamanda da Almanya'daki irili ufaklı devletler arasında huzursuzluk ve korku yaratmak ve onları Avusturya ve Prusya'ya karşı korumaktan ibaret olan bir politika izliyordu.

Prusya'nın Almanya'nın geri kalanı üzerinde yarattığı etkinin daha ziyade manevi bir yapısı vardı. Çünkü bu esas itibariyle çok da uzun sayılmayacak bir süre önce yurtsever ve aydın liberal yönelimine dair bol miktarda kanıt sergilemiş olan Prusya hükümetinin kısa bir zaman içinde sözünü tutacağına, tebaasına bir anayasa ihsan eyleyeceğine ve böylece Almanya'daki ilerici hareketin önderliğini üstleneceğine dair bir beklentiler silsilesine dayanıyordu. Metternich'in asıl derdi bu anayasa beklentisinin gerçekleşmesini engellemek ve Prusya kralını Almanya'daki gerici hareketin başını çekmek hususunda Avusturya İmparatorluğu'nun tarafına çekmekti. Ve Metternich amaçladıklarını uygulamak konusunda Bourbonların yönettiği Fransa'dan ve

Arakcheev[1] tarafından yönlendirilen imparator I. Aleksander'dan ateşli bir destek gördü.

Metternich (çok ufak istisnalar dışında), bizzat Prusya içinde de (Prusya asillerinin hepsi, yüksek sivil ve askeri bürokrasi ve nihayet kral) eşit derecede hararetli bir destek buldu.

III. Frederick Wilhelm çok hoş bir adamdı, ama ne de olsa bir kraldı ve her gerçek kral gibi doğası, yetiştirilişi ve alışkanlıkları gereği iyi bir despottu. Dahası, belli başlı dogması "bütün iktidar Tanrınındır" olan muhfazakâr Protestan kilisesinin sofu ve vefakâr bir oğluydu. Yüzüne sıvanan kutsal yağın hikmetine, hakkı olanın, daha doğrusu görevinin, emirlerine kayıtsız şartsız itaat etmesi için tebaasının üzerine basmak olduğuna bütün içtenliğiyle inanıyordu. Bu biçimde düşünmenin de liberalizmle bağdaşır bir yanı yoktu doğrusu. Elbette devletinin başı sıkıştığında tebaasına bir dizi liberal söz vermişti. Ama o zamanlar bir hükümdarın bile elini kolunu bağlayabilir olan şu üstün devlet çıkarları söz konusuydu. Şimdi devlet paçayı kurtardığına göre halkın zararına olacak sözleri tutmanın da âlemi yoktu.

Psikopos Eylert bu durumu bir vaazında pek güzel açıklıyordu: "Kral tıpkı bilge bir baba gibi davranmıştır" diyordu Eylert, "Doğum günündeymiş veya bir hastalıktan kurtulmuşçasına, sevgisinden ve ilgisinden hoşnut kaldığı çocuklarına birtakım sözler verdi. Ve sonunda yerinde bir vakarla sözlerini geri aldı ve doğal ve hayırlı iktidarını yeniden tesis etti. Olan biten bundan ibarettir."[2] Onun çevresindeki herkes, saray, askeri şef-

1 Kont Aleksey Andreviç Arakcheev (1769-1834), bir general ve Aleksander'in en güvenilir adamlarındandı. Genellikle sert bir asker olarak tanınan Arakcheev, Aleksander'in Napoleon Savaşları'ndan sonra planladığı vahşi askeri koloniler sisteminin başına getirildi ve Aleksander'in saltanatının son yıllarında giderek gericileşen yönetim karakteri nedeniyle suçlandı.

2 Piskopos Friedrich Eylert (1770-1852), III. Frederick'in kilise işlerindeki danışmanı ve Napoleon sonrası dönemdeki siyasi gericiliğin savunucusuydu.

ler ve yüksek bürokrasi de aynı ruh hali içindeydiler. Prusya'da gözden düştükleri o felaket döneminde Baron Stein ve ileri gelen yandaşlarının reformlarına sükûnetle katlanmışlardı. Ama şimdi yine onların devri başlamıştı ve her zamankinden fazla bela yaratmaya, hile yapmaya girişmişlerdi.

Bunlar düpedüz gericiydiler, bu konuda kraldan aşağı kalmıyorlar, hatta onu geride bırakıyorlardı. Alman yurtseverliği denen şu nane zerre kadar akıllarına yatmıyor, ondan tüm kalpleriyle nefret ediyorlardı. Alman bayrağı onlar için bir paçavradan ibaretti ve onlara isyan bayrağı gibi geliyordu. Varsa yoksa sevgili Prusya'larıydı, ama onu şu iğrenç liberallere bırakmaktansa mahvetmeye hazırdılar, burjuvaziye siyasi haklar, bilhassa eleştiri ve mali denetim hakları tanımak, onunla olası bir eşitlik durumuna düşmek düşüncesi bile bu güruhu çileden çıkarmaya yetiyordu. Prusya'nın sınırlarını genişletmek ve hedefledikleri sınırlara varmak istiyorlardı ama öngördükleri tek yöntem fetihlere kalkışmaktı. Amaçları baştan bu yana belliydi: Prusya'yı Almanlaştırmaya çalışan liberal partinin aksine Almanya'yı Prusyalaştırmak.

Dahası hemen hemen hepsi, kralın dostu olan ve bir süre sonra başbakanlığa gelen Prens Wittgenstein'in liderliğinde Metternich için iş görüyorlardı.[1] Karşılarında ufak bir grup mahiyetinde Baron Stein (çoktan azledilmişti bile) ve yandaşları vardı. Bu bir avuç devlet yurtseveri kralın liberal reformlar tarafında durması için olağanüstü bir çaba göstermeye devam ediyorlardı. Kamuoyundan başka hiçbir yerden destek göremediler ve kısa zamanda devrilip gittiler. Zaten kral, saray, bürokrasi ve ordunun kamuoyunu taktıkları falan da yoktu. Böylece Metter-

1 Metternich'in politikalarının savunucusu olan Prens Ludwig Georg von Sayn (Wittgenstein) Hohenstein (1770-1852), 1812'den 1819'a kadar Prusya polisinin başı (başbakan değil) olarak görev yaptı.

nich'in altınlarının ve Almanya'daki üst düzey çetenin gerici yöneliminin daha baskın çıktığı anlaşılmış oldu.

Bundan dolayı baştan aşağı liberal tasarıları hayata geçirmek adına Prusya'nın önünde açık olan tek bir yol kalmıştı: Almanya dahilindeki olası ilhakları, yani Almanya'nın bir bütün olarak kademeli fethini göz önünde tutup, Prusya'nın hem askeri gücünü, hem de yönetsel ve ekonomik kaynaklarını düzenleyip derece derece çoğaltmak. Kaldı ki bu yol Prusya'nın geleneklerine, askeri, bürokratik, polisiye bir rejime, bir başka deyişle yasal gücünü tüm iç ve dış hareketlerinde acımasızca kullanmaya alışkın olan Prusya monarşisinin karakterine de hayli uygundu. O zamandan başlayarak *akılcı ve aydın karakterli bir despotizm* ideali resmi Alman çevrelerinde yapılanmaya başladı ve 1848'e dek Prusya'yı yönlendirdi. Söz konusu ideal yalnız Metternich'in cahilane despotizm yandaşlığını değil, pan-Alman yurtseverlerinin liberal arzularını da yadsıyordu.

Bütünüyle doğal bir biçimde, Avusturya'nın ve Prusya'nın iç ve dış siyasetinde kuvvetli bir ifade bulan gericiliğe karşı liberal-yurtsever partinin giriştiği mücadele az çok tüm Almanya'da, ama esas olarak güneyde yükseldi. 1815'den 1870'e kadar tam elli beş yıl süren, tarzlar arasında bir düelloydu bu. Süreç içinde çok çeşitli biçimlere bürünse de bu düello daima Alman liberalleri adına oldukça acı verici sonuçlar doğurdu. Söz konusu süreç birçok döneme ayrılabilir:

1. 1815-30 arası liberalizm ve Töton romantiklerinin Fransofobi dönemi.

2. 1830-40 arası, açıktan açığa Fransa liberalizminin taklit edildiği dönem.

3. 1840-48 arası ekonomik liberalizm ve radikalizm dönemi.

4. 1848-50 arası, her ne kadar çok kısa olsa da kalıcı izler bırakan ve Alman liberalizminin pes etmesiyle biten kriz dönemi. Ve son olarak,

5. 1850-70 arası, can çekişen liberalizmin Prusya parlamentosunda devletçiliğe karşı inatla verdiği son mücadele ve bu mücadeleyle başlayan ve tüm Almanya'da Prusya monarşisinin kesin zaferiyle sonuçlanan dönem.

1815-30 arasındaki birinci dönem Alman liberalizmi, kendinden menkul bir fenomen değildi. Sadece, hayli ayırt edici yanları olmakla beraber, Madrit'ten Petersburg'a, Almanya'dan Yunanistan'a dek hemen her yerde monarşik ve aristokratik-dinsel çehreli pan-Avrupa gericiliğine karşı yorulmaz bir mücadele başlatan Avrupa liberalizminin ulusal bir dalıydı. Gericilik, Bourbonların Fransa, İspanya, Napoli, Parma ve Luka tahtlarına yeniden sahip çıkması, papanın ve Cizvitlerin Roma'ya, Piedmont kralının da Turin'e geri dönmesi ve Avusturyalıların İtalya'ya yerleştirilmesiyle zaferini ilan etmiş oldu.

Tamamen uluslararası nitelikte olan bu gericiliğin asıl resmi temsilcisi, ilkin Rusya, Prusya ve Avusturya arasında akdedilen, ardından İngiltere, Roma ve Türkiye dışında bütün irili ufaklı Avrupa iktidarlarını da kendisine bağlayan Kutsal İttifak'tı (*la sainte allience*). Bu ittifakın kaynağı romantizmdeydi. Kutsal İttifak fikri ilk olarak, henüz gençlik dönemini yaşayan zampara I. Aleksander'in kollarında gününü gün eden meşhur Barones Krüdener'in mistik imgeleminde olgunlaştı.[1] Aleksander'i dolduruşa getiren Barones, onu bahtsız Avrupa'yı "kara melek"

1 Bir Rus diplomatının dul eşi olan Barones Barbara Juliana von Krüdener (1764-1824) bir romancı ve dinsel bir mistikti. Aleksander onunla 1815 yazında Almanya'da tanıştı ve Barones kısa bir süre için onun üzerinde güçlü bir etki yarattı. Kutsal İttifak fikri üzerinde hak iddia etti. Oysa Aleksander'in kişiliğindeki mistisizm ve dinsel tutuculuk özellikleri kendisini çok önceden belli etmeye başlamıştı.

Napoleon'un pençesinden kurtarmak ve yeryüzünde Tanrısal düzeni kurmak için cennetten gönderilen "beyaz melek" olduğuna inandırdı. Böyle görkemli bir misyona sahip olduğu düşüncesi Aleksander'i pek keyiflendirdi ve hemen gidip Prusya ve Avusturya'ya Kutsal İttifak anlaşması yapmayı teklif etti. Kutsal yağa bulanmış olan bu üç monarş, Kutsal üçlünün (baba-oğul-kutsal ruh) tanıklığında kayıtsız şartsız ve de bozulmaz kardeşlik taahhüdünde bulundular ve İttifak'ın hedefinin Tanrısal iradenin, ahlakın, adaletin ve barışın yeryüzündeki zaferi olduğunu ilan ettiler. Daima ittifak halinde hareket edeceklerine, kötü ruhla, yani ulusların özgürlük arzularıyla planlı ve kararlı bir şekilde mücadele ederken birbirlerine yardım edeceklerine dair and içtiler. İşin gerçeği, devrimin yıktığı ancak sonra restorasyonca yeniden inşa edilen feodal kurumları ne pahasına olursa olsun koruyacak ve bu uğurda Avrupa'daki tüm liberalist girişimlere karşı birleşik ve amansız bir savaş yürütecek olmalarıydı.

Aleksander Kutsal İttifak'ın şişirilmiş ve melankolik sözcüsü, gerçek lideriyse Metternich'ti. O zaman da Almanya gerek Büyük Devrim sırasında gerek günümüzde olduğu gibi Avrupa gericiliğinin köşe taşıydı.

Kutsal İttifak gericiliği uluslararası kıldı ve bunun sonucunda ona karşı girişilen ayaklanmalar da uluslararası bir karakter kazandı. 1815-30 arasındaki dönem burjuvazinin son kahramanlık dönemiydi.

Monarşik mutlakiyetçiliğin ve feodal-dinsel kurumların zora dayalı yapılanmasıyla devrim sırasında edindiği tüm menfaatlerden yoksun kalan bu saygıdeğer sınıf (burjuvazi), az çok devrimci bir sınıfa dönüşme eğilimi içine girdi. Fransa, İtalya, İspanya, Belçika ve Almanya'da daha yeni zafer kazanmış olan gerici düzenleri devirmek amacıyla gizli burjuva toplulukları

kuruldu. Anayasacılığın kökleşmiş olduğu yegâne ülke olan İngiltere'de, âdetlere uygun bir biçimde, burjuva liberalizminin yeniden canlanan feodalizme karşı her alanda yürüttüğü mücadele, yasal ajitasyon ve parlamento kaynaklı ayaklanmalar karakteri kazandı. Doğrudan devrimci bir yönde ilerledi ve Fransa, Belçika, İtalya ve İspanya'da, hatta Rusya ve Polonya'da bile yankı buldu. Bu ülkelerin hepsinde, hükümetin belirleyip imha ettiği her gizli topluluğun yerini hemen bir başkası alıyordu ve hepsinin bir tek hedefi vardı: Silahlı bir ayaklanmayı, bir isyanı örgütlemek. 1815'ten 1830'a kadar Fransa tarihi Bourbon saltanatını yıkmaya yönelik bir dizi girişimle yazıldı. Bir başarısızlıklar silsilesinin ardından Fransızlar en sonunda 1830 yılında muratlarına erdiler. 1830-31 yıllarının İspanya, Napoli, Piedmont, Belçika ve Polonya devrimlerini, Rusya'daki Dekabrist* isyanını bilmeyen yoktur. Kimi başarılı, kimi de başarısız oldu ama hepsi de oldukça sık ayaklanmalardı. Oluk oluk kan aktı, çok sayıda kurban verildi; kısacası ölümüne ve çoğunlukla kahramanca bir mücadele süreciydi. O sırada Almanya'da neler olup bittiğine bir bakalım şimdi:

Bu ilk dönem sürecince Almanya'da liberal ruhun pek de önemli sayılmayacak iki ifadesine tesadüf ediyoruz yalnızca: İlki 1817'deki ünlü Wartburg toplantısıydı. Vaktiyle Luther'in gizli sığınağı oan Wartburg kalesinde, Almanya'nın dört bir köşesinden, ellerinde üç renkli Alman bayrakları**, göğüslerinde üç renkli kurdelelerle gelen yaklaşık 500 öğrenci toplandı.

Bunlar, o ünlü ulusal marşı, "Wo ist das deutsche Vaterland?" marşını besteleyen yurtsever ozan, profesör Arndt'm ve

* Dekabristler: 26 Aralık (adları da bu aydan gelir Aralıkçılar) 1825'te başlattıkları ayaklanma başarısızlığa uğrayan ama mücadeleleriyle sonraki kuşaklara esin kaynağı olan, çoğunlukla üst sınıf ailelerden gelen Rus devrimciler. (ç.n.)

** Siyah, kırmızı ve sarı. (ç.n.)

sarı yeleli Alman gençliği idealini dört kelimede ifade etmeyi becermiş olan (diri, neşeli, dindar, hür), tüm Alman liselilerinin bir nevi yurtsever babası sayılan Jahn'ın manevi evlatlarıydılar.[1] Kuzeyden ve güneyden gelen Alman öğrenciler, bu toplantı aracılığıyla bütün Avrupa'ya, bilhassa tüm Alman hükümetlerine halkın taleplerini haykırma gereği duymuşlardı. Peki tam olarak neyi ilan ve talep ediyorlardı bu çocuklar?

O dönemde Avrupa çapında anayasal monarşi modası hüküm sürüyordu. Fransa, İspanya, Polonya ve hatta İtalya'daki burjuva gençliğinin hayalleri de bundan daha ileri gitmiyordu. Sadece Rusya'da, Güney topluluğu olarak bilinen Dekambristlerin Pestel ve Muravev-Apostol liderliğindeki bir kanadı Rus İmparatorluğu'nun yıkılmasını ve bütün toprakların halka dağıtılıp federal bir Slav cumhuriyeti kurulmasını talep ediyordu.

Almanların böyle bir düşünceleri yoktu. Yıkmak niyetinde oldukları bir şey de yoktu. Adam gibi bir devrimin esaslı ve vazgeçilmez koşulu olan bu tür bir eylemliliğe olsa olsa günümüzdeki kadar eğilim duyuyorlardı. Yığınla baba-hükümdarlarına el kaldırmak, kumpas kurmak akıllarının köşesinden dahi geçmiyordu. Bütün dertleri söz konusu baba-hükümdarlarının herhangi birinin kendilerine bir çeşit anayasa

1 Saxe-Weimar'daki Eisenach yakınında bulunan Wartburg Kalesi'ndeki festival, *Luther'in Tezleri'nin* üç yüzüncü ve Leipzig çarpışmasının dördüncü yılını kutlamak için 1817 Ekim'inde düzenlendi. 1815'te kurulan düzene karşı ilk açık protesto olmasıyla Almanya'da hatırı sayılır bir etki doğurdu.
Ernst Moritz Arndt (1769-1860), bir ozan ve tarih profesörüydü. En bilineni "Almanın Anavatanı Neresidir?" olan yurtsever şarkıları Napoleon döneminde ona büyük ün kazandırdı. Büyüyen gericilik dalgasıyla beraber, 1820'de Bonn Üniversitesi'nden atıldı.
Friedrich Ludwig Jahn (1778-1852), *Turnvater* veya "jimnastiğin babası" olarak anılır. Alman gençliğinin fiziksel ve ahlaki yeniden doğuşunu hedefleyen bir jimnastik birliği olan *Turnvater*'in kurucusudur. Alman milliyetçiliğinin ifadesinde bu birlik sonraları popüler bir araç haline geldi.

bahşetmesiydi. Dahası, ulusal birliği yerel parlamentoların üzerinde bir tüm-Alman parlamentosunun, yerel prenslerin üzerinde bir tüm-Alman imparatorunun temsil etmesini istiyorlardı. Gördüğünüz gibi oldukça ılımlı, aynı zamanda da epey gülünç bir talepti bu. Çünkü bir yandan monarşik bir federasyon istiyorlar, öte yandan birleşik bir Alman devleti hayali kuruyorlardı; ayan beyan saçmalıyorlardı anlayacağınız. Bu açıkça ortada olan saçmalığın bir yanlış anlamadan kaynaklandığını görmek için Alman programını biraz daha yakından incelemek yeterlidir. Mesele, Almanların ulusal güç ve birliğin yanı sıra özgürlük de talep ettiklerine dair hatalı varsayımdan başka bir şey değildir.

Almanlar hiçbir zaman özgürlüğe ihtiyaç duymamışlardır. Onların hayatı, hükümetin, yani üstün bir iradenin emirler yağdıran soğuk sesinin yankılandığı bir sahneden ibarettir. Ses ne kadar yüksek perdeden çıkarsa kendilerini o kadar onurlanmış sayarlar, keyiflenip neşelenirler. İşte bu yüzden onları kederlendiren zerre kadar faydalı bulmadıkları bir özgürlük yoksunluğu değil, sürüyle ufak tiranlık yerine birlik ve bütünlük halinde bir ulusal iktidarın olmamasıydı. Gizli tutkuları, yegâne hedefleri, önünde diğer tüm ulusların tir tir titreyeceği, önüne çıkan her şeyi silip süpüren devasa bir pan-Alman devleti yaratmak yönündeydi.

Bundan dolayı Almanların bir kez olsun bir halk devrimi derdi taşımamış olmaları çok ama çok doğaldır. Bu bakımdan Almanlar ne kadar mantıklı olduklarını defalarca kanıtladılar. Elbette ki bir devlet iktidarı halk devrimi marifetiyle kurulamaz. Olsa olsa Fransa'dakine benzer biçimde, belirli bir sınıfın bir halk ayaklanması karşısında kazandığı zaferin ürünü olabilir. Fakat buna rağmen Fransa'da bile kuvvetli bir devletin nihai inşaı Napoleon'un despotik demir yumruğuna ihtiyaç duydu. Alman liberalleri Napoleon despotizminden nefret etseler de,

pan-Alman iktidarını kurmayı kafalarına koydukları sürece Prusyalı veya Avusturyalı bir devlet iktidarına tapınmaya dünden razıydılar.

Arndt'ın Almanya'nın ulusal marşı olarak bugünlere kalan o meşhur şarkısı "Wo ist das deutsche Vaterland?", güçlü bir devlet yaratmaya dair tutkulu arzuyu gayet güzel ifade etmektedir. Şarkı sorar: "Almanın vatanı neresidir? Prusya mı? Avusturya mı? Kuzey veya güney Almanya mı? Batı veya doğu Almanya mı?" Sonra da yanıtlar: "Hayır, hayır, onun vatanı çok daha geniş olmalı." Ve şarkı şu genişlikte bir vatan öngörür: "Vatan Alman dilinin işitildiği, Tanrıya cennetten ilahiler şakındığı heryerdir..."

Mademki Almanlar dünya üzerindeki en doğurgan uluslardan biridir ve madem ki kurdukları kolonilerle Avrupa, Amerika ve hatta Sibirya'nın bütün büyük şehirlerini doldurmaktadırlar, o halde kısa süre sonra tüm dünya pan-Alman İmparatoru'nun otoritesine boyun eğmek zorunda kalacaktır.

İşte Wartburg'daki öğrenci toplantısının asıl anlamı buydu. Onları güçlü kanatlarının altına alacak, onların tutkulu ve de gönüllü itaatlerini arkasına alıp bütün Avrupa'yı titretecek pan-Almancı bir sahip arıyor, talep ediyorlardı.

Dertlerini nasıl anlattıklarını bir bilseniz... Festivalde önce Luther'in meşhur "bizim Tanrımız yıkılmaz bir kaledir" ilahisini, ardından da "Wo ist das deutsche Vaterland?" marşını söylediler. Alman yurtseverlerinden bazılarını "viva" nidalarıyla yâd ettiler ve gericilere sövüp saydılar. Finali de üç beş gerici broşür yakarak yaptılar. İşte hepsi bu.

1819'da meydana gelen iki başka olay daha büyük önem taşıyordu: Rus ajanı Kotzebue'ye bir öğrenci tarafından yapılan suikast ve genç bir eczacının, Karl Lönging'in Nassau mini-

Dükalığı'nda küçük bir devlet memuru olan von Ibell'e karşı suikast girişimi.[1] Bu eylemlerin ikisi de düpedüz komik eylemlerdi ve sağlayabilecekleri hiçbir fayda yoktu. Fakat en azından samimi bir tutkuyu, kendini feda edebilen bir kahramanlığı, düşünce, söz ve eylem arasındaki, yokluğunda devrimin baştan başa gevezeliğe, tiksinti verici bir palavraya dönüştüğü o görkemli birliği açığa vuruyordu.

Bu iki önemli olay dışında, Alman liberalizminin kendini ifade etme biçimleri ılımlı ve hayli gülünç gevezeliklerden öteye gitmedi. Dönem vahşi bir Tötonizm dönemiydi. Alman öğrenciler, cahillerin çocukları, bizzat geleceğin cahilleri, kendilerini, Tactius ve Julius Sezar'ın ballandırarak tasvir ettikleri antik çağ Almanları, Arminius'un dövüşken torunları, balta girmemiş ormanların günahsız sakinleri olarak görüyorlardı. Bu ruh halinin mantıksal sonucu aslında bu zatların kendi küçük burjuva dünyalarından utanmaları olmalıydı ama yaptıkları, Fransa'ya, Fransızlara, genel anlamda Fransız uygarlığının damgasını taşıyan her şeye karşı derin bir horgörüyle yaklaşmak oldu. Fransofobi Almanya'da salgın bir hastalık gibi yayıldı. Üniversite öğrencileri, bizim 1840 ve 50'lerdeki Slavofillerimiz gibi, antik Alman kıyafetleri giymeye başladılar; bir yandan savaş becerilerini, çoğunlukla yüz façalarıyla sonuçlanan bitmek bilmez düellolarla sergilerlerken, öte yandan delikanlı ateşlerini fıçılar dolusu birayla söndürmeye giriştiler. Yurtseverlik ve sahte-liberalizm en net ifadesini ve tatminini "Almanın vatanı neresi-

1 Akli dengesi bozuk genç bir teoloji öğrencisi olan Karl Sand, 23 Mart 1819'da I. Aleksander'in ajanı, oyun yazarı August von Kotzebue'yi öldürmek kastıyla bıçakladı. Karl Löning, 1 Temmuz'da Karl von Ibell adlı bir memuru öldürmeye teşebbüs etti. Sand 1820'de idam edildi, Löning ise hapishanede intihar etti. Metternich bu olayları Alman Konfederasyonu Kurultayı'nın birkaç ay sonraki Carlsbad Kararları'nı onaylamasını garantilemek için kullandı. Bu kararlar öğrenci derneklerini ve jimnastik birliklerini dağıtmak, üniversiteleri sıkı bir denetim altına almak ve katı bir sansürü kurumlaştırmak için alınmıştı.

dir?" ulusal marşı başta olmak üzere, militan yurtsever şarkılar ve Almanya'nın bugün geldiği noktayı sanki o zamandan görebilen ilahileri böğüre böğüre söylemekte buluyordu.

Liberalizmin bu ifadelerini o dönemde İtalya, İspanya, Fransa, Belçika, Polonya, Rusya ve Yunanistan'dakilerle karşılaştıran biri Alman liberalizminin ne denli naif ve gülünç bir karakter taşıdığını hem fark edecektir. Alman liberalizminin ateşi kendisini ahmakça bir itaat duygusunda, hükümdarına bağlı olmasında veya daha ince bir ifadeyle, iktidara ve otoriteye dair o dindarca saygısında göstermekteydi. Börne'nin bu üzücü manzaraya bakıp nasıl acı acı yakındığını herkes bilir (muhtemelen daha önce de alıntılamıştık): "Diğer uluslar çoğunlukla köledirler ama biz Almanlar daima uşaklık yaparız!"*[1]

Gerçekten de çok az sayıda birey ve durum dışında Alman liberalizmi bütün Alman ulusunun uşaklık etme hevesinin özel bir biçiminden başka bir şey değildi. Tek farkı sansür tarafından yasaklanmış olmasıydı. Fakat liberal olsun olmasın, itaatkâr tebaanın söz konusu talepleri muhtelif hükümetlerce bir isyan girişimi olarak değerlendirildi ve aynı bir isyan gibi ezildi.

Olan bitenin açıklaması Avusturya ve Prusya arasındaki rekabette yatıyor. Her biri Barbarossa'nın yıkılmış tahtına oturmaya can atıyor, fakat ikisi de tahtı rakibinin işgal etmesine razı olmuyordu. Sonuçta Rusya ve Fransa'nın birlikte destek verdiği

* Uşaklık gönüllü köleliktir. Ne tuhaf şey! Ruslardan daha iyi köleler bulunmaz sanılır, oysa bugüne dek Rus öğrencileri arasında, Alman öğrencilerinin profesörlere ve otoritelere karşı o akılalmaz kölece itaati hiçbir zaman varolmadı.

1 Ludwig Börne (1786-1837), demokratik görüşlere sahip olan bir yazardı; Heine ile beraber Genç Almanya Hareketi'ni başlattı. Kimilerince Alman politik gazeteciliğinin babası sayılırdı. Bakunin 1872 tarihli Marx'a yönelik kaleme aldığı bir el yazmasında bu kelimeleri kısmen değişik bir üslupta kullanır. Bakınız, Leining, ed. Archives Bakounine, II., ss. 216-17. Her zamanki gibi, her iki durumda da kesin bir alıntı yapmak yerine yorum katıyor.

ve bütünüyle farklı nedenlerle de olsa onlarla ittifak halinde davranan Avusturya ve Prusya, Almanya çapındaki birleşik ve güçlü bir pan-Alman İmpratorluğu'nun yaratılmasına dair ortak arzuyu, sanki çok uç bir liberalizmin tezahürüymüşcesine bastırmaya koyuldular.

Kotzebue suikastı en kudurgan gericiliğin başlangıç sinyaliydi. Alman prensleri hemen toplantılar, konferanslar düzenlemeye giriştiler. I. Aleksander'ın ve bir Fransız elçinin de yer aldığı uluslararası kongreler yapıldı. Alman Konfederasyonu'nun aldığı bir dizi tedbirle zavallı liberal Alman uşakların eli kolu bağlanmış oldu. Jimnastik egzersizleriyle uğraşmaları veya yurtsever şarkılar söylemeleri yasaklandı, biralarıyla baş başa kaderlerine terk edildiler. Sansür her yerde kurumlaştı ve netice ne oldu sizce? Almanya'nın aniden sesi kesildi, *Burschen** protesto mahiyetinde tek kelime etmeden boyun eğdi ve 1819-30 arasındaki on bir yıl boyunca Alman toprakları üzerinde siyasi hayata dair en ufak bir kıpırtı görülmedi.

Bu son derece şaşırtıcı bir olgudur. 1816-65 arası Almanya'nın elli yıllık tarihini son derece ayrıntılı ve doğru bir biçimde yazmış olan Profesör Müller, bu ani ve tuhaf suskunluk dönemini hikâye ederken hayretle şunu ifade eder: "Almanya'da devrim adına en ufak bir zemin olmadığına bundan daha iyi kanıt bulunabilir mi?"[1]

Alman liberalizminin ikinci dönemi 1830'da başladı ve 1840 gibi sona erdi. Fransa'nın körce taklit edildiği bir dönemdi bu. Almanlar Galya'yı taciz etmeyi bırakıp bütün nefretlerini Rusya'ya yönelttiler.

---

* Burschen: Üniversite öğrencileri. (ç.n.)

1 Wilhelm Müller (1820-1892) liberal bir tarihçiydi. *Yakın Zamanların Politik Tarihi: 1816-1875, Almanya'ya özel Referansla Birlikte* adlı kitabı ilk kez 1867'de basıldı.

Alman liberalizmi on bir yıllık uykusundan kendiliğinden değil, kralı defederek Kutsal İttifak'a ilk darbeyi vuran Paris'teki Haziranın Üç Günü hareketiyle uyandı.[1] Ardından Belçika ve Polonya devrimleri patladı. İtalya da ayağa kalktı ama Louis Philippe tarafından Avusturyalılara teslim edilerek daha ağır bir boyunduruk altına girmiş oldu. İspanya'daysa Cristinistlerle Carlistler arasında iç savaş başladı.[2] Yani koşullar Almanya'nın bile gözünü açacak nitelikteydi.

Almanya'nın uyanışını Avusturya ve Prusya da dahil bütün Alman hükümetlerinin ölüp ölüp dirilmesine neden olan Temmuz Devrimi daha da kolaylaştırmış oldu. Bismarck'a gelinceye kadar gerek Almanya tahtında oturan kral-imparator, gerek diğer tüm Alman hükümetleri diken üstünde oturuyorlardı, siyasi ve askeri bakımdan onca güçlü görünmelerine rağmen zerre kadar özgüvenleri yoktu.

Bu yadsınamaz gerçek, Alman halkının doğasında bulunan saygı ve sadakat duyguları söz konusu olduğunda epey garip görünüyor. Hükümetleri endişeli ve korkak kılan neydi? Hükümetler o güne dek uysal bir tebaa olarak kendilerine itaat eden Almanların, bundan böyle onlara tahammül etmeyeceklerinden kaygı duyuyor, hatta bunu biliyorlardı. Peki hükümetler, yöneticilerine tapmaya bu denli alışkın bir halkın nefretine mazhar olabilecek ne yapmışlardı? Neydi bu kinin nedeni?

1 Aslında Bakunin X. Bourbon Charles'ın tahttan indirilmesine ve yerini Orlean Hanedanı mensubu Louis-Phillippe'in almasına sahne olan 1830 *Temmuz* Devrimi'ne (27-29 Temmuz, Üç Şanlı Gün olarak da bilinir) göndermede bulunuyor. (Bakunin'in aşağıda göndermede bulunduğu Paris'in *Temmuz* Günleri 1848'de gerçekleşti.) 1830-31 İtalyan devrimleri Louis-Philippe'in yeni hükümetinden yardım alabilme beklentisiyle yapıldı, ancak her ikisinde de yardım gelmedi.

2 Yani II. Isabella taraftarları ile tahtta hak iddia eden amcası Don Carlos taraftarları arasında. Napolili Maria Cristia, Isabella'nın (1830 doğumlu) annesiydi ve Isabella 1833'te tahta geçince saltanat vekili oldu.

İki tane var: İlki bürokrasi ve ordu içinde asillerin baskın olmasıydı. Temmuz Devrimi Fransa'daki feodal ve dinsel tahakküm kalıntılarını süpürmüştü; İngiltere'de Temmuz Devrimi'nden burjuva-liberal reform zaferle çıkmıştı.[1] Yani 1830 itibariyle Avrupa genelinde (Almanya hariç) burjuvazinin zafer dönemi başlamıştı. Almanya'daysa çok yakın bir zamana kadar, yani aristokrat Bismarck düzenine gelinceye kadar feodal parti saltanatını sürdürdü. Bürokrasi ve ordu içindeki bütün yüksek idari mevkiler, diğer mevkilerin de büyük bölümü onların elindeydi. Alman aristokratlarının, prenslerinin, kontlarının, baronlarının ve hatta sade suya "von"larının eşraftan herhangi birine nasıl aşağılayıcı davrandıklarını, hor gördüklerini bilmeyen yoktur. 1848'de Prag'ı ve 1849'da Viyana'yı topa tutan Avusturya generali Prens Windischgratz'ın meşhur vecizesini herkes hatırlar: "Yalnızca baronlardan yukarısı insan sayılır."[2]

Asillerden entelektüel aşkınlık, ekonomik zenginlik ve daha bir yığın hususta ileri olan burjuvazi için, asillerin egemenliği bir kat daha dayanılmaz bir hakaret anlamı taşıyordu. Pespayelikte üzerlerine yoktu ama asiller yine de herkese ve her şeye hükmediyorlardı. Doğrusu tahammül sınırlarını zorlayan bir durum vardı ortada. Burjuvazi şu asiller olmasa, baştaki hükümdara gönül rahatlığıyla tapmaya hazırdı.

Birçok defa denemesine karşın burjuvazinin asillerin boyunduruğundan kurtulamamış olması hayli ilginç bir noktadır. Söz konusu boyunduruk 1848 ve 49'un fırtınalı günlerinde bile var-

1 1832 Reform Yasası oy verme hakkını orta sınıflara dek genişletti ve temsiliyeti daha da güçlendirmek amacıyla parlamentodaki koltukları yeni bir dağılıma tabi tuttu.

2 Bohemya genel valisi Prens Alfred zu Windischgratz (1787-1862), Slav Kongresi'nin peşi sıra patlayan ayaklanmayı bastırmak için 1848 Haziranı'nda Prag'ı topa tuttu. Aynı yılın Ekim'inde (1849 değil) Viyana'daki bir ayaklanmayı bastırmak için Viyana'yı kuşattı.

lığını sürdürdü; Pomeranyalı asil Prens Bismarck'ın ellerinde şimdi şimdi çözülmeye başladı.

Almanların hükümetlerine karşı antipatilerinin ikinci temel nedenini daha önce açıklamıştık. Hükümetler Almanya'nın birleşik bir devlet gücü oluşturmasına karşı çıkıyorlardı. Bu yüzden Alman yurtseverlerine, onların burjuva-politik içgüdülerinden dolayı yapmadıklarını bırakmadılar. Hükümetler başlarına gelecek olanı biliyorlardı ve bu yüzden tebaalarına hiç güvenmiyorlardı. Tebaalarının sınırsız itaatine, zararsız olduklarını kanıtlamak için harcadıkları onca çabaya rağmen bu ciddi korkuyu hep sürdürdüler.

Bu ve buna benzer yanlış anlamaların üst üste yığılmasıyla hükümetler, Temmuz Devrimi'nden sonra korkudan adeta kendilerini kaybettiler. Öyle korktular ki son derece zararsız ve de kansız bir mahalle ayaklanması, Almanların deyişiyle *Putsch,* Saksonya ve Hannover krallarını, Hesse-Darmstad ve Brünswick düklerini tebaalarına bir anayasa ihsan etmeye zorlamak için yetip de arttı bile. Dahası Prusya ve Avusturya, hatta bizzat Metternich, Alman Konfederasyonu'na tebaasının *meşru* taleplerine bundan böyle karşı çıkmamasını tavsiye ediyordu. Güney Almanya parlamentolarındaki sahte-liberal partilerin liderleri de şöyle bir silkinip bir tüm-Alman parlamentosu ve tüm-Alman imparatoru seçimine dair taleplerini tekrar yüksek perdeden dillendirmeye başlıyorlardı.

Her şey Polonya devriminin sonucuna bağlıydı. Devrim başarıyla sonuçlandığı takdirde Prusya'nın kuzeydoğu bağlantıları kopacak, Prusya monarşisi Polonya eyaletlerinin tümünü olmasa bile çoğunu geri vermek durumunda kalacak ve kendisi için Almanya'da yeni bir dayanak noktası aramaya girişecekti. Şimdiye kadar fetihler yoluyla dayanaklar bulamadığı için Almanla-

rın tümünü imparatorluk çatısı altında toplamak ve liberal reformlar sayesinde sempati ve itibar sağlamak zorunda kalmak demekti bu. Yani kısaca, bugün yapılan ne varsa, farklı yöntemlerle de olsa, belki en liberal açılımlardan başlanarak daha o zamanlar tamamlanmış olacaktı. Aynı bugünkü gibi Prusya Almanya'yı değil, Almanya Prusya'yı yutmuş görünecekti. (Elbette sadece görünüş bu olacaktı. Çünkü gerçekte Prusya'nın güçlü devlet örgütlenmesi tarafından Almanya köleleştirilecekti.)

Fakat Polonyalılar ihanete uğradılar, Avrupa'nın tümünce kendi kaderlerine terk edildiler ve kahramanca direnmelerine rağmen yenilmekten kurtulamadılar. Varşova ve onunla beraber Alman yurtseverlerinin bütün umutları yerle bir oldu. Damadı imparator Nikola'ya çok ciddi yardımlarda bulunan III. Frederick Wilhelm, Nikola'nın zaferinden yüz bularak maskesini çıkarıp attı ve pan-Alman yurtseverleri üzerinde her zamankinden daha çok terör estirmeye başladı. Alman yurtseverleri son bir çabayla güçlerini bir araya getirip bir deklarasyon yayınladılar; modern Alman tarihinde Mayıs 1832 Hambach Festivali adıyla bilinen, pek güçlü olmasa da epey yaygara koparmış olan bir deklarasyondu bu.

Bu vesileyle Bavyera Palatinliği'nde bulunan Hambach'ta 30 bin erkek ve kadın bir araya geldi. Erkeklerin göğüslerine üç renkli kurdeleler takılıydı, kadınlarsa üç renkli başörtüleri bağlamışlardı. Dalgalanan yığınla Alman bayrağıyla üç renge kesmiş olan bir gökyüzünün altında toplandılar. Toplantıda artık bahis konusu olan Alman ülkelerinin ve halklarının federasyonu değil, düpedüz pan-Alman bir merkezileşmeydi. Dr. Wirth[1] gibi

1 Johann Georg August Virth (1798-1848), Bavyeralı bir demokrat ve gazeteciydi. Hambach Festivali'nde (Polonyalı mülteciler de katılmıştı) yaptığı konuşmada prenslerin tahttan indirilmesi, Almanya'nın yanı sıra Polonya, İtalya ve Macaristan'ın kurtuluşu ve federal bir Avrupa Cumhuriyeti kurulması çağrısında bulundu.

konuşmacılardan bazıları bir Alman Cumhuriyeti'ne, hatta bir Avrupa Federal Cumhuriyeti'ne ve hatta bir Avrupa Birleşik Devletleri fikrine atıfta bulundular.

Fakat ortada kelimelerden başka bir şey yoktu; Alman prensliklerinin bir pan-Alman İmparatorluğu yaratmak hususundaki isteksizliklerinin veya beceriksizliklerinin anlaşılmasıyla Alman yüreklerinden yükselen öfkenin ve hüznün ifade edilmesiydi söz konusu olan. Kelimeler hoştu ama ne iradeleri, ne de örgütleri vardı. Bir kırık güçleri yoktu yani.

Ama her şeye rağmen Hambach festivali iz bırakmadan geçmedi. Bavyera Palantinliği'nin köylüleri kelimelerle tatmin olmadılar. Tırpanlarını ve tırmıklarını kaparak asillerin kalelerini, gümrük ve hükümet binalarını dümdüz edecek, bütün resmi belgeleri ateşe verecek, vergi ödemeyi reddecek ve kendileri adına toprak ve özgürlük talep edecek kadar ileri gittiler. Başlangıç noktaları itibariyle 1525'teki genel köylü ayaklanmasına oldukça benzeyen bu isyan, sadece muhafazakârları değil, böyle meselelerle başları pek hoş olmayan liberalleri ve cumhuriyetçileri bile hayli ürküttü. Bir köylü isyanı için epey diri nitelikler taşıyan bu teşebbüs Bavyera askerlerince bastırılınca hepsi rahat bir nefes aldı.

Hambach Festivali'nin bir diğer sonucu, yetmiş silahlı öğrencinin Frankfurt'taki Alman Konfederasyonu binasını koruyan devriyelere saldırmasıydı. Gülünç, fakat oldukça cesur ve saygıyı hak eden bir gişimdi bu. Gülünçtü çünkü Alman Konfederasyonu'yla savaşılacak yer Frankfurt değil Berlin veya Viyana olmalıydı ve ne yalan söylemeli, Almanya'daki gerici iktidarı alaşağı etmek için yetmiş öğrenci de çok çok fazlaydı yani. Birkaç gün önceden ispiyonlanmış olduklarından bihaber, bütün Frankfurt ahalisinin peşleri sıra ayaklanacağını ummuşlardı. Hükümet bu yetmiş öğrenciyi engellemeye kalkışmadı, çünkü

eylemin gerçekleşmesi halinde *devrimcilerin ve devrimci heveslerin* işini bitirmek için ellerine iyi bir bahane geçmiş olacaktı.

Frankfurt olayının hemen ardı sıra Almanya'nın bütün ülkelerinde tam bir vahşet uygulanmaya başlandı. Frankfurt'ta, irili ufaklı bütün devletlerde işler durumda olan özel komisyonların emirlerine tabi bir merkezi komisyon kuruldu. Elbette merkezi komisyona derhal Avusturyalı ve Prusyalı müfettişler atandı. Memur takımı ve Almanya'nın kâğıt fabrikaları için gerçek bir şenlikti bu; ölçülemez miktarda kâğıt heba edildi. Almanya çapında 1800'den fazla insan tutuklandı; içlerinde Almanya'nın tüm liberal seçkinleri, birçoğu namuslu bireyler olan profesörler, doktorlar, avukatlar da vardı. Bir kısmı kaçtı, kalanların birçoğu 1840'a, bazılarıysa 1848'e dek hapiste kaldı.

Bu çaresiz liberallerin önemli bir kısmını, 1848 Mart'ında ön parlamentoda ve sonra da Ulusal Meclis'te gördük.[1] İstisnasız hepsi, bu kez çaresiz gericiler haline gelmişlerdi.

Hambach Festivali, Palatinlik'teki köylü isyanı, Frankfurt olayı ve onu izleyen yaygın tutuklamalarla Almanya'daki siyasi hareket bir bitiş noktasına gelip dayandı. Almanya'nın üzerine

1 Çoğunlukla güney ve batı Almanya'dan gelen liberallerden oluşan bir önparlamento 1848 Mart'ının sonlarında Ulusal Parlamento seçimlerini planlamak için Frankfurt'ta bir araya geldi. Sonraları seçilen Frankfurt Parlamentosu veya Ulusal Meclis esas itibariyle liberal üst ve orta sınıftan elli kadar profesörü kapsayan 500 vekilden oluşuyordu. Frankfurt Parlamentosu 1848 Mayıs'ında toplandı ve Almanya'yı liberal ilkeler zemininde federal bir devlet çatısı altında birleştirmeye uğraştı. Parlamento, esas olarak Çeklerin, Polonyalıların ve Danimarkalıların yerleşik olduğu eyaletler de içinde olmak üzere Almanların oturduğu bütün bölgelerin yeni Ulusal İmparatorluğa dahil edilmesinde ısrarlı davranınca liberal ilkeleriyle çelişkiye düştü. 1849 Martı'nın sonunda Meclis, Prusya'nın IV. Frederick Wilhelm'ini imparator seçti, fakat Frederick seçilmiş bir Meclis tarafından kendisine önerilen bir tacı giymeyi reddetti. Bu Meclis faaliyetlerinin biteceğine dair ilk sinyal oldu ve Meclis dağılmaya başladı. Haziran'da geri kalan üyeler Stuttgart'a gittiler ve orada Prusya askerlerince dağıtıldılar.

bir ölüm sessizliği çöktü ve 1848'le beraber yırtılana dek kesintisiz devam etti. Siyasi hareketin yerini edebi hareket aldı.

Daha önce de söylemiş olduğumuz gibi, çılgınca bir Fransofobi dönemi olan Alman liberalizminin ilk döneminin (1815-30) tersine, ikinci ve üçüncü dönemleri (1830-40/1840-48) en azından edebi ve siyasi literatür bakımından tepeden tırnağa Fransızdır denebilir. Bu yeni eğilimin başını iki Yahudi çekiyordu: biri dahi bir şair, Heine, diğeriyse dikkat çekici bir broşür yazarı olan Börne. İkisi de Temmuz Devrimi'nin hemen hemen ilk günlerinde Paris'e taşındılar ve oradan Almanlara doğru Fransız teorilerini, kurumlarını ve Paris hayatını savunmaya başladılar; ilki şiirlerinde, ikincisi *Paris Mektupları*'nda.[1]

Denebilir ki bu iki adam, Alman edebiyatında bir devrime yol açtılar. Kitapçılar ve kütüphaneler, Fransız piyeslerinin, melodramlarının, komedilerinin, hikâyelerinin ve romanlarının çevirileriyle ve zavallı taklitleriyle dolup taştı. Burjuva gençliği Fransız tarzında düşünmeye, hissetmeye, konuşmaya, giyinmeye ve saç taramaya başladı. Fakat bu onları daha zarif kılmak bir yana, iyice komik hale getirdi.

1 Börne, 1830-33 yılları arasında Fransa'dan, Almanya'ya, Fransa'nın koşullarını övdüğü ve militan Fransız demokratlarını itaatkâr Almanlarla kıyasladığı bir dizi uzun mektup gönderdi. (*Paris'ten Mektuplar.*) Heine 1832'de Paris'ten, *Fransa'nın Koşulları* başlıklı, parlak bir ifadeyle Fransız özgürlüğünü tasvir ettiği ve kendi vatandaşlarının bilgisizliğini hicvettiği raporlar yazdı.

V

Bütün bunlar olurken, Berlin'de daha sıkı ve sağlam bir zemine basan, Alman ruhu bakımından çok daha karakteristik olan bir başka eğilim kök salıyordu. Tarihte sıkça görüldüğü üzere, Hegel'in Temmuz Devrimi'nin peşi sıra ölmesi, onun metafizik fikirlerinin Berlin, Prusya ve ardından tüm Almanya'daki hâkimiyetini güçlendirmiş oldu. Prusya az önce andığımız nedenlerle Almanya'nın liberal reformlar aracılığıyla birleştirilmesinden en azından şimdilik vazgeçmişti. Fakat bütün Alman devletleri ve toprakları üzerinde kurduğu maddi ve manevi hegemonyadan vazgeçme niyetinde değildi ve vazgeçmeyecekti de. Tam aksine tüm çabası Almanya için daimi bir entelektüel ve ekonomik odak noktası olmak yönündeydi. Bu amaca ulaşmak için iki yönteme başvurdu: Berlin Üniversitesi'ni geliştirmek ve Gümrük Birliği.

III. Frederick Wilhelm saltanatının son yıllarında kültür bakanlığı görevinde, Baron Stein, Wilhelm von Humbolt ve yan-

daşlarının eski liberal ekolünden bir devlet adamı olan özel meclis üyesi von Altenstein bulunuyordu.[1] Kabinenin geri kalanının, Avusturya ve Almanya'nın üzerine kara bir bulut gibi çöken Metternich'in aksine Altenstein, bu gericilik döneminde elinden geldiği kadar eski liberal geleneklere bağlı kaldı. Birçok ilerici şahsiyeti, en parlak Alman bilginlerini Berlin Üniversitesi'nin çatısı altında toplamaya çalıştı. Böylece Metternich'le ittifak halinde olan ve İmparator Nikola tarafından doldurulan Prusya hükümeti, liberalizmi ve liberalleri ezip geçmek için elinden geleni ardına koymazken Berlin, Almanya'nın bilimsel ve entelektüel hayatında parlak bir odak noktası haline geldi.

Prusya hükümetinin Fichte'nin koltuğuna oturması için 1818'de davet etmiş olduğu Hegel 1831 sonunda öldü. Fakat ardında Berlin, Köninsberg ve Halle üniversitelerinde görev yapan genç profesörler, eserleri üzerinde çalışan editörler, doktrinlerini hararetle savunan, derinlemesine yorumlayan izleyiciler bıraktı. Onların usanmak nedir bilmeyen çalışmaları sayesinde Hegel'in doktrinleri sadece Almanya'da değil, birçok başka Avrupa ülkesinde, hatta Fransa'da bile (Victor Cousin[2] tarafından çarpıtılmış biçimde) yayıldı. Yeni bir keşif falan yoktu ortada ama yeni bir ışık, yeni bir hayat kaynağıydı bu ve çok sayıda Alman ve Alman olmayan entelektüeli Berlin'e çekti. O günleri yaşamayanlar bu felsefi sistemin 1830 ve 40'larda ne denli kuvvetli bir cazibe taşıdığını anlayamazlar. Ezelden bu yana aranan Mutlak nihayet bulunmuş ve anlaşılmıştı; artık toptan veya perakende fiyatına Berlin'den alınabilirdi.

1 Baron Karl vom Stein zum Altenstein (1770-1840), 1817-1838 yılları arasında Prusya kültür bakanlığı yaptı. Baron Wilhelm von Humbolt (1767-1835), 1815'ten önce ileri gelen bir liberalizm taraftarıydı. 1809 ve 1810'da Prusya eğitim bakanı olarak okul sisteminde reform yaptı ve Berlin Üniversitesi'nin kurucularından biriydi.

2 Victor Cousin (1792-1867), bir felsefeci, eğitimci ve politik liberaldi. Almanya'da öğrenim gördü ve bilhassa etkileyici konferanslarıyla 1820'lerde Hegel felsefesini popülarize etmeye başladı.

İnsan düşüncesinin tarihsel gelişiminde Hegel felsefesi gerçekten önemli bir fenomendir. Lessing'le başlayan ve Goethe'nin eserlerinde etraflı bir ilerleme kaydeden Alman ruhunun kamutanrısal (pateistik) ve soyut hümanistik hareketinin nihai ve kesin ifadesiydi. Bu hareket sonsuzca geniş, zengin, mağrur ve görünüşte kusursuz derecede rasyonel bir dünya yarattı fakat Hıristiyan teolojisinin cennetine olduğu kadar maddi hayata ve gerçekliğe de yabancı kalıyordu. Sonuçta bu dünya ne cennete uzanan, ne de yeryüzüne inen, ikisi arasında öylece asılı kalan Fata Morgana misali, fikirler ve tecrübeler arasında sürekli uyurgezer gibi dolaşan, ince ruhlu takipçiler ve içe dönük hayatlar yarattı. Hayatla bu insanlar arasındaki uyumu parçaladı, daha da kötüsü onları, maddi dünya içinde şiirsel veya metafizik ideallerinin tam tersi yönde davranmak zorunda bıraktı.

Bugün Lessing, Schiller, Goethe, Kant, Fichte ve Hegel'in ateşli yandaşlarının, hükümetlerin insanlıkdışı ve anti-liberal uygulamalarına uysal ve hatta gönüllü bir biçimde hizmet edebilmiş olmalarını, hâlâ da etmelerini bu ruh hali gayet güzel açıklamaktadır. Yani bir Almanın idealleri ne kadar yüceyse, gündelik hayatının ve davranışlarının o kadar çirkin ve aşağılık olduğu söylenebilir.

İşte bu yüce idealler dünyasının bütünleyicisi Hegel felsefesi oldu. Metafizik yapılar ve kategoriler aracılığıyla bu dünyayı net olarak tanımladı ve ortaya koydu; demirden mantığıyla onun sonsuzca temelsizliğinin, gerçekdışılığının, daha kestirmeden ifade edersek boşluğunun tam olarak bilincine vardı ve böylece onu yıktı.

Hegel ekolünün iki karşıt kampa bölündüğü iyi bilinir. (Doğal olarak bir üçüncü, ara kamp da var ama mevzu bahis etmeye gerek yok) Muhafazakâr kamp bu yeni felsefede, Hegel'in meşhur "gerçek olan her şey rasyonaldir" sözüne dayanarak bugün

varolan her şeyi doğruladı, meşrulaştırdı. Bu kamp, bizzat Hegel'in ideal siyasi örgütlenme vasfıyla onaylamış olduğu Prusya monarşisinin resmi sözde-felsefesini yarattı.

Diğer kampta duranlar, *sözde-devrimci* Hegelciler, Hegel'in kendisinden daha tutarlı ve karşılaştırılamaz derecede cüretli çıktılar. Hegel doktrinlerinin muhafazakâr maskesini sıyırıp altındaki reddiyetçi özü bütün çıplaklığıyla gözler önüne serdiler. Bu kampın başında, mantıksal tutarlığını sadece tüm dinsel dünyanın değil, metafiziğin de reddine dek vardıran Feurbach bulunuyordu. Ama daha ileri gidemedi, çünkü kendisi de bir metafizikçiydi ve yerini meşru varislerine, Büchner[1] ve Marx gibi soyut metafizik düşüncenin etkisinden arınamayan ve arınamayacak olan materyalist veya realist ekolün temsilcilerine bırakmak zorunda kaldı.

1830 ve 40'lardaki hâkim kanı, baştan aşağı reddediş doğrultusunda gelişen Hegelciliğin etkisi altında kalacak bir devrimin 1793 devriminden çok daha radikal, acımasız ve yaygın olacağıydı. Bunun nedeni Hegel tarafından ortaya konan ve öğrencilerince epey uç sonuçlara vardırılan felsefenin Voltaire ve Rousseau'nun fikirlerinden daha bütünlüklü, ayrıntılı ve derin olmasıydı. Bilindiği gibi Voltaire ve Rousseau birinci Fransız Devrimi'nin gelişimi ve bilhassa sonuçlanması üzerinde doğrudan ve doğrusu her zaman da hayırlı olmayan bir etki doğurmuşlardı. (Yadsınamayacak bir örnek: Kitlelere, bu *aptal kalabalığa* içgüdüsel bir horgörüyle bakan Mirabeau benzeri devlet adamları Voltaire hayranıydılar. Bir örnek daha: Jean Jacques Rousseau'nun en fanatik taraftarı olan Maximillien Robespierre, Fransa'daki dini ve gerici şehir ayinlerini yeniden resmileştirmişti.)

1 Ludwig Büchner (1824-1899) aklın ve evrenin materyalist yorumunu yapmasıyla bilinen bir Alman felsefeciydi. 1855'te yayınlanan *Kuvvet ve Madde* adlı kitabı genel anlamda materyalizmin en güçlü anlatımı olarak kabul gördü.

1830 ve 40'larda, devrimci eylem vakti bir kez daha gelip çattığında Hegelci ekolün takipçilerinin 1790'ların en cesaretli şahsiyetlerini bile geride bırakacakları ve tepeden tırnağa mantık yüklü ve merhametsiz devrimcilikleriyle tüm dünyayı şaşkına çevirecekleri sanılıyordu. Şair Heine coşkuyla şunları yazıyordu mesela: "Gelecek Alman devriminin yanında sizin bütün devrimleriniz bir hiçten başka bir şey olmayacak" diyordu Fransızlara, "dini sistemli ve bilimsel bir biçimde yerle bir etme cüretine sahip olan bizler yeryüzüne dikilmiş tek bir putun önünde duraksamayacağız; ayrıcalıkların ve iktidarın yıkıntıları üzerinde tüm dünya adına toptan eşitliği ve özgürlüğü kazanana kadar da durup dinlenmeyeceğiz." Heine bu gibi söylemlerle Fransızlara Alman devriminin müstakbel mucizelerini ifşa ediyordu. Bir yığın insan da inandı bunlara. Ne yazık ki 1848-49 deneyimleri bu inancı un ufak etmeye yetti. Alman devrimcileri birinci Fransız Devrimi'nin kahramanlığını geride bırakmak şöyle dursun, 1830'lardaki devrimcilerle dahi boy ölçüşemeyeceklerini gösterdiler.

Bu hüzünlü iflasın nedeni neydi? İflasın açıklaması elbette ki Almanların isyan etmenin tersine sadakatle itaat etme yönündeki özgün tarihsel karakterlerinde, yanı sıra devrim adına soyut bir yöntem kullanmalarında yatmaktadır. Yine doğalarıyla uyum halinde hareket ettiler: Hayatı düşünceye değil, düşünceyi hayata uygulamaya kalktılar. Oysa soyut düşünceyi hareket noktası olarak almanın hayatla hiçbir ilgisi yoktu; metafizikten hayata giden yol kapalıdır. Dahası aşılmaz bir uçurum vardır aralarında. Bir *salto mortale* veya bizzat Hegel'in deyişiyle *niteliksel bir sıçrama (qualitativer Sprung)* yaparak bu uçurumu aşmak, mantığın dünyasından doğal dünyaya geçmek henüz kimsenin başarabildiği bir iş değildir, başarılamayacaktır da. Soyutlamaya bel bağlayan kişi onun içinde ölecek, içine gömülecektir.

Bilimin yaşayan, somut rasyonel yöntemi gerçek olgudan, olguyu kapsayan, ifade eden ve böylece onu açıklayan düşünceye doğru yol almalıdır. Günlük hayatta bu, toplumsal hayatın tarifleriyle, koşullarıyla, gereksinimleriyle ve az çok tutkulu talepleriyle uyum halinde, olanaklı olan en rasyonal örgütlenmelere doğru hareket etmek anlamına gelir.

Geniş halk yığınlarını kucaklayan, herkese ulaşabilir olan yöntem; gerçek ve tam özgürleşmenin yöntemi budur. Halkın varoluşunun ta derinliklerinde özgür toplumsal örgütlenmenin yeni yapılarını yaratmak adına kendiliğinden yükselen ve halkın hayatına karşı gelen her şeyi, o hayatın sınır tanımaz akışıyla silip süpüren *anarşist* sosyal devrim yöntemidir bu.

Metafizikçilerin yöntemiyse bütünüyle farklıdır. "Metafizikçiler" derken sadece Hegel doktrinlerinin dünyada tek tük kalan takipçilerinden değil, pozitivistlerden, bilim tanrıçasının günümüzdeki tapınıcılarından da söz ediyoruz. Bunların hepsi şu ya da bu anlamda, çağdaş prokrustesler* misali gelecek kuşakları ne pahasına olursa olsun kendileri için öngördükleri bir toplumsal örgütlenmenin cenderesine sokmak isterler; kısacası bunlar düşünceyi veya bilimi doğal toplumsal hayatın kaçınılmaz birer tezahürü olarak görmek yerine, kendi zavallı hayatlarının içinde kendi düşüncelerinin ve daima yarım yamalak olan bilimlerinin pratik tezahürlerini görecek kadar darkafalıdırlar.

Metafizikçiler veya pozitivistler, düşüncenin ve bilimin bütün bu şövalyeleri, bilim ve düşünce adına hayatın yasalarını belirlemeyi görev bilen bu papazlar, bilinçli veya bilinçsiz gericilerden başka bir şey değillerdir. Bunu kanıtlamak son derece kolay:

* Prokrustes: Yunan mitolojisinde, Eleusis yakınlarında yaşayan ve sonunda Attikalı kahraman Theseus tarafından öldürülen haydut. Efsaneye göre iki demir yatağı vardı: Kurbanlarını bu yataklara yatırır, boyu yataktan kısa olanları bacaklarından çeke çeke uzatır, uzun olanların bacaklarını da yatağa sığmaları için keserdi. (ç.n.)

En parlak olduğu dönemde bile sadece birkaç kişinin meşgul olduğu genel metafizikten söz etmiyoruz. Bugün bile kavramın geniş anlamıyla bilime, adına yakışır, ciddi bilime ancak çok küçük bir azınlık ulaşabiliyor. Sözgelimi 80 milyonluk Rusya'da kaç tane ciddi bilgin vardır sizce? Bilimsel gevezelikler yapan belki binlerle ifade edilebilir fakat gerçek bilimsel bilgi sahipleri olsa olsa birkaç yüz kişiden ibarettir. Yani şuna benzer bir durum çıkıyor ortaya: Eğer bilim hayatın yasalarını belirliyorsa, o vakit insanlığın büyük çoğunluğu, milyonlarcası birkaç yüz bilginin idaresine tabi olacaktır. Aslında bu sayı daha da azdır, çünkü bir bireyi toplumu yönetmeye muktedir kılan herhangi bir bilim değil, bilimlerin bilimi, bilimlerin en itibarlısı olan, önde gelen bilim adamlarınca diğer bilimlerin öncül bilgisi sayılan sosyolojidir. Rusya'yı bir kenara bırakın, bütün Avrupa'da bile kaç tane böyle bilgin var? Yirmi, bilemediniz otuz! Ve bu yirmi-otuz bilgin dünyayı yönetecek! Şu saçmalığa, şu iğrenç despotizme bakar mısınız?

Bu otuz bilgin muhtemelen ilkin kendi aralarında dalaşacaklar ve olur da birleşebilirlerse bu bütün insanlığın ayvayı yemesi anlamına gelecektir. Bir bilgin doğası gereği her türden entelektüel ve ahlaki çürümeye meyillidir, fakat esas kötü huyu bilgisini ve zekâsını bulunmaz sanmak ve geri kalan cahillere aşağılayarak bakmaktır. Bir kez yönetmesine izin verin, en dayanılmaz tirana dönüştüğünü göreceksiniz. Çünkü bilgin kibrinden daha iğrenç, kötü ve baskıcı bir başka şey yoktur. Çok bilmişlerin köleleri olmak; insanlık adına ne berbat bir kader! Dizginleri onların eline bırakırsanız, şimdilerde bilim adına yaptıkları deneylerde kullandıkları tavşan, kedi ve köpeklerin yanına insan toplumunu da ekleyivereceklerdir.

Bilginler faydalıdır, bu tamam; ama onlara toplumsal ayrıcalıklar tanınmamalı, inançlarını, fikirlerini ve bilgilerini üretip

yaymak özgürlüğü dışında haklar tanınmamalıdır. Bu onların akli ve ahlaki özgürleşmeleri için de gereklidir.

Bilimin sürekli birkaç kişinin tekelinde kalmayacağı, elbet herkesin bilimle değinebileceği günlerin geleceğinden dem vurulacaktır. İyi ama o günler o kadar uzak ve o kadar büyük toplumsal altüst oluşlara bağlı ki. O güne dek yazgısını bilginlerin, bilim papazlarının eline bırakacaklar kimlerdir? Madem öyle niye yazgımızı Hıristiyan papazların elinden kurtarmak için bu kadar uğraşıyoruz?

Bizce sosyal devrimden sonra herkesin eşit düzeyde bilgili olacağını düşünenler de tamamen yanılıyorlar. Bilim şimdi olduğu gibi o zaman da bir dizi toplumsal uzmanlık dalından biri olarak kalacaktır. Tek farkı, sınıflar ortadan kalktığı için günümüzde sadece ayrıcalıklı sınıfların erişebildiği bilimsel uzmanlaşma yolunun, bu yola meyil eden, bunu arzulayan her bireye açılması olacaktır. (Tabii ki, herkes için zaruri kılınacak olan genel el emeğinin zararına olmayan bir şekilde.)

Sadece olguların genellemeye, onlardan az çok doğru sonuçlar çıkarmaya yarayacak olan eğitim, bilhassa bir düşünme yolu olarak bilimsel yönteme aşinalık ortak bir özellik olacaktır. Fakat daima çok az sayıda ansiklopedik akıl ve sosyolog varolacaktır. Hayatın kaynağı ve tek yol göstericisi düşünce olursa, toplum bilgi ve bilim tarafından yönetilmeye başlanırsa o zaman vay insanlığın haline. Kupkuru bir hayat olacaktır böylesi, koyun sürüsünden farksız bir insan toplumu ortaya çıkacaktır. Ve sonuç: Dilsiz ve köle ruhlu bir aptallar dünyası.

Devrimci anarşistler olarak bizler, evrensel halkçı eğitimin, özgürleşmenin, toplumsal hayatın sınırsız gelişiminin yanındayız ve bu yüzden devletin, her çeşit devletçiliğin düşmanlarıyız. Bütün metafizikçilerin, pozitivistlerin, âlimce olsun olmasın bilim Tanrıçasına tapanların aksine bizler, doğal ve toplumsal ha-

yatın daima düşünceden (sadece toplumsal hayatın fonksiyonlarından biridir bu) önce geldiğini, hiçbir zaman düşüncenin sonucu olmadığını savunuyoruz. Hayat uçsuz bucaksız derinliklerinden birbiri ardı sıra yükselen farklı olgularla gelişir, soyut düşüncelerle değil. Soyut düşünceleri üreten hayattır, onlar hayatı üretmezler. Onlar, olsa olsa birer kilometre taşı misali hayatın rotasını, kendiliğinden ve kendisini üreten gelişiminin farklı aşamalarını gösterirler.

Bu inançla bizler halkımıza veya başka halklara kitaplardan devşirdiğimiz veya kendi zihnimizde yarattığımız bir toplumsal örgütlenmeyi dayatmak gibi bir niyet taşımıyoruz, ne de bu doğrultuda bir istek duyuyoruz. Kitlelerin tarihsel anlamda az çok evrilmiş içgüdülerinin, gündelik gereksinimlerinin, bilinçli ve bilinçsiz arzularının gelecekteki örgütsel normların tüm öğelerini taşıdığına güveniyor ve bu yüzden söz konusu ideali bizzat halkın içinde arıyoruz. Bütün devlet iktidarları, hükümetler doğaları ve duruşları gereği halka yabancı oldukları için, halkı daima halkın çıkarlarına aykırı kurallara ve hedeflere tabi kılmaya çalıştıkları için bizler kendimizi bütün hükümetlerin, devlet iktidarlarının ve her türden devletçi örgütlenmenin düşmanı ilan ediyoruz. İnsanların, ancak kendi hayatlarına sahip çıktıkları, toplumu resmi tahakkümden ve vesayetten arınmış bir biçimde, bağımsız ve bütünüyle özgür birlikler yoluyla aşağıdan yukarıya örgütledikleri zaman mutlu ve özgür olabileceklerine inanıyoruz.

Sosyal devrimcilerin inançları bu minvaldedir ve bu yüzden bizlere anarşist diyorlar. Kavramla hiçbir sorunumuz yok, çünkü bizler gerçekten de iktidarın, ona boyun eğmek zorunda bırakılanlar kadar ona dahil olanları da yozlaştırdığını biliriz ve bu nedenle iktidarların topuna düşmanızdır. İktidarın parçası olanlar, onun yozlaştırıcı basıncı altında, bireysel veya sınıfsal çı-

karları adına ihtiraslı ve haris birer despot, birer sömürgen olup çıkarlar. Geri kalanlarsa onların köleleri haline gelirler.

Her cinsten idealistler, metafizikçiler, pozitivistler, doktriner devrimciler, yani bilimin toplum üzerindeki egemenliğini öngörenlerin hepsi farklı argümanlarla da olsa aynı şevkle devleti ve devlet iktidarını savunuyorlar. *Kusursuz mantıklarıyla* (kendi kavramlarıdır bu) devleti toplumun yegâne kurtarıcısı olarak görüyorlar. *Kusursuz mantıkları* demem boşuna değil; çünkü bir kez düşüncenin hayattan, teorinin toplumsal pratikten önce geldiğini ve dolayısıyla sosyolojinin toplumsal ayaklanmalar için çıkış noktası olduğunu kabul ettiğinizde (bizce tepeden tırnağa yanlış bir iş yapmaktasınızdır) düşünce, teori ve bilime hâkim olan bir avuç bireyin toplumu yönetmesi sonucuna varırsınız. Bu zorunlu bir sonuçtur, çünkü saydığımız niteliklere, en azından bugün için sahip olanlar bir elin parmakları kadardır. Onlara göre bu bireyler sadece birer ayaklandırıcı değil, tüm halk hareketinin yönlendiricileri olmalıdırlar. Devrimden hemen sonra yaratılmaya başlanacak toplumsal örgütlenmeyse, halk birliklerinin, kömünlerin, bölgelerin ve eyaletlerin özgürce birleşip aşağıdan yukarıya, halkın ihtiyaçları ve içgüdüleriyle uyum halinde değil, bilgi sahibi bir azınlığın *güya* halkın iradesini temsil eden diktatörce iktidarına göre olmalıdır.

Sözde devrimci diktatörlük ve devlet teorilerinin ikisi de sahte halk temsiliyeti masalına (gerçekte kitlelerin, neye oy verdiğini dahi bilmeyen halk yığınlarının seçtiği (ya da seçemediği) birkaç ayrıcalıklı kişi tarafından yönetilmesi masalıdır bu), halkla zerre kadar ilgisi olmayan bu hayali düşünceye dayanır.

Devrimci diktatörlükle devlet arasındaki yegâne fark dışa yansıyan görünümlerinden ibarettir. Birinde aptallık adına, diğerindeyse bir tür akıl adına çoğunluk azınlığın hükümetince yönetilir. Bu yüzden ikisi de aynı oranda gericidirler; kaçınıl-

maz olarak ve doğrudan doğruya yönetici azınlığın siyasi ve ekonomik ayrıcalıklarını, kitlelerin ise siyasi ve ekonomik köleliklerini güçlendirici bir sonuç doğururlar.

Tek hedefleri varolan hükümetleri ve rejimleri devirip onların yıkıntıları üzerine kendi diktatörlüklerini kurmak olan *doktriner devrimcilerin* neden hiçbir zaman devletin düşmanı olmadıkları, olmayacakları artık son derece açıktır. Aksine onlar daima devletin en ateşli savunucularıdırlar. Düşmanlıkları sadece varolan hükümetleredir, çünkü dertleri onların yerini almaktır. Varolan siyasi kurumlara da düşmandırlar, çünkü bu kurumlar onların diktatörlüklerinin önünde engel teşkil ederler. Ama yine de devletlerle çok iyi geçinirler, çünkü devlet, kitleleri gerçekten özgürleştirecek, bu sahte devrimci azınlığın kitlelere yeni dizginler takıp hayırlı yönetimlerini sergileme umutlarını boşa çıkaracak olan devrime karşı durmaktadır.

Bunun ne denli doğru olduğu, şimdilerde Marx'ın önderliğindeki doktriner devrimcilerin her yerde devletin tarafında saf tutmalarından ve devleti halk devrimine karşı desteklemelerinden belli. Üstelik Avrupa'nın dört bir yanında gericiliğin zafer kazandığı, parçayı kurtarmak ve halkı bastırmaktan başka dertleri olmayan devletlerin üç kat askeri, polisiye ve mali zırhla donandıkları, Bismarck'ın ulu önderliği altında sosyal devrime karşı çaresiz bir savaşa hazırlandıkları ve bütün dürüst devrimcilerin uluslararası gericiliğin saldırılarını püskürtmek için birleşmeleri gerektiği bir dönemde yapıyorlar bunu.

Fransa'da 1870'ten başlayarak, Fransa'yı Almanların köleleştirmesinden ve dincilerin, lejitimistlerin, Orleanistlerin ve Bonapartistlerin çok daha tehlikeli ve bugün artık zafere ulaşan koalisyonundan tek başına kurtarabilecek olan Güney Ligası'na

karşı *(la Ligue du Midi)*[1] devletçi-cumhuriyetçi-gerici Gambetta'yı savundular. İtalyada Garibaldi'yle ve Mazzini partisinden artakalanlarla flört ediyorlar. İspanya'da açık açık Castelar'ın, Piy Margall'ın ve seçici Madrid Cortes'inin* safında yer alıyorlar.[2] Ve nihayet Almanya dahilinde ve çevresinde (Avusturya, İsviçre, Hollanda ve Danimarka'da) bizzat son derece faydalı bir devrimci saydıkları Prens Bismarck'a hizmet veriyorlar ve tüm ülkeleri pan-Almanlaştırma işinde ona koltuk çıkıyorlar.

Böylece Hegelci felsefi ekolün izleyicilerinin, soyut düşünceler dünyasındaki ateşli devrimciliklerine rağmen 1848 ve 49'daki gerici tutumlarının ve çoğunun şimdilerde Bismarck'ın aleni destekçileri olmalarının nedeni açıklık kazanıyor.

1 Güney Ligası, III. Napoleon'un yenildiği günlerde kurulmuş olan bölgesel bir savunma birliğiydi. Ulusal savunmayı radikal ve federalist görüşlerle iç içe geçiriyordu; Gambetta benzeri ılımlı cumhuriyetçiler ise buna karşı çıkıyorlardı.

2 Bakunin 1873-74 İspanya Cumhuriyeti'nin siyasi liderliğine göndermede bulunuyor. Federal Cumhuriyetçi Parti'den Emilio Castelar y Ripoll (1832-1899) ve Francisco Piy Margall'ın (1824-1901) her ikisi de bu dönemde kısa sürelerle başkanlık yaptılar. Bakunin'in desteklediği kantonalist isyanlar, ayrılıkçı yerel hareketler Castelar döneminde cumhuriyetçi güçler tarafından bastırıldı.

* Cortes: Parlamento. (ç.n.)

VI

Fakat sahte-devrimcilikleri 1830 ve 40'larda henüz herhangi bir yolla denenmiş ve anlaşılmış olmadığından o vakitler yaygın bir güvenle karşılanıyorlardı. Her ne kadar çoğunlukla oldukça soyut karakterde yazılarla açığa vuruyor olsalar da devrimciliklerine kendileri de inanıyorlardı; öyle soyut ifadeler kullanıyorlardı ki Prusya hükümeti bir kez dönüp onlara bakma ihtiyacı duymamıştı. Belki de hükümet daha o zamandan onların kendi hesabına çalıştığını anlamıştı.

Diğer taraftan hükümet liberal reformlardan, hatta Alman biliminin yüreklendirilmesinden çok daha avantajlı ve hayırlı bir yöntem izleyerek (ilkin Almanya'da Prusya hegemonyasının kurulması, ardından Almanya'nın Prusya'nın yekpare idaresine doğrudan doğruya tabi kılınması), esas hedefine doğru kararlılıkla ilerleme çabasındaydı. Gelişmek için geniş çaplı bir devlet merkezileşmesine gereksinim duyan zengin ticaret ve sanayi

burjuvazisinin ve Yahudi finans çevrelerinin sempatisini kazanacak olan bir ekonomik yöntemdi bu. Bu yöntemin yeni bir örneğine şimdilerde, nüfuzlu tüccarların, sanayicilerin ve bankacıların dev Alman pazarıyla yakın bir siyasi birlik kurmak için açıktan açığa bastırdıkları Alman İsviçre'sinde tanık oluyoruz. (Alman pazarı tabii ki çevresindeki bütün küçük ülkeleri bir boa yılanı gibi saran, onları adeta mıknatıs gibi kendine çeken pan-Alman İmparatorluğu'ndan başka bir şey değildir.)

Gümrük Birliği[1] fikri ilk olarak Prusya'dan değil, 1828'de böyle bir birliği yapılandırmış olan Bavyera ve Württemberg'den çıktı. Ama Prusya bu fikrin üzerine balıklama atladı ve derhal yürürlüğe koydu.

Önceleri Almanya'da ne kadar devlet varsa o kadar gümrük ve o kadar da gümrük yönetmeliği vardı. Beraberinde Alman ticaretinin ve sanayisinin durgunlaşmasını getiren, gerçekten de tahammül edilemez bir durumdu bu. Prusya yumruğu masaya vurup gümrük birliği meselesini çözdü ve böylece Almanya adına paha biçilemez bir iş kotarmış oldu. 1836'yla beraber Hessen'lerin ikisi birden, Bavyera, Württemberg, Saksonya, Thuringia, Baden, Nassau ve Frankfurt serbest kenti, Prusya monarşisinin yüce idaresi altında Gümrük Birliği'ne dahil olmuşlardı bile. Buralarda 27 milyonu aşan bir nüfus söz konusuydu. Birliğin dışında kalanlar sadece Mecklenburg ve Oldenburg Dükalıkları, Hamburg, Lübeck ve Bremen serbest kentleri, Hanover ve tüm Avusturya İmparatorluğu'ydu.

Bununla beraber Prusya'nın hayati menfaati Avusturya İmparatorluğu'nun kesinlikle Gümrük Birliği'nden dışlanmasında

1 Prusya egemenliğindeki Gümrük Birliği *(Zollverein)* 1834'te kuruldu. Prusya bu birliğe sonraları Almanya'daki çoğu devleti kattı, ancak Avusturya'yı dışında tuttu; böylece Prusya liderliği altında bir Alman birliğinin yolu açılmış oldu.

yatıyor. Çünkü bu ekonomik dışlanma, politik dışlanmanın da önünü açacaktır.

1840'da *Alman liberalizminin üçüncü dönemi* başladı. Karakterize etmesi çok güç bir dönemdir bu. Bu dönemde Almanya, çok taraflı muhtelif eğilimlerin, ekollerin, ilgilerin ve fikirlerin gelişmesi bakımından olağanüstü zengin ama olaylar bakımından aynı oranda kuraktı. Ülke, tahta bu dönemde, 1840'da çıkan Kral IV. Frederick Wilhelm'in dengesiz kişiliğiyle, karmakarışık yazıları marifetiyle idare ediliyordu.[1] IV. F. Wilhelm'le beraber Prusya'nın Rusya'ya karşı tutumu baştan aşağı değişti. Yüce kral, babasının ve kardeşinin aksine, İmparator Nikola'dan nefret ediyordu. Sonraları bu tutumu ona pahalıya patlayacak, açıkça pişmanlık getirmesine neden olacaktı; oysa saltanatının ilk günlerinde onu bir görmeliydiniz: Şeytana bile kafa tutuyordu. Yarı-eğitimli, yarı-şair, fiziken özürlü, alkol bağımlısı, avare romantiklerin ve pan-Alman yurtseverlerinin hamisi ve yareni olan IV. Frederick Wilhelm, babasının ömrünün son yıllarında Alman yurtseverliğinin umudu haline gelmişti. Herkes onun bir anayasa bahşedeceğini umuyordu.

İlk işi genel af ilan etmek oldu. Nikola bu harekete bayağı bozulmuştu, fakat Almanya'nın tamamı affı alkışlarla karşıladı ve liberallerin umutları arttıkça arttı. Ancak anayasadan haber yoktu; bir anayasa bahşetmek yerine o kadar çok politik, romantik, Tötonik zırva geveledi ki Almanlar bile onun yüzüne bön bön bakmaktan kendilerini alamadılar.

Mesele gayet basitti aslında. Burnu büyük, şan-şöhret düşkünü, rahatsız, kuruntulu, fakat aynı zamanda ne azim ne de ey-

1 IV. Frederick Wilhelm (1840-1861) I. Nikola'nın kayınbiraderiydi (kız kardeşi Nikola'nın karısıydı). Aklı dengesizliğinden dolayı erkek kardeşi 1858'de vekil oldu ve 1861'de ölmesi üzerine I. Wilhelm vasfıyla tahta geçti.

lem hususunda yeterli; sadece basit bir hazcı, ayyaş, romantik ve ikinci sınıf bir tiran... İşte size mesele, yani IV. Frederick Wilhelm. Gerçekte hiçbir şey yapma becerisi olmayan bu adam, hiçbir şeyden de gocunmuyordu doğrusu. Kraliyet gücünün, samimiyetle inandığı kutsal, mistik misyonunun, kendisine kafasına koyduğu her şeyi yapma hakkı ve gücü verdiğini düşünüyordu; mantığı, doğa ve toplum yasalarının topunu birden ıskalayıp imkânsızı başarmak, kategorik olarak zıt kutuplarda olanları birleştirmek gibi...

İşte böylece IV. Frederick Wilhelm, gücü ve sınırsız keyfiyeti sabit kalmak şartıyla Prusya'da tam bir özgürlük olmasını istedi. Bu ruh haliyle, önce eyaletler için anayasalar yayınlamaya başladı, ardından 1847'de genel anayasaya benzer bir şey çıkardı. Ama ortada ciddiye alınabilecek hiçbir şey yoktu. Becerebildiği yegâne iş her şeyi karmakarışık etmek, eski düzeni tepesi üzerine dikmek ve tebaasını baştan aşağı şöyle bir çalkalamak oldu. Herkes belirsiz bir şeyler beklemeye başladı.

İşte bu "bir şey" 1848 devrimiydi. Yalnız Fransa ve İtalya'da değil her yerde, hatta Almanya'da bile (evet Almanya'da bile. 1840'dan 48'e dek süren üçüncü dönemdi bu. Almanlar Fransızların isyankâr ruhuna kapılmışlardı) devrimin ayak sesleri duyuluyordu. Almanları etkisi altına alan Fransız düşüncesi Hegelcilik tarafından hiçbir şekilde engellenmedi, tam aksine Hegelcilik, soyut devrimci çıkarımlarını Fransızca dile getirmeyi sevmişti (elbette ki Almanların sıkletine göre ve Alman aksanıyla). Doğrusu Almanya hiçbir zaman o günlerdeki kadar Fransızca kitap okumamıştır. Öyle ki, neredeyse kendi edebiyatını unutmuş gibiydi. Buna karşılık Fransız edebiyatı, bilhassa devrimci edebiyat Almanya'nın her yerine nüfuz etmişti. La-

martin'in Girondistler'in Tarihi, Louis Blanc ve Michelet'in[1] eserleri, en yeni Fransız romanlarıyla beraber son hızla Almancaya tercüme ediliyordu. Almanlar Büyük Devrim'in kahramanlarıyla alakalı fanteziler kurmaya, kendilerine geleceğe dair kahramanca roller biçmeye başladılar: bazısı kendini Danton'un veya tatlı Camille Desmoulins'in *(der liebenswürdige Camille Desmoulins!)* yerine koyarken bir diğeri Robespierre veya Saint-Just'la, bir başkasıysa Marat'ya özdeşleştiriyordu. Hemen herkes kendisi olmaktan çıkmıştı, zaten kimsenin gerçek bir karakteri de yoktu. Almanların her şeyleri vardı (derin düşünceler, seçkin duyarlılıklar...) fakat karakterleri yoktu. Eğer bir miktar varsa, o da bir köle karakteriydi.

Bir sürü Alman edebiyatçı ve bilim adamı Heine ve rahmetli Börne'nin peşinden giderek Paris'e yerleşti. Aralarında Dr. Arnold Ruge, şair Herwegh ve Karl Marx gibi tanınmış şahsiyetler vardı. Niyetleri ortaklaşa bir gazete çıkarmaktı, ama araları açıldı.[2] Herwegh ve Marx daha o zamandan sosyalisttiler.

Almanya sosyalist doktrinlerle ancak 1840'larda yakınlık kurmaya başladı. Almanya'da sosyalist doktrinler üzerine kitap yazan ilk kişi Viyanalı profesör Stein idi.[3] İlk Alman sosyalist,

1 Alphonse Marie Louis de Lamartine (1790-1869), bir Fransız şairi ve siyasi bir şahsiyetti, *Girondistler'in Tarihi*'ni yazdı (1847). Louis Blanc (1811-1882) önde gelen bir Fransız sosyalistiydi. Yayımına 1847'de başlanan on iki ciltlik *Fransız Devrimi Tarihi*'ni yazdı. Jules Michelet ise (1798-1874) 19. yüzyılın en büyük Fransız tarihçilerindendi. Yayımına yine 1847'de başlanan yedi ciltlik bir *Fransız Devrimi Tarihi* de o yazdı. Oldukça ateşli ve etkileyici bir tarihçeydi bu.

2 Arnold Ruge (1802-1880), bir felsefeci ve demokrat olarak Sol Hegelciler'in gelişiminde büyük payı olan şahsiyetlerden biriydi. Bakunin Ruge ile 1842'de Dresden'de oturduğu sıralarda dost olmuştu. Bakunin'in 1842 yılında "Almanya'da Gericilik" makalesinin yayınladığı *Deutsche Jahrbücher für Wissenschaft und Kunst*, Ruge'ün dergisiydi.

3 Lorenz von Stein (1815-1890), Kiel Üniversitesi'nde, ardından da Viyana'da ders veren bir Alman iktisatçısı ve sosyoloğuydu. İlk olarak 1842'de yayınlanan *Çağdaş Fransa'da Sosyalizm ve Komünizm* adlı eseri Alman demokratlarına Fransız sosyalist düşüncesini tanıtan ilk eserdi.

daha doğrusu komünist eylemci, gizli bir Fransız komünist topluluğunun üyesi olarak faaliyet yürüttüğü Paris'ten 1843 başında İsviçre'ye gelen terzi Weitling'di.[1] İsviçre'deki Alman esnaflar arasında bir dizi komünist grup oluşturdu, fakat o günlerde Zürih Kantonu'nu yöneten, şimdilerdeyse Almanya'da seçkin bir hukuk profesörü olan Bluntschli tarafından 1843 sonlarında Prusya'ya iade edildi.[2]

Fakat Almanya'da sosyalizmin en önde gelen propagandacısı, önce gizliden, sonra da aleni olarak Kral Marx'tır.

Marx, Alman proletaryasının sosyalist hareketinde öyle önemli bir rol oynadı ki, bizim için bu dikkate şayan şahsiyeti kimi gerçek nitelikleriyle tanımlamadan geçmek mümkün değildir.

Marx Yahudi kökenlidir. Bu becerikli ırkın bütün olumlu ve olumsuz taraflarını şahsında bir araya getirmiştir denebilir Marx için. Bazıları onun namertlik derecesinde sinirli bir adam olduğunu söyler. Marx aşırı ihtiraslı ve kibirli, yanı sıra kavgacı, tahammülsüz ve aynı Yehova ve atalarının Tanrı-efendisi gibi tutucu ve deliliğe varacak ölçüde intikamcı bir adamdır. Kıskanç-

Bakunin "itirafname"sinde kitabın üzerinde büyük bir etki bıraktığını öne sürdü ve von Stein'ı Fransız demokratları ve sosyalistleri hakkında daha kapsamlı bir çalışma yapmaya zorladı.

1 Magdeburglu bir terzi olan, önce Paris'te, sonra da İsviçre'de faaliyette bulunan Wilhelm Christian Weitling (1808-1817) ilk Alman komünistiydi. Paris'te Adalet Ligası adlı gizli bir gruba katılmıştı. 1843'te komünizm propagandası yapmak ve hakaret suçuyla (İsa'yı komünizmin habercisi olarak tasvir eden bir kitap yazmıştı) Zürih'te hapsedildi ve ardından Prusyalılara iade edildi. Serbest bırakıldıktan sonra Amerika'ya gitti, Amerika'da işçi hareketine katıldı ve New York'ta öldü.

2 Johann-Kaspar Bluntschli (1808-1881), muhafazakâr bir hukuk profesörü ve siyasi bir şahsiyetti. Weitling Olayı üzerine Bakunin'in de dahil edildiği (1843'te Bakunin Zürih'te yaşıyordu ve Weitling'le tanışmıştı) bir rapor yayınladı. Bakunin'in faaliyetleri hususunda bir süredir tetikte bekleyen Rus hükümeti birtakım incelemeler yaptı ve Şubat 1844'te Bakunin'e ülkeye dönmesini emretti. Bakunin bu emri reddedince gıyabında yargılandı ve Sibirya'ya sürgün cezasına çarptırıldı.

lığına veya nefretine mazhar olacak adamın vay haline; uyduramayacağı ve yayamayacağı yalan veya iftira yoktur. Eğer pozisyonunu güçlendirecek veya gücünü arttıracak olduğunu düşünürse (ki genellikle yanılıyordur) alçakça entrikalar çevirmekten bir an bile geri durmaz. Bu bakımdan tepeden tırnağa politik bir adamdır.

Bunlar Marx'ın olumsuz vasıfları, ama yığınla olumlu olanları da var. Son derece entelektüel ve birçok hususta bilgi sahibi bir adamdır. Daha 1840 civarı Köln'deyken, birlikte, bir süre sonra hükümet tarafından kapatılan muhalif bir gazete çıkarmaya başladığı meşhur ilerici Hegelciler çevresinin ruhu ve merkeziydi. Bu çevre aynı zamanda Bruno ve Edgar Bauer kardeşleri, Max Stirner'i kapsıyor, içinde sinik mantıklarıyla en uçuk Rus nihilistlerini dahi fersah fersah geride bırakan ilk Alman nihilistlerini de barındıyordu.[1]

1 Bakunin'in göndermede bulunduğu Genç Hegelciler çevresi Köln'de değil Berlin'deydi ve bir Doktorlar Kulübü'ydü. Marx 1836-1841 yılları arasında Berlin Üniversitesi'nde okudu ve doktorasını 1841'de Jena Üniversitesi'nden aldı. Doktorlar Kulübü'nün önde gelen şahsiyeti, Berlin Üniversitesi'nde teoloji okutmanı olarak görev yapan Bruno Bauer (1809-1882) idi. İsa'nın tarihsel varlığını ve İncillerin tarihsel gerçekliğini reddeden yazıları nedeniyle 1842'de görevinden alındı. Kardeşi Edgar (1820-1886), anti-otoriter yazıları yüzünden dört yıl hapis yatan bir gazeteci ve tarihçiydi. Max Stirner (bu bir mahlastır, asıl ismi Johann Kaspar Schmidt'tir) (1806-1856) bir felsefeci ve lise öğretmeniydi. Kitabı *Birey ve Mülkiyeti* (1845) anarşist bireyciliğin en uç ifadesi sayılır. Marx ve Engels 1845-46'da yazdıkları *Kutsal Aile* ve *Alman İdeolojisi* adlı kitaplarında başkalarının yanı sıra Bauerler'i ve Stirner'i de eleştirdiler.
Marx 1842'nin ikinci yarısını 1843'ün ilk yarısını Köln'de geçirdi. Bakunin'in göndermede bulunduğu gazete, Rheiland'daki bir grup liberal sanayici tarafından finanse edilen ve Berlin Hükümeti'nin politikaları üzerine politik ve ekonomik hususlarda makalelerin yayınlandığı *Rheinische Zeitung für Politik, Handel und Gewerbe* idi. Marx bu gazeteye katkıda bulundu ve 1842 Ekim'inde editörlüğüne getirildi. Gazete 1843 baharında kapatılınca (bir yanıyla I. Nikola'nın şikâyeti de dikkate alınarak) Marx Paris'e taşındı.
Bakunin'in söz ettiği "nihilistler" eski Doktorlar Kulübü üyelerinden ve Berlin kafelerinde bir araya gelen diğer edebiyatçı ve felsefeci radikaller-

Marx 1843 veya 1844'te Paris'e yerleşti. Paris'te ilk olarak Fransız ve Alman komünistlerinden oluşan bir toplulukla[1] ve bilgili bir ekonomist olan, sosyalistliği Marx'tan önceye uzanan ve o günlerde Marx'ın bilimsel gelişimi üzerinde hatırı sayılır bir etki yaratan vatandaşı Moses Hess'le (o da bir Alman Yahudisiydi) ilişkiye geçti.[2]

Marx kadar bilgili ve Marx kadar bilinçli okuyan bir adam ender bulunur. O günlerde iktisat, Marx'ın çalışmalarının çoktan tek konusu haline gelmişti. Bilgilerinin bilimsel niteliği, pratik akıl yürütüşleri bakımından herkesi geride bırakan İngiliz iktisatçılarını özel bir çabayla inceledi; böylece Marx terbiyesini, İngiliz iktisadi olgularıyla, İngiliz iktisatçılarının sert eleştirellikleri, özenli ve cesur çıkarımlarıyla almış oldu. Marx onlara iki yeni unsur ekledi: Hegel okulundan devşirip, genelde sapkın bir oyuna indirgediği hayli soyut ve acayip derecede inceltilmiş bir diyalektik ve komünist bir çıkış noktası.

Söylemek bile fazla, Marx Saint-Simon'dan Proudhon'a[3] kadar bütün Fransız sosyalistlerini okumuştur ve Proudhon'dan

den oluşan ve aklı başında saygıdeğer toplumu sarsmak adına türlü soytarılıklar yapan, Özgürler adlı gruptu. Bir süre *Rheinische Zeitung*'da Marx'la işbirliği yaptılar, ancak Marx bir süre sonra onlarla ilişkisini koparttı.

1 Wilhelm Weitling'in mensubu olduğu Adalet Ligası'na bir gönderme. Bkz. No. 100.

2 Moses Hess (1812-1875) sosyalist bir önderdi ve *Rheinische Zeitung*'un kuruluşunda önemli bir rol oynadı ve gazetenin yazarlarındandı. Sosyalizmle Sol Hegelcilik arasında önemli bir bağ görevi gördü; Sol Hegelci gençlere sosyalist kuramları tanıttı, Marx ve Engels üzerinde etkili oldu. Marx sonraları Hess'in sosyalizminin idealistik versiyonunu reddetti.

3 Kont Claude-Henri de Saint-Simon (1760-1825), Amerikan Devrimi'nde savaşan bir Fransız asiliydi ve ilk sosyalistlerdendi. Emek ve toplum üzerindeki denetimin bilim adamlarına, mühendislere ve sanayicilere ait olmasını, öte yandan sanayinin ve sermayenin kamu mülkiyetinde tutulmasını savundu ve sanayi üretiminin azamileştirilmesinde toplumsal planlamanın ilk yandaşlarından biri oldu.
Pierre-Joseph Proudhon (1809-1865) sosyalizmin ve bilhassa anarşizmin gelişiminde önemli bir şahsiyetti. İşçi kökenli olan ve büyük oranda ken-

nefret ettiği iyi bilinir. Proudhon'a yönelttiği acımasız eleştirilerinde kuşkusuz bir hayli gerçek payı var. Proudhon, kendisini gerçeklik zeminine oturtma yönündeki tüm çabalarına rağmen bir idealist ve metafizikçi olarak kalmaktan kurtulamadı. Kalkış noktası soyut bir adalet fikriydi; adalet fikrinden ekonomik olgulara doğru ilerledi. Oysa Marx tam aksine, ekonomik olgunun daima yasal ve siyasi adaletten önce geldiğini kanıtladı. Bütün insan topluluklarının, ulusların ve devletlerin tarihinde geçmişten bugüne doğrulanmış olan, yadsınamaz bir gerçekti bu. Bunu ortaya koyması ve kanıtlaması Marx'ın bilime yaptığı katkılardan biridir.

Bununla beraber en dikkate değer olan ve tabii ki Marx tarafından hiçbir zaman kabul edilmeyen gerçek şudur: Marx politikaları bakımından doğrudan doğruya Louis Blanc'ın mürididir. Marx'ın zekâsı ve bilgisi bu başarısız küçük devrimci ve devlet adamından kıyaslanamayacak kadar fazladır. Fakat bir Alman olarak onca heybetli endamına karşın Marx, bu önemsiz Fransızın doktrinlerinin vekili olup çıkmıştır.[1]

---

di kendini yetiştiren Proudhon, *Mülkiyet Nedir?* adlı eserinin yayınlanmasıyla hatırı sayılır bir ün kazandı. Bu soruya, hızla ağızdan ağıza yayılan o ünlü cevabı veriyordu: "Mülkiyet hırsızlıktır." Hem devletin hem de modern kapitalizmin düşmanı olan Proudhon, toplumun gönüllü ekonomik birliklerin özgür federasyonu yoluyla örgütlenmesini öngören "karşılıklılık" adlı bir sistem geliştirdi. Bakunin 1840'larda Paris'te kalırken Proudhon'la sıkı bir arkadaşlık kurdu ve Proudhon Bakunin'i anarşizm bakımından oldukça fazla etkiledi; fakat Bakunin sonraları Proudhon'un bir kısım fikirlerini reddetti. Proudhon 1846'da, *Ekonomik Çelişkiler Sistemi veya Sefaletin Felsefesi* adlı iki ciltlik bir sosyalizm eleştirisi yayınladı. Marx bu eleştiriye iki yıl sonra *Felsefenin Sefaleti*'yle şiddetli bir cevap verdi.

1 Blanc özel işletmelerin yerini aşama aşama alacak olan devlet destekli "sosyal atölyelerin" kurulması yoluyla yeni bir sosyalist düzenin yapılandırılmasını savunuyordu. Louis-Philippe'in kovulmasının ardından 1848 Şubat'mda kurulan geçici hükümetin üyeleri arasında yer aldı ve oldukça talihsiz bir akıbete uğrayan Ulusal Atölyeler'in kuruluşunda rol oynadı.

Fakat bu tuhaf olgunun basit bir açıklaması var: İlki bir burjuva siyasetçisi ve Robespierre'e açıkça hayranlık duyan bir Fransız retorikçi, diğeriyse üç kat kapasiteye sahip bir bilim adamı olmasına rağmen bir Hegelci, bir Yahudi ve de bir Alman olarak, ikisi de iflah olmaz devletçiler, ikisi de devlet komünizmi taraftarıdırlar. Aralarındaki yegâne fark, Blanc'ın argümanlar yerine retorik gevezeliklerle yetinmesi, Marx'ın ise bilgili ve can sıkıcı bir Almana yaraşır biçimde, ikisi için de kutsal olan devletçilik ilkesini Hegel diyalektiğinin bütün icatlarıyla, çok yönlü bilgisinin tüm zenginlikleriyle allayıp pullamasıdır.

Aşağı yukarı 1845'e doğru Marx Alman komünistlerinin lideri haline geldi. En az onun kadar zeki ama daha az bilgi sahibi olan ve arayı kapatmak istercesine politik iftiralar, yalanlar uydurup dolaplar çevirmek hususunda daha usta sayılan kadim dostu Engels'le birlikte gizli bir Alman komünist grubu (ya da devletçi sosyalistler grubu) kurdu. Grubun merkez komitesi (tabii ki başında Marx ve Engels vardı) 1846'da Paris'ten sürülünce Brüksel'e taşındı ve 1848'e dek orada kaldı.[1] Bu yıla kadar Almanya'da belli bir yaygınlık kazanmakla beraber, propagandalarını gizlice yürüttüler, açık alana taşımadılar.

Sosyalizm "zehiri" Almanya'ya çok çeşitli kanallardan akarak artık kesin olarak nüfuz etmişti. Dini hareketlerde bile karşılık buldu. 1844'te yükselip 1848'de batan, Yeni Katolisizm denilen dinsel doktrinden haberdar olmayan yoktur herhalde.

1 Marx 1845 Şubat'ında (1846'da değil) Paris'ten kovuldu ve birkaç ay sonra Brüksel'de Engels'le buluştu. Bakunin'in göndermede bulunduğu "gizli grup" biraz daha sonra kuruldu. Adalet Ligası'nın merkez komitesi Paris'ten Londra'ya taşınmıştı. 1847'de örgütün adı Komünist Liga olarak değiştirildi ve işte bu noktada Marx ve Engels bu örgüte katıldılar ve onun programı olarak *Komünist Manifesto*'yu yazdılar.

(Şimdilerde Almanya'da Eski Katolisizm adı altında ortaya çıkan Roma Kilisesi'ne karşı yeni bir aykırı duruştu bu.)[1]

Yeni Katolisizm şöyle bir tavırla ortaya çıktı: 1844'te Almanya'da, bugün Fransa'da olduğu gibi, Katolik ruhbanlar, güya Trier'de korunan İsa'nın dikişsiz pelerininin onuruna düzenleyecekleri görkemli bir yürüyüşle Katolik cemaatin fanatizmini kışkırtmayı kafaya koymuşlardı. Bu festival için Avrupa'nın dört bir köşesinden yaklaşık *bir milyon* hacı bir araya geldi. Kutsal elbiseyi büyük bir ciddiyet ve vakarla taşıyıp "Kutsal pelerin Tanrıya bizim için dua et!" ilahisini söylediler. Tören Almanya'da büyük bir skandal kopardı ve Alman radikallerine bu gülünç canlandırmayı teşhir etme fırsatı verdi. 1848'de, törenden hemen sonra Breslau birahanesinde, aralarında Kont Reichenbach ve üniversiteden arkadaşları, lise öğretmeni Stein, eski katolik rahip Johannes Ronge'un da bulunduğu bazı Silezyalı radikallerin bir araya geldiklerine tanık olduk. Ronge'a, on dokuzuncu yüzyılın Tetzel'i hitabıyla Trier psikoposuna yönelik bir açık mektup, etkileyici bir protesto mektubu yazdırıldı. Yeni aykırı Katolisizm işte böyle başladı.[2]

Bu yeni tavır hızla bütün Almanya'ya, hatta Poznan Dükalığı'na yayıldı ve eski Hıristiyan dostluk yemeği pratiğine dönüş

1 Eski Katolik Hareket, 1870 Vatikan Konseyi kararlarını, bilhassa papalık yanılmazlığının ilan edilmesini protesto ederek Roma Katolik Kilisesi'nden kopan Alman rahipleri ve rahip sınıfından olmayan kişiler arasından yükseldi.

2 Silezyalı bir asil olan Kont Eduard von Reichenbach (1812-1869), tanınmış Brelau demokratlarından ve Bakunin'in dostuydu. Julius Stein, Breslau şehrinin tarihini yazmıştı. Johannes Ronge (1813-1887), bugün Alman Katolisizmi adı verilen akımın lideriydi. Trier Psikoposu Arnoldi'ye yazdığı bir mektup nedeniyle aforoz edilmiş, arkadaşlarıyla beraber papalık otoritesini ve Katolik ortodoksisinin diğer unsurlarını reddeden bir dizi "Alman Katolik" örgütü kurarak bir tür ilkel komünizm propagandası yürütmüştü. (Johannes Tetzel, 1517'deki af satışları Luther'i kızdıran ve Reform'u ateşleyen rahipti.)

bahanesiyle açık açık komünizm propagandası yapılmaya başlandı. Hükümet tedirgindi, ne yapacağını kestiremiyordu. Bu doktrinler dini bir karaktere dayanıyordu ve Protestan cemaati içinde de, daha ılımlı olmakla beraber, kendini siyasi ve toplumsal bir eğilim biçiminde ifade eden *özgür dini topluluklar* oluşturuluyordu.[1]

1847'de on binlerce dokumacıyı açlığa mahkûm eden sanayi krizi, Almanya çapında toplumsal meselelere duyulan ilginin daha da artmasına neden oldu. Bukalemun şair Heine bu fırsatı da kaçırmadı ve amansız bir sosyal devrimin çok yakında olduğunu bildiren o mükemmel şiiri yazdı: "Dokumacı."

Aslında Almanya'da herkes yüce Alman vatanının canlanmasını ve yenilenmesini sağlayabilecek, sosyal olmasa bile en azından politik bir devrim beklentisi içindeydi. Bu yaygın beklentinin, bu umut ve arzu dolu koronun ana melodisi ise yurtseverlik ve devletçilik makamındandı. Almanlar Fransız ve İngilizler tarafından bilgili ve akıllı bir ulus sayılıyordu sayılmasına ama öte yandan pratik beceriden veya gerçeklik duygusundan yoksun oldukları düşünülüyordu. Almanlar elbette güceniyorlardı buna. Bu yüzden tüm arzu ve talepleri bir tek hedefe yöneldi: *Birleşik ve güçlü bir pan-Alman devletinin yapılandırılması.* Devletin alacağı biçimin cumhuriyet veya monarşi olmasının bir önemi yoktu onlar için; yeter ki bütün komşularını yıldırabilecek, komşularına hadlerini bildirebilecek kadar güçlü bir devlet olsundu.

1848'de Avrupa genelindeki devrimlerle beraber Alman liberalizminin dördüncü dönemi, yani nihai krizi, kesin iflasıyla sonuçlanan krizi başladı.

1 1841'de kurulan Aydınlığın Dostları, Lutherci dogmatizmi eleştiren, basit Hıristiyan erdemlerine ve Reform ruhuna bir geri dönüş yolu arayan bir Alman Protestan hareketiydi. Gerek Işığın Dostları, gerek Alman Katolik Hareketi, 1848'den önce Almanya'da politik radikalizmin yükselişine katkıda bulundular.

1525'te ayan beyan yokoluşun kıyısında duran feodalizmin ve yeni yeni biçim kazanmaya başlamış olan modern devletin birleşik güçleri, büyük köylü isyanı karşısında üzücü bir zafer kazandı. Tüm Almanya'yı çok uzun bir zaman bürokratik devlete esir kılan bu zaferden sonra Almanya'da hiç 1848'deki kadar patlayıcı madde ve devrimci unsur bir araya gelmemişti. Yüksek bürokratlar ve asiller hariç, Almanlar arasında baş gösteren hoşnutsuzluk ve devrim beklentisi evrensel karakterdeydi. Almanya'da 1820 veya 30'larda olması gerekenler, işte şimdi gerçekleşiyordu: Bizzat burjuvazi arasında bile kendisine devrimci diyen ve doğrusu demeye de hakkı olan değil düzinelerce, yüzlerce insan vardı ve bunlar edebiyat parçalamak, boş gevezelikler yapmak yerine inançları için hayatlarını feda etmeye düpedüz hazır insanlardı.

Böyle birçok birey tanıdık. Onlar elbette zenginlerin dünyasına veya ukala burjuvaziye ait değillerdi artık. Aralarında birkaç avukat, biraz fazlaca doktor ve ilginçtir (Viyana Üniversitesi'ndekiler hariç) pek az öğrenci vardı. Bilimsel bakımdan diğer Alman Üniversiteleri'nden çok daha geri olmasından kaynaklansa gerek, Viyana Üniversitesi 1848 ve 49'da gerçekten de ciddi devrimci eğilimler sergiledi. (Bütünüyle bir Slav Üniversitesi olan Prag Üniversitesi'ni, atıfta bulunduğumuz Alman Üniversiteleri'nin dışında tutuyoruz)

O günlerde Almanya'daki öğrencilerin büyük çoğunluğu gericiliğin saflarına geçmişlerdi bile. Tabii ki feodal değil muhafazakâr-liberal gericilikti söz konusu olan: Ne pahasına olursa olsun devlet düzeninin desteklenmesi gerektiğini söylüyorlardı. Bu genç insanların bugün artık ne hale gelmiş olabileceklerini tahmin edersiniz.

Radikal kanat iki kategoriye bölünmüştü. İkisi de Fransız devrimci fikirlerinin doğrudan etkisi altında şekillenmişlerdi.

Fakat buna rağmen aralarında büyük bir farklılık söz konusuydu. Birinci kategori eğitimli genç kuşak seçkinlerden (çeşitli branşlardan uzmanlar, hekimler, avukatlar, sayısı hiç de az olmayan memurlar, yazarlar, gazeteciler, hatipler...) oluşuyordu. Tabii ki bunların topu, yeteneklerine uygun geniş ufuklar açacak bir devrimin yolunu gözleyen uyanık politikacılardan başka bir şey değillerdi. Bu kategoriye dahil olanlar devrim başlar başlamaz Radikal Parti'nin liderliğini kaptılar ve partiyi gereksiz yere yorgun düşüren ve enejisinin son kırıntılarını da tüketen birçok badireyle partinin posasını çıkarttılar ve böylece onu oldukça önemsiz bir pozisyona sürüklemiş oldular.

Ancak, küçük burjuva bileşimli, daha az parlak ve ihtiraslı olmakla beraber daha samimi ve kıyaslanmayacak ölçüde ciddi insanlardan oluşan bir ikinci kategori vardı. Aralarında çok sayıda öğretmen, ticaret ve sanayi kurumlarında görev yapan yoksul kâtip bulunuyordu. Elbette avukatlar, doktorlar, gazeteciler, kitapçılar ve hatta memurlar da vardı ama sayıları çok azdı. Bu kategoridekiler, adanmışlık ve devrimci fedakârlık bakımından evliya gibi adamlardı, gerçekten çok sıkı devrimcilerdi. Eğer farklı liderleri olsaydı ve eğer Alman toplumu bir bütün olarak halk devrimi niyeti ve becerisi taşıyor olsaydı kuşkusuz akılalmaz işler yapabilirlerdi.

Bu insanlar devrimciydiler ve daha devrimin ne olduğunu, ondan neler talep etmeleri gerektiğini bile bilmeden devrimcilik yapmaya hazırdılar. Kolektif bir içgüdüleri, iradeleri veya ilkeleri yoktu, olamazdı da. Ayakları yere basmayan bireysel devrimcilerdi bunlar ve yol gösterici ilkelerden yoksun olmaları onları, bilgili ağabeylerinin liderliği altında kitlelerin bilinçli veya bilinçsiz bir biçimde aldatılması yönünde birer maşa görevi görmek durumunda bıraktı. Bireysel içgüdüleri onları evrensel özgürlük, eşitlik ve herkes adına refah doğrultusunda davranmaya

itiyor ama ağabeyleri tarafından pan-Alman devletinin zaferi için çalışmaya zorlanıyorlardı.

Şimdilerde olduğu gibi o zaman da Almanya'da çok daha ciddi bir devrimci unsur vardı: Şehir proletaryası. 1848'de Berlin, Viyana ve Frankfurt'ta, 1849'da Dresden, Hanover ve Baden'de kafası çalışan ve dürüst bir önderlik bulduğu takdirde bir ayaklanma için ne denli yetenekli ve hazır olabileceğini gösterdi. Hatta Berlin sokaklarında öyle yaramazlıklar, öyle avarelikler yaptılar, devrimci ve kahramanca bir biçimde savaştılar ki, Paris'e bile taş çıkarttılar.

O zamanlar Marx'ın propagandasının ve komünist parti örgütünün Alman şehir proletaryası veya en azından onun çok büyük çoğunluğu üzerinde hemen hemen hiç etkisi yoktu. Marx'ın örgütü esas itibariyle Prusya Rhieland'ındaki sanayi kentlerinde, bilhassa Köln'de yaygınlık kazanmıştı. Berlin, Breslau ve Viyana'da da kolları vardı ama çok zayıftılar. Diğer ülkelerin proletaryaları gibi Alman proletaryası da, sosyalist arzularını içgüdüsel talepler biçiminde ifade ediyorlardı. Geçmişte kitlerin dinsel veya siyasal devrimler arasında az çok kararlılıkla ama olgunlaşmamış bir biçimde sergileyegeldikleri arzulardı bunlar. Fakat içgüdüsel bir ifadeyle, bilinçli, sarih bir biçimde tanımlanmış bir sosyal devrim veya sosyal reform talebi arasında dağlar kadar fark vardır. Alman komünistlerinin Marx ve Engels tarafından yazılan ünlü *Manifesto*'su 1848 Mart'ında yayınlanmış olmasına rağmen Almanya'da 1848 veya 49'da bu türden talepler söz konusu değildi. *Manifesto* Alman halkında hemen hemen hiç bir iz bırakmadan geçip gitti. Almanya'nın tüm şehirlerinde devrimci proletarya doğrudan doğruya politik radikallere veya devasa bir güç sağladığı *aşırı demokrasi* partisine bağlıydı. Fakat halkı yanıltan, bizzat kendi burjuva-yurtsever programı ve liderlerinin kesin iflasıyla dumura uğrayan burjuva demokrasisiydi.

Son olarak Almanya'da, bugün artık adı esamesi okunmayan başka bir unsur daha vardı: Devrimci veya en azından devrimci olma becerisi gösteren bir köylülük. O günlerde Almanya'nın büyük bölümünde, bugün Mecklenburg Dükalıklarının ikisinde olduğu gibi, hâlâ serflik sisteminin izleri vardı. Avusturya'daysa serflik hâkimdi. Alman köylülüğünün isyankârlığından kimsenin kuşkusu yoktu. 1830'da Bavyera Palatinliği'ndeki gibi, 1848'de Almanya'nın hemen hemen her yerinde, Fransız Cumhuriyeti'nin ilan edildiğini öğrenir öğrenmez köylüler hareketlenmeye başladılar ve yapılan ilk seçimlere ateşli, diri ve etkili bir biçimde katılarak çok sayıda devrimcinin parlamentoya vekil olarak gönderilmesini sağladılar. Alman köylüleri henüz, bu parlamentoların onlar için bir şeyler yapabileceğine, yapacağına inanıyorlardı ve bu yüzden temsilci olarak en uçtaki, "en kızıl" adayları seçtiler (tabii bir Alman politikacısı ne kadar uçta ve kızıl olabilirse). Kısa zaman sonra parlamentolardan hayır gelmeyeceğini anlayıp mesafeli durmaya başladılar: Oysa işin başında her şeye, hatta genel bir ayaklanmaya hazırdılar.

1830'daki gibi, 1848'de de Alman liberallerinin ve radikallerinin böyle bir ayaklanmadan ödleri kopuyordu. Marx ekolünden sosyalistler bile ayaklanmaya karşı en ufak bir yakınlık duymuyorlardı. Ferdinand Lassalle'ın, Komünist Parti'nin hâkim liderinin müridi olduğunu herkes bilir, zaten bunun böyle olduğunu bizzat kendisi söyler dururdu. (Kendisini pratik hususlarda çok çok geride bırakan parlak öğrencisi Lassalle'ın ölümünün ardından Marx, kıskançlığını ve öfkesini gizleme gereği duymadı.) Ve şunu da herkes bilir ki, Lassalle 16. yüzyıl köylü isyanının yenilmesinin sonucunda Almanya'da bürokratik devletin güçlenip gelişmesinin devrim adına gerçek bir zafer olduğunu defalarca dile getirmişti.

Alman komünistleri veya sosyal demokratlarına göre köylülük her halükârda gericiliğin yanındadır. Oysa hangisi olursa ol-

sun devlet, hatta Bismarckçı devlet bile devrimin tarafındadır. İftirada bulunduğumuzu sanmayın; gerçekten böyle düşündüklerinin kanıtını isterseniz alın size söylevleri, broşürleri, gazete makaleleri, mektupları... Vakti geldiğinde bunların hepsi Rus halkının önüne serilecektir. Dahası Marksistlerin başka türlü düşünme, başka bir şeye inanma ihtimalleri de yoktur zaten. Birer devletçi olarak tüm sosyal devrimlere, bilhassa tabiatı gereği anarşist olan ve doğrudan devletin tasfiyesine yönelecek olan bir köylü devrimine hayli hayli sövüp saymak durumundadırlar. Açgözlü pan-Almancılar olarak da, sadece bir Slav devriminin yolunu açacağı için bile bir köylü devrimine karşı çıkmak zorundadırlar.

Bunlar bir yandan köylü ayaklanmalarından nefret ederler ama öte yandan Alman burjuvazisinin tüm partileriyle ve katmanlarıyla epey sevgi dolu bir biçimde dirsek teması halindedirler. 1830'da güney Alman *Burschen*'lerinin devrimci ateşinin birdenbire sönüvermesi için, Bavyera Palatinliği köylülerinin tırpan ve tırmıklarıyla mülk sahiplerinin kalelerine saldırmasının yetip arttığını gördük. 1848'de olan yine aynı şeydi: Alman radikallerinin devrimin en başında köylülerin ayaklanma girişimine karşı inatla takındıkları reddiyetçi tutum, devrimin üzücü bir biçimde sonuçlanmasının başlıca nedeniydi.

Söz konusu ayaklanma eşi benzeri olmayan bir halk zaferleri dizisiyle başladı. Paris'teki Şubat Günleri'nin neredeyse bir ayı zarfında bütün devlet kurumları, hükümet güçleri, halkın hemen hiç çaba göstermesi gerekmeden Alman toprakları üzerinden silinivermişti. Halk devriminin Paris'te zafer kazanmasının hemen ardından Alman egemenleri ve hükümetleri panik ve güvensizlik içinde domino taşları gibi devrilmeye başladılar. Elbet Berlin ve Viyana'da askeri direnişe benzer bir durum vardı ama anmaya değmeyecek kadar önemsiz direnişlerdi bunlar.

Böylece devrim Almanya'da hemen hemen hiç kan dökülmeden zafer kazanmış oldu. Bütün zincirler kırılmış, engeller kendiliğinden ortadan kalkmıştı. Alman devrimcileri her şeyi yapabilecek durumdaydılar. Ya ne yaptılar dersiniz?

Denilecektir ki devrim sadece Almanya'da değil, Avrupa çapında iflas bayrağını çekti. Fakat şurası da unutulmamalıdır ki devrim diğer ülkelerin tümünde uzun ve sıkı mücadelelerin ardından ancak yabancı kuvvetlerce yenilebildi: İtalya'da Avusturya askerleri, Macaristan'da Ruslardan ve Avusturyalılardan oluşan birleşik bir ordu söz konusuydu. Oysa Almanya'da devrim, bizzat Alman devrimcilerinin iflasıyla ezildi.

Belki şunu da söyleyecekler vardır: Ama aynı durum Paris'te de gerçekleşti. Ama işte bu düpedüz aymazlıktır, çünkü Fransa'da bambaşka bir durum vardı. Orada burjuva politikacılarını, hatta kızıl devrimcileri bile birdenbire gericiliğe iten korkunç bir devrimci soru gündeme geldi. Unutulmaz Haziran Günleri'nde Fransa'da burjuvazi ve proletarya uzlaşmaz düşmanlar olarak ikinci defa çırılçıplak karşı karşıya geldiler (ilk olarak 1834'te Lyon'da kozlarını paylaşmışlardı).[1]

Daha önce de belirttiğimiz gibi Almanya'da toplumsal sorun proletaryanın bilincine yeraltı kanalları vasıtasıyla sızmaya başlamış olmakla beraber teorik kavramlar bir Alman sorunundan

1 Ulusal Meclis 22 Haziran 1848'de birçok işsize iş imkânı sağlayan Ulusal Atölyeler'in kapatılmasına karar verince bir işçi ayaklanması patlak verdi ve cumhuriyetçi güçlerce vahşi bir şekilde bastırıldı. Ölü ve yaralıların sayısı binlere ulaştı ve binlerce isyancı da sınırdışı edildi. 1848 Paris Haziran Günleri (23-26 Haziran), diğer birçok radikal için olduğu gibi Bakunin için de, daha Şubat'ta Louis-Philippe'in devrilmesi amacıyla işbirliği yapmış olan burjuvazi ve proletaryanın aslında uzlaşmaz düşmanlar olduklarının, parlamenter demokrasinin sadece burjuvazinin çıkarlarına hizmet edebileceğinin tartışılmaz bir biçimde kanıtlanmasıydı. 1834 Nisan'ında, Lyon ipek sanayisinde çalışan işçiler arasındaki huzursuzluk geniş çaplı bir ayaklanmayla sonuçlandı; ve daha sonra bu, Paris'te de bir isyan ateşledi. Her ikisinin de bastırılması çok sayıda cana mal oldu.

çok bir Fransız sorununu zikredermişcesine kullanılıyordu. İşte Alman proletaryasındaki bu bilinç eksikliği, onun demokratlardan kopamamasına neden oluyordu. Oysa demokratlar Alman proletaryasını mücadeleye çağırdığı takdirde, işçiler sorgusuz sualsiz savaşa girişmeye dünden hazırdılar.

Ama sokak savaşları tam da demokratik parti liderlerinin ve politikacılarının istemediği şeydi. Habsburg gericiliğinin maşalarından, Hırvatistan valisi Kont Jelaciç'in[1] yerinde bir şekilde "gevezelik talim kurumları" olarak adlandırdığı parlamentolardaki güvenli ve kansız savaşları tercih ederlerdi.

O günlerde Almanya'da sayısız parlamento ve kurucu meclis vardı. Almanya'nın tümü adına ortak bir anayasa hazırlayacağı tahmin edilen Frankfurt'taki Ulusal Meclis, aralarındaki en üstün meclis olarak görülüyordu. Bu meclis doğrudan doğruya halk tarafından seçilmiş 600 milletvekilinden, tüm Alman ülkelerinin temsilcilerinden oluşuyordu. Aralarında Avusturya İmparatorluğu'nun tam anlamıyla Alman olan eyaletlerinden gelen milletvekilleri de vardı. Ancak Moravya ve Bohemya Slavları temsilci göndermeyi reddettiler. Bu, nüfusları tümüyle Slavlardan oluşan Bohemya ve Moravya'nın birer Alman ülkesi sayılmayacağını anlamayan, anlamak işlerine gelmeyen Alman yurtseverlerinin öfkeden köpürmelerine neden oldu. Nitekim Almanya'nın dört bir köşesinden gelen Alman yurtseverliğinin, liberalizminin, aklının ve bilgisinin seçkinleri Frankfurt meclisini baştan başa doldurdular. 1820 ve 30'ların hayatta kalacak kadar şanslı olan tüm yurtseverleri ve devrimcileri, 1840'ların bütün liberal aydınları da bu ulu tüm-Almanya Parlamentosu'nda buluştular. Ve birden ortaya, herkesin şaşkın bakışları altında şöy-

1 Metinde "Baron Ishlagish" yazıyor, ama bu muhtemelen bir basım hatası. Bir Hırvat asili olan Kont Josip Jelaciç (1801-1859), 1848'de Hırvatistan Genel Valiliği'ne atandı. Viyana ayaklanmasını ve Macaristan devrimini bastıran askeri komutanlar arasındaydı.

le bir tablo çıktı: Daha ilk günden doğrudan genel oyla seçilmiş temsilcilerin en az dörtte üçünün gerici oldukları anlaşıldı! Bunlar sadece gerici değil, hayli bilgili ama aşırı derecede de naif birer politika çaylağıydılar üstelik.

Tüm yapmaları gerekenin, bilgi dolu beyinlerinden bütün Almanya için bir anayasa çıkartmak ve onu halk adına ilan etmek olduğuna ve Almanya'daki hükümetlerin hepsinin anayasaya derhal tabi olacaklarına ciddi ciddi inanıyorlardı. Sanki 1815-48 arasındaki otuz yılı geçkin bir süre boyunca yüzsüzce ve sistematik biçimde Alman prenslerinin ihanetine uğramamışlar gibi onların verdiği sözleri tutacaklarını düşünüyorlardı. İçlerindeki onca akıllı geçinen hukukçuya ve tarihçiye rağmen, tarihin her fırsatta doğruladığı basit bir gerçeği, politik bir iktidarı zararsız kılmanın, pasifize etmenin ve boyun eğdirmenin yegâne yolunun onu yıkmak olduğu gerçeğini anlamamakta direniyorlardı. İçlerindeki felsefeciler politik güç karşısında, onu bütünüyle tasfiye etmekten başka garanti olmadığını anlamadılar. Kuvvetlerin ve olguların çarpıştığı bir arena olan politikada sözlerin, vaatlerin ve yeminlerin zerre kadar anlamı yoktur. Çünkü adına yakışır bir iktidar, doğası gereği ve sürekli yıkılma tehdidi altında olduğu için, iktidarı yürüten otoritelerin ve prenslerin iradesine rağmen, hatta gerekirse onlara karşı koyarak, ne pahasına olursa olsun hedeflerini hayata geçirmeye çalışır.

1848 Mart'ında Almanya'daki hükümetlerin moralleri bozulmuştu, korkmuşlardı ama kesinlikle yıkılmış da değillerdi. Eski devlet, bürokratik, adli, mali, siyasi ve askeri örgütleriyle birlikte olduğu yerde duruyordu. Dönemsel basıncın etkisiyle bir miktar boyun kırmışlar, dizginleri bir parça gevşetmişlerdi ama kamçı hâlâ prenslerin ellerindeydi. Emirleri mekanik bir biçimde uygulamaya alışmış olan memurların büyük çoğunluğu, yanı sıra polis teşkilatı ve ordu eskisi gibi sadakatle itaat ediyorlardı;

hatta eskisinden daha sadıktılar çünkü varlıklarını tehdit eden bir halk fırtınası içinde savrulup gitmemek için tutunabilecekleri tek dal sevgili prensleriydi. Ve nihayet, devrim her yerde zafer kazanmıştı kazanmasına ama vergiler de tıkır tıkır toplanıyordu.

Devrimin ilk günlerinde üç beş yalıtık sesin, vergi ödemelerinin, ayni ve nakdi tüm yükümlülüklerin, Almanya çapında yeni bir anayasa sunulana dek askıya alınmasını talep ettiği doğrudur. Fakat bizzat halkın kendisi, bilhassa da köylüler tarafından bile yoğun bir kuşkuyla karşılanan bu talebe karşı bütün bir burjuva âleminden, sadece liberallerden değil en kızıl devrimcilerden radikallere kadar hayli geniş bir cepheden koro halinde gökgürlemesini andıran bir azar yükseldi. Bu önlemler düpedüz devletin iflası ve tüm devlet kurumlarının tasfiye edilmesi demekti; üstelik herkesin yeni, daha kudretli, bölünmez bir pan-Alman devleti derdine düşüp yaygarayı bastığı bir dönemde! El insaftı yani! Devlet tasfiye edilecekti ha? Aptal emekçi sürüsü için bir kurtuluş, bir şenlik vesilesi olabilirdi bu ama saygıdeğer zatlar adına, sadece devlet iktidarına dayanarak varolabilen bütün bir burjuvazi adına adıyla sanıyla bir felaketti. Alman prenslerinin ellerindeki devlet iktidarını tasfiye etme düşüncesi, Frankfurt Ulusal Meclisi'nin veya herhangi bir Alman radikalinin aklının köşesinden bile geçemezdi. Diğer taraftan devlet iktidarına karşı duran bir halk gücünün nasıl örgütlenebileceğini de bilmiyorlar ve zaten bunu istemiyorlardı. Dolayısıyla onlar için geriye tek bir avuntu noktası kalıyordu: Prenslerin verdikleri sözlerin, ettikleri yeminlerin kutsallığına güvenmek.

Bilimin ve bilim adamlarının toplumları örgütlemelerine ve devletleri idare etmelerine dair özel misyonlarından dem vuranlar, bahtsız Frankfurt Parlamentosu'nun trajikomik hikâyesini daha sık hatırlasalar iyi ederler. Bilgiye haizdir denebilecek bir

parlamento varsa o, sıralarında tüm Alman üniversitelerinden ve fakültelerinden şöhretli profesörlerin, özellikle hukukçuların, ekonomi politikçilerin ve tarihçilerin oturduğu bugünün pan-Alman parlamentosudur.

Daha önce belirttiğimiz gibi daha ilk elde, meclisin berbat bir gerici çoğunluktan menkul olduğu anlaşıldı. Sözgelimi Ulusal Meclis'teki milletvekillerden biri, Kral IV. Frederick Wilhelm'in dostu, daimi mektup arkadaşı, sadık hizmetkârı, daha önce Alman Konfederasyonu'nun Prusya elçiliğini yapmış olan ve 1848 Mayıs'ında Ulusal Meclis üyeliğine seçilen Radowitz[1] idi. Meclis'te Avusturya Ordusuna (Viyana kabinesince isyancı İtalyanların üzerine salınan ve büyük oranda *Macar ve Hırvatlardan oluşan Alman* ordusu) dair ciddi bir yakınlık ilanı yapılmasını teklif ettiğinde, söylevin Alman yurtseverliği tonuyla kendinden geçen temsilcilerin büyük çoğunluğu coşkuyla ayağa fırlayıp Avusturyalıları alkışladılar. Böylece Alman devriminin asıl amacının (denebilir ki yegâne ciddi amacının) Alman halkını özgürleştirmek değil, birleşik ve bölünmez bir *pan-Alman İmparatorluğu*, yani yeni ve büyük bir yurtseverlik hapishanesi inşa etmek olduğunu bütün bir Almanya adına açıkça ilan etmiş oldular.

Meclis Poznan Dükalığı'ndaki Polonyalılara ve genel anlamda tüm Slavlara aynı utanmaz adaletsizlikle davrandı. Almanlardan nefret eden bu halkların hepsi birden pan-Alman devletince yutulmalıydı. Alman vatanının gelecekteki gücünün ve şanının buna ihtiyacı vardı.

Bu bilge ve yurtsever mecliste ele alınan ilk iç mesele tüm-Alman devletinin bir cumhuriyet mi yoksa bir monarşi mi ola-

1 Joseph Maria von Radowitz (1797-1853), Prusyalı bir general ve devlet adamıydı, IV. Frederick Wilhelm'in güvendiği danışmanlardandı. 1850 sonunda kısa bir süre Prusya dışişleri bakanlığı yaptı. (Bakunin'in aşağıda söylediği biçimde, başbakanlık değil.)

cağıydı. Söylemek bile fazla, karar monarşi yönünde oldu elbet. Fakat bunda prof-vekillerin ve yasa koyucuların suçu yok. Adına layık Almanlar ve bilgili insanlar vasfıyla, yani bile bile lades diyen avanaklar olarak tabii ki tüm kalpleriyle kıymetli prenslerini korumak derdindeydiler. Ancak dertleri ne olursa olsun, her halükârda monarşi yönünde karar vermek zorundaydılar, çünkü daha önce de andığımız birkaç yüz samimi devrimci dışında bütün Alman burjuvazisinin istediği buydu.

Kanıt mahiyetinde, şimdilerde sosyal demokrat olan, demokrat partinin muhterem patriarkı, evvelce de anıdığımız Köninsbergli yurtsever Dr. Johann Jacoby'nin sözlerinden bazı alıntılar yapalım. 1858'de Köninsberg seçmenlerine yaptığı bir konuşmada şunları söylüyordu: "Şimdi sayın baylar, tüm kalbimle inanıyorum ki, bütün ülkede ve bütün demokrat partide, monarşiden gayri bir devlet biçimi arzulamak bir yana, bunun hayalini kuran tek bir birey bile yoktur." Ve ardından ekliyordu: "Monarşik unsurun halkın kalbine saldığı derin kökleri bize gösteren bir an varsa o, 1848'dir."

İkinci husus Alman İmparatorluğu'nun alacağı biçimdi, merkezi mi yoksa federal mi olacaktı? İlki, birleşik ve güçlü bir Alman devleti kurma hedefi bakımından daha mantıklı ve tutarlıydı. Ancak hayata geçirilmesi, biri dışında tüm hükümdarların tahtlarından olmasını ve Almanya dışına sürülmesini, yani bir miktar yerel ayaklanmanın başlatılıp yürütülmesini gerektiriyordu. Bu, Alman tebaasının sadakatine oldukça ters bir durumdu ve bu yüzden soruna federal bir monarşi yönünde çözüm getirildi. Hem böylesi eski ideale de uygundu: bir tek tüm-Alman İmparatoru liderliğinde bir sürü küçük ve orta çaplı prens; ve bir tek tüm-Alman Parlamentosu önderliğinde yine bir sürü parlamento...

Fakat kim imparator olacaktı? Asıl mesele buydu. Bu mevkiye sadece Avusturya İmparatoru'nun veya Prusya Kralı'nın

yerleşebileceği açıktı. Ne Avusturya ne de Prusya bir başkasına tahammül edebilirdi.

Meclisin çoğunluğu Avusturya İmparatoru'na yakınlık duyuyordu. Birçok nedeni vardı bunun: İlki, aynı İtalya'da Piedmont'dan nefret edilmesi gibi, Prusyalı olmayan Almanların hepsinin Prusya'dan nefret etmesiydi (bugün de ediyorlar.) Sonra IV. Frederick Wilhelm, devrim öncesi ve sonrasındaki dengesiz ve inatçı tavırlarıyla tahta çıktığında kazanmış olduğu sempatiyi yitirmişti. Ve bununla beraber, Katolik nüfusu ve tarihsel geleneklerinin niteliğiyle bütün güney Almanya'nın eğilimi Avusturya'dan yanaydı.

Ancak her şeye rağmen söz konusu mevki için Avusturya İmparatoru'nun seçilmesi imkânsızdı. Çünkü İtalya, Macaristan, Bohemya ve nihayet bizzat Viyana'daki devrimci hareketlerle sarsılmış olan Avusturya İmparatorluğu yıkılmanın kıyısında duruyordu. Oysa Berlin, Köninsberg, Poznan, Breslau ve Köln sokaklarında süren kargaşaya rağmen, silahla donanmış olan Prusya bu iş için biçilmiş kaftandı.

Almanlar özgürlükten çok daha fazla birleşik ve güçlü bir imparatorluğun derdindeydiler. Ciddi bir imparatorluğu Almanya adına taşıyabilecek olanın sadece Prusya olduğu herkes tarafından açıkça görülüyordu. Bu yüzden eğer Frankfurt Parlamentosu'nun fiili çoğunluğunu oluşturan profesörler bir parça sağduyu ve enerji sahibi olsalardı, imparatorluk tacını, isteksiz bir biçimde de olsa duraksamadan ve ertelemeden Prusya Kralı'na takdim ederlerdi.

Devrimin başlangıcında IV. Frederick Wilhelm buna kesinlikle razı olacaktı. Berlin ayaklanması, halkın orduya karşı kazandığı zafer onu canevinden vurmuştu. Rezil olduğunu düşünüyor, şerefini kurtarmak ve itibarını tekrar kazanmak için bir yol arıyordu. Başka bir yol bulamadığından imparatorluk tacını

kendi girişimiyle kapmak üzere harekete geçti. 21 Mart'ta, yani Berlin yenilgisinden üç gün sonra, Alman ulusuna, Almanya'nın selameti için birleşik Alman vatanının başına geçeceğini duyuran bir manifesto yayınladı. Bizzat yazdığı manifesto bir elinde, üç renkli pan-Alman bayrağı öbür elinde, atına atladı ve askeri bir maiyet eşliğinde mağrur mağrur Berlin sokaklarını arşınladı.

Fakat Frankfurt Parlamentosu bu pek ince sayılamayacak imayı anlamadı veya anlamazlıktan geldi. Kalın kafalı ve kararsız insanların yapacağı gibi, Frederick Wilhelm'i derhal imparator ilan etmek yerine, işleri daha da allak bullak eden ve doğruca Wilhelm'e hakaret anlamına gelen kifayetsiz önlemler aldı. Profesörlere sorarsanız bir Alman imparatoru seçmeden önce bir tüm-Alman anayasası uydurmaları ve *"Alman halkının temel haklarını"* açıkça belirlemeleri gerekirdi.

Bilgili yasa koyucular yılın yarısını bu hakların hukuki tanımı üzerinde uğraşarak harcadılar. Sorumsuz bir devlet başkanı ve sorumlu bir bakanlıktan oluşan geçici bir hükümet kurup pratik işleri ona devrettiler. Yönetici olarak da, nispet yaparcasına Prusya Kralını değil Avusturya Arşidükü'nü seçtiler.[1]

Frankfurt Meclisi Alman Konfederasyonu ordularının hepsinden, Avusturya Arşidükü'ne bağlılık andı içmelerini talep etti. Prusya, Hanover ve hatta Avusturya orduları bu talebi açık açık reddederlerken, sadece ufak devletlerin önemsiz orduları bağlılık andı içmeyi kabul ettiler. Böylece Frankfurt Meclisi'nin sahip olduğu iktidarın etki ve öneminin bir hiçten ibaret olduğunu, Almanya'nın kaderini Frankfurt'un değil Berlin ve Viyana'nın çizdiğini cümle âlem görmüş oldu. (Bilhassa Berlin'in etkisi çok belirleyiciydi. Çünkü Viyana kendi sorunlarına gömülmüştü ve Almanya'nın meseleleriyle uğraşacak takatı yoktu.)

1 Avusturya İmparatorunun amcası olan, fakat ilerici fikirleriyle tanınan Arşidük John (1782-1859), Frankfurt Meclisi tarafından *Reichsverweser*, yani imparatorluk adına kral vekilliğine atanmıştı.

Peki bütün bunlar olurken radikal veya sözde-devrimci parti neyle iştigal halindeydi? Prusyalı olmayan üyelerinin çoğu, Frankfurt Parlamentosu'nda ufak bir azınlık oluşturuyorlardı. Geri kalanlar yerel parlamentolardaydılar. Ama öncelikle bu parlamentolar pek önemsiz olduklarından Almanya'daki olayların genel gidişatı üzerine hiçbir etkide bulunamıyorlardı. Ve zaten Berlin, Viyana ve Frankfurt'taki parlamenter aktivite bile komediden ve lafügüzaftan ibaret olduğundan felç hale gelmişti.

22 Mayıs 1848'de Berlin'de açılan ve radikalizmin tüm seçkin şahsiyetlerini barındıran Prusya Kurucu Meclisi bu durumun açık kanıtıydı. Meclis kürsüsünden çekilen nutuklar bir hayli hararetli, dokunaklı, hatta devrimciydi ama ortada olan hiçbir şey yoktu. Meclis ilk oturumlarda hükümetin sunduğu anayasa taslağını reddetti ve aynı Frankfurt Meclisi gibi aylar boyunca kendi taslağını tartışıp durdu. Bu sırada radikaller tüm ulusun hayret dolu bakışları altında devrimciliklerini ilan etme yarışı yapıyorlardı.

Aptallıklarını bir kenara bırakın, Alman demokratlarının ve devrimcilerinin devrim hususundaki kapasitesizlikleri böylece kendini açığa vurmuş oldu. Prusyalı radikallerin gözü, kendilerini kaptırıp gittikleri parlamenter oyunlardan başka bir şey görmez olmuştu. Parlamenter çözümlerin hikmetine ciddi ciddi inanıyorlar, en aklı başında olanları bile parlamenter müzakerelerde kazandıkları yengiler yoluyla Prusya ve Almanya'nın kaderini çizdiklerini düşünüyorlardı.

Kendilerine imkânsız bir meşgale bulmuşlardı: Demokratik özyönetim ve eşit haklar meselesini monarşik kurumlarla uzlaştırmak. Dr. Jacoby'nin Berlin'de, seçmenlere yaptığı ve demokratik programın içyüzünü açıkça yansıtan konuşmasından birkaç kanıt alıntısı daha yapalım: "Cumhuriyet fikri sivil özyönetimin ve hak eşitliğinin en yüce ve saf ifadesidir. Ama belli bir

zamanda, belli bir ülkede cumhuriyetçi bir hükümet biçiminin hayata geçirilmesinin verili koşullara bağlı olarak mümkün olup olmamasıysa başka bir meseledir. Bunu ancak yurttaşların genel ve bağlaşık iradesi kararlaştırabilir. Bu tür bir kararın sorumluluğunu tek başına üstlenmeye cüret eden kişi anlamsız bir iş yapmış olacaktır. Bu hükümet biçimini *halka dayatmayı* kafaya koyan bir parti duyarsız, hatta suçlu olacaktır. Sadece bugün değil, Mart'ta, Frankfurt'taki ön-Parlamento'da, Baden milletvekillerine de aynı şeyleri söyledim. Onları cumhuriyetçi bir ayaklanmadan caydırmaya uğraştım. Ama ne yazık ki bütün çabalarım boşa gitti. Almanya çapında devrim (Baden hariç), sallanan tahtların önünde saygıyla durdu; böylece prenslerin keyfi güçlerini sınırlamak dururken onları yıkmak niyetinde olmadığını göstermiş oldu. Halkın iradesi önünde eğilmeliyiz, ve bu yüzden *anayasal bir monarşi*, yeni bir politik yapılanmayı temellendireceğimiz yegâne esastır."

Demokratik esaslar üzerinde yeni bir monarşik yapı kurmak!... Prusya Kurucu Meclisi'nin akıllı fakat devrimcilikle uzaktan yakından ilgisi olmayan radikallerinin ve kızıl demokratlarının kendilerine atfettikleri zor, işin doğrusu imkânsız görev işte buydu. Sadece halk iradesini değil, pek muhterem yarıdeli hükümdarlarının da monarşik keyfiyetini sınırlayan yeni anayasal zincirler uydurup kendi ellerini kollarını da bağladılar ve böylece asli görevlerinden uzaklaştıkça uzaklaştılar.

Ama onca kalın kafalılıklarına rağmen, Mart Günleri'nde yenilgiye uğrayan fakat yıkılmayan monarşinin, bütün eski gericileri (aristokratları, askeri, polisiye ve bürokratik güçleri) etrafında toplayıp demokratları darmadağın etmek ve sınırsız iktidarını yeniden tesis etmek için pusuya yattığını görmeden edemediler. Jacoby'nin konuşması Prusya radikallerinin bu uyanıklığı yaptıklarını açıkça gösteriyor: "Mutlakiyetçilik ve Junker

Partisi* kesinlikle kaybolmuş veya fikirlerini değiştirmiş değil. Bunlar güç durumda kaldıklarında ölmüş numarası yaparlar. Gericiliğin niyetlerini fark etmemesi için insanın kör olması lazım..."

Yani Prusyalı radikaller kendilerini tehdit eden tehlikenin ne olduğunu gayet açık bir şekilde görüyorlardı. Peki bu tehlikenin önüne geçmek için ne yaptılar? Doğrusu monarşik-feodal gericilik hiç de öyle teori falan değil, düpedüz bir güç, hem de korkutucu bir güçtü. Arkasında, Mart yenilgisinin utancını halkın kanıyla temizlemek için yanıp tutuşan ve kralın yaralanmış, aşağılanmış onurunu kurtarmak için sabırsızlanan koca bir ordu vardı. Üstelik devasa maddi kaynaklara sahip olan bürokrasiye ve devlet mekanizmasına hâkimdi. Sizce radikallerin bu tehditkâr gücü taze yasalar ve taze bir anayasayla, yani tek başına kâğıt parçalarıyla engelleyebileceklerini gerçekten düşünmüş olma ihtimalleri var mı?

Var. Böyle umutlar beslemek söz konusu olduğunda, yeteri kadar bilge ve pratik adamlardı bunlar. Başlarındaki belaya karşı pratik ve etkin önlemler almak dururken devlet iktidarını ve otoritesini baştan aşağı parlamentoya tabi kılacağı varsayılan bir anayasayı ve yeni yasaları tartışarak aylar heba etmeleri başka türlü nasıl açıklanır? Parlamenter tartışmaların ve yasa tekliflerinin hikmetine öyle bel bağlamışlardı ki, devletin gerici güçlerine karşı durmanın yegâne aracına dönüp bakmadılar bile: Halkın devrimci gücünü örgütlemek.

1848 devriminin başlangıcında neredeyse tüm Avrupa başkentlerinde halk ayaklanmalarının ordular karşısında kazandığı inanılmaz kolay zaferler, devrimciler adına sadece Almanya'da değil, diğer ülkelerde de zararlı oldu. En ufak bir halk gösterisi-

* Junker Partisi: Prusya'da bu terim aristokrat yönelim ve askeri-aristokrat parti içindir. Junker kelimesi toprak sahibi asil anlamında kullanılır.

nin bile askeri direnişi bütünüyle kıracağına dair budalaca bir güven hasıl oldu. Sonuçta, Prusya ve diğer Alman demokratlarının ve devrimcilerinin tümü, lüzumu halinde bir halk hareketiyle hükümete daima gözdağı verebileceklerine inanarak, değil halkın devrimci tutkularını ve gücünü mümkün mertebe çoğaltmak, onları örgütlemek veya yönlendirmek gereği bile duymadılar.

Tam aksine bu zatlar, hayırlı burjuvalar olarak, en devrimci geçinenleri dahi, söz konusu tutkulardan ve güçten korkuyorlar, onlara karşı devletin ve burjuva düzeninin tarafında yer almaya daima hazır ve nazır duruyorlar, tehlikeli bir halk ayaklanmasında çare aramaktan olabildiğine kaçınmaları gerektiğine inanıyorlardı.

Yani Almanya ve Prusya'nın resmi devrimcileri tekrar dirilen gerici güçlere karşı gerçek ve kesin bir zafer kazanmak için sahip oldukları yegâne araca tenezzül bile etmediler. Bir halk devrimi örgütlemeyi akıllarına getirmemekle kalmayıp bir de tuttular, devrimi her yerde pasifize etmeye ve baskı altına almaya çalıştılar. Ve böylece ellerindeki tek ciddi silahı da yok etmiş oldular.

Haziran Günleri, askeri diktatör ve cumhuriyetçi general Cavaignac'ın[1] Paris proletaryasına karşı kazandığı zafer Alman demokratlarının gözünü açmalıydı aslında. Haziran felaketi sadece Paris işçileri adına bir talihsizlik değildi, bu devrimin Avrupa'daki ilk kesin sayılabilecek yenilgisiydi. Gericiler her yerde, bilhassa da Almanya'da, Haziran Günleri'nin ifade ettiği trajik (ve onlar için avantajlı) önemini devrimcilerden çok daha çabuk kavradılar.

1 Louis-Eugene Cavaignac (1802-1857), geçici hükümetin savaş bakanıydı ve Haziran Günleri ayaklanmasını bastırsın diye kendisine diktatörce yetkiler tanınmıştı.

Haziran Günleri'ne dair ulaşan ilk haberlerin bütün gerici çevrelerde yarattığı sevinç sarhoşluğu görülmeye değerdi doğrusu; onlara göre kurtuluş haberleriydi gelenler. Yerinde bir içgüdüyle, Cavaignac'ın zaferini sadeçe Fransız gericiliğinin değil, uluslararası gericiliğin devrim karşısındaki zaferi biçiminde algıladılar. Bütün ülkelerdeki ordu mensupları, genel kurmaylar söz konusu zafere askerlik onurunun uluslararası kefareti olarak selam durdular. Prusya, Avusturya, Saksonya, Hanover, Bavyera ve diğer Alman devletlerinde subayların hemen, Fransız cumhuriyetinin geçici yöneticisi General Cavaignac'a bir tebrik mesajı yolladıkları biliniyor (kumandanlarının icazeti ve prenslerinin onayıyla elbette ki).

Gerçekten de Cavaignac'ın zaferi çok büyük bir tarihsel öneme sahipti. Bu zafer gericilik ve devrim arasındaki uluslararası mücadelede yepyeni bir dönem açtı. Paris işçilerinin 23 Haziran'dan 26 Haziran'a dek dört gün devam eden kalkışmaları, yabani enerjisi ve acılığıyla Paris'in geçmişte tanık olduğu tüm halk ayaklanmalarından üstündü. Sosyal devrimin başlama işaretini verdi: Bu ilk hareketti, yakınlarda gerçekleşen Paris Komü'nün daha umutsuz direnişiyse ikincisi.

Haziran kalkışmasında iki güç, ilk defa maskelerini fırlatıp atmış olarak yüz yüze geldiler: Artık başkaları için değil, kendi için, kimsenin liderliğini takmadan, kendi inisiyatifiyle en kutsal çıkarlarını savunmak için ayağa kalkmış savaşan halkın yabanıl gücü ve uygarlığa, insanlığa, toplumsal geleneklere, medeni hukuka yönelik taleplere saygı göstereceğim diye kendini sınırlamaksızın savaş sarhoşluğuyla kendinden geçmiş bir halde yolunun üzerindeki her şeyi acımasızca yakıp yıkmaya ve yok etmeye hazır askeri güç...

Daha önceki devrimlerin tümünde ordu halkla savaşırken kitlelerin yanı sıra kitlelere önderlik eden saygıdeğer yurttaşlar-

la, üniversite ve politeknik öğrencileriyle ve çoğunlukla burjuvalardan menkul olan Ulusal Muhafızlar'la karşı karşıya kalınca çabucak demoralize oluyor, bilfiil yenilmesine gerek kalmadan teslim bayrağını çekiyor, geri çekiliyor veya halkın saflarına katılıyordu. Savaşın cangılı içinde bile insan doğası birbiriyle anlaşıyor, sanki danışıklı dövüş yapılıyorcasına, en gözü kara tutkuların bile belirli bir sınırı aşmasına engel oluyordu. Gerek halkın, gerek ordunun, evlerin ve sokakların yıkılabileceği veya on binlerce silahsız insanın soğukkanlılıkla kesilebileceği aklının köşesinden geçmiyordu. Muhafazakâr Parti'nin, birtakım gerici tedbirlere kılıf uydurmak ve muhalif partinin kuşkularını gidermek istediğinde sıkça yinelediği mutat bir söz vardı: "Halka karşı zafer kazanmak için Paris'i bombalamayı kafaya koyan bir yönetim derhal imkânsız hale gelecektir."*

Askeri güç kullanımındaki bu sınırlama devrim için hayli avantajlıydı. Ve bu, halkın önceleri neden çoğunlukla zafere ulaşabildiğini de açıklar. Şimdi artık General Cavaignac halkın ordu üzerinde kazandığı bu zahmetsiz zaferlere bir son verme kararındaydı.

Neden yığınla isyancı için kesinlikle ölüm demek olan ağır bir saldırı emri verdiği sorulduğunda Cavaignac'ın karşılığı şu oldu: "Askeri sancağın namusu bir defa daha halkın zaferiyle kirlenmesin istedim." Bütünüyle askeri ama tepeden tırnağa da halk düşmanı olan bu tasarımın kılavuzluğunda Cavaignac, isyancıların işgal ettiği ev ve sokakları dağıtmak için top kullanmaya yeltenen ilk adam oldu. Son olarak, zaferini takip eden ikinci, üçüncü ve dördüncü günlerde, bir yandan bu macaraperest biraderlerine onları kardeşçe kucakladığını duyuran doku-

* Bu sözler Thiers tarafından 1840'da Millet Meclisi'nde söylenmişti. O sıralar Thiers Louis-Philippe'in bakanıydı ve Paris'in istihkâmları için bir plan sunmuştu. Otuz bir yıl sonra Fransız Cumhuriyeti'nin başkanı vasfıyla Thiers, komünü bastırmak için Paris'i bombaladı.

naklı bildiriler yayınlarken, öte yandan ordunun ve öfkeden deliye dönmüş muhafızların, aralarında birçok masum insanın da olduğu on bin kadar isyancıyı üç gün boyunca sorgusuz sualsiz katletmelerine, kurşuna dizmelerine göz yumdu.

Bunların hepsi bir taşla iki kuş vurmak amacıyla yapıldı: *Askeri onurunu(!)* isyancıların kanıyla temizlemek ve aynı zamanda proletaryanın yüreğine askeri güçle korku salarak, ona gözdağı vererek devrimci hareketlere meyil etmesini önlemek.

Cavaignac ikinci hedefe ulaşamadı. Paris Komünü bize, Haziran dersine rağmen proletaryanın ayaklanmaktan yılmadığını gösterdi. Komün'den kaynaklı, kat kat vahşi olan yeni dersin de sosyal devrimi durduramayacağını veya geciktiremeyeceği, tam aksine yandaşlarının enerjisini ve tutkusunu on kat bileyerek zafer anını yakınlaştıracağının umudu içindeyiz.

Cavaignac sosyal devrimi öldürmekte başarı kaydedemedi ama diğer hedefine ulaştı: En sonunda liberalizmi ve burjuva devrimciliğinin defterini dürdü. Cumhuriyeti temize havale etti ve onun yıkıntıları üzerinde askeri bir diktatörlük kurdu.

Cavaignac askeri gücü, burjuva uygarlığının ayağına doladığı bağlardan kurtardı, onun doğal vahşetini baştan aşağı yeniden yapılandırdı, insanlıkdışı ve acımasız bir biçimde dizginleri eline alması hususunda özgür bıraktı ve bundan böyle bir burjuva direnişini imkânsız kılmış oldu. Askeri hareketin parolası bir kez acımasızlık ve imha olunca, sokak barikatlarına dayalı eski, klasik, masum burjuva devrimi de çocuk oyununa dönüşmüş oldu. Hiçbir şeye minnet etmeyen, en korkunç imha silahlarıyla donanan, sadece evleri ve sokakları değil içindeki bütün insanlarla birlikte şehirleri yıkmaya daima hazır bir askeri güce hakkıyla karşı durabilmek, bu denli vahşi bir hayvanla kapışabilmek için artık en az onun kadar vahşi ama daha adil ve haklı bir

hayvana gerek var: Halkın örgütlü ayaklanması, aynı hasmı olan askeri gericilik gibi hiçbir şeyden korkmayan, hiçbir zaman durmayan sosyal devrim hayvanıdır bu.

Cavaignac Fransız gericiliğine ve uluslararası gericiliğe paha biçilmez bir hizmette bulunmasına rağmen oldukça da samimi bir cumhuriyetçiydi. Şu işe bakın ki, Avrupa'da askeri diktatörlük adına ilk kurumları yumurtlamak, doğrudan doğruya III. Napoleon'u ve Alman İmparatorluğu'nu muştularcasına, bir cumhuriyetçiye nasip oldu; garip bir durum değil mi? Onun öncülü olan Robespierre de, neredeyse aynı biçimde, I. Napoleon tarafından cisimleştirilen devlet despotizminin taşlarını döşemişti. Bu, her şeyi yutan ve parçalayan askeri disiplinin (pan-Alman İmparatorluğu'nun ideali) özünde burjuva devletinin merkezileşmesinin, burjuva cumhuriyetinin ve bizzat burjuva uygarlığının yer aldığını kanıtlamıyor mu?

Alman subayları, soyluları, bürokratları, yöneticileri ve prensleri Cavaignac'a deli gibi tutuldular ve onun başarısından esinlenip gözle görülür bir cesarete kapıldılar, yeni bir savaş için hazırlık yapmaya başladılar.

Peki Alman demokratları ne yaptılar? Kendilerini tehdit eden tehlikeyi ve onu engellemenin sadece iki yolu olduğunu (halkın içindeki devrimci tutkuları ateşlemek ve bir halk kuvveti örgütlemek) kavradılar mı dersiniz? Kavramak şöyle dursun, sanki inadına yapıyormuşçasına parlamento içi tartışmalara daha da çok gömüldüler ve halka sırtlarını dönüp onu her türden gericiliğin etkisiyle baş başa bıraktılar.

Halkın Alman demokratlarından bütünüyle soğumasında, onlara ve davalarına karşı tüm güvenini yitirmesinde şaşılacak ne olabilir ki? Prusya Kralı Kasım'da Fedaisi'ni geri getirdi, her cephede gerici bir taarruza geçmek niyetiyle general Branden-

burg'u[1] başbakanlığa atadı, Kurucu Meclis'in feshedildiğini ilan etti ve Prusya'ya bizzat kendisinin hazırladığı anayasayı bahşetti. (Baştan aşağı gerici bir anayasa olduğunu söylemeye gerek var mı?) Mart'ta omuz omuza ayağa kalkıp Fedai'yi Berlin'den çekilmek zorunda bırakacak kadar cesurca çarpışmış olanlarla şimdi kıllarını bile kıpırdatmayan, "askerler demokratların izini sürerken" sessizce izleyenler aynı Berlin işçileriydiler.

Bu, Alman devrimi adlı trajikomediyi gerçek anlamda sona erdirdi. Daha önce de, Ekim'de Prens Windischgratz, tabii ki bol miktarda kan dökmeyi ihmal etmeden Viyana'da işleri hal yoluna koymuştu -Avusturya devrimcileri genel itibariyle Prusya'dakilerden daha devrimci olduklarını kanıtladılar.

Bütün bunlar olup biterken Frankfurt'taki Ulusal Meclis ne âlemdeydi dersiniz? 1848 biterken nihayet *temel hakları* ve yeni bir tüm-Almanya anayasasını oylayabildi ve imparatorluk tacını da Prusya Kralı'na takdim etti. Fakat Avusturya, Prusya, Bavyera, Hanover ve Saksonya hükümetleri *temel hakları* ve henüz tüyü bile bitmemiş olan bu anayasayı reddettiler. Prusya Kralı'ysa imparatorluk tacını geri çevirdi ve ardından meclisteki vekillerini geri çağırdı.

Gericilik Almanya'nın dört bir köşesinde zafer kazandı. Nihayet aklı başına gelen devrimci parti 1849 baharında genel bir ayaklanma örgütleme kararına vardı. Can çekişen devrim son kıvılcımlarını Mayıs'ta Saksonya, Bavyera Palatinliği ve Baden'e sıçrattı. Bu kıvılcımlar Prusya askerlerine vız geldi ve kısa fakat kanlı bir mücadelenin ardından Almanya çapında eski düzen yeniden tesis edildi. O sırada Baden'de Prusya kuvvetleri-

1 Kral II. Frederick Wilhelm'in oğlu olan Kont Friedrich Wilhelm von Brandenburg (1792-1850), 1848 Kasım'ından, ölene kadarki iki yıl zarfında Prusya başbakanlığı yapmıştı.

ne komuta eden Prusya Prensi (şu anki imparator ve kral I. Wilhelm) fırsat bu fırsattır diyerek birkaç isyancıyı asıverdi.

İşte tek ve uzun bir süre de son Alman devriminin akıbeti böyle üzücü oldu. Şimdi şu sorulabilir: Başarısızlığının nedeni neydi?

Bilginlerin siyasi tecrübesizliklerinin ve çoğunlukla karakteristiklerini oluşturan pratik beceriksizliklerinin ötesinde, devrimci cesaret yoksunluğu, Almanların devrimci hareketlere yönelik köklü nefretleri, otoriteye boyun eğme tutkuları ve nihayet özgürlük içgüdüsünden ve arzusundan nasiplerini almamış olmaları da bir yana, başarısızlığın esaslı nedeni Alman yurtseverlerinin hepsinin bir pan-Alman devleti kurmak doğrultusundaki ortak istekleriydi.

Alman karakterinin derinliklerinden yükselen bu istek, Almanların devrim hususundaki toptan yetersizliklerinin adıdır. Güçlü bir devlet yaratma derdindeki bir toplum otoriteye boyun eğmek ister; devrimci bir toplum ise tam tersine, otoriteye karşı gelir. Peki bu iki çelişen ve birbirini iten talebi uzlaştırmanın bir yolu yok mudur? Yoktur. Bu iki talep kaçınılmaz olarak birbirlerini felç ederler. Almanya'nın 1848'deki korkunç yenilgisine bir bakın: Özgürlük ve güçlü bir devlet arzusu arasında kalan Almanya düpedüz felç hale gelip hareketsiz kalmamış mıydı?

Bu iki istek aynı anda tek bir ulusta bulunamayacak kadar karşıttırlar. Bunlardan birisi ister istemez gerçeği perdeleyen, göz boyayıcı bir istek olmak durumundaydı; 1848'deki mesele tam da buydu. Bir pan-Alman devleti için duyulan istek ciddiyet taşımaktayken özgürlüğe dair hayali istek bir kuruntudan ve aldanıştan başka bir şey değildi. Devlet, en kızıl demokratların ve radikallerin büyük çoğunluğu da dahil, en azından Almanya'daki eğitimli burjuva topluluğunun bütünü için tartışılmaz bir istekti. Alman proletaryasının, özgürlük kazanma yeterliliğine

tahvil edilebilecek bir anti-sosyal içgüdü barındırdığı düşünülebilir ve umut edilebilir; çünkü o da aynı esaret altında inlemekte, devletten en az diğer ülkelerin proletaryaları kadar nefret etmektedir; ve çünkü ne Alman proletaryası ne de bir başka ülkenin proletaryası, adına devlet denen yüzlerce yıl yaşındaki hapishane yıkılmadan kendini özgürleştirebilir. Ama sadece bir varsayım veya bir umuttur bu, çünkü elimizde buna dair tek bir olgusal kanıt yok. Hatta aksine, 1848'deki gibi günümüzde de Alman işçilerinin liderlerine gözü kapalı itaat ettiklerine ve liderlerinin, *İşçilerin Alman Sosyal Demokrat Partisi*'nin örgütleyicilerinin onları özgürlüğe ve uluslararası kardeşliğe değil, düpedüz pan-Alman devletinin boyunduruğuna doğru sürüklediklerini gördük, görüyoruz.

Yukarıda belirtildiği üzere, 1848'de Alman radikalleri kendilerini, devleti daha güçlü ve geniş olmak doğrultusunda zorlamak için devlete karşı isyan etmek zorunda kalmak gibi bahtsız ve trajikomik bir pozisyonda buldular. Devleti yıkmak şöyle dursun, ona karşı savaşırken dahi korunması için en müşfik alakalarını ondan esirgemediler. Eylemlerinin hepsi daha baştan sakattı yani. Otoritelerin eylemleri bu tür bir çelişki yansıtmadı elbette. Bir an bile duraksamadan bütün güçleriyle bu garip, pek sevilesi olmayan ve asi arkadaşlarını, demokratları ezmeye giriştiler. Özgürlüğün radikallerin umrunda olmadığını, dertlerinin sadece bir imparatorluk yaratmak olduğunu göstermeye tek bir olgu yetecektir:

Çoktandır demokratların hâkim olduğu Frankfurt Meclisi 28 Mart 1849'da imparatorluk tacını IV. Frederick Wilhelm'e takdim ettiği sırada Frederick, sözde-devrimci kazanımları veya halkın haklarını bütünüyle gasp ediyor, doğrudan halkın seçtiği Kurucu Meclisi dağıtıyor, en gerici ve rezil anayasayı gündeme getiriyor ve şahsının ve tahtının kırılan gururundan kaynaklı bir

öfkeyle köpürmüş halde polisleri ve askerleri nefret ettiği demokratların peşine salıyordu.

Demokratlar böyle bir prensten özgürlük talep edebilecek kadar körleşmiş olamazlar! Ne umuyorlar, ne bekliyorlardı peki? Bir *pan-Alman devleti!*

Kral onlara bunu bile verecek durumda değildi. Kralla omuz omuza zafere ulaşan ve devlet iktidarını bir kez daha ele geçiren feodal parti Alman birliği fikrinin can düşmanıydı. Alman yurtseverliğine karşı nefret besliyor, yurtseverlerin ortalığı karıştırdığını düşünüyor ve sadece kendi Prusya yurtseverliğini biliyordu. Tüm ordu, subayların hepsi ve bütün askeri okul öğrencileri o günlerde deliler gibi Prusya'nın meşhur yurtseverlik şarkısını söylüyorlardı: "Ben bir Prusyalıyım, siz benim bayrağımı bilir misiniz?"[1]

Frederick imparator olmak istiyordu istemesine ama bizzat kendi adamlarından, Avusturya ve Fransa'dan ve hepsinden çok da İmparator Nikola'dan korkuyordu. 1848 Mart'ında Poznan Dükalığı adına özgürlük talep etmeye gelen bir Polonya heyetine verdiği cevap şuydu: "Dileğinizi kabul edemem. Eğer edersem kayınbiraderim imparator Nikola'nın isteklerine karşı gelmiş olurum. Kendisi çok büyük adamdır bilirsiniz! Evet derse evettir, hayır derse hayır."

Prusya Kralı, imparator tacı giymesine Nikola'nın kesinlikle razı olmayacağını biliyordu. Bu yüzden, bilhassa bu yüzden, imparatorluk tacını herkesin gözü önünde Frankfurt heyetinden almayı reddetti.

Her şeye rağmen, kendi Mart manifestosuyla tehlikeye attığı onurunu kurtarmak için, sadece bunun için bile, Alman birliği ve Prusya hegemonyası adına bir şeyler yapmalıydı: Prusya

1 Bernard Trierch tarafından 1830'da yazılan yurtsever bir Prusya şarkısının ilk dizesi.

askerlerinin Alman demokratlarını ezip geçerek sağladıkları itibardan ve onun ve askerlerinin Almanya'daki başarılarını çekemeyen Avusturya'nın iç sorunlarından yararlanarak 1849 Mayıs'ında Prusya, Saksonya ve Hanover arasında bir birlik kurmaya kalkıştı. Bu girişim, bütün bunların diplomatik ve askeri işlerinin Prusya'nın elinde toplanması gibi bir etki doğuracaktı, fakat uzun sürmedi. Avusturya 1849 Eylül'ünde Rus ordusunun desteğini alarak Macaristan'ı bastırdıktan hemen sonra Schwarzenberg ağız dolusu tehditlerle Prusya'dan, Almanya dahilindeki her şeyin Mart'tan önceki haline getirilmesini istedi; durmadan Avusturya hegemonyasını pompalayan, ona yardım eden Alman Konfederasyonu'nun yeniden yapılanması anlamına geliyordu bu. Saksonya ve Hanover derhal Prusya'dan ayrılıp Avusturya'ya katıldı; onları Bavyera takip etti ve Württemberg'in kabadayı kralı cümle âleme Avusturya İmparatoru nereye gitmesini isterse ordusuyla oraya gideceğini ilan etti.

Böylece bahtsız Prusya kendini bütünüyle yalıtılmış bir durumda buldu. Acaba ne yapmalıydı? Avusturya'nın talebini kabul etmek pek mağrur ama güçsüz kralımıza imkânsız gibi görünüyordu. Bunun için dostu General Radowitz'i başbakanlığa atadı ve askerlerine hareket emri verdi. Kıyamet koptu kopacaktı. Ama imparator Nikola Almanlara "durun!" şeklinde gürledi, bir konferans için dörtnala Olmütz'e seğirtti (Kasım 1850) ve kararı bildirdi. Rezil olan kral boynunu büktü, Avusturya galebe çaldı ve 1851 Mayıs'ında Frankfurt'taki yaşlı konfederasyon sarayında üç yıldır yanmayan lambalar, Alman Konfederasyonu'nun ışığı bir kez daha parladı.

Devrim hiç olmamıştı sanki. Devrimin bıraktığı tek şey Almanlar için faydalı bir ders görevi görmesi gereken kudurmuş gericilik oldu: Özgürlük değil devlet derdinde olanlar devrimle oynamamalıdırlar, bizden söylemesi.

Alman liberalizminin tarihi 1848-49 kriziyle birlikte tam bir bitiş noktasına gelip dayandı. Almanlara sadece özgürlüğe ulaşmak hususunda yetersiz olduklarını değil, zaten onu hiç istememiş olduklarını gösterdi. Onlara Prusya monarşisinin inisiyatifi olmaksızın gerçek ve ciddi hedeflerine varmaya muktedir olmadıklarını da gösterdi: Birleşik ve kudretli bir devlet yaratacak kadar güçlü değillerdi. Ortaya çıkan gericilik, 1812 ve 1813'teki gericilikten farklıydı; 1812 ve 13'te Almanlar, o yıllardaki gericiliğin bütün sertliğine ve eziciliğine rağmen özgürlüğü sevdiklerine dair yanılsamalarını koruyabilmişlerdi. Ve eğer müttefik hükümetlerin, Almanların bozguncu güçlerinden kat kat üstün olan güçleri engellemeseydi Almanlar, özgür ve bileşik bir Almanya yaratmış olabilirlerdi. Şimdi artık bu rahatlık verici kendini kandırmayı sürdürmek olanaksızdı. 1848 devriminin ilk aylarında Almanya'da istedikleri gibi at koşturuyorlardı, onlara direnebilecek bir hükümet gücü yoktu karşılarında. Sonradan böyle bir gücün oluşturulması için en fazla gayret gösterenler yine onlar oldu. Yani devrimden tek bir kazanımla çıkarılamamış olmasının nedeni dışsal engeller değil, Alman liberallerinin ve yurtseverlerinin kendi iflaslarıydı.

Bu iflasın itiraf edilmesi Almanya'da siyasi hayata ve kamuoyuna yeni bir zemin, yeni bir yol gösterici sezgi kazandırmış gibi görünüyordu. Almanlar açıkça değişmişler ve pratik bir halk haline gelmişlerdi. Lessing'ten Goethe'ye, Kant'tan Hegel'e uzanan klasik edebiyatlarına evrensel önemde bir nitelik kazandıran şu soyut fikirleri bir kenara bırakmışlar, Fransız liberalizminden, demokrasisinden ve cumhuriyetçiliğinden yüz çevirmişler, Almanya'nın nasibini Prusya'nın saldırgan politikalarında aramaya koyulmuşlardı.

Onların namına bu değişimin bir gecede gerçekleşmediğini eklemek gerekir. Kısa kesmek için önceden tek bir dönem içine

aldığımız 1849'tan günümüze kadarki yirmi dört yıl, esasında dört ayrı döneme ayrılabilir:

5) 1849-58 arası, yani Prusya'daki vekâletin başlangıcına kadarki umutsuzca boyun eğme dönemi.

6) 1858-66 arası, can çekişen liberalizmin Prusya mutlakıyetçiliğine karşı ölüm döşeğinden verdiği mücadele dönemi.

7) 1866-70 arası, ezilen liberalizmin şartlı teslimi dönemi.

8) 1870-bugün arası, köleleştirmenin zafer kazandığı dönem.

Beşinci dönemde Almanya'nın içteki ve dıştaki utancı doruk noktasına vardı. İçte kölelerin sessizliği vardı: Güney Almanya'da Metternich'in halefi olan Avusturya bakanının kesin hâkimiyeti söz konusuydu; 1850'de kuzeyde bulunan Olmütz'de, Avusturya'nın, keyfi için Prusya sarayının, asillerinin ve askeri-bürokratik partinin keyifli bakışları altında Prusya monarşisini yerin dibine geçiren önlemler alan Manteuffel,[1] hayatta kalan son demokratların izinden gitti. Özgürlük namına tek bir iş yapmadı, bir devlet olarak Almanya'nın dışardaki onuru, itibarı ve önemi namınaysa hiçten de az şey yaptı. 1847'den itibaren her ülkeden, her partiden (saray, askerler, bürokratlar ve asiller dışında) Almanlar, Schleswig-Holstein sorununda en ateşli tutkularını ifade ediyorlardı ve sorun işe Prusya'nın karışması sayesinde nihayet Danimarka'nın lehine çözüldü. Diğer bütün sorunlarda Almanya'nın (daha doğrusu Alman Konfederasyonu'nun parçaladığı Almanya'nın) sesi başka güçler tarafından kaale bile alınmadı. Prusya her zamankinden daha fazla Rusya'nın kölesi haline geldi. Önceleri Nikola'dan nefret eden talihsiz Frederick artık ona güveniyordu. Prusya Petersburg sa-

1 Kont Otto Theodor von Manteuffel (1805-1882), 1850 Kasım'mda ölen Brandenburg'un yerine Prusya başbakanı oldu ve Olmütz Anlaşması'nı imzaladı. 1858'e dek başbakanlıkta kaldı.

rayının menfaatlerine bağlılıkta o denli ileri gitti ki savaş bakanını ve İngiltere kralının dostu olan İngiliz sarayındaki elçisini, Batılı güçlere yönelik sempatisini ifade etmek için görevlerinden aldı.

Prens Schwarzenberg ve Avusturya'nın, Nikola'yı derinden yaralayan ve pek üzen "nankörlükleriyle" alakalı hikâyeyi herkes çok iyi bilir. Prusya tüm Almanya'nın büyük öfkesine rağmen sonuna dek Rusya'ya sadık kalırken, Doğu'daki menfaatleri bakımından Rusya'nın doğal düşmanı olan Avusturya Rusya'ya karşı alenen İngiltere ve Fransa'nın safında yer aldı.

Altıncı dönem, şimdi hâlâ kral-imparator olan I. Wilhelm'in vekilliğiyle başlar. I. Frederick sounda kafayı tamamen yemişti. Bunun üzerine, Prusya prensiyken tüm Almanya'nın nefretine mazhar olmuş olan Frederick'in kardeşi Wilhelm 1858'de vekil, abisinin ölümüyle de 1861 Ocak'mda kral oldu. Kraliyetin talim çavuşu ve demokratların adı çıkmış celladı olan bu adamın, kendini halka hoş göstermek adına liberalizmle bir balayı yaşamış olması dikkat çekicidir. Vekilliğe gelmesi üzerine verdiği bir söylevde, Prusya'yı ve onunla beraber tüm Almanya'yı layık olduğu yere çıkarmak hususundaki niyetinin kesin olduğunu, bunu yaparken anayasanın kraliyet iktidarına* getirdiği sınırla-

* Bu saygıyı göstermek ona çok kolay gelmişe benzer. Çünkü kralın tevecc ühüyle onaylanan bu anayasa kraliyet iktidarını bir nokta hariç, hiçbir yolla sınırlamıyordu: Yeni borçlara karar vermek ya da yeni vergiler koymak için Millet Meclisi'nin onayı gerekiyordu. Fakat daha önce parlamenter onay almış vergileri toplamak için yeni bir oylama gerekmiyordu, çünkü parlamento bu vergileri feshetme hakkına sahip değildi. Bu icat, Alman anayasasını ve parlamentarizmini bütünüyle saçma bir oyuna döndürdü. İngiltere, Fransa, Belçika, İtalya, İspanya, Portekiz, İsveç, Danimarka, Hollanda gibi ülkelerde parlamentolar hükümete karşı, gerçek ve temel hakları olan vergileri reddetme haklarını korurlar ve eğer isterlerse herhangi bir hükümet uygulamasını imkânsız kılabilirler. Sonuç olarak hükümet işlerinde hatırı sayılır bir ağırlığa sahiptirler. Bu hakkı Prusya parlamentosundan esirgeyen Prusya anayasası, parlamentoya sadece yeni

malara saygı göstereceğini ve daima halka ve halkın isteklerinin temsilcisi olan parlamentoya dayanacağını ifade ediyordu.

Verdiği bu söz doğrultusunda yaptığı ilk iş, Prusya'nın gelmiş geçmiş en gerici yöneticilerinden biri olan ve Prusya'nın siyasi yenilgisi ve yok edilişi adeta şahsında simgeleşen Manteuffel'in bakanlığına son vermek oldu.

Manteuffel Kasım 1850'de, Prusya adına hayli utanç verici olan Olmütz Konferansı şartlarını imzalamak ve Prusya'yla birlikte tüm Almanya'yı Avusturya hegemonyası altına sokmak için başbakan olmuştu sanki. Bu, Nikola'nın temennisi, Prens Schwarzenberg'in iddialı ve tutkulu arzusu ve Prusyalı junkerlerin veya asillerin ezici çoğunluğunun hasretiydi. Prusya'nın Almanya'yla birleştiğini duymak dahi istemiyorlar, görev icabı sevgisizce itaat ettikleri kendi krallarından ziyade kendilerini Avusturya ve Prusya imparatorlarına bağlı görüyorlardı. Manteuffel Prusya'yı sekiz yıl boyunca işte bu ruh haliyle yönetti; onu Prusya'nın önünde her fırsatta küçük düşürdü, Prusya ve Almanya'da liberalizmi ima eden veya halk hareketiyle ve halkın haklarıyla ilgili olan her şeyi acımasızca ezdi.

Bu nefret edilen bakanlığın yerine Prens Hohenzollern-Sigmaringen'in[1] liberal bakanlığı getirildi ve o da hemen, kral vekilinin, yalnız Prusya'nın onurunu ve Viyana karşısındaki bağımsızlığını değil, Almanya üzerindeki yitirilen etkiyi de yeniden yapılandırma niyetini duyurdu.

Bu doğrultuda sarf edilen birkaç kelime ve atılan birkaç adım Almanların tümünü kendinden geçirmeye yetti. Geçmişte-

vergilerin yüklenmesini ve yeni borçların karara bağlanmasını reddetme hakkı tanıyordu. Buna rağmen I. Wilhem'in parlamentonun haklarını gözeteceğine dair dindarca verdiği sözden üç yıl sonra kendisini bu hakları çiğnerken bulduğunu göreceğiz.

1 Prens Karl Anton von Hohenzollern-Sigmaringen (1811-1885), 1858-62 yılları arasında Prusya başbakanlığında bulundu.

ki hakaretlerin, zulümlerin ve cinayetlerin hepsi unutulmuş, daha dün tiksinilen ve lanetler okunan biri olan demokrat kasabı I. Wilhelm, birdenbire gözde, kahraman ve yegâne umut haline gelmişti. Yine kanıt mahiyetinde şu meşhur Jacoby'mizin 11 Kasım 1858'de Köninsberg seçmenlerine yaptığı konuşmadan bir parça aktaralım: "Prensin vekilliğe gelişi üzerine verdiği baştan başa erkekçe ve anayasayla uyumlu söylev tüm Prusyalıların ve tüm Almanların yüreğine su serpmiştir ve onları yeni umutlarla doldurmuştur. Baksanıza, seçim sandıklarına koşmak için sabırsızlanıyorlar; görülmüş şey midir bu?"

1861'de de aynı Jacoby şunları yazıyordu: "Prens-vekil bizzat kendi kararıyla ülkenin hükümetini eline aldığı vakit herkes artık *Prusya'nın engel tanımaksızın amaçlarına doğru ilerleyeceğini* bekliyordu. Herkes vekilin ülke yönetimini emanet ettiği heriflerin, her şeyden önce son on yılda hükümet tarafından yapılan kötülükleri temizleyeceklerini, ortak bir yurtseverlik ruhunu, vatandaşların özgürlüklerini ve özgüvenlerini yeniden diriltmek adına bürokratik keyfiyete bir son vereceklerini umut ediyordu.

"Söz konusu umutlar gerçek oldu mu? Ortak bir ses, bağıra bağıra ve açıkça bize şu cevabı veriyor: *Bu iki yılda Prusya bir arpa boyu yol almamıştır ve önceden olduğu gibi şimdi de tarihi yazgısını yerine getirmenin çok uzağındadır."*

Alman siyasi demokrasisinin son inananı ve temsilcisi olan saygıdeğer Dr. Jacoby, kuşkusuz Alman sosyal demokratlarının pek geniş olmayan programatik sınırlarına varması için genişlettiği programına sadık kalarak ölecektir. Jacoby'nin ulus çapında özgürleşme aracılığıyla bir pan-Alman devleti oluşturma ideali ütopyadan, saçmalıktan başka bir şey değildir. Daha önce de bahsettik bundan. 1848 ve 1849'dan sonra Alman yurtseverlerinin büyük çoğunluğu pan-Alman iktidarının ancak ve ancak

topla, süngüyle mümkün olduğuna inanmaya başladılar. Bu yüzden de kurtuluşu savaşçı ve monarşik Prusya'dan beklemeye koyuldular.

1858'de Ulusal Liberal Parti'nin tamamı, hükümet politikalarındaki bir değişimin ilk işaretlerinin doğurduğu fırsattan istifade ederek hükümetin tarafına geçti. Eski Demokrat Parti parçalandı, çoğunluk İlerici Parti adıyla yeni bir parti kurdu, kalanlar kendilerine demokrat demeyi sürdürdüler. İlerici Parti baştan beri hükümetle birleşmeye can atıyor ama gururuna yediremiyordu. Bu yüzden hükümetten göstermelik bir bahane yaratmasını, ondan sözgelimi anayasaya en azından görünüşte saygı göstermesini talep etti. 1866'ya dek hükümetle kâh flört, kâh kavga etti ve sonunda Danimarka ve Avusturya'ya karşı kazanılan zaferlerden gözü kamaşarak hükümete kayıtsız şartsız teslim oldu. İlerde göreceğimiz gibi Demokrat Parti de 1870'de aynı yolun yolcusu olacaktı.

Jacoby genel örneğin peşinden gitmedi, asla da gitmeyecek. Demokratik ilkeler onun hayatı demektir. Şiddetten nefret eder ve güçlü bir Alman devletinin şiddet yoluyla kurulabileceğine inanmaz. Bu yüzden şu anki Prusya politikasına düşmandır (elbette yalnız ve güçsüz bir düşman). Güçsüzlüğü esas itibariyle baştan aşağı bir devletçi olmasından, birleşik bir pan-Alman devleti isterken aynı zamanda özgürlük düşleri görmesinden kaynaklanıyor.

Şimdiki Alman İmparatoru I. Wilhelm çelişkilerden dolayı canını hiç sıkmıyor. O da, aynı unutulmaz I. Nikola gibi sanki taştan yapılmıştır; sınırlı fakat tek kelimeyle bütünlüklü bir kişiliktir. Bu zat, Kont Chambord'la[1] beraber kutsanmışlığının, kutsal misyonunun ve kutsal yetkilerinin gerçekliğine ciddi ciddi

1 X. Charles'ın torunu Chambord Kontu (1820-1883), Fransa tahtında hak iddia eden Bourbondu.

inanan yegâne kişidir. Nikola gibi dini bütün bir asker-kral olan Wilhelm, kalıtsal yönetme hakkı anlamına gelen meşrutiyet ilkesini, ilkelerin en yücesi olarak kabul etmektedir. İş Almanya'nın birleşmesine geldiğinde, aklı ve vicdanı bir hayli güçlük yaşadı; çünkü yığınla meşru prensin tahtından kovulması gerekecekti. Fakat devletin ahlaki düsturları arasında bir başka ilke daha vardı: *Kutsal fetih hakkı.* Mesele hallolmuştu işte. Monarşist yükümlülüklerine bağlı bir prens, hükümdarından kurtarıp özgürleştirdiği asi bir ulusun kendisine takdim ettiği tacı hayatta kabul etmeyecektir. Ama hele Tanrı silahlarını bir kutsasın, bir de savaş ilan etmek için uygun bir bahane bulsun, o ulusu ve tacı *fethetmekten* onu kimse alıkoyamayacaktır. Prensler bu ilkeyi ve bu ilkeden kaynaklı hakkı daima tanıdılar, bugün de tanıyorlar.

Bundan dolayı I. Wilhelm'in devleti savaş yoluyla genişletmenin meşru bahanelerini ve yöntemlerini yaratabilecek bir bakana ihtiyacı vardı. 1862 Ekim'inde bakanlığa atanan Bismarck işte tam bu işlerin adamıydı, Wilhelm için bulunmaz bir bakandı.

VII

Prens Bismarck bugün Avrupa'daki en güçlü adamdır. Kraliyete donkişotça bağlılığıyla en saf nev'inden bir Promeranya asilidir. Tipik soğuk ve askeri tavırlara, kibirli ve kuru bir nezakete sahiptir. Burjuva-liberal politikacılara karşı genellikle küçümseyen ve alaycı bir tarzda davranır. "Junker" yani aristokrat şeklinde anılmasına sinirlenmez ve karşıtlarına çoğunlukla şöyle cevap verir: "Sizi temin ederim ki Junkerlerin onurunu el üstünde tuttuğumuzu göreceğimiz günler de gelecek." Junkerlere karşı veya değil, her tür önyargıdan tümüyle arınmış, böyle de olağanüstü zeki bir adamdır bu Bismarck.

Bismarck'ı II. Frederick'in doğrudan siyasi müridi olarak anmıştık. Frederick gibi o da her şeyin başında iktidara, ardından iktidarı kullanan ve çoğunlukla onu on kat güçlendiren zekâya inanır. Tepeden tırnağa bir devlet adamı olarak, aynı büyük Frederick gibi ne Tanrıya veya şeytana, ne insanlığa, hatta ne de asalete inanır; bunların hepsi onun için birer araçtan başka

bir şey değildir. İlahi ya da insani, devletçi hedeflerinin peşinden koşarken hiçbir kuralın önünde duraksamayacaktır. Politikada ahlak tanımaz: Ona göre alçakça eylemler ve kıyımlar sadece başarıyla taçlanmadığında ahlaksızlıktır. Frederick'ten daha soğuk ve duygusuz bir herif olan Bismarck, en az onun kadar teklifsiz ve mağrurdur. Yükselişini asillere borçlu olan bir asildir ama onları devlet menfaatine sürekli olarak ezmekten, önceleri liberallere, ilericilere ve demokratlara ettiği küfürleri onlara da etmekten sakınmaz. Aslına bakılırsa imparator dışında (onun yardımı olmaksızın eli kolu bağlanır çünkü) sövüp saymadığı hiçbir şey, hiç kimse yoktur; kimbilir belki arkadaşlarıyla (varsa eğer) birlikteyken gizli gizli imparatora da sövüp sayıyordur.

Bismarck'ın yapmış olduğu her şeyi tam olarak değerlendirmek için onu çevreleyenleri akılda tutmamız gerekir*. Bir teo-

* Dolaysız ve güvenilir bir kaynaktan alınan, Bismarck'ı tanıtıcı bir anekdot: 1848 devrimcilerinden, en kızıllarından biri olan Schurz'u duymayan yoktur (sözde-devrimci Kinkel'i bir kale-hapishaneden kurtarmıştı). [Karl Schurz (1829-1906) ve Bonn'da yaşayan bir şair ve sanat tarihi profesörü olan Gottfried Kinkel (1815-1882), 1849 baharında, 1848 Devrimi'ne dair Almanya'daki son eylem olan Büyük Baden Dükalığı ayaklanmasına katıldılar. Schurz hapishaneden firar etti ve ardından dostu ve öğretmeni olan Kinkel'i de kurtardı. Schurz Amerika'ya gitti ve Amerika'da asker, diplomat ve politikacı olarak yüksek bir kariyer yaptı. Bakunin'in kronolojisinin aksine, Schurz 1861'de İspanya'ya orta-kademe elçi tayin edildi ve 1869-75 yılları arasında Missouri senatörü olarak görev yaptı. Daha sonra da Rutheford B. Hayes döneminin içişleri bakanı oldu. (ç.n.)] Kinkel siyasi bakımdan beş para etmezdi, ama Schurz onun sıkı bir devrimci olduğunu düşünüyordu ve en başta kendi özgürlüğü olmak üzere, birçok şeyi göze alarak cüretli ve usta bir biçimde onu kurtardı. Sonra bizzat kendisi Amerika'ya kaçtı; zeki, yetenekli ve çalışkan bir adam olarak kendisini kanıtladı ve kısa süre içinde milyonlarca üyesi olan Alman Partisi'nin lideri haline geldi. Son savaşta kuzey ordusunda generalliğe kadar yükseldi. (Daha önce de senatör seçilmişti) Savaştan sonra ABD büyükelçisi olarak İspanya'ya atandı. Hazır yakınlara gelmişken, sözde-devrimci Kinkel'i kaçırdığı için ölüm cezasına çarptırıldığı Prusya'yı değilse de güney Almanya'yı ziyaret etmek istedi. Bismarck onun Almanya'da olduğunu duyunca, Amerika'daki Almanlar üzerinde büyük bir etki sahibi olan

log ve bir talim çavuşu eğitimiyle kafası kalınlaşmış, algısı kıtlaşmış bir adam olan kral, aristokratik-dinci bir partiyle çevrelenmiştir. Bunlar Bismarck'a açık açık düşmanlık beslemektedirler ve bu yüzden Bismarck, almak istediği her yeni önlemde, atmak istediği her yeni adımda bunlarla savaşmak durumunda kalmaktadır. Bu iç mücadele Bismarck'ın zamanının, aklının ve enerjisinin en az yarısına mal oluyor ve bu onu tabii ki hayli geciktiriyor, engelliyor ve felç ediyor. Bu durum bir yere kadar Bismarck adına iyi de oluyor, çünkü Bismarck'tan hiç de daha aptal olmayan meşhur tiran I. Napoleon misali girişimlerinde çizmeyi aşmasına engel oluyor.

Bismarck'ın açık faaliyeti 1847'de başladı: Genel Prusya Kurultayı'nda en uçta duran asiller partisinin başına geçti. 1848'de Frankfurt Parlamentosu'nun ve tüm-Alman anayasasının açıkça düşmanı, Rusya ve Avusturya'nın, yani iç ve dış gericiliğin ateşli müttefikiydi. Bu ruh haliyle o sene kurulan (hâlâ yayınlanmaktadır) ultra-gerici *Kreuzzeitung gazetesinde*[1] oldukça aktif bir biçimde yer aldı. Söylemek bile fazla, Brandenburg ve Manteuffel bakanlıklarını ve dolayısıyla Olmütz Konferansı kararlarını şevkle savunanlar arasındaydı. 1851'de Frankfurt'taki Alman Konfederasyonu'nda elçilik görevine geldi. Tam o günlerde Avusturya'ya karşı tavrını radikal bir şekilde değiştirdi: "Avusturya'nın politikalarını şöyle bir yakından inceledik-

bu adamı kazanmak istedi. Onu Berlin'e davet etti ve aracıların ona "yasalar Schurz gibi adamlar için yapılmaz" demelerini emretti. Schurz'un bu daveti kabul edip Berlin'e gelmesi üzerine bir yemek düzenledi ve yemeğe bütün bakanlarını da davet etti. Yemekten sonra herkes gidip Bismarck ve Schurz baş başa kalınca özel bir sohbete koyuldular. Bismarck Schurz'a şunları söyledi: "Çalışma arkadaşlarımı gördünüz, onları dinlediniz; ben Almanya'yı işte böyle eşeklerle birlikte kurmaya ve yönetmeye mahkûmum."

1 1848'de kurulan *Neue Preussiche Zeitung*, Prusya aristokrasisinin en uç anti-demokratik görüşlerini dile getiriyordu. Yaygın olarak *Kreuzzeitung* adıyla biliniyordu.

ten sonra gözlerimdeki perdeler kalkmış oldu sanki" diyordu arkadaşlarına. Şimdi artık Avusturya'nın Prusya için nasıl bir düşman olduğunu anlamış, Avusturya'yı hararetle savunurken onun can düşmanı haline gelivermişti. O andan başlayarak kendisini, Avusturya'nın Almanya'dan dışlanması ve Almanya üzerindeki basıncının bertaraf edilmesi fikrine kaptırdı.

Hal böyleyken, Olmütz Konferansı'ndan sonra devrimden nefret ettiği kadar Avusturya'dan da nefret eder hale gelen Prusya prensi Wilhelm'le tanıştı. Wilhelm vekil olur olmaz Bismarck'a yöneldi ve onu önce Rusya, sonra Fransa büyükelçiliğine ve en nihayetinde başbakanlığa atadı.

Bismarck büyükelçilik yaptığı sırada programını olgunlaştırdı. Paris'te devlet dolandırıcılığı hususunda III. Napoleon'dan birtakım değerli numaralar kaptı. III. Napoleon onun gayretli (hevesli) ve yetenekli bir öğrenci olduğunu anlayınca ona içini açmış, Ren sınırını ve Belçika'yı kendine ayırıp Almanya'nın geri kalanını Prusya'ya bırakacağını, yani şu halde Avrupa'nın haritasının yeniden çizilmesi *gerekliliğine* dair bariz imalarda bulunmuştu. Bu muhabbetlerin neticesi iyi biliniyor: Boynuz kulağı geçti.

Başbakan oluşu üzerine Bismarck, programını ortaya seren bir söylev verdi: "Prusya'nın sınırları birinci sınıf bir devlet için kısıtlayıcıdır, uygun değildir. Yeni sınırlara uluşmak istiyorsak askeri örgütlenmemizi geliştirmeli ve kusursuzlaştırmalıyız. Mücadele günü yakındır; o günü beklerken boş durmamalı, güçlerimizi toparlamalı ve arttırmalıyız. 1848'deki yanılgı Almanya'yı halkçı kurumlar aracılığıyla tek bir devlet halinde birleştirmek arzusuydu. Devletin önemli meseleleri hakla değil güçle belirlenir, güç daima haktan önce gelir."

Bismarck bu son anlatımı aslında 1862-66 arasındaki Alman liberallerinden almıştı. 1866'dan, yani Avusturya'ya karşı

kazanılan zaferden, bilhassa da 1870'den, yani Fransa'nın yenilmesinden sonra bütün bu yakınmalar, sarhoşluk veren kasidelere dönüştü.

Bildik küstahlığı, sinik karakteri ve hakaret dolu pervasızlığıyla Bismarck, ulusların siyasi tarihinin tam özünü, devlet idaresinin tüm sırrını işte bu sözlerle dile getiriyordu. Gücün daimi hâkimiyeti ve zaferi: Yani gücün gerçek özü; politik lisanın hak dediği ne varsa, güç tarafından yaratılan bir olgunun kutsanmasıdır. Şurası açık ki özgürlüğe susamış kitleler onu soyut hakkın kuramsal zaferinden bekleyemezler; özgürlüğü güçle fethetmeliler ve böyle yapmak için de kendi ihtiyari güçlerini devletin dışında ve devlete karşı örgütlemek zorundalar.

Daha önce de söylemiş olduğumuz gibi, Almanlar özgürlük değil güçlü bir devlet istiyorlardı. Bismarck bunu kavradı ve güçlü bir devlete Prusya bürokrasisi ve askeri gücüyle ulaşma ihtimali olduğunu sezdi. Bu yüzden ne haklara, ne ateşli polemiklere ve liberallerin ve demokratların kendisine karşı giriştiği saldırılara dönüp baktı; cesaretli ve sağlam adımlarla hedefine doğru ilerledi. Bismarck önceki yöneticilerin aksine, bir kez hedefine ulaştığında hem liberallerin hem de demokratların ateşli müttefikleri haline geleceğine inanıyordu.

Talim çavuşu kral ve politikacı Bismarck orduyu kuvvetlendirmek istiyorlardı; bu iş için yeni vergiler ve krediler gerekliydi. Yeni vergi ve borçların yürürlüğe girmesiyse Millet Meclisi'nin onayına bağlıydı. Meclis onay vermeyi defalarca reddetti ve karşılığında defalarca feshedildi. Bir başka ülkede böyle bir çatışma, politik bir devrime yol açabilirdi, fakat Prusya'da değil; Bismarck bunu çok iyi kavradı. Verilen retlere karşın, ihtiyacı olan fonları, nereden olduğuna bakmaksızın, borç ve vergi olarak topladı. Bir ret makinesi gibi çalışan Meclis ise bu arada, Avrupa'yı kahkahadan kırıp geçirmekteydi.

Bismarck yanılmıyordu. Hedeflerine ulaşınca hem liberallerin, hem de demokratların idolü haline geldi.

Almanya'da 1864, 66 ve 1870 yıllarında gerçekleşen kadar hızlı bir değişiklik herhalde dünyanın başka hiçbir ülkesinde gerçekleşmemiştir. Tam bir zihniyet değişikliği söz konusuydu. Danimarka ve Avusturya-Prusya arasındaki savaşa gelinceye dek Bismarck Almanya'nın en sevilmeyen adamıydı. Bu savaş sırasında ve de bilhassa savaştan sonra ulusların ve devletlerin haklarına karşı son derece saygısızca davrandı. Prusya'nın ve Prusya tarafından kandırılan avanak Avusturya'nın, Alman Konfederasyonu'nun talimatıyla Schleswig-Holstein'i işgal eden Saksonya-Hanover müfrezelerini nasıl bir pervasızlıkla kovdukları, Bismarck'ın kandırılmış Avusturya'yla beraber bu eyaletleri nasıl bir kibirle paylaştığı ve buraları Prusya'nın nüfuz bölgeleri ilan edip işi nasıl bitirdiği iyi bilinir.

Böyle bir davranışın, tüm *dürüst, hürriyet aşığı ve adaletli* Almanlarda güçlü bir infial yaratacağı düşünülebilirdi. Ama tam aksine, bu andan itibaren Bismarck'ın popülaritesi arttıkça arttı; Almanlar kendilerini yurtsever bir devlet aklının ve güçlü bir idari otoritenin yönettiğini hissettiler. 1866'daki savaş sadece Bismarck'ın önemini arttırmasına yaradı. Bohemya'daki hızlı seferberlik (I. Napoleon'un seferberliklerini hatırlatıyordu), Avusturya'yı çökerten parlak zaferlerin birbiri ardına gelmesi, Almanya'ya yönelik yapılan zafer yürüyüşü, düşman topraklarının yağmalanması, Hanover, Hesse-Cassel ve Frankfurt'un askeri nüfuz bölgeleri olarak ilan edilmesi, müstakbel imparatorun korunması altında bir Kuzey Alman Konfederasyonu'nun oluşması gibi gelişmeler Almanları sevinçten sarhoş etti. Prusya muhalefetinin liderleri Wirchow, Schulze-Delitzsch[1] ve diğerle-

1 Rudolf Wirchow (1821-1902) bir patolog ve İlerici Parti'nin kurucularındandı. İktisatçı Franz Hermann Schulze-Delitsch (1808-1883) de İlerici

ri kendilerini moral bakımdan çökmüş ilan ederek sessizliğe gömüldüler. Muhalefet olarak asil ihtiyar Jacoby'nin başını çektiği ufacık bir grup kaldı ve 1866'dan sonra Almanya'nın güneyinde kurulan Alman Halk Partisi'ne katıldı.

Muzaffer Prusya'yla darmadağın olmuş Avusturya arasında imzalanan anlaşmayla eski Alman Konfederasyonu feshedildi ve yerine Prusya liderliğinde bir *Kuzey Alman Konfederasyonu* kuruldu. Avusturya, Bavyera, Württemberg ve Baden'e de bir güney konfederasyonu kurma hakkı tanındı.

Savaştan sonra atanan Avusturya bakanı Baron Beust, böyle bir konfederasyonun büyük önem taşıdığını kavrayıp çabalarının tümünü onu yaratmaya yöneltti. Çözülmemiş dahili sorunlar ve bu tür bir konfederasyonun işlerine gelmediğini düşünen birçok devletin yoluna taş koyması nedeniyle Beust'un çabaları boşa çıktı. Bismarck hepsiyle gırgır geçiyordu: Prusya'nın şu anki pozisyona ulaşmasına engel olacak bir konfederasyon oluşturmak kendileri için önem arz eden Alman prensleriyle, Rusya'yla, Fransa'yla...

O günlerde güney Alman burjuvazisi tarafından kurulan ve yegâne hedefi Bismarck'a muhalefet etmek olan Halk Partisi'nin programı temelde Beust'un programıyla aynıydı: Avusturya'ya göbekten bağlı ve en geniş biçimde halk kurumlarının üzerinde yükselen bir güney Alman konfederasyonu yaratmak.

Halk Partisi'nin merkezi Stuttgart'tı. Avusturya'yla konfederasyon kurmanın yanı sıra heveslendiği başka bir yığın şey de vardı. Bavyera'da ultra-Katoliklerle, yani Cizvitler'le flört ediyordu; Fransa ve İsviçre'yle Konfederasyon kurma niyeti vardı.

Parti'nin ileri gelen şahsiyetlerinden biriydi. Daha ziyade kooperatif işçi birlikleri sisteminin kurucusu olarak tanındı (Bakunin aşağıda bu dernekleri tartışır). Wirchow ve Schulze-Delitzsch'in ikisi de Prusya Kurultayı vekilleriydiler.

Barış ve Özgürlük Ligası'nın[1] başlıca kurucusu, parti içindeki cumhuriyetçi İsviçre'yle konfederasyon isteyen gruptu.

Parti programı genellikle naifti ve çelişkilerle doluydu: demokratik halk kurumları acayip bir tarzda monarşist hükümet yapısıyla, prenslerin hâkimiyeti pan-Alman birliğiyle, pan-Alman birliği de Avrupa çapında cumhuriyetçi bir federasyonla birleştiriliyordu. Kısacası hemen hemen her şey eskisi gibi kalacak ve her şey temelde insan sevgisine dayalı yepyeni bir ruhla doldurulacaktı. Özgürlük ve eşitlik, bizzat kendilerini yokeden koşullarda tomurcuklanacaktı. Zaten böyle bir programı ancak, 1868'deki Liga Kongresi'nin de gösterdiği üzere, ayırt edici tarafları ilkin güncel sosyalist özlemlere sistematik olarak kayıtsız kalma ve ardından onları tutkuyla reddetmek olan duygusal güney Alman eşrafı hazırlayabilirdi.

Halk Partisi açıkça, 1860'larda Ferdinand Lassalle tarafından kurulan *Genel Alman İşçileri Birliği*'ne karşı düşmanca bir tutum almak zorundaydı.

Bu kitabın ikinci kısmında[2] Almanya'da ve bir bütün olarak Avrupa'da işçi birliklerinin gelişimini ayrıntılı bir biçimde anlatacağız. Şimdilik şunu belirlemekle yetinelim, son on yılın bitiminde, kesin söylemek gerekirse 1868'de Almanya'daki işçiler üç kategoriye bölünmüştü: İlki ve en kitleseli tüm örgütlerin dışında kalıyordu. İkincisi ve yine bir hayli kitlesel olanı "işçi eğitimi topluluklarından" oluşuyordu.[3] Üçüncü ve en az kitlesel

1 Barış ve Özgürlük Ligası, 1867'de Cenevre'de toplanan pasifist bir kongreden çıkan orta sınıf demokratik bir örgüttü. Bakunin bu örgütün merkez komitesinde yer aldı ve onları ekonomik ilkelerine kazanmak için uğraştı. Çabaları sonuç vermeyince yandaşlarıyla birlikte Liga'dan ayrıldı ve Sosyal Demokrat Dayanışma'yı kurdu.

2 Bakunin elinizde tuttuğunuz kitaba hiçbir zaman bir ikinci kısım yazmadı.

3 Bakunin 1863'te Lassalle'a karşı çıkmak için orta sınıf himayesinde kurulan ve apolitik bir tutum alan Alman İşçileri Topluluklarının Birliği'ne

ama en enerjik ve duyarlı olanı, Genel Alman İşçileri Birliği adında sıkı bir Lassallecı işçiler örgütüydü. İlk kategori için bir şey söylemeye gerek yok. İkinci kategori Schulze-Delitzsch ve bu cinsten burjuva sosyalistlerinin doğrudan liderliği altında ufak işçi birliklerinin bir tür federasyonunu temsil ediyordu. Bunların sloganı, anlamı emekçi halkın sürekli olarak devletten veya hükümetten medet ummayı bırakıp kendi gücüne, dayanışmasına ve çabalarına güvenmeleri yönünde telkinde bulunmak olan "kendi kendine yardım" *(Selbsthülfe)* idi. Bu telkin beraberinde emekçi halkın kurtuluşunun *verili toplumsal örgütlenme koşulları* altında, işçileri ezen *ekonomik tekellerin* ve tekelleri bir halk ayaklanmasına karşı koruyan *siyasi devletin* varlığına bağlı kılınması şeklindeki yanlış kanıyı taşımasaydı doğrusu mükemmeldi. Bu doğrultuda hareket eden (partinin burjuva sosyalistlerine ve liderlerine bakılırsa tamamen bilinçli bir hareketti bu), etkilerine maruz kalan işçilerin kendilerini devlet, mülkiyet vb. ile ilgili bütün politik ve toplumsal kaygılardan, arayışlardan sistematik bir biçimde uzaklaştıracakları düşünülüyordu. Varolan toplumsal düzenin ussallığını ve meşruiyetini hareket noktası olarak alıp gelişimi ve refahı tüketici, üretici kooperatiflerinde ve kredi birliklerinde arayacaklardı (aramalıydılar). Schulze-Delitzsch, siyasi eğitimleri için işçilere, kendisinin ve arkadaşlarının bağlı olduğu İlerici Parti'nin tam programını öneriyordu.

Şimdilerde herkesin görebildiği gibi, ekonomik bakımdan Schulze-Delitzsch'in sistemi doğrudan doğruya burjuva dünyasının herhangi bir toplumsal tehditten korunması sonucunu veriyor, politik bakımdansa proletaryayı, onu sömüren ve bu yüz-

(Verband deutscher Arbeitervereine) göndermede bulunuyor. Bu birlik Liebknect ve Bebel'in etkisiyle Marksizm'e yakınlaştı ve Nüremberg'de düzenlediği Beşinci Kongre'de (1868) Enternasyonal hükümlerini kendi programı olarak benimsedi. Birlik'in çoğunluğu 1869'da Sosyal Demokrat Parti'ye katıldı.

den onun itaatkâr ve akılsız bir araç olarak kalması gerektiğini düşünen burjuvaziye bütünüyle tabi kılıyordu.

Ferdinand Lassalle bu çift taraflı rezil hileye karşı silahlarını kuşandı. Onun için Schulze-Delitzsch'in ekonomik sistemini yerle bir etmek ve bu sistemin beş para etmediğini göstermek kolaydı. Bir tek Lassalle Alman işçilerine, sadece bir avuç işçiye geçici faydalar sağlayabilecek olan kooperatif gayretlerine rağmen proletaryanın ekonomik koşullarının olduğu gibi kalacağını, hatta ekonominin önlenemez yasası gereği yıldan yıla daha da kötüye gitmek zorunda olduğunu anlatabilir ve ikna edici bir biçimde kanıtlayabilirdi.

Lassalle Schulze-Delitzsch'in politik programını yerle bir ederken de, onun sahte-halkçı politikalarının olsa olsa burjuvazinin ekonomik ayrıcalıklarını güçlendirmeye yarayacağını gösterdi.

Biz bu noktaya kadar Lassalle ile anlaşma içindeyiz. Ama buradan sonra ne onunla, ne de geri kalan Alman sosyal demokratlarıyla veya genel anlamda komünistlerle anlaşabiliyoruz. İşçilere sadece kendi çabalarıyla kurtulmalarını, devletten hiçbir şey talep etmemelerini ve beklememelerini telkin eden Schulze-Delitzsch'in karşısında Lassalle, işçilere birincil olarak varolan toplumsal koşullar altında kurtulmak bir yana, alın yazılarında en ufak bir değişiklik olmayacağını, hatta durumlarının daha da kötüleşeceğini, ikincil olarak da burjuva devlet varolduğu sürece burjuvazinin ekonomik ayrıcalıklarının sabit kalacağını gösterdi. Ancak ardından şu sonuca varıyordu: Gerçek özgürlüğü, ekonomik özgürlüğe dayalı özgürlüğü ele geçirmek için *proletarya devleti gasp etmeli* ve devlet silahını işçilerin yararına burjuvaziye çevirmelidir; aynı şu anda yalnızca sömürücü sınıfın çıkarına proletaryaya çevrili olduğu gibi.

Ya devleti nasıl gasp edeceklerdi? Sadece iki yöntem söz konusuydu: Politik bir devrim veya barışçıl reform için yasal halk ajitasyonu. Bir Alman, bir Yahudi, bir âlim ve zengin bir adam olarak Lassalle, işçilere ikinci yolu seçmelerini tavsiye etti.

Lasselle aklına koyduğu bu hedef doğrultusunda hacimli ve esas itibariyle politik bir parti, Alman İşçilerinin Partisi'ni kurdu; partiyi hiyerarşik bir biçimde örgütledi ve katı bir disipline, kendi diktatörlüğüne tabi kıldı. (Yani kısacası Marx'ın son üç yıldır Enternasyonal'de yapmak istediğini yaptı.) Marx'ın çabası başarısızlıkla sonuçlandı ama Lassalle bu yönde tam bir başarı sağladı. Lassalle'ın parti adına saptadığı doğrudan ve acil hedef, devlet temsilcilerinin ve yetkililerinin genel oyla seçilmesi için ulus çapında barışçıl ajitasyon yapılmasıydı.

Yasal reform yoluyla halk bu hedefe ulaştığında, sadece kendi temsilcilerini halk parlamentosuna gönderecek ve parlamento bir dizi karar alarak ve yasalar çıkartarak burjuva devletini bir halk devletine dönüştürecekti. Halk devletinin ilk görevi işçilerin üretici ve tüketici birliklerine sınırsız kredi açmak olacaktı; söz konusu birlikler ancak o zaman burjuva sermayesiyle rekabet edebilecek bir duruma gelecek ve kısa süre zarfında onu silip süpürecekti. Yutma işlemi tamamlanınca da toplumun radikal bir biçimde transformasyonu (dönüştürülmesi) dönemi başlayacaktı.

Lassalle'ın programı buydu, aynı zamanda Sosyal Demokrat Parti'nin programıydı bu. Doğrusunu söylemek gerekirse bu program Lasselle'a değil Marx'a aittir. Söz konusu program Marx ve Engels'in 1848'de yayınladıkları ünlü *Komünist Parti Manifestosu*'nda berrak bir biçimde ifade edilmişti. Programa dair açık bir ima Marx'ın 1864'te yazdığı *Uluslararası İşçi Birliği'nin Açış Konuşması*'nda da bulunabilir. Şöyle diyordu Marx: "İşçilerin devrime doğru atacakları ilk adım, proletaryayı

hükmeden sınıf seviyesine çıkarmaktan ibaret olmalıdır. Tüm üretim araçları devletin, yani hükmeden sınıf haline gelmiş olan proletaryanın elinde toplanmalıdır."[1]

Lassalle'ın programının, öğretmeni saydığı Marx'ın programından hiçbir farkı olmadığı açık değil mi? Lassalle, Schulze-Delitzsch'e karşı yazdığı broşürde, yazılarına hâkim olan o berraklığıyla, modern toplumun toplumsal ve siyasi evrimi üzerine temel fikirlerini ortaya koyduktan sonra, bu fikirlerin ve hatta terminolojinin kendisine değil Marx'a ait olduğunu, ilk olarak Marx tarafından dile getirildiğini ve henüz yayınlanmamış dikkate değer bir çalışmasında da geliştirildiğini açıkça belirtir.[2]

Sonraları, *Lassalle'ın ölümünün ardından* Marx'ın *Kapital*'in[3] önsözünde yayınlanan protestosu bir hayli ilginçtir. Marx acı acı, Lassalle'ın kendisini soyup soğana çevirdiğinden, fikirlerini kendisine mal ettiğinden yakınır. Kolektif mülkiyeti savunan, ancak bir fikrin dile getirildikten sonra dile getirenin mülkiyetinden çıktığını anlamayan, bir komünistten gelmesiyle epey acayip olan bir protestodur bu. Lasselle bir sayfayı kopya etseydi hikâye başka olurdu elbette; bu, bir yapıtı çalmak veya alıntıladığı fikirleri sindiremeyen, onları kendi entelektüel emeğiyle bağımsız bir yapıda yeniden üretemeyen bir yazarın entelektüel iflasının kanıtı anlamına gelirdi. Sadece entelektüel yetenekten yoksun olan değersiz ve şerefsiz insanların (tavuskuşu tüyleri içinde kargalar) yapacağı iştir bu.

Lassalle kamuoyunun dikkatini çekmek adına böyle zavallıca yöntemlere başvurmayacak kadar zeki ve bağımsız bir adam-

1 Bkz. *Komünist Parti Manifestosu*, Kısım II.

2 Lassalle'ın Schulze-Delitzsch'e yönelik eleştirisi *Bay Bastiat-Schulze von Delitzch, Ekonomik Julian, ya da: Sermaye ve Emek* ismini taşıyordu ve 1864'te yayınlandı. Marx'ın bu meseleyle ilgili eseri *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*'dır. 1859'da sadece birinci cildi basıldı.

3 Marx'ın yorumu, *Kapital*'in (1867) I. cildinin ilk Almanca baskısının önsözüne bir dipnot olarak girdi.

dı. Gösterişçiydi, bir Yahudiden beklenebilecek kadar gösterişçiydi ama öte yandan bunun altını doldurabilecek kadar da kafası çalışıyordu. Akıllı, bilgili, varlıklı, becerikli ve son derece cesaretliydi. Diyalektik akıl yürütme, konuşma, kavrayış ve ifade hususlarında en yüksek düzeyde yetenek sahibiydi. Teoride ve perde arkası veya yeraltı entrikalarında güçlü olan fakat kamuoyu önündeki tüm önemini ve forsunu yitiren öğretmeni Marx'ın aksine Lassalle, sanki pratik zeminde açık mücadele yürütmek için yaratılmıştı. Mücadeleyle alevlenen özgüveni diyalektik ustalığını, mantık gücünü çoğaltıyor, tutkulu inançların sahip olduğu gücün yerini alıyordu. Proletarya üzerinde çok kuvvetli bir etkisi vardı, oysa halk adamı falan da sayılmazdı.

Hayat tarzı, koşulları, alışkanlıkları ve zevkleri baştan aşağı yüksek burjuvaziye aitti; varlıklı ve züppe gençlikten biriydi. Elbette kendini aştı, bu çevreden uzaklaştı ve zekâsı sayesinde Alman proletaryasının lideri haline geldi. Birkaç yıl içinde büyük bir popülarite kazandı. Liberal ve demokrat burjuvazinin hepsi Lassalle'dan tüm kalbiyle nefret ediyordu. Benzer fikirler taşıyan yoldaşları, sosyalistler, Marksistler ve bizzat öğretmeni Marx ona karşı art niyetli bir kıskançlık besliyorlardı. Aslına bakılırsa en az burjuvazi kadar nefret ediyorlardı Lassalle'dan; fakat o hayattayken nefretlerini ifade edemediler. Çünkü Lassalle onlardan çok daha güçlüydü.

İşçilere nihai idealleri mahiyetinde olmasa bile, en azından acil ve başlıca hedefleri olarak *bir halk devletinin yaratılmasını* telkin eden Lassalle ve Marx'ın teorisine karşı duyduğumuz derin nefreti defalarca ifade ettik. Onların izahına bakılırsa bu, "yöneten (hükmeden) sınıf seviyesine çıkartılmış proletaryadan" başka bir şey olmayacaktır.

Sormak gerek, eğer proletarya yöneten sınıf olacaksa kimi yönetecektir? Bu yeni yönetime, yeni devlete tabi olacak bir

başka proletarya daha gerekir. Sözgelimi bu, Marksistlerin pek hazzetmedikleri, daha düşük bir kültürel seviyede bulunduklarından muhtemelen şehir ve fabrika proletaryası tarafından yönetilecek olan köylü kitlesi olabilir. Veya meseleye ulusal açıdan bakarsak Slavlar zafere ulaşan Alman proletaryasının karşısında muhtemelen aynı şimdi kendi burjuvazisinin karşısında olduğu gibi kölece itaat etmek durumunda kalacaklardır.

Nerde devlet varsa orda kaçınılmaz olarak tahakküm ve dolayısıyla kölelik vardır. Açık veya kamufle edilmiş köleliğe dayanmayan bir devlet düşünülemez. İşte biz bu nedenle devletin can düşmanlarıyız.

"Yönetici sınıf durumuna yükselen proletarya..." ne demektir bu yahu? Proletaryanın hepsi birden yönetimin başı mı olacak? Almanların sayısı 40 milyon civarında; bu 40 milyonun topu birden hükümet mensubu mu olacak? Ulusun tamamı yönetecek ama kimse yönetilmiş olmayacak. Yani ne devlet ne de hükümet olacak. Ama eğer devlet varsa, yönetilenler de, köleler de baki kalacaktır.

Marksist teoride bu ikilem kestirme bir yoldan halledilir. Halk hükümetiyle kastettikleri, halkın seçtiği bir avuç temsilcinin yönetimidir. Genel oy (Marksistlerin ve demokrat ekolün son numarası) temelinde seçilen sözde halkçı temsilciler ve devlet yöneticileri bir palavradır, bunun arkasında yönetici bir azınlığın despotizmi saklıdır; kendisini sahte bir halk iradesinin ifadesi şeklinde yutturduğu için de daha tehlikeli bir palavradır.

Yani bu meseleye hangi açıdan bakarsak bakalım hep aynı kederli sonuca varırız: Halkın çok büyük çoğunluğunun ayrıcalıklı bir azınlık tarafından yönetilmesi. Marksistlere sorarsanız bu azınlık işçilerden menkul olacaktır. Tabii bunlar *eskiden* işçi olabilirler, fakat halkın yöneticileri veya temsilcileri haline gelir gelmez işçilik bir tarafları kalmayacak, bütün işçilere devletin

tepesinden bakmaya başlayacaklardır. Temsil ettikleri halk değil, halkı yönetme yetkisi olacaktır. Bunun böyle olacağından kuşku duyanlar insan doğasını zerre kadar tanımıyorlar demektir.

Ama bu seçilenler bilgili oldukları kadar tutkuyla adanmış sosyalistler olacaklardır. İşte Lassallecıların ve Marksistlerin yazılarında durmaksızın anılan "bilgili sosyalist" veya "bilimsel sosyalizm" sözcükleri, içlerinde bizzat sahte halk devletinin, kitlelerin gerçek veya sahte bilginlerin yeni ve çok ufak aristokrasisi tarafından oldukça despotik bir biçimde yönetilmesinden başka bir şey olmayacağının kanıtını barındırmaktadırlar. Halk bilgili değildir, öyleyse hükümet eliyle toptan kurtarılacak ve güdülen sürüye toptan dahil edilecektir. Ne harika bir kurtuluş!

Marksistler bu çelişkiyi seziyorlar ve bu bilginler hükümetinin, tüm demokratik biçimlerine rağmen dünyanın en baskıcı, aşağılayıcı ve kibirli hükümeti, gerçek bir diktatörlük olacağını kabul ediyorlar. Bu yüzden onun geçici ve kısa süreli olacağına dair avutucu düşünceyi öne sürüyorlar. Bu diktatörlüğün tek derdinin ve hedefinin halkı eğitmek, ekonomik ve politik bakımından her tür yönetimi gereksizleştirecek bir düzeye yükseltmek olacağını, siyasi, yani hükmedici karakterini yitiren devletin kendisini ekonomik çıkarların ve toplulukların bütünüyle özgür örgütlenmesine tahvil edeceğini söylüyorlar.

Bariz bir çelişki var ortada: bunların devleti gerçek anlamda bir halk devleti olacaksa niye yıkılması gereksin ki? Öte yandan yıkılması halkın gerçek kurtuluşunun temeliyse bu devlete bir halk devleti demeye nasıl cüret edebiliyorlar? Yürüttüğümüz polemikler onları, özgürlüğün veya anarşinin (yani işçilerin aşağıdan yukarı gönüllü örgütlenmesinin) toplumsal gelişmenin nihai hedefi olduğunu ve halk devleti de dahil her çeşit devletin despotizme ve köleliğe yol açan bir boyunduruktan başka bir şey olmadığını hatırlamaya zorlamıştır.

O yüzden çareyi bu boyunduruğun, bu diktatörlüğün halkın bütünsel kurtuluşuna varmak için zorunlu ve geçişsel bir araç olduğunu söylemekte buluyorlar: Onlara göre anarşi veya özgürlük amaç, devlet veya diktatörlük araçtır. Dolayısıyla kitlelerin kurtarılmaları için önce köleleştirilmeleri gerekmektedir.

Şu sıralar polemiğimizi bu çelişki üzerinde yoğunlaştırdık. Onların yegâne iddiası halkın özgürlüğünü yaratabilecek olanın bir diktatörlük (elbette kendi diktatörlükleri) olduğudur. Biz ise buna, hiçbir diktatörlüğün kendi varlığını devam ettirmekten başka hedefi olmayacağı, halkı köleleştireceği ve köleliği arttıracağı biçiminde karşılık veriyoruz. Özgürlük dediğiniz ancak özgürlükle, halkın bir bütün olarak isyan etmesiyle ve işçilerin aşağıdan yukarı gönüllü örgütlenmesiyle yaratılabilir.

Bu kitabın ikinci bölümünde söz konusu meseleyi daha yakından ve ayrıntılı olarak inceleyeceğiz. Çünkü çağdaş tarihin kaderi bu mesele etrafında dönüyor. Fakat şimdi okurlarımızın dikkatini hayli önemli olan ve sürekli olarak yinelenen bir olguya yöneltelim.

Devlet karşıtı sosyalistlerin veya anarşistlerin politik ve sosyal teorileri onları doğrudan doğruya ve kaçınılmaz olarak hükümetlerin ve burjuva politikasının tüm biçimlerinden kati surette kopmaya yöneltiyor, onlara sosyal devrimden başka seçenek bırakmıyor. Buna karşılık devletçi komünistlerin ve bilimsel otoritenin teorisi, siyasi taktik bahanesiyle yandaşlarını hükümetlerle ve türlü burjuva partileriyle bitmek bilmez uzlaşmalara itiyor, onları düzenin ağına düşürüyor ve hedef şaşırtıyor; yani yandaşlarını doğrudan doğruya gericiliğe sürüklüyor.

Bunun en iyi kanıtı Lassalle'dır. Lassalle'ın Bismarck'la kurduğu ilişkinin, yaptığı görüşmelerin farkında olmayan yoktur sanırız. Lassalle'ın acımasızca ve başarıyla savaştığı liberaller ve demokratlar bu durumdan yararlanarak onu rüşvetçilikle it-

ham ettiler. Marx'm Almanya'daki şahsi taraftarları da aynı suçlamayı Marx'a karşı yaptılar ama fısıldayarak. Ancak hepsi yalan söylüyordu. Lassalle'ın kendisini satması için hiçbir neden yoktu, çünkü çok zengindi. Özgür bir ajitatör olmak dururken hükümetin veya başka birinin ajanı olmayı kabul edemeyecek kadar zeki ve şerefli bir adamdı.

Lassalle bir halk adamı değildir dedik. Çoğunlukla zekice ve parlak konuşmalar yaptığı toplantılarda dinleyicilerin tüm dikkatini üzerinde toplardı ama proletaryanın arasına karışamayacak kadar da züppeydi. Halkın gündelik hayatı bu zengin, zarif ve ince adamı elbet karşılayamazdı. Ayrıca bir Yahudi olarak da halk arasında rahat edemezdi. Ve eğitimsiz kalabalığa karşı belli bir küçümseme hissetmeyecek kadar entelektüel üstünlüğünün farkındaydı, onlara bir kardeşin kardeşe baktığından çok bir doktorun bir hastaya baktığı gibi bakardı. Bu sınırlar içinde, Lassalle aynı dürüst bir doktorun kendisini insan değil vaka olarak gördüğü hastasını tedavi etmeye adaması gibi, kendisini halk davasına samimiyetle adamıştı. Onurlu ve gururlu bir adamdı Lassalle, ne olursa olsun halkın davasına ihanet etmediğine yürekten inanıyoruz.

Lassalle'ın Prusya bakanıyla ilişkilerini, görüşmelerini izah etmek adına aşağılık varsayımlara başvurmaya hiç gerek yoktur. Söylediğimiz gibi Lassalle, liberal ve demokratların her çeşidine karşı açık bir savaş yürütüyordu. Bu naif gevezelerin çaresizliklerini, iflaslarını açık açık görüyor ve onları küçümsüyordu. Farklı nedenlerle de olsa, Bismarck da onlara düşmandı ve bu, Lassalle ile uzlaşmalarına zemin hazırlayan nedenlerin başında geldi. Fakat esas zemin, Lasselle'ın siyasi ve toplumsal programı, Marx'ın yarattığı komünist teoriydi.

Bu programın temel noktası, proletaryanın *sadece devlet aracılığıyla* (hayali) kurtarılmasıdır. Fakat bu, devletin prole-

taryayı burjuva sermayesinin boyunduruğundan kurtarmayı kabul etmesine ihtiyaç duyar. Bu tür bir istek devlete nasıl aşılanabilir? İki olası yöntem var sadece: Proletarya devleti ele geçirmek için devrim yapmalıdır (kahramanca yöntemdir bu); ve devleti ele geçirir geçirmez de bu ezeli hapishaneyi derhal yok etmelidir, biz böyle düşünürüz. Oysa Marx'ın teorisine bakılırsa halk, devleti yok etmek şöyle dursun, onu sağlamlaştırmalı, güçlendirmeli ve bu çakı gibi devleti velinimetlerinin, gardiyanlarının ve öğretmenlerinin (kısaca söylemek gerekirse, halkı kendi kafalarına göre kurtarmaya başlayacak olan komünist parti liderlerinin, yani Marx ve arkadaşlarının) emrine bütünüyle amade kılmalıdır. Bunlar hükümetin dizginlerini güçlü bir elde toplayacaklardır, çünkü cahil halk güçlü bir denetime ihtiyaç duyar. Ticari, sınai, zirai ve hatta bilimsel üretimi kendi ellerinde toplayıp tek bir devlet bankası kuracaklardır. Bilimsel ve politik ayrıcalıklarıyla yeni bir sınıf oluşturacak olan devlet mühendislerinin doğrudan komutası altında halkı, biri sınai diğeri zirai olmak üzere iki orduya böleceklerdir.[1]

Alman komünist ekolünün halk adına ne kadar şahane bir hedef saptadıklarını görüyor musunuz? Fakat tüm bu faydalara ulaşmak için önce ufak bir adım atılması gereklidir: Devrim! Almanların devrim yapmasını daha çok beklersiniz! Sonsuza dek devrim üzerinde tartışacaklardır, ama iş yapmaya gelince...

Bizzat Almanlar Alman devrimine inanmıyorlar. Devrimi bir başka ulus başlatmalı veya dıştan bir güç Almanları devrime çekmeli veya itmelidir. Kendi başlarına kaldıklarında sürekli felsefe yapıp duracaklardır. Bu nedenle devleti ele geçirmek için başka bir yol yöntem aranmalıdır. Devletin başını çekenle-

1 Bakunin *Komünist Manifesto*'nun II. kısmının sonunda, "yönetici bir sınıf olarak örgütlenecek olan proletarya" tarafından alınması gerekecek on tedbirin listesini veren pasajı belirtiyor. "Devlet Mühendisleri" kendi eklemesidir.

rin veya çekebilme ihtimali olanların sempatilerine mazhar olunmalıdır.

Lassalle'ın zamanında devletin tepesinde bugün olduğu gibi Bismarck vardı. Zaten onu nasıl yerinden edebilirdi ki? Liberal ve ilerici partiler yenilmişlerdi; sadece sonraları Halk Partisi adını alacak olan Demokrat Parti ayakta kalmıştı. Bununla beraber gücü gerek kuzeyde, gerek güneyde (Avusturya İmparatorluğu'nda) oldukça önemsizdi. Son olaylar bu partinin de yaradılış itibariyle bağımsızlıktan ve güçten yoksun olduğunu gösterdi. Ve nihayet 1870'de dağılıp gitti.

Lassalle bilhassa pratik içgüdü ve sezgiye, ne Marx ne de yandaşlarında bir nebze olsun bulunmayan bu özelliklere fazlasıyla sahipti. Bütün teorisyenler gibi Marx da, iş pratik faaliyete gelince müzmin ve iflah olmaz hayalperestti. Enternasyonal'de ve Enternasyonal aracılığıyla Avrupa ve Amerika'daki devrimci proleter hareketler üzerinde diktatörlük kurma doğrultusundaki nafile kampanyası sırasında bunu kanıtladı. İnsanın böyle bir gayenin peşine düşmesi için ya deli ya da oldukça soyut bir bilim adamı olması gerekir. Bu yıl içinde Marx kesin ve müstehak olduğu bir yenilgi aldı, fakat ihtiraslı hayallerinden kurtulamamışa benzer.[1]

Bu hayaller ve yanı sıra burjuvazi içinde taraftarlar ve şakşakçılar bulma isteği nedeniyle Marx proletaryayı sürekli burjuva radikalleriyle uzlaşmaya sevk etti. Eğitimi ve yaradılışlı gereği bir Jacobendir ve en büyük siyasi hayali bir diktatörlük kurmaktır. Onun gerçek idealleri Gambetta ve Castelar'dır. Kalbi ve fikirleriyle onların yanındadır. Son zamanlarda onlara karşı cephe almak zorunda kaldıysa bu, sadece Gambetta ve Castelar'ın sosyalist gibi görünmeyi beceremmemelerinden kaynaklan-

1 Enternasyonal'e bağlı ulusal federasyonların çoğunun 1872 Lahey Kongresi'nde alınan kararları sonradan reddetmeleri olgusuna gönderme.

maktadır. Marx'ın son yıllarda daha da artan radikal burjuvaziyle uzlaşma hevesi çift taraflı bir hayal barındırmaktadır: İlki radikal burjuvazinin devlet iktidarını ele geçirmeyi başardığı takdirde iktidarı proletaryanın menfaatleri doğrultusunda kullanmak isteyeceği, istemeye muktedir olduğu, ikincisiyse kökleri bizzat kendi içinde saklı gericiliğe karşı direnme konumunda olduğu hayalidir.

Burjuva radikal parti, ekonomik ve siyasi menfaatleri, hayat tarzı, ihtirasları, kibri ve önyargılarıyla sömürücü sınıfa derin, organik bağlarla bağlıdır ve bu yüzden emekçi kitlelerden kopmuştur. Böyle bir durumda elde ettiği iktidarı (halkın desteğiyle elde etmiş olsa bile) halkın çıkarları doğrultusunda kullanma niyeti taşıyabilir mi? Bir sınıfın külliyen intihar etmesi demektir bu, düşünmesi bile imkânsızdır. En kızıl, en ateşli demokratlar dahi, halk sosyalist taleplerini ve duygularını ciddiyetle, yüksek sesle ifade etmeye başladığı zaman, kendilerini derhal en azılı ve çılgın gericiliğe kapılayacak derecede burjuvaydılar, hâlâ da burjuvalar ve hep burjuva kalacaklar.

Bu mantıksal bir zorunluluktur, yakın tarih baştan başa bunun böyle olduğunu kanıtlar. Kızıl Cumhuriyetçi Parti'nin 1848 Haziran Günleri'nde ettiği ihaneti hatırlayın yeter. Ama 1848 örneği ve III. Napoleon'un sonraki yirmi yıl içinde verdiği acı dersler aynı ihanetin 1870-71'de Fransa'da tekrarlanmasını engellememişe benzer. Gambetta ve partisi, devrimci sosyalizmin en ateşli düşmanları haline geldiler. Fransa'yı eli kolu bağlanmış bir halde bugünkü azgın gericiliğe teslim ettiler. Bir başka örnek daha var: İspanya! En radikal siyasi parti, İhtilafçı Parti, şimdilerde uluslararası sosyalizmin en ateşli düşmanıdır.[1]

1 İhtilafçılar, Federal Cumhuriyetçi Parti'nin radikal kanadıydı. I. Amadeo'nun monarşisine karşı çıktılar ve parlamenter yöntemlerden çok kitle ayaklanmalarını desteklediler.

Şimdi diğer meseleye bakalım: Peki radikal burjuvazi halkın isyanı olmaksızın muzaffer bir devrim gerçekleştirebilecek konumda mıdır? Sorunun cevabı daha sorarken belli: Tabii ki hayır. Halkın burjuvaziye ihtiyacı yoktur; devrim yapmak için halka ihtiyacı olan burjuvazidir. Her yerde ayan beyan görüldü bu, Rusya'da ise daha da açık bir biçimde meydana çıktı. Devrim hayalleri kuran ve felsefe parçalayan orta sınıfımızın ve burjuva gençliğimizin hepsini alın ve sorun: Düşüncede ve hedefte ortak olan tek bir diri gövdeyi nasıl oluşturabilirler? Birleşebilmelerinin yegâne koşulu halkın içine dalmalarıdır. Halkın dışında durdukları sürece daima iradesiz, bütünüyle aciz, boş gevezeliklerle vakit öldüren bir güruhtan başka bir şey olmayacaklardır.

Burjuva dünyasından gelen iyi insanlar, köken itibariyle burjuva ama inançları ve özlemleri bakımından burjuva olmayan bireyler, sadece ve sadece kendilerini halka, halkın davasına adadıklarında faydalı olabilirler. Aksi takdirde faydadan çok zarar getireceklerdir.

Radikal Parti halkın dışında yaşayan ve davranan bir partidir. Peki emekçi halkla ittifak kurmak istemeleri neye yorulabilir? Güçsüzlüklerinin itirafıdır bu, devlet iktidarını ele geçirmek için (elbette kendi çıkarları adına) halkın desteğine ihtiyaç duyduklarını kabul etmeleridir, ne daha az ne daha fazla. İktidarı ele geçirdikleri andan itibaren de halkın düşmanları olup çıkacaklardır. Bu düşmanlık halk içindeki destek noktalarını yitirmelerine yol açacak ve iktidarlarını kısa süreliğine korumak için bile yenik gerici partilerle yapacakları ittifaklar ve uzlaşmalarla, bu defa halka karşı yeni destek kaynakları aramaya zorlanacaklardır. Böylece bir teslimiyet ve ihanet furyası içinde hem kendilerini hem de halkı gericiliğin ellerine teslim etmiş olacaklardır. Ateşli cumhuriyetçi Castelar'ın (ki o da artık bir diktatör-

dür) sözlerine kulak verelim: "Siyaset bir uzlaşma sanatıdır. Bu yüzden ılımlı monarşist partiden generalleri cumhuriyetçi ordunun başına geçirmek niyetindeydim." Sonucunun ne olacağını söylemeye gerek var mı?

Lassalle pratik bir adam olarak bunu kusursuz bir içimde anladı. Üstelik Alman burjuvazisinin tümüne yönelik derin bir horgörüyle doluydu, bu yüzden işçilere herhangi bir burjuva partisine bağlanmalarını öğütlemezdi.

Devrim alternatiflerden biriydi. Ancak Lassalle vatandaşlarını, onlardan devrimci bir inisiyatif beklemeyecek kadar iyi tanıyordu. Ya ne kalıyordu geriye? Bismarck'la bir araya gelmek.

Marx'ın teorisi bir karşılaşma noktası sağladı: Geniş, birleşik, güçlü bir merkezi devlet. Lassalle'ın istediği ve zaten Bismarck'ın yapmakta olduğu da buydu. O halde neden güçlerini bir araya getirmesinlerdi?

Bismarck hükümete girdiği, hatta 1848'de Prusya kurultayına katıldığı andan itibaren burjuvaziyi horgördüğünü, ona düşman olduğunu gösterdi. Fakat şimdiki tavırlarına bakılırsa, köken ve eğitim itibariyle mensubu olduğu asil-feodal partiye de öyle fanatikçe, kölece bir bağlılığı olmadığı anlaşılıyor. Yenilmiş, teslim bayrağını çekmiş, köleler gibi itaat eden burjuva liberallerinin, demokratların, cumhuriyetçilerin ve hatta sosyalistlerin yardımıyla asil-feodal partiyi aşağılıyor, devlet önünde ona da diz çöktürmeye çalışıyor.

Aynı Lassalle ve Marx gibi Bismarck'ın da esas hedefi devlet. Bundan dolayı Lassalle, Bismarck'ı devrimci addeden (elbette kendi yolunda) ve büyük olasılıkla kendine layık gördüğü makamı işgal ettiği için Bismarck'ı devirme hayalleri kuran Marx'a nazaran çok daha mantıklı ve pratik bir adamdı.

Lassalle'ın kendisine dair böyle yüksek bir fikri yoktu ve bu yüzden Bismarck'la ilişkiye geçmekten gocunmuyordu. Bütü-

nüyle Marx ve Engels'in *Komünist Manifesto*'da zikrettikleri politik programa uygun olarak Lassalle, Bismarck'tan bir tek talepte bulundu: İşçilerin üretici birliklerine devlet kredisi verilmesi. Ama aynı zamanda, yine *Komünist Manifesto*'ya uygun olarak işçiler arasında, oy hakkına yönelik barışçıl ve yasal bir kampanya yürüttü (Bismarck'a ne denli güvendiğini gösterir bu). Yani bir başka hayalin peşine düştü.

Lassalle'ın beklenmedik ve erken ölümü planlarını tamamlamasını, hatta belli bir yere kadar getirmesini engelledi.

Lassalle'ın ölümünün ardından, doğrudan doğruya Marx taraftarlarının etkisiyle Almanya'da, *Alman İşçi Toplulukları Birliği*'nin özgür federasyonu ile Lassalle'in *Genel Alman İşçileri Birliği* arasında bir üçüncü parti şekillenmeye başladı. *Alman Sosyal Demokrat İşçi Partisi*'nden başkası değildi bu. Partinin başını oldukça yetenekli iki adam çekiyordu. Biri bir yarı-işçi, diğeriyse Marx'ın müridi ve vekili olan bir yazardı: Bebel ve Liebknect.

Liebknect'in 1868'deki Viyana seferinin olumsuz sonuçlarını daha önce andık. Bu sefer, *Sosyal Demokrat Parti*'nin nihayet örgütlendiği Ağustos 1868'deki Nüremberg Kongresi'nde ortaya kondu.[1]

Doğrudan Marx'ın kılavuzluğunda hareket eden parti kurucularının niyeti, partinin Uluslararası İşçi Birliği'nin pan-Alman seksiyonu olmasıydı. Fakat Alman, bilhassa da Prusya yasaları açısından böyle bir ilişki kurmak yasaktı. Bu nedenle söz konusu ilişki dolaylı bir biçimde, özellikle şu sözlerle beyan edildi: "Alman Sosyal Demokrat İşçi Partisi Alman yasalarının izin verdiği ölçüde Enternasyonal'le birlik halindedir."

1 Aslında Nüremberg Kongresi Alman İşçi Toplulukları Birliği'nin beşinci kongresiydi. Sosyal Demokrat Parti 1869'da Eisenach'ta kuruldu.

Bu yeni partinin kurulmasının altında yatan gizli beklenti ve niyet elbette ki Marx'ın 1866'daki birinci Cenevre Kongresi'nde reddedilen programını olduğu gibi Enternasyonal'e kabul ettirmekti.

Marx'ın programı Sosyal Demokrat Parti'nin programı haline geldi. Bu program Cenevre Kongresi'nce benimsenen Enternasyonal programının temel maddelerinden birkaçının tekrarlanmasıyla başlar. Sonra birdenbire "acil ve doğrudan hedef" biçiminde telkin edilen "siyasi iktidarın fethine" geçiş yapılır ve şu önemli cümle eklenir: "Siyasi hakların (genel oy hakkı, basın özgürlüğü, dernek kurma ve toplantı özgürlüğü vb.) fethedilmesi, işçilerin ekonomik kurtuluşları için zorunlu bir *ön*koşuldur."

Cümlenin içerdiği anlam şu: İşçiler sosyal devrime girişmeden önce politik bir devrim yapmalıdırlar, veya (Alman karakterine daha uygun biçimde) barışçı ajitasyon yoluyla politik hakları kazanmalı ya da daha basitçe almalıdırlar. Bir politik hareket, toplumsal hareketin gerisinde kaldığı veya *ondan ayrı düştüğü* (ki bu da aynı anlama gelir) sürece burjuva bir hareketten başka bir şey olmaz. Bu yüzden böyle bir programın yapıp yapacağı, Alman işçilerine ilkin burjuva çıkar ve hedefleri benimsemelerini, politikalarını radikal burjuvazinin çıkarlarına göre yürütmelerini telkin etmektir. (Sonra radikal burjuvazinin ne yapacağı gün gibi ortadadır: Halkı özgürleştirmek bir yana, onu yeni bir hükümete, yeni bir sömürüye tabi kılacaktır.)

Alman ve Avusturyalı işçilerin Halk Partisi'nin radikal burjuvalarıyla etkileyici uzlaşmaları işte bu program temelinde hayata geçirildi. Nüremberg Kongresi biter bitmez, kongrenin bu hedef doğrultusunda seçmiş olduğu delegeler, bu üçkâğıtçı işçi temsilcileri, burjuva-radikal parti liderleriyle resmi bir savunma ve saldırı ittifakının hükme bağlanacağı Stuttgart'a doğru yola koyuldular.

Bu ittifak gereği Eylül'de Bern'de başlayan Barış ve Özgürlük Ligası'nın ikinci kongresinde iki grup kardeşçe yan yana oturdular. Kongrede oldukça dikkat çekici bir gelişme oldu. Okurlarımızın hepsi olmasa da çoğu, bu kongrede burjuva sosyalistleri ve demokratları ile sözde-ittifak grubuna dahil olan veya sonradan katılan devrimci sosyalistler arasında baş gösteren hizipleşmeyi duymuşlardır.*[1]

Bölünmenin görünüşteki nedeni olan meseleyi Dayanışmacılar açıkça ve kesin kavramlarla ortaya koydular (zaten kaçınılmaz hale gelen bir bölünmeydi bu). Dayanışmacılar burjuva demokratlara ve sosyalistlere, halk sorunu biçiminde adlandırılabilecek olan sosyal soruna, bu biricik soruna karşı sadece ilgisizlik değil, aktif bir düşmanlık da gösterdiklerini kabul ettirmek istiyorlar, bunu yüksek sesle ilan etmeleri için uğraşıyorlardı.

Bu amaç doğrultusunda, Barış ve Özgürlük Ligası'nın tüm çabalarının temel hedefi olarak önüne, "bireylerin" ve "sınıfla-

---

* Bu hususta bilgisi olmayanlar, yayınlarımızın ikinci kitabı olan Enternasyonal'in Tarihsel Gelişimi'nden esaslı bilgiyi alabilirler. I. Kısım, ss. 301-364, 1873. [Bu, Bakunin'in makalelerinin ve başka makalelerin bir araya getirildiği Zürih'te basılan bir derlemeydi. Sosyal Devrimci Parti yayınlarının ikinci kitabı olarak basıldı. İlk kitap *Devlet ve Anarşi*'ydi. (ç.n.)]

1 Teknik olarak Bakunin, 1866'da İtalya'da kurduğu Uluslararası Kardeşlik'e göndermede bulunuyor. Sosyal Demokrat Dayanışma'yı Barış ve Özgürlük Ligası'ndan çekildikten hemen sonra kurdu. Aşağıda 1869'daki olaylara göndermede bulunurken, Sosyal Demokrat Dayanışma'dan ziyade Sosyal Devrimci Dayanışma'dan dem vuruyor. Yazılarından birinde, Almanlar Sosyal Demokrat terimini yeni partilerinin adında kullanmaya başladıklarında Dayanışma'nın ismini değiştirdiğini iddia etti. Aslında Sosyal Devrimci Dayanışma, Bakunin'in Sosyal Demokratların Dayanışması ve Kardeşliği'nin ardılı olarak 1872 Eylül'ünde Zürih'te kurduğu yeni bir örgütlenmeydi. Bu örgütlenmeye daha önce İspanya'daki Bakuninci faaliyetle alakalı olarak göndermede bulunmuştu. Sosyal Devrimci Dayanışma adını 1872'de kullanmaya başladı, fakat burada Sosyal Demokrat Dayanışma'yı da kapsayacak biçimde kullanıyora benzer.

rın eşit kılınmasını" (sadece siyasi veya yasal değil, hepsinden önemlisi ekonomik eşitlikleri) koymasını önerdiler. Diğer bir deyişle Liga'yı, sosyal-devrimci programı benimsemeye davet ettiler.

Liga'nın çoğunluğunu oluşturan karşıtlarının, sorunun aşırı keskin bir biçimde formüle edildiği bahanesinin arkasına gizlenerek reddetmelerini önlemek için, önerilerini bile bile oldukça ılımlı bir tarzda sundular. Onlara açıkça şunu söylediler: "Şimdilik bu hedefe varmanın yol yordamı meselesine dokunmuyoruz. Size, bizzat bu hedefin kendisini isteyip istemediğinizi soruyoruz. Bunu meşru, tek değil elbette ama şu an için temel hedef olarak kabul ediyor musunuz, etmiyor musunuz? Dünya üzerindeki hangi coğrafyadan, ulustan ya da cinsiyetten olursa olsun tüm bireylerin tam eşitliğine (fizyolojik, etnografik falan değil, sosyal ve ekonomik eşitliğine) ulaşmak istiyor musunuz istemiyor musunuz? Bizler, insanlık sömürücü bir azınlık ve sömüren bir çoğunluk arasında bölündüğü sürece özgürlüğün bir hayalden ve palavradan ibaret olduğuna, bütün tarihin de bunu doğruladığına inanıyoruz. Eğer derdiniz özgürlükse siz de bizim gibi genel eşitlik istemelisiniz! İstiyor musunuz istemiyor musunuz?"

Burjuva demokratlarının ve sosyalistlerinin kafaları biraz daha çalışsaydı, onurlarını kurtarmak için "evet" derler ve *pratik* insanlar olarak bu hedefin hayata geçirilmesini belirsiz bir geleceğe postalarlardı. Dayanışmacılar böyle bir karşılık almaktan korktukları için, bu hedefe varmanın yolları ve araçları meselesini gündeme getirmenin hazırlığını da önceden yapmışlardı. Böyle bir karşılık halinde hemen bireysel ve kolektif mülkiyet, yasal hakların ve devletin ortadan kaldırılması gibi hususları gündeme getireceklerdi.

Kongrenin çoğunluğu için, bir mücadele alanı mahiyetinde bu ikinci mesele (yasal hakların ve devletin ortadan kaldırılması) çok daha elverişli olarak kabul edilebilirdi kuşkusuz. İkinci mesele (bireysel ve kolektif mülkiyet) kaçak güreşmeye izin vermeyecek berraklıktaydı. Ama ikincisi çok daha karmaşıktı ve bir yandan halk sosyalizmine karşı gevezelik edip oy kullanırken, öte yandan hâlâ bir sosyalist, bir halk dostu olarak görünebilmeyi sağlayacak olan sayısız yoruma kapı açıyordu. Marx ekolü bize bu bakımdan birçok örnek sunmuştur. Alman diktatör (Marx), son derece konuksever bugünlerde; sancağının altında bir sürü burjuva sosyalist ve demokrat topluyor (Marx'a boyun eğmeleri koşuluyla tabii). Barış ve Özgürlük Ligası bile kendine bir sığınak bulabilir orda, yeter ki Marx'ın hâkimiyetini kabul etsinler.

Burjuva kongresi bu biçimde hareket etseydi Dayanışmacılar'ın pozisyonu çok daha zor hale gelecekti. Şimdilerde Marx'la aralarında varolan mücadele, o vakit onlarla Liga arasında baş gösterecekti. Ama Liga Marksistlerden daha aptal, öte yandan da daha dürüst olduğunu kanıtladı: Kendisine önerilen ilk alanda savaşı kabul etti ve "ekonomik eşitlik istiyor musunuz, istemiyor musunuz?" sorusuna büyük çoğunlukla "istemiyoruz" diye karşılık verdi. Böylece kendisini proletaryadan bütünüyle koparmış ve yakın bir ölüme mahkûm etmiş oldu. Ve arkasında sadece acı acı yakınarak gezinen iki hayalet bırakıp son nefesini verdi: Amand Gögg ve Saint-Simoncu milyoner Lemonnier.[1]

Şimdi tekrar, söz konusu kongrede baş gösteren garip bir olaya dönelim. Nüremberg ve Stuttgart'tan gelen delegeler (yani

1 Amand Gögg (1820-1897), 1849'da Büyük Baden Dükalığı devrimine katılmış bir Alman demokratıydı. Barış ve Özgürlük Ligası'nın başkan yardımcılığını yaptı ve Halk Partisi merkez komitesinde yer aldı.
Charles Lemonnier (1806-1891) bir felsefe profesörü ve Saint-Simonculuğun temsilcilerinden biriydi. Barış ve Özgürlük Ligası'nın etkili üyelerindendi.

taze Sosyal Demokrat Parti'nin Nüremberg kongresince seçilen işçiler ve Halk Partisi'nin burjuva Schwabianları) Liga'nın çoğunluğuyla beraber eşitlik karşıtı oy kullandılar. Burjuvazinin oy renginde şaşılacak bir durum yok; burjuvalıklarını yaptılar. Hiçbir burjuva, en kızıl devrimcisi bile ekonomik eşitlik istemez; niye ölmek istesin ki?

Ama ya işçiler? Sosyal Demokrat Parti üyeleri? Şu an için bağlı oldukları programın onları doğrudan doğruya toplumsal konumlarına ve içgüdülerine aykırı bir hedefe sürüklediğine, burjuva radikalleriyle siyasi hesaplar gereği yapılan ittifakların proletaryanın burjuvaziye değil burjuvazinin proletaryaya boyun eğdirmesine gelip dayandığına bundan daha iyi kanıt olur mu?

Dikkat çekici bir başka olay da şuydu: Enternasyonal'in Brüksel Kongresi, Liga'nın Bern Kongresi'nden birkaç gün önce sonuçlandı ve Kongre, Liga'yla herhangi bir ittifakı reddetti. Kongrede Marksistlerin hepsi bu doğrultuda konuştular ve oy kullandılar. O halde Marx'ın doğrudan etkisi altında bulunan başka Marksistlerin, Bern Kongresi'nin çoğunluğuyla etkileyici bir ittifak kurabilmeleri nasıl açıklanır?

Bugüne dek bu, çözülmemiş bir bilmece halinde kalmıştır. Aynı çelişki 1868'de, ve hatta 1869'dan sonra Sosyal Demokrat Parti'nin resmi yayın organı sayılan ve editörlüğünü Bebel ve Liebknecht'in yaptığı *Volksstadt* gazetesinde de açığa çıktı. Arada bir burjuva Ligası'na yönelik oldukça kuvvetli karşı-makaleler yayınlıyor, fakat hemen arkasından aleni sevgi beyanları veya bazı bazı dostça sitemler geliyordu. Sadece halkın çıkarlarını savunduğu düşünülen bu gazete, Liga'nın işçilerin gözünden düşmesine yol açan burjuvaca ifadeler kullanmak hususunda aşırıya kaçmaması için ona adeta yalvarıyordu.

Marx'ın partisi içindeki bu tür gelgitler Eylül 1869'a, yani Bazel Kongresi'ne dek devam etti. Bu kongre Enternasyonal'in gelişimi sürecinde bir dönüm noktasını ifade eder.

O zamana kadar Almanlar Enternasyonal kongrelerinde çok az varlık göstermişlerdi. Başrolde Fransa, Belçika, İsviçre ve bir yere kadar İngiltere işçileri vardı. Fakat Almanlar, toplumsal ve halkçı olmaktan çok siyasi ve burjuva bir partiyi artık örgütlemiş, iyi terbiye edilmiş liderleri Liebknecht'in sıkı denetimi altında tek bir insan gibi oy kullanan bir güruh olarak Bazel Kongresi'nde peyda oldular.

Tabii ki birincil kaygıları, siyasi meselenin diğer meselelerden önce gündeme alınmasını teklif etmek yoluyla programlarını sunmaktı. Kıyasıya bir mücadele oldu ve Almanlar esaslı bir yenilgiye uğradılar. Bazel Kongresi Enternasyonal programının bütünlüğünü korudu ve Almanların burjuva politikalarını sokarak onu yozlaştırmalarına izin vermedi.

Böylece Enternasyonal'de Almanlardan kaynaklı (hâlâ da Almanlardan kaynaklanarak sürüyor olan) bir hizipleşme baş gösterdi. Almanlar uluslararası bir birliğe dar burjuva, bütünüyle Alman veya pan-Alman olan ulusal bir politik programı önerecek ve zorla kabul ettirmeye çalışacak kadar küstahtılar.

Tamamen bozguna uğratıldılar ve Sosyal Devrimci Dayanışma üyeleri, yani Dayanışmacılar Almanların yenilgisine en ufak bir katkıda bulunmadılar. Böylece Almanların Dayanışma'ya karşı nefretleri daha da arttı. 1869 sonu ve 1870'in ilk yarısı, Marksistlerin Dayanışma üyelerine karşı art niyetli (bazen de alçakça) saldırıları, daha da art niyetli hileleriyle dolup taşar.

Fakat kısa zaman sonra Almanya üzerinde bulutlanan ve Fransa'ya patlayan askeri bir siyasi fırtına yüzünden tüm bunlar birdenbire kesildi. Savaşın sonucu iyi biliniyor: Fransa devrildi ve yerine imparatorluk haline gelmiş olan Almanya geçti.

Almanya'nın Fransa'yı yerinden ettiğini daha önce defalarca belirttik. Ama iş bununla kalmıyor; Almanya tarihte hiçbir devletin, hatta V. Charles'ın İspanya'sının dahi elde edemediği bir yere geldi. Güç ve etki bakımından Almanya'yla belki sadece I. Napoleon'un İmparatorluğu kıyaslanabilir.

Savaşı III. Napoleon kazansaydı ne olurdu bilemeyiz. Elbette kötü, belki çok kötü olurdu ama bütün dünyanın ve ulusların özgürlüğü söz konusu olduğunda bundan kötü de olmazdı. III. Napoleon'un kazanacağı bir zaferin etkileri, diğer ülkeler adına, akut bir hastalık misali acı verici ama geçici olurdu. Çünkü Fransa ulusundaki hiçbir tabaka, zaferin sağlamlaştırılması ve devam ettirilmesi için esas teşkil eden organik devletçi unsura yeteri oranda sahip değildi. Fransızlar belki gururlarını okşayacak, fakat yaradılışları gereği taşıyamayacakları bu geçici üstünlüğü yine kendi elleriyle yok edeceklerdi.

Ama Alman dediğiniz başka bir şeydir. Aynı anda hem kölelik hem efendilik etmek için yaratılmıştır. Fransız da yaradılışı ve övüngenliği bakımından askerdir ama disipline gelemez. Alman en dayanılmaz, en aşağılayıcı, en ağır disipline gönüllü olarak boyun eğer. Kendisini, daha doğrusu Alman devletini diğer tüm devletlerin ve ulusların üzerinde gördüğü oranda disiplini sever, disipline hazır hale gelir.

Alman ordusunun elde ettiği parlak zaferler serisine ve sonunda Paris'in düştüğüne dair haberler geldikçe Alman ulusunun tamamını, toplumun bütün tabakalarını saran çılgınca kendinden geçme halinin başka ne gibi bir açıklaması olabilir? Almanya'daki herkes bu zaferin doğrudan doğruya, bilinen küstahlığıyla askeri unsurun kesin hâkimiyetine ve ardından en acımasız gericiliğin zaferine varacağını gayet iyi biliyordu. Ve ne oldu? Bir iki kişi dışında tek bir Alman bile bunu bir tehlike olarak görmedi. Aksine, bu çılgınca sevince hepsi katıldı. Scwabi-

an muhalefetinin tamamı, yeni imparatorluk güneşinin altında mum gibi eriyip gitti. Halk Partisi yoklara karıştı ve eşraf, asiller, köylüler, profesörler, sanatçılar, yazarlar, öğrenciler hep bir ağızdan pan-Alman zaferinin şarkısını söylemeye koyuldular. Yurtdışındaki Alman birliklerinin ve çevrelerinin hepsi bir yandan tebrikleri kabul ederken, bir yandan da "imparatorum sen çok yaşa!" diye bağırdılar (1849'da demokratları asan aynı imparatordu). Liberallerin, demokratların, cumhuriyetçilerin topu birden Bismarckçı oldular. Birleşik Devletler'de bile, milyonlarca Alman göçmeni kendinden geçmiş bir halde pan-Alman despotizminin zaferini kutlarken, özgürlüğe alışmak bir yana, özgürlüğe dair zerre kadar bir şey öğrenmediklerini gösterdiler.

Böyle yaygın bir olgu geçici bir fenomen olamaz. Bu her Almanın ruhuna işlemiş tutkuyu, emir ve itaat, tahakküm ve kölelik unsurlarını ayrılmaz bir biçimde bünyesinde barındıran bir tutkuyu açığa vurur.

Peki ya Alman işçileri?.. Hiçbir şey yapmadılar. Fransız işçilerine sempati bildiren tek bir dişe dokunur bildiri yayınlamadılar. Havalarda uçan ulusal gururun, uluslararası kardeşliği zedelediğine dair iki üç lakırdının gevelendiği birkaç miting düzenlediler o kadar. Ortada asker falan yoktu, bir şeylere kalkışmanın, bir şeyler yapmanın tam zamanıydı aslında, ama kimse laf ebeliğinden öteye gitmedi. Yığınla işçinin mükemmel askerler olarak görevlerini ifa ettikleri, yani komutanlarının emirleri doğrultusunda insanları dövdükleri, boğdukları, kesip biçtikleri, vurdukları ve hatta yağmaladıkları doğrudur. Ama hal böyleyken bile aralarından bazıları, *Volkstadt*'a Alman ordusunun Fransa'da uyguladığı barbarlığı canlı bir biçimde betimleyen hüzünlü mektuplar yazıyorlardı.

Yine de yaşlı kahraman Jacoby'nin hâlâ kalenin birinde hapis tutulmasına, Liebknecht ve Bebel'in bugün hâlâ tutuklu ol-

malarına yol açan daha sıkı muhalefet örnekleri de yok değildi. Fakat bunlar yalıtık ve çok nadir örneklerdi. 1870 Eylül'ünde *Volkstadt'*ta yayınlanan ve pan-Alman övüncünü açık açık yansıtan makaleyi unutmak ne mümkün? Şöyle başlıyordu: "Alman ordusunun kazandığı zaferler sayesinde tarihsel inisiyatif nihayet Fransa'dan Almanya'ya geçmiş oldu; biz Almanlar..."

Uzun lafın kısası, *hareketli bir askeri, siyasi ve ulusal zafer duygusu* Almanların tamamını avcunun içine aldı ve hâlâ avcunda tutuyor. Pan-Alman İmparatorluğu iktidarının ve onun ulu şansölyesi Prens Bismarck'ın esas olarak dayandıkları şey işte bu ruh halidir.

İlhak edilmiş zengin eyaletler, ele geçirilen sayısız silah ve Almanya'nın oldukça iyi silahlanmış ve kusursuzlaştırılmış devasa bir orduya sahip olmasını sağlayan şu 5 milyar frank; imparatorluğun yaratılması ve organik olarak Prusya'ya boyun eğişi; yeni kalelerin inşası ve bir donanmanın kurulması... Bütün bu etkenler kuşkusuz pan-Alman iktidarının büyümesinde önemli rol oynadılar. Fakat başrol oyuncusu halkın derin ve güvenilir sempatisidir.

İsviçreli arkadaşlarımızdan birinin ortaya koyduğu gibi: "Şimdi Japonya, Çin veya Moskova'da yaşayan her bir Alman terzisi Alman donanmasını ve tüm Almanya iktidarını arkasında hissediyor. Bu gururun bilincinde olmak ona çılgınca bir sevinç veriyor. Almanlar en nihayet, bir İngiliz veya bir Amerikalı gibi, devletlerine sırtlarını yaslayıp gururla 'Ben bir Almanım' diyebildikleri günleri gördüler. Elbet İngiliz veya Amerikalı, 'Ben bir İngilizim' veya 'Ben bir Amerikalıyım' derken "Ben özgür bir insanım" da demiş oluyor. Oysa Alman 'Ben bir köleyim ama benim imparatorum senin imparatorunu döver' diyor."

Alman halkı bu gurur hissiyatıyla kendini uzun müddet tatmin edebilir mi? Kim bilebilir ki? O kadar uzun zaman birleşik

bir devlet, tepelerinde asılı duran tek bir sopa hasretiyle yanıp tutuştular ki, bu gaz onlara epey bir yetecektir belki de. Her ulusun zevki kendisine. Görünen o ki Alman ulusunun devlet kılıfındaki kalın bir sopaya yönelik hususi bir zaafı var.

Devleti merkezileştirmesiyle beraber Almanya'nın, geniş bir merkezi devlette kaçınılmaz olarak üreyecek olan bütün kötülükleri, ahlaki çürümeleri ve dahili çözülmeleri yaşayacağından kimsenin kuşkusu olmasın. Ahlaki ve entelektüel çürümenin ipuçları bariz bir biçimde görülmeye başladı bile. Dünyanın en dürüst ulusu olarak bilinen Alman halkını avcunun içine almaya başlayan çürümenin korkunç tasvirlerine tesadüf etmek için sadece en muhafazakâr veya en ılımlı Alman gazetelerini açıp okumak yeter.

Yozlaşma devletin güçlenen ve genişleyen merkezileşmesine eşlik eden kapitalist tekelleşmenin zorunlu sonucudur, her zaman ve her yerde böyledir bu. Birkaç elde toplanan ayrıcalıklı sermayenin, bugünlerde bütün devletlerin ruhu haline gelmiş olduğu söylenebilir. Devleti finanse eden sadece ve sadece odur; bunun karşılığında da devlet ona halkı sömürebilmesi için sınırsız garanti sağlar. Finansal tekel, sınai ve anonim şirketler aracılığıyla kitlelerin (giderek yoksullaşan küçük ve orta burjuvazinin de) cebindeki son kapikleri de sızdıran borsa spekülasyonuna yapışıktır, ayrılamaz.

Borsa spekülasyonuyla birlikte, tasarrufa, dirayete ve çalışkanlığa dayalı eski burjuva erdemleri gözden düşmeye başlamıştır. Köşe dönmecilik doğrultusunda yaygın bir eğilim gelişmiştir. Dolandırmadan, yasadışı yollara bulaşmadan zengin olunamayacağına göre, eskinin cahil dürüstlüğü ve vicdanı tarihe karışmak zorundadır.

Meşhur Alman dürüstlüğünün gözümüzün önünde bu kadar çabuk yok olması dikkate değer bir noktadır. Cahil Alman dü-

rüstlüğü anlatılamayacak kadar dar kafalı ve aptaldı. Ama günümüzün yozlaşmış Almanını karakterize etmeye kelimeler yetmez, mide bulandırıcı bir yaratıktır. Fransızın çürümüşlüğü, zarafetinin, canlı ve çekici nüktedanlığının ardına saklanabilir. Fakat Alman çürümek hususunda sınır tanımaz, onun çürümesini hiçbir şey saklayamaz; tüm iğrençliği, kabalığı ve aptallığıyla gözümüzün önünde öylece durur.

Alman düşüncesinin, sanatının ve biliminin seçkinliği de Alman toplumunu baştan başa avcunun içine alan bu yeni ekonomik yönelimle birlikte görünür şekilde kaybolup gitmektedir. Profesörler hiç bu denli yalaka olmamışlardı; öğrencilerse imparatorlarının selameti ve şerefi adına her zamankinden daha fazla bira götürüyorlar.

Ya köylüler?.. Onlar tam anlamıyla serseme döndüler. Yüzyıllar boyunca liberal burjuvazi tarafından bir kenarda bırakılan ve sistematik bir biçimde gericilik saflarına itilen köylüler şimdilerde, bilhassa Avusturya, orta Almanya ve Bavyera'da genellikle gericiliğe en sıkı destek veren kesimdir. Birleşik pan-Alman devletinin, yığınla asker-sivil ve polis uşağıyla birlikte imparatorun kendilerini boğazladığını, soyup soğana çevirdiğini anlamaları için köylülerin daha kırk fırın ekmek yemeleri gerekiyor.

Ve işçiler... Liderleri (politikacılar, *aydın güruhu* ve Yahudiler) onların kafalarını allak bullak etti. Almanya'nın başlıca sanayi merkezlerinde meydana gelen ciddi karışıklıkların da açığa vurduğu üzere, koşulları günden güne dayanılmaz bir hal alıyor. Bazı Alman şehirlerinde sokak kargaşalıkları, hatta arada bir polisle çatışmaların olmadığı bir ay, bir hafta yok. Fakat bundan bir halk devriminin yakınlarda olduğu sonucu çıkarılmamalı. Çünkü liderleri onları sürekli olarak aldatıyorlar, devrimden en az burjuvazi kadar nefret ediyor, korkuyorlar!

Bu korku ve nefret yüzünden işçileri, genellikle Sosyal Demokrat Partili birkaç işçinin (veya ikinci sınıf burjuva yazarının) Alman Parlamentosu'na seçilmesini sağlayan yasal ve barışçı sözde-ajitasyona sevk ettiler. Liderlerin bu politikası, Alman devleti adına tehlike arz etmek bir yana, bir tür paratoner veya emniyet supabı işlevi gördüğünden oldukça faydalıdır.

Son tahlilde, Almanların akıllarında, karakterlerinde ve yaradılışlarında pek az devrimci unsur varolduğu için bir Alman devrimi de beklenemez. Yeter ki isteyin, bir Alman herhangi bir otoriteye, hatta imparatora karşı yağıp esecektir. Felsefe parçalamakta üzerine yoktur ve işte bu yüzden entelektüel ve ahlaki güçleri dağıtır, tabiri caizse yapılanmalarına engel olur ve imparatorunu devrimci bir patlama tehdidinden uzak tutmuş olur.

Aslında defalarca söyledik durduk; Alman halkının karakterinin esasını teşkil eden, yaradılışından kaynaklı itaat alışkanlığı ve tahakküm tutkusuyla, devrimci bir yönelim nasıl olsun da birleşsin? Bugünlerde her Almanın bilincine, içgüdülerine hâkim olan arzuyu hepimiz biliyoruz: *Alman İmparatorluğu'nun sınırlarını enine boyuna her yerde genişletmek...*

Herhangi bir sosyal tabakadan bir Almanı karşınıza alın, bin, hatta on bin Almandan size Arndt'ın meşhur şarkısının sözleriyle cevap vermeyecek bir tane bulursanız hemen gidin ve kendinize bir piyango bileti alın: "Hayır, hayır, hayır, Almanın vatanı daha geniş olmalı..."

Her bir Almanın inancı, büyük Alman İmparatorluğu'nu kurma görevinin daha yeni başladığı ve tamamlanmasının tüm Avusturya'nın (Macaristan dışında), İsveç'in, Danimarka'nın, Hollanda'nın, Belçika'nın bir kısmının, Fransa'nın da bir kısmının ve Alpler'e varıncaya dek bütün İsviçre'nin ilhak edilmesiyle mümkün olduğudur. Tutkuları budur, şu an onlar için bundan

daha önemli başka bir şey yoktur. Bu tutum aynı zamanda Sosyal Demokrat Parti'nin tüm faaliyetine de yön vermektedir.

Sanmayın ki Bismarck Sosyal Demokrat Parti'ye tasladığı kadar düşmanlık duymaktadır. Bismarck'ın kafası, bu partinin Avusturya, İsveç, Danimarka, Belçika, Hollanda ve İsviçre'de Alman devlet anlayışını yaymak yoluyla bir öncü güç görevi gördüğünü anlayacak kadar iyi çalışıyor. Daha önce de belirttik, Enternasyonal dahilinde Bismarck'ın kahramanlıklarını ve zaferlerini kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaya çalışan Marx'ın şu anda esas özlemi, bu Alman devlet fikrinin yaygınlaşmasıdır.

Partilerin hepsi Bismarck'ın avcunda ve Bismarck onları Marx'a kaptırmaya hiç niyetli değil. Bismarck Papa'dan veya dinci Fransa'dan çok daha gericidir ve şimdilerde Avrupa, hatta dünya gericiliğinin lideridir.

Fransız gericiliği çirkin, gülünç ve hayli acınası durumda ama tehlikeli değil. Çağdaş toplumun özlemlerinin tümüne birden beyinsizce, aptalca karşı duruyor (sadece proletaryanın değil burjuvazinin de özlemlerine). Bu, Fransız devletinin can çekişmesinden başka bir şey değildir, gericiliğin devletin bekasından başka düşündüğü hiçbir şey yok ve böyle giderse hiçbir zaman gerçek bir güç haline gelemeyecektir.

Pan-Alman gericiliği ise tamamen başka bir şeydir. Burjuva uygarlığının çağdaş taleplerine kabaca ve aptalca karşı çıkmakla övünüyor hesapta. Ama aksine, bütün meselelerde burjuvaziyle uyum halinde davranmak için hiçbir fırsatı kaçırmıyor. Despotik eylemlerini ve kararlarını en liberal ve hatta demokratik biçimlerle maskeleme sanatında öğretmeni III. Napoleon'a bile taş çıkartıyor.

Din meselesine bakın sözgelimi. Papalık saltanatının ortaçağdan bu yana gelen hak iddialarına kararlılıkla ve cesaretle

kim karşı çıkıyor?[1] Almanya ve Bismarck. Bismarck, halkı kendisine karşı kışkırtan, bilhassa imparatorluk sarayında türlü entrikalar çeviren ikiyüzlü Cizvitler'den, onların hasımlarına karşı kullanmayı âdet edindikleri şu hançerlerinden veya zehirlerinden korkmadı. Roma Katolik Kilisesi'ne öyle bir güçle saldırdı ki, yaşlı ve kalender Garibaldi (savaş meydanlarında eşi bulunmaz bir kahraman ama oldukça zavallı bir felsefeci ve politikacı olan Garibaldi'nin, sizi en ilerici ve liberal insan olarak methetmesi için rahiplere düşman olduğunuzu söyleyin yeter, o denli tiksinir rahiplerden) kısa bir süre önce Alman şansölye için, kendinden geçmiş bir halde bir şiir yayınladı ve onu Avrupa'nın ve Dünya'nın kurtarıcısı ilan etti. Zavallı general, bugün artık devlet gericiliğinin, kilise gericiliğinden daha beter ve tehlikeli olduğunu anlamadı. (Kilise gericiliği kötüdür ama güçsüzdür, çünkü kategorik olarak imkânsızdır.) Devlet gericiliği daha tehlikelidir, çünkü gericiliğin son ve yegâne olanaklı biçimidir. Bir sürü sözde-liberal ve demokrat bunu anlamamakta ısrar ediyor ve bu yüzden çoğu, aynı Garibaldi gibi Bismarck'a halk özgürlüğünün şampiyonu gözüyle bakıyor.

Bismarck aynı şekilde toplumsal meselelere de kayıtsız kalmıyor, onlarla da haşır neşir oluyor. Daha birkaç ay önce, işçilerle alakalı tüm sorunların dikkatle ve derinlemesine tartışılması için yetkin Alman hukukçularından ve ekonomi-politikçilerden menkul hakiki bir sosyal kongre topladı. Elbette ki bu centilmenler hiçbir hususta karara varmadılar, zaten varamazlardı da; çünkü önlerine konan bir tek sorun vardı: Sermaye ve emek arasındaki ilişki sabit kalmak koşuluyla işçilerin durumlarını iyileştirmek, yani balık kavağa nasıl çıkar sorunu. Herhangi bir karara varmadan dağıldılar, fakat Bismarck, Avrupa'nın diğer dev-

1 Bismarck'ın 1871'de gündeme getirmeye başladığı, Katolik ibadet ve eğitim sınırlamalarını ve Cizvitlerin kovulmasını da kapsayan bir dizi anti-Katolik yasadan ibaret olan *Kulturkampf*'a gönderme.

let adamlarından farklı olarak toplumsal sorunun önemini kavradığını, onu titizlikle incelediğini gösteren böyle bir toplantı düzenlediği için bir kat daha sükse yapmış oldu.

Ve son olarak Bismarck yurtsever Alman burjuvazisinin politik kibrini de tam anlamıyla tatmin etmiştir. Güçlü, birleşik bir pan-Alman imparatorluğu kurmakla kalmadı, burjuvaziyi en liberal ve demokratik hükümet biçimine sahip kıldı. Burjuvaziye genel oy hakkına dayalı bir parlamento ve akla uygun her meselede sınırsız tartışma hakkı verdi; tabii ki kendisi ve imparator için canının istediğini yapma hakkını saklı tutmayı ihmal etmeden. Böylece kendisine üç şey ayırarak meydanı istedikleri kadar gevezelik yapmaları için Almanya'nın geri kalanına bıraktı. Kendine ayırdıkları şunlardı: Maliye teşkilatı, polis teşkilatı ve ordu teşkilatı. Yani çağdaş devletin tam özü, gericiliğin tam iktidarı...

Bu üç cüzi şey sayesinde şimdilerde tüm Almanya üzerinde ve Almanya aracılığıyla tüm Avrupa kıtası üzerinde mutlak hâkimiyeti avcunda tutuyor. Diğer kıta devletleriyle alakalı olarak şunları söyledik, kanıtlarını verdik: Söz etmeye değmeyecek kadar güçsüz olanlar, İtalya misali kendilerini ciddi birer devlet olarak yapılandıramamış (aslına bakılırsa sittin sene de yapılandıramayacak) olanlar, veya Avusturya, Türkiye, Rusya, İspanya ve Fransa gibi dağılma sürecinde olanlar. Bizce bu kategorizasyonun doğruluğu kanıtlanmış gibi görünüyor. Bir tarafta bina iskeletleri, öte yanda viraneler ve ortada tüm gücü ve parlaklığıyla pan-Alman devletinin heybetli binası yükseliyor: Almanya; bütün ayrıcalıkların ve tekellerin (yani burjuva uygarlığının) son sığmağı, devletçiliğin (yani gericiliğin) son mevzisi. Avrupa kıtasında artık bir tek gerçek devlet var: Pan-Alman devleti; geri kalanların hepsi büyük Alman İmparatorluğu'nun beceriksiz yamaklarıdır.

İşte bu imparatorluk, büyük şansölyesinin ağzından sosyal devrime ölüm kalım savaşı ilan etti. Bismarck sırtını dayadığı 40 milyon Alman adına sosyal devrimin idam fermanını imzaladı. Bu sırada fesat hasmı Marx ve Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin liderlerinin hepsi, sanki Bismarck'tan el almışlarcasına, kendi çaplarında sosyal devrime bir savaş daha ilan ediyorlardı. Bütün bu hususları, bu çalışmanın sonraki bölümünde ayrıntılarıyla ele alacağız.

Alman İmparatorluğu'nun ve fetih ve tahakküm tutkusuna kapılmış (devleti yönetmek adına) olan Alman halkının temsil ettiği güçlü gericilik bir yanda, ulusların, bütün ülkelerdeki milyonlarca emekçinin kurtuluşunun biricik savunucusu sosyal devrim diğer yanda; şu anda durum bu. Sosyal devrim şimdilik sadece Avrupa'nın güneyinde, İtalya, İspanya ve Fransa'da sağlam bir güce sahip. Fakat umudumuz yakın bir zamanda kuzeybatı Avrupa uluslarının da (Belçika, Hollanda, bilhassa İngiltere ve nihayet bütün Slav ulusları) bu bayrak altında toplanacakları yönündedir.

Pan-Alman bayrağında şunlar yazıyor: *Ne pahasına olursa olsun devleti koru ve güçlendir.* Sosyal devrimin bayrağında, bizim bayrağımızdaysa ateşten ve kandan harflerle şunlar kazılıdır: *Bütün devletleri yerle bir et, burjuva uygarlığını yık, özgür birlikler yoluyla aşağıdan yukarıya özgürce örgütlen - zincirlerini kıran emekçi kalabalıklarını, özgürleşen insanlığın tümünü örgütle, bütün insanlık için yepyeni bir dünya yarat.*

Bir sonraki bölümde bu iki karşıt ilkelerin Avrupa proletaryasının bilincinde nasıl doğduğunu ve geliştiğini göstereceğiz.

EK A

Yanlış anlaşılmaktan kaçınmak adına, halk *ideali* adına verdiğimiz olgunun, burjuva bilginlerinin veya yarı-bilginlerinin boş vakitlerinde halk yaşamından yalıtılmış bir biçimde tasarladıkları ve *cahil kalabalığa* gelecekteki örgütlenmelerinin zorunlu formu olarak gayet zarif bir şekilde sundukları politik ve toplumsal kurumlarla, formüllerle ve teorilerle hiçbir ilgisi olmadığını vurgulamayı gerekli görüyoruz. Bu teorilerin hiçbirine zerre kadar güvenimiz yok. Onların en iyileri bile bize göre halk yaşamının geniş ve kudretli alanını kuşatamayacak kadar dar Procrustes yataklarıdır.

En rasyonal ve malumatlı bilim bile toplumsal hayatın gelecekte alacağı biçimi kestiremez. Olsa olsa varolan toplumun kesin bir eleştirisinden çıkacak mantıksal sonuçları izleyerek *olumsuz* koşulları belirleyebilir. Nitekim sosyal ve iktisadi bilim, bu tür bir eleştiri yoluyla kalıtsal birey mülkiyetini reddetti ve bunun sonucunda kolektif mülkiyetin soyut, tabiri caizse *ne-*

gatif konumunu, gelecekteki toplumsal düzenin olmazsa olmaz koşulu olarak kavradı. Aynı yolla, birtakım hayali haklar adına (teolojik veya metafizik, ilahi veya entelektüel ve bilimsel) toplumun yukarıdan aşağı idaresi demek olan devlet veya devletçilik mutlak düşüncesini bir kenara attı. Karşıt veya negatif konumu seçti: Anarşi; yani topluluğun tüm birimlerinin ve parçalarının özgür ve bağımsız örgütlenmesi; seçilmiş dahi olsa herhangi bir otoritenin emirleriyle, herhangi bir bilimsel teorinin dayatmasıyla değil, bizzat hayat tarafından üretilen her tür talebin doğal gelişimi ve bunun bir sonucu olarak söz konusu örgütlülüklerin aşağıdan yukarı, gönüllü federasyonu anlamına gelen anarşi.

Bu yüzden hiçbir bilgin halka, sosyal devrimin ertesi günü nasıl yaşayacağını, yaşaması gerektiğini öğretemez, hatta bunu kendisi için bile belirleyemez. Bu, ilkin her bir halkın durumuyla, ikinci olarak da halkın arasında kendisini açığa vuran ve en güçlü biçimde devinen arzularca belirlenecektir, yukarıdan kılavuzluk ve açıklamalar yoluyla ve devrimin arifesinde icat edilivеren teorilerle değil.

Rusya'da, halkın sözde-öğretmenlerinin formasyonunu savunan bağımsız bir akımın gelişmiş olduğunu biliyoruz.[1] Bu akım halkın önce eğitilmesi gerektiğini ve ancak eğitildiği, haklarını ve sorumluluklarını kavradığı zaman isyana kışkırtılabileceğini iddia ediyor. Derhal bir soru çıkıyor ortaya: Halka ne öğ-

1 Bunun kısa ömürlü Ruble Topluluğu'na (1867-68) bir gönderme olma ihtimali var. Grubun amacı köylere seyyar okul öğretmenleri göndermekti; öğretileri, tartışmaları ve kamuya açık okumaları toplulukça yayınlanan yasal kitaplara dayanacaktı. Finansman adam başı bir ruble olarak aydınlar arasındaki sempatizanlardan toplanan bağışlarla sağlanacaktı. 1874'teki "halka dönüş" hareketini yaratan fikir ve faaliyet akımlarından biriydi bu da. Bakunin bu grup hakkındaki bilgiyi, 1870'de Sergey Neçayev'in devrimci iddialarının birer efsane olduğunu ortaya çıkaran German Aleksandroviç Lopatin'den (1845-1918) edinmiş olmalı. German Lopatin bu grubun üyesiydi.

reteceksiniz? Bizzat kendinizin bilmediği ve bilemeyeceği, en başta sizin halktan öğrenmek zorunda olduğunuz şeyi mi?

Bu akım veya parti (her şeye rağmen hiç de yeni sayılmaz) içinde ayırt edilmesi gereken iki insan kategorisi vardır.

Daha hacimli olanı, esas itibariyle kendilerini de kandıran doktrinerlerle, şarlatanlar kategorisidir. Bunlar varolan toplumun zengin ve ayrıcalıklı azınlığa hasrettiği doyumların ve avantajların bir tekinden feragat etmeksizin, gerçek anlamda halkın kurtuluşu davasına adanmış insanların, hatta devrimcilerin şanına konmak istiyorlar (fazla zahmet icap ettirmediği sürece tabii). Rusya'da bir yığın böyle herif türedi. Halk bankaları tüketici kooperatifleri ve üretici birlikleri kuruyorlar, tabii ki kadın sorununu inceliyorlar ve kendilerini bağıra çağıra bilim yanlıları, pozitivistler ve bugünlerde de Marksistler olarak adlandırıyorlar. Bunların ayırt edici ortak özellikleri, ufacık bir fedakârlığa bile yanaşmamalarıdır. Her şeyden çok da, bizzat kendi aziz şahsiyetlerine ilgi duymak ve dikkat etmekle beraber aynı zamanda her bakımdan ilerici geçinmek istiyorlar.

Sayıları ne kadar çok olursa olsun, bu insanlarla tartışmak faydasızdır. Devrime dek olsa olsa teşhir edilip utandırılabilirler, peki devrim günü geldiğinde... eh, kendiliklerinden gözden kaybolacaklarını umuyoruz.

Ama bir başka kategori daha var: Son dönemde çaresizlikle, sadece varolan koşullar altında başka alternatifleri yokmuş gibi göründüğü için bu partinin içine düşmüş olan, dürüst ve gerçekten adanmış genç insanlardır bunlar. Polisin dikkatini çekmemeleri için onları daha açık bir biçimde tarif etmeyeceğiz, ama aralarında bu satırları okuyacak olanlar, söylediklerimizin doğrudan doğruya kendilerine atıfta bulunduğunu anlayacaklardır.

Bu partideki zatlara halka ne öğretmek niyetinde olduklarını sormak isteriz. Halka rasyonal bilimleri mi öğretmek istiyorlar?

Bildiğimiz kadarıyla hedefleri bu değil. Halk okullarına bilim sokmak isteyenlerin hükümeti derhal karşılarında bulacaklarını biliyorlar, halkımızın bilimle meşgul olamayacak kadar sefalet içinde yaşadığını bildikleri gibi. Teorinin halk için ulaşılabilir hale gelmesi için pratik koşulları değiştirmek, her şeyin başında ekonomik koşulları kökten dönüştürmek ve halkı genelleşen, artık neredeyse evrenselleşen açlığın ve yoksulluğun pençesinden kurtarmak gerekir.

Fakat dürüst insanlar halkın ekonomik hayatını nasıl değiştirebilirler? Hiç güçleri yoktur ve az sonra göstermeye çalışacağımız üzere, devlet iktidarı dahi halkın ekonomik durumunu düzeltmek hususunda yetersizdir. Devlet iktidarının halk adına yapabileceği yegâne hayırlı iş kendisini feshedip ortadan yok olmaktır. Çünkü halk kendi faydasını kendi yaratabilir, devletin varlığı ise bu faydayla sürekli çelişki halindedir.

Öyleyse halkın dostları ne yapabilirler? Yapacakları şey şudur: Halkı bağımsız inisiyatife ve eyleme kışkırtmak ve en başta (andığımız partinin yandaşlarının bile savundukları gibi) halka kurtuluşun yollarını ve araçlarını göstermek...

Bu yollar ve araçlar iki çeşit olabilir: İlki doğrudan doğruya genel bir ayaklanmanın örgütlenmesine götüren tamamen devrimci yollar ve araçlar; ikincisiyse halkın kurtuluşunu düzenin yavaş ve sistematik, fakat aynı zamanda radikal dönüşümüyle sağlamaya çalışan daha barışçıl yollar ve araçlardır. Bu ikinci yöntem eğer samimiyetle izlenirse burjuva iktisatçılarının kutsal saydığı tasarruflara dair basmakalıp nasihatleri kuşkusuz dışlayacaktır. Şu basit nedenden: Genelde emekçi halkın, bilhassa bizim perişan halkımızın kenara koyacak hiçbir şeyi yoktur.

Fakat dürüst insanlar halkımızı yavaş fakat radikal bir ekonomik transformasyon yoluna çekmek için ne yapabilirler? Köylerde sosyoloji kürsüleri mi açsınlar? Buna en başta bir ba-

ba ihtiyatlılığına sahip olan hükümetimiz izin vermeyecektir; ikinci olarak köylüler hiçbir şey anlamayacaklar ve karşılarında dikilen profesörlere kahkahalarla güleceklerdir; ve son olarak da sosyolojinin kendisi geleceğe ait bir bilimdir. Şu an için pozitif belirlemelerden ziyade çözülememiş problemler bakımından zengindir. Perişan köylülerimizin sosyoloji araştırmalarına ayıracak zamanları yoktur. Onlara teoriyle değil, ancak pratik faaliyet yoluyla etkide bulunulabilir.

Bu pratik faaliyet ne içerebilir? Tek değilse bile esaslı hedef olarak önüne, devasa köylü kitlesinin tamamını çağdaş sosyolojinin telkinleriyle bağımsız ekonomik değişim yoluna çekmeyi mi koymalıdır? Bu, işçi artellerinin* ve kredi, tüketici ve üretici kooperatiflerinin oluşturulmasından ibaret olabilir ancak. (Özellikle kooperatifler. Çünkü diğerlerinden daha dolaysızca, üretici emeği burjuva sermayesinin etkisinden kurtarma amacına götürür.)

Fakat bu özgürleşme çağdaş toplumda hüküm süren iktisadi koşullar altında olası mıdır? Bilim, olgular ve özellikle son yirmi yılda çeşitli ülkelerde yaşanan bütün bir deneyler silsilesi bize, kategorik olarak şunu söylüyor: Hayır. Lassalle (hiçbir bakımdan onun izleyicileri [taraftarları] değiliz), broşürlerinde bunun olanaksızlığını en parlak ve popülarize edilmiş bir tarzda kanıtladı. Son dönem iktisatçıların hepsi, hatta burjuva (fakat ciddi) iktisatçılar bile, sosyal devrimin şimşekleri karşısında koruyucu bir paratoner olarak gördükleri (tümüyle haklılar) kooperatif sisteminin acizliğini açığa vurmak her ne kadar işlerine gelmese de, bu hususta Lassalle'la aynı görüşü paylaşıyorlar.

Enternasyonal de kendi payına kooperatif birlikler meselesini birkaç yıldır sık sık gündemine alıyordu. Bir miktar argüman

* Artel, Rusya'da esnafların veya emekçilerin bir tür geleneksel kooperatif birliğiydi. (ç.n.)

temelinde, 1867 Lozan Kongresi'nde zikredilen ve 1868 Brüksel Kongresi'nde onaylanan şöyle bir karara vardı:

Bütün biçimleriyle kooperasyon, kuşkusuz geleceğe dair rasyonal ve adaletli bir üretim tarzıdır. Fakat hedefine varması için (bütün işçilerin özgürleşmesi; ihtiyaçlarının tam anlamıyla karşılanıp doyurulması) toprağın ve sermayenin tümü kolektif mülkiyet haline gelmelidir. Bu olana dek, kooperasyon çoğu durumda büyük sermaye ve toprak sahipleriyle rekabet edemediği için ezilecektir. Bazı üretici birliklerinin (daima az çok yalıtılmış durumdadırlar) bu rekabete dayandıkları ve hayatta kalabilmeyi başardıkları ender durumlarda, sonuç sadece yoksul proleter kitle içinden yeni bir ayrıcalıklı kolektivistler sınıfının yükselmesi olacaktır. Bunun için, varolan sosyal ekonominin verili koşulları altında kooperasyon, işçi kitlelerini özgürleştiremez. Yine de bugün bile kimi faydaları yok değildir: İşçilere birleşme, örgütlenme ve kendi işlerini kendi görme alışkanlığı sağlar.

Yadsınamaz yararları bir yana, başlangıçta çok hızlı bir biçimde gelişen kooperatif hareket, sonraları Avrupa'da hatırı sayılır ölçüde zayıfladı. Nedeni gayet basit: Bu yöntemle kurtulabileceklerine duydukları inancı yitiren işçi kitleleri, fiili eğitimlerini tamamlamak için kooperasyonu zorunlu saymaktan vazgeçtiler. Bir kez hedeflerine ulaşabileceklerine dair güvenlerini yitirince, ona giden yolu da (daha doğrusu gitmeyen yolu) küçümsediler. Faydalı bile olsa, jimnastik egzersizleriyle meşgul olacak hiç zamanları yoktu doğrusu.

Batı'da doğru olan Doğu'da yanlış olamaz; biz kooperatif hareketin Rusya'da çok hacimkâr boyutlara varabileceğine inanmıyoruz. Hatta bugün Rusya'da kooperasyon, Batı'dan daha az mümkün. Kooperasyon, başarı sağladığı her yerde, başarının en asli koşullarından biri olan bireysel inisiyatif, sebatkârlık ve ce-

sarete dayandı; Batı'da bireysellik, hâlâ sürü içgüdüsünün hüküm sürdüğü Rusya'dan karşılaştırılamayacak kadar gelişkindir. Üstelik eğitim düzeyinin yanı sıra, Batı'daki dışsal politik ve ekonomik şartlar kooperatif topluluklarının kurulup geliştirilmesi bakımından çok daha elverişlidir. Bütün bunlara rağmen Batı'da kooperatif hareket gerilemeye başlamışken Rusya'da nasıl gelişebilir?

Denecektir ki Rus halkının içgüdülerinin sürümsü karakteri kooperasyon için uygun olabilir. İlerlemenin unsurları; çalışmanın, üretimin ve üretilenlerin örgütlenmesinin kesintisiz ilerleyişi (bunlarsız zaten baştan itibaren eşitsiz bir seyir izleyen sermaye rekabetine karşı mücadele etmek hepten imkânsızlaşacaktır), daima hareketsizliğe eğilim gösteren sürü faaliyetiyle çelişir. Bu yüzden kooperasyon Rusya'da, tamamen önemsiz olmasa da, hayli önemsiz bir ölçekte, ancak sermayenin ezici, hükümetin daha da ezici güçlerince fark edilmediği sürece serpilip gelişebilir.

Her şeye rağmen, başka bir alternatif bilmeyen genç insanların, kendilerini niçin sözde-kooperatif hareketin içine attıklarını anlayabiliyoruz. Bu gençler, hem liberal gevezeliklerle kendilerini avutmayacak, bencilliklerini bir Mirtov veya bir Kedrov[1] gibi doktriner, ruhsuz, anlamsız bilgiçliklerle kamufle etmeyecek kadar dürüst ve sıkı, hem de yüz kızartıcı bir hareketsizlik içinde kollarını bağlayıp oturmayacak kadar diri ve tutkuludurlar. Bu hareket onlara, en azından işçilerle ilişki kurma, işçilerin saflarına sızma, işçileri tanıma ve onları bazı hedefler

1 Mirtov ve Kedrov, Rus Popülizmi'nin önde gelen teorisyenlerinden olan Peter Lavroviç Lavrov'un (1823-1900) takma isimleriydi. İlk olarak P. Mirtov ismiyle 1868-69'da yayınlanan *Tarihsel Mektuplar* başlıklı son derece etkili eserini yazdı. Bu eserde Lavrov, genç aydınları maddi konforları ve entelektüel gelişmeleri nedeniyle halka olan manevi borçlarını ödemeye çağırıyordu. Bu eser 1874'teki "halka dönüş" hareketinin büyük oranda ilham kaynağı oldu.

doğrultusunda birleştirme fırsatı veriyor. Bu da bir şeydir ve hiçbir şey yapmamaktan iyidir.

Bu bakış açısından kooperatif çabalara karşı değiliz. Fakat öte yandan buna kalkışan genç insanların varabilecekleri sonuçlar hususunda kendilerini kandırmamaları gerektiğine inanıyoruz. Büyük şehirlerde ve üretim yerlerindeki fabrika işçileri arasında hatırı sayılır sonuçlar alınabilir. Ancak kırsal nüfus arasında oldukça önemsiz bir gelişme mümkün olabilir; zaten o da çölde kum tanesi, denizde damla misali eriyip gidecektir.

Peki bugün Rusya'da kooperatif girişimlerinden başka bir alternatif, başka bir dava olmadığı yaklaşımı doğru mudur? Biz kesinlikle doğru olmadığına inanıyoruz. Var.

Sosyal devrimin zorunlu önkoşulları mahiyetinde işaret edeceğimiz iki temel unsur Rus halkı arasında fazlasıyla mevcuttur. İnanılmaz yoksulluklarıyla ve ibret oluşturan kölelikleriyle ne kadar övünseler yeridir. Çektikleri acılar anlatılır gibi değil. Bu acılara sabırla değil, çıldırmamak için kendilerini zor tutarak katlanabiliyorlar; tarihte iki korkunç patlamayla açığa vurdukları (Stenka Razin ve Pugaçev isyanları) ve bugüne dek kendisini kesintisiz yerel köylü isyanlarıyla ifade edegelen derin ve tutkulu bir çaresizlik içindeler.

Muzaffer bir devrim yapmalarını, uru kökünden söküp atmalarını engelleyen nedir? Bir halk devrimine anlam vermeye, ona iyi saptanmış bir hedef sağlamaya yetecek ve daha önce de söylediğimiz gibi, halkın bir bütün olarak eşzamanlı ve genel ayaklanmasını bir devrimle taçlandırabilecek ortak bir idealin yokluğu mu söz konusu? Rus halkı için henüz böyle bir ideal geliştirmemiş olduğunu söylemek hiç mi hiç doğru olmayacaktır.

Eğer böyle bir ideal, en azından ana hatlarıyla halkın bilincinde mevcut değilse Rus devriminden umudu kesmek gerekir;

çünkü bu ideal halk yaşamının ta derinliklerinden yükselir. O, halkın tarihsel deneyimlerinin, uğraşlarının, acılarının, protestolarının ve mücadelelerinin ürünü ve aynı zamanda umutlarının ve gerçek taleplerinin daima herkes için anlaşılır olan canlı ifadesidir.

Eğer halk bu ideali kendisi geliştiremezse kuşkusuz kimse de tutup halka ideal veremez. Zaten genel olarak, olgunlaşmamış bir halde olması bir yana, kesin bir gelişmişlik düzeyine ermediği sürece hiç kimseye (birey, topluluk veya halk, hiç fark etmez) olmayan bir şey verilemez. Bireyi ele alın. Eğer bir fikir bireyin içinde hayati bir içgüdü ve bu içgüdünün ilk yansıması görevi gören az çok açık bir kavram olarak yer etmemişse, ona bu fikri açıklayamaz veya onun anlamasını sağlayamazsınız. Kaderinden hoşnut olan bir burjuvaya bakın; ona proletaryanın tam insani gelişime, toplumsal hayatın tüm zevklerine, doyumlarına ve nimetlerine eşit katılım hakkı olduğunu açıklamak veya aynı burjuvaya sosyal devrimin meşruluğunu, faydasını ve zorunluluğunu kanıtlamak hususunda en ufak bir umut besleyebilir misiniz? Tabii ki hayır. Aklınız başınızdaysa böyle bir işe kalkışmazsınız bile. Neden? Çünkü bu burjuva yaradılıştan iyi yürekli, zeki, asil, âlicenap ve adaletli (neler söylediğimi görüyorsunuz değil mi? Doğrusu yeryüzünde böyle burjuvalar bulmak kolay kolay kimseye nasip olmaz), hatta eğitimli ve bilgili olsa bile sizi anlamayacağını, bir sosyal devrimciye dönüşemeyeceğini er geç anlayacaksınızdır. Ve neden? Şu basit nedenden: Onun hayatı, ruhunda sizin sosyal devrimci fikirlerinizle kesişen içgüdüsel bir çaba vücuda getirmemiştir de ondan. Öte yandan, bu tür bir çaba o burjuvanın içinde olgunlaşmamış bir biçimde veya en saçma kavramlarla bile mevcut olmuş olsaydı, toplumsal pozisyonu duyarlılıklarını ne denli hoşnut ederse etsin, kibrine ne denli doyum sağlarsa sağlasın kendisiyle barışık kalması mümkün olmazdı.

Diğer taraftan en eğitimsiz ve en gülünç adamı ele alın: Eğer onun içinde sadece, belirsiz de olsa sosyal devrimci idealle kesişen özlemlerin içgüdülerini ve dürüstlüğünü bulursanız, temel kavramları ne denli ilkel olursa olsun duraksamayın, onunla ciddi bir biçimde, sevgiyle ilgilenin. Fikirlerinizi (daha doğru bir deyişle, kendi içgüdüsünün tam açık ve mantıklı ifadesinden başka bir şey olmadığından kendi fikirlerini) ne kadar geniş biçimde ve tutkuyla kucaklayacağını ve özümseyeceğini göreceksiniz. Esasında ona bir şey vermemişsinizdir, ona yeni bir şey getirmemişsinizdir; sadece size tesadüf etmeden çok önce içinde olan şeyi onun adına aydınlatmışsınızdır. Bu yüzden kimsenin kimseye bir şey veremeyeceğini söylüyorum.

Bu eğer birey açısından doğruysa, bütün bir halk adına daha da doğrudur. Halka herhangi bir şey verebileceğini; ona herhangi bir tür maddi lütufta bulunabileceğini, yeni bir entelektüel veya ahlaki bakış, yeni bir doğru bahşedebileceğini, halkın hayatına keyfine göre yeni bir yön çizebileceğini veya son Chaadaev'in, bilhassa Rus halkı adına ortaya koyduğu gibi, halkın üzerine boş bir kâğıt parçası misali istenilen şeyin çiziktirilebileceğini zanneden insan ya tam bir gerizekâlı, ya da iflah olmaz bir doktrinerdir.[1]

Bugüne dek en büyük dehalar arasında pek azı halk için fiilen bir şey yapmıştır. Dâhiler hangi ulustan olurlarsa olsunlar

1 Peter Yakovleviç Chaadaev (1794-1856), 1830'ların ileri gelen Rus entelektüellerindendi. 1836'da *Felsefe Mektupları*'nın ilkini yayınladı. Bu mektuplarda Rusya'yı tarihten ve kültürden yoksun, ahlaki ve entelektüel bir çöl olarak betimliyordu; Chadaaev bu durumu Ortodoksluğun 11. yüzyılda Katolik'ten ve dolayısıyla Batı uygarlığının dinamik güçlerinden kopmasına dayandırıyordu. İmparator Nikola bu denemesinden dolayı Chaadaev'i resmen deli ilan etti. Chaadaev 1837'de, *Bir Delinin Savunması* adlı ironik bir deneme yazdı. Bu denemesinde öncekinin pesimist tahlilini hafifletmiş ve Rusya'nın tarihsel geleneklere sahip olmayışının bir avantaj olarak da değerlendirilebileceğini öne sürmüştü. (Batılılaşma reformlarını Rusya'nın "boş kâğıdına" rahat rahat yazabilen Büyük Petro'nun durumunda olduğu gibi.)

son derece aristokrattırlar; şimdiye dek tüm yaptıkları yalnızca sömürücü azınlığı eğitmeye, güçlendirmeye ve zenginleştirmeye yaradı. Herkesin bir kenara ittiği ve suiistimal ettiği yoksul kitleler verdikleri şehitlerin özgürlüğe ve aydınlığa giden yolunu, sonsuz sayıda çapraşık ve verimsiz çabalarla açmak zorunda kaldılar. En büyük dâhiler bile topluma yeni bir öz vermediler, veremediler. Bizzat toplumca yaratılmış insanlar olarak, yüzlerce yıl boyunca sadece toplumsal hayatın bizzat kendisi tarafından mütemadiyen yeniden üretilen ve çoğaltılan özüne yeni biçimler veren çalışmalar yaptılar.

Fakat, yineliyorum, en şöhretli dâhiler, özellikle halk adına, milyonlarca emekçi proleter adına ya hiçbir şey yapmadılar, ya da çok az şey yaptılar. Halk için hayat, halk için gelişme, halk için ilerleme yalnız ve yalnız halkın kendi işidir. Ebette bu noktaya kitabi bilgilerle değil, kuşaktan kuşağa iletilen ve özü doğal olarak genişleyen, derinleşen, kendini mükemmelleştiren ve ağır ağır biçim kazanan bir doğal deneyim ve düşünce birikimiyle varıldı. Sonsuz sayıda sert ve acılı tarihsel deneyim tüm ülkelerdeki, veya en azından tüm Avrupa ülkelerindeki kitlelerin en sonunda ayrıcalıklı sınıflardan, çağdaş devletlerden veya genelde politik devrimlerden hiçbir şey beklenemeyeceğini ve kendilerini ancak bizzat kendi çabalarıyla, sosyal devrim yoluyla kurtarabileceklerini fark etmelerini sağladı. Bugün kitlelerin arasında yaşayan ve üzerlerinde etkili olan evrensel ideali tarifleyen işte budur.

Rus halkının zihninde böyle bir ideal var mı? Kuşku yok ki var; üstelik bu idealin başlıca özelliklerini tariflemek için halkımızın bilincinin çok derinlerine gitmek de gerekmez.

Bu idealin birinci ve en önemli özelliği tüm toprağın, onu teriyle sulayan, kendi el emeğiyle gübreleyen halka ait olduğuna dair genel inançtır. İkinci büyük özelliği toprağı işleme hak-

kının bireye değil bütün komüne, toprağı geçici olarak bireylere dağıtan *mir*'e* ait olduğu inancıdır. İlk ikisi kadar önemli olan üçüncü özellik ise, neredeyse mutlak olan otonomisi ve özyönetiminden dolayı komünün devlete karşı kesin düşmanlığıdır.

Rus halkının sahip olduğu idealin temelinde yatan başlıca üç özellik bunlardır. Rus halkının ideali özünde, bugün sosyal devrime Alman ülkelerinden karşılaştırılamayacak kadar yakın olan Latin ülkeleri proletaryalarının bilincinde son yıllarda gelişmiş olan idealle bütünüyle kesişmektedir. Fakat üç özellik daha var ki, Rus halkının idealinin karakterini çarpıtıp hayata geçirilmesini engellemekte ve geciktirmektedir. Bu yüzden onlara karşı tüm gücümüzle mücadele etmek zorundayız. (Bu mücadele zaten halk arasında da hüküm sürdüğünden işimiz kolaylaşmaktadır.)

Üç lanetli özellik şunlardır: 1) patriarkalizm, 2) bireyin *mir* tarafından yutulması, 3) çara duyulan bağlılık.

Belki bunlara bir dördüncü özellik mahiyetinde resmi Ortodoksluk veya mezhepçilik biçimiyle Hıristiyan dinini de ekleyecekler olacaktır. Fakat bizce bu husus Rusya'da Batı Avrupa'dakinden hiç de daha önemli değildir (sadece Katolik değil Protestan ülkelerinden de). Elbette sosyal devrimciler bu meseleye önem veriyorlar ve halkın önünde Kalabalıkların Tanrısı'na

* *Mir* ve komün terimleri genellikle birbirinin yerine kullanılır. *Mir* terimi, ekonomik ve coğrafi bir birimden ziyade kendi kendini idare eden bir topluluk mahiyetinde, özellikle köylü komününü ifade ederdi. Komünal kararlar aile reislerinden oluşan, *mir* görevlilerini ve temsilcilerini seçen ve vergi yükümlülüklerini ve diğer ortak yükümlülükleri *mire* bağlı aileler arasında paylaştıran bir meclisçe alınırdı. Rusya'nın bazı bölgelerinde *Mir*, kaba bir ekonomik eşitlik sağlamak adına komünün ekilmeye elverişli topraklarını çeşitli ailelere periyodik biçimde yeniden dağıtırdı. Toprak tekil hanelerin yararına ve onlar tarafından ekilirdi. Popülist entelektüelleri köylü komününün Rus sosyalizmine doğru atılabilecek bir ilk adım olduğuna inandıran işte toprağın bu komünal yeniden dağıtımı pratiğidir. (ç.n.)

ve onun yeryüzündeki teolojik, metafizik, politik, yasal, polisiye ve burjuva-ekonomist temsilcilerine dair öldürücü gerçeği anlatmak için her fırsatı değerlendiriyorlar. Ancak din meselesini başat kılmıyorlar, çünkü cehaletlerinin doğal bir sonucu olsa da, halkın batıl itikatlarının cehaletlerinden ziyade sefaletleriyle, maddi acılarıyla ve her gün yüz yüze geldikleri eşi benzeri olmayan baskılarla kök saldığına inanıyorlar. Halkın dinsel kavramları ve efsaneleri, saçma olana dair fantastik tercihleri teorik olmaktan çok pratik bir olgudur ve zihinsel bir durumdan ziyade hayata karşı bir tür protesto, varolmalarının dayanılmaz ağırlığı karşısındaki irade ve tutkularıdır. Halk için kilise bir çeşit Tanrısal meyhaneden başka bir şey değildir, nasıl ki meyhane yeryüzündeki bir çeşit kutsal kiliseden başka bir şey değilse. Kilisede ve meyhanede bir an için de olsa açlıklarını, baskıları ve aşağılanmalarını unuturlar; ilkinde akılsızca bir inançla, ikincisindeyse şarapla günlük hayatın dertlerinden sıyrılmaya çalışırlar. Birbirinden farksız sarhoşluk biçimleridir bunlar.

Sosyal devrimciler bütün bunların farkındadırlar. Ve bu yüzden halkın dini inançlarının sözde-özgür düşünceli zatların soyut doktriner propagandalarıyla değil, ancak sosyal devrimle bertaraf edilebileceğine inanırlar. Bu özgür düşünceli centilmenler, kendilerine pozitivist demelerine ve kendilerini materyalist saymalarına karşın tepeden tırnağa burjuvadırlar; yöntemleri, alışkanlıkları ve hayat tarzları itibariyle iflah olmaz metafizikçilerdir. Onlar hayatı, önceden tasarlanmış bir fikrin birtakım yollarla hayata geçirilmesinden ibaret sayarlar; onlara göre hayat düşünceden doğar ve böylelikle düşüncenin (tabii ki kendi yoksullaşmış düşüncelerinin) hayatı yönlendirmesi gerektiğine inanırlar. Tam aksine düşüncenin hayattan doğduğunu ve düşünceyi değiştirmek için en başta hayatı değiştirmek gerektiğini anlamazlar. Halka hele bir insanca ve geniş geniş varolma fırsa-

tı verin, sizi düşüncelerinin derin rasyonalitesiyle hayrete düşürecektir.

Kendilerine özgür düşünceliler diyen bu müzmin doktrinerlerin teorik, din karşıtı propagandayı pratik faaliyet için önkoşul kılmalarının diğer bir nedeni daha var. Genellikle kötü devrimcilerdir bunlar, basitçe gururlu birer egoist ve korkaktırlar. Dahası sosyal pozisyonları gereği eğitimli sınıfa mensupturlar ve bu sınıfın hayatındaki konforu, çıtkırıldım zarafeti ve entelektüel şişinmenin hazzını her şeyin üstünde tutarlar. Bir halk devriminin doğası ve hedefleri gereği kaba saba ve teklifsiz olduğunun, içinde güzel güzel yaşayıp gittikleri burjuva dünyasını yıkacağının farkındadırlar. Bu yüzden devrimci davanın güçlüklerine katlanamazlar, davaya dürüstçe hizmet edemezler; yanı sıra eğitimleri, dünyevi bağları, çıtkırıldımlıkları ve maddi konforları gereği, aynı keyfi paylaştıkları kıymetli patronlarını, hayranlarını, dostlarını ve meslektaşlarını, az liberal çok arsız olsalar da bunlar, kızdırmak istemezler. Ve dahası kendilerini şu an içinde bulundukları koşulların avantajlarından yoksun bırakacak, bastıkları toprağı ayaklarının altından birdenbire kaydıracak bir devrimden korkarlar, böyle bir devrimi hiç istemezler.

Ama bunu tam olarak itiraf etmek de istemezler. Kendilerini, radikallikleriyle burjuva dünyasını şok etmek, arkalarına devrimci gençliği ve eğer mümkünse halkı almak zorunda hissederler. Ya bu nasıl yapılacaktır? Burjuva dünyasını şok ederken öfkelendirmemeleri gerekmektedir; devrimci gençliği kendilerine çekerken, devrimin cehenneminden kaçınmaları gerekir. Bir tek yol vardır: Tüm sahte devrimci hiddetlerini Tanrıya yöneltmek. Tanrının varolmadığından o denli emindirler ki onun gazabından korkmazlar. Oysa otoriteler (çardan en küçük memura kadar) öyle midir? Ya zenginler ve güçlüler (bankacı ve vergi yükümlüsü Yahudi çiftçiden en mütevazı kulak tüccara

ve toprak sahibine dek hepsi)? Asıl bütün bunların gazabından korkmak gerekir.

Böyle bir muhakemeye dayanarak tüm biçimleri ve tezahürleriyle dini reddederler ve (elbette daima ceplerinde hazır bulundurdukları bir yığın zırvayla) bilim adına teolojiye, metafizik fantezilere ve halkın batıl itikatlarına sövüp sayarak Tanrıya karşı amansız bir savaş yürütürler. Fakat öte yandan ilahi dünyanın tüm siyasi ve sosyal güçlerine olağanüstü bir nezaketle yaklaşırlar; mantık ve kamuoyu gerektirdiğinde onları da reddedebilirler ama bunu oldukça nazik ve sakınımlı bir tarzda, kimseyi kızdırmadan yaparlar, daima bir kaçamak noktası bırakırlar ve söz konusu güçlerin ıslah olabileceği yönünde umut taşıdıklarını söylerler. Onlardan bir şeyler umma ve onlara inanma eğilimleri o kadar güçlüdür ki, şu Yönetici Senato'nun bile eninde sonunda halkı özgürleştirebilecek bir organ olduğunu varsayarlar. (Yakında Zürih'te çıkması beklenen ve periyodik olmayan *İleri!*'nin üçüncü ve en son programına bir göz atın dilerseniz.)[1]

1 *İleri! (Vpered!),* 1870'de Rusya'dan ayrılan Lavrov ve bir grup Rus arkadaşı tarafından çıkarılan bir dergi ve (daha sonra) bir gazeteydi. 1873-76 yılları arasında önce Zürih'te, sonra Londra'da yayınlandı. Grubun yayın programının üçüncü versiyonu 1873 Mart'ında dolaşıma girdi ve aynı yılın Ağustos ayında derginin birinci sayısında yayınlandı. *İleri!* Bakunin'le taban tabana zıt bir tutum içindeydi. Yakın bir halk ayaklanması ihtimalini çok zayıf buluyor, Popülist devrimcilerin ağırlığı, bir eğitim programı yoluyla entelektüel hazırlığa vermeleri gerektiğini ve köylülere sosyalist propaganda yapılmasını savunuyordu. Bakunin aşağıda isim vermeden Lavrovistleri ve onların "hazırlıkçı" programını eleştiriyor.
İleri! grubunun programı, Rusya'da iktidarı imparatordan Yönetici Senato benzeri parlamenter bir organa geçirecek olan (yasal veya anayasal) bir devrim için birtakım umutlar olduğuna atıfta bulunuyordu; fakat sonra, grup bu tür önerilere düşman olduğunu ve nihai bir halk isyanına duyduğu güveni ifade etti. Yönetici Senato 18. yüzyıl başında Büyük Petro tarafından kurulmuştu. Yasama yetkisi olmayan, atama yoluyla oluşan bu organ, 19. yüzyılda Rus İmparatorluğu'nun merkez yönetiminde birtakım idari işlevler gördü ve hukuk sistemi içinde bir tür anayasa mahkemesi olarak görev yaptı.

Fakat bu şarlatanları bir kenara bırakalım ve asıl mevzumuza dönelim:

Halk hangi bahane veya amaçla olursa olsun aldatılmamalıdır. Bu devrimci dava adına sadece ölümcül değil zararlı da olacaktır; çünkü her çeşit aldatma doğası gereği ufuksuz, adi, dar ve her zaman çürük ipliklerle örülü olduğundan parçalanması ve su yüzüne çıkması kaçınılmazdır. Devrimci gençlik için halka düşman, hatalı, keyfi ve tiranca bir doğrultudur bu. Kişi sadece kendi doğrularına sahip çıktığında, en derin inançlarıyla uyum içinde konuşup eylediğinde güçlüdür. İşte o zaman, hangi duruma düşerşe düşsün, ne söylemesi ve ne yapması gerektiğini bilir. Tökezleyebilir ama kendisine veya davasına halel getirmez. Eğer halkın kurtuluşunu yalanların peşinden giderek ararsak, kesinlikle şaşıracak, yanlış yönlere sapacak ve hedefimizi yitireceğizdir. Ve eğer halk üzerinde bir gıdım etkimiz varsa, halkı da yolundan edeceğizdir. Diğer bir deyişle gerici bir ruhla gericiliğin çıkarına davranıyor olacağızdır.

Bu yüzden derinlemesine inançlı ateistler, her türden dinsel inancın düşmanları ve materyalistler olarak bizler, din hakkında halkla her konuşma fırsatı bulduğumuzda ona inanç sahibi olmadığımızın tam bir ifadesini (ben daha da ileri gideceğim ve dine yönelik düşmanlığımızın diyeceğim) vermek zorundayız. Halkın din hakkındaki bütün sorularına dürüstçe karşılık vermeliyiz ve gerekli olduğu zaman, yani başarı ihtimali olduğunda, fikirlerimizi halka açıklamaya ve doğruluğunu kanıtlamaya çalışmalıyız. Fakat böyle tartışmalar için biz kendimiz fırsat kollamamalıyız. Din meselesini halkın arasında yürüttüğümüz propagandanın başat maddesi haline getirmemeliyiz. Bizim kesin inancımız, böyle davranmanın halk davasına ihanetle eşanlamlı olduğu yönündedir.

Halk ne doktriner ne de felsefecidir. Aynı anda bir yığın meseleyle ilgilenme alışkanlığı ve zaten buna ayıracak zamanı

yoktur. Bir meseleye daldığı zaman geri kalanları unutur. Bu yüzden bizim doğrudan yükümlülüğümüz, halkın önüne kurtuluşunun çözümü olan temel soruyu koymaktır. Fakat öte yandan bu sorunun yanıtı tam da onun durumunun, bir bütün olarak varoluşunun içindedir -sosyal devrim ve devletin yıkılması demek olan ekonomik ve politik sorudur bu. Onun kafasını din meselesiyle meşgul etmek, onu asıl davadan uzaklaştırmak ve böylelikle davaya ihanet etmek demektir.

Halkın davası sadece, halkın idealini onun arzusuyla uyum içinde doğru hale getirip, onu en kestirme yoldan hedefe yöneltip hayata geçirmekten ibarettir. Bilhassa Rus halkının idealini körelten üç lanetli özelliğe parmak bastık. Şimdi son ikisinin (bireyin *mir* tarafından yutulması ve çara tapınma) birinciden (partiarkalizm) kaynaklandığına işaret edelim. Bu yüzden patriarkalizm tüm gücümüzle savaşmamız gereken tarihsel kötülüklerin başında gelmektedir; ama ne yazık ki bütünüyle popüler bir kötülüktür bu.

Bu kötülük Rusya'daki hayatın bütününü çarpıttı ve ona, onu dayanılmaz kılan nitelikler verdi: Vurdumduymazlık, hareketsizlik, kadercilik, pislik, gelenekleşmiş yalancılık, açgözlülük, ikiyüzlülük ve nihayet itaatkârlık ve kölelik. Kocanın, babanın ve büyük erkek kardeşin despotizmi (yasal ve ekonomik dayanaklarıyla zaten ahlaksızca olan) aileyi hâkim kuvvet ve zulmün, ev içindeki gündelik alçaklığın ve ahlaksızlığın okulu haline getirdi. "Badanalanmış mezar" Rus ailesini tariflemek için kusursuz bir ifadedir. İyi bir Rus aile babası, eğer gerçekten iyi ama karakter fakiri bir adamsa (yani iyi yürekli, günahsız ve sorumsuz bir domuzsa) hiçbir şey hakkında sarih bir yaklaşıma, belli birtakım arzulara sahip olmayan, iyiliği ve kötülüğü neredeyse aynı zamanda pervasızca ve sanki istem dışı bir biçimde uygulayan bir yaratıktır. Yapıp ettiklerini belirleyen amaçlar de-

ğil koşullardır; davranışlarını o anki ruh hali ve bilhassa çevre belirler. Aile içinde itaate alıştırılmış olduğundan toplum içinde de itaat etmeyi ve rüzgâr hangi yönde eserse o yöne eğilmeyi sürdürür. Köle olmak ve köle kalmak için yaratılmıştır ama bir despot da olmayacaktır. Gücü yoktur bunun için. Bizzat kimseyi kamçılamayacak olsa da, otoritelerin kamçılamak istediği kişiyi (suçlu, suçsuz fark etmez) yakalayıp teslim edecektir. Onun karşısına bu otoriteler üç esas ve kutsal biçim içinde çıkarlar: baba olarak, *mir* olarak ve çar olarak.

Öte yandan eğer hırslı ve ateşli bir adamsa hem bir köle, hem de altındaki herkese, ona bağlı olan herkese zulmeden bir despot olacaktır. Efendileri *mir* ve çardır; *mir*'in hizmetçisi, çarın kölesi ve eğer bir aile reisiyse, evin despotudur.

Onun dünyası komündür. Komün ailesinin, klanının doğal uzantısından başka bir şey değildir. Bu yüzden aile içindeki partiarkal ilkenin, alçakça despotizmin, sefil köleliğin ve doğasından gelen adaletsizliğin ve bireysel hakların tümden yok sayılmasının aynısı komün içinde de hükmünü sürdürür. *Mir*'in kararları her zaman yasa demektir. "*Mir*'e karşı çıkmaya kim cüret eder!" diye donakalmış bir halde sorar Rus köylüsü. Ama Rus halkının içinde *Mir*'e, onun dışında ve üstündeki herkese (çara, memurlara ve bizzat köylülere) karşı koymaya cüret eden bir kişi vardır: Eşkıya. Dolayısıyla Rusya'da eşkıyalık önemli bir tarihsel olgudur. Rusya'nın ilk isyancıları, ilk devrimcileri Pugaçev ve Stenka Razin, birer eşkıyadırlar.

Mir'de sadece ihtiyarların, aile reislerinin oy kullanma hakkı vardır. Bekâr bir genç, hatta evini açmamış evli bir adam, emirlere itaat etmek ve emirleri yerine getirmek zorundadır. Komünün, komünlerin hepsinin tepesindeyse ortak patriark ve tüm Rusya'nın atası, babası olan çar oturur. Onun iktidarı sınırsızdır.

Komünlerin her biri kendi kendine yeten bir bütün oluşturur ve (Rusya'nın başlıca talihsizliklerinden biridir bu) bunun sonucunda hiçbir komünün diğer bir komünle organik bağı yoktur; böyle bir bağ kurma gereksinimi de duymaz. Onları birbirlerine bağlayan yegâne bağ, "çar ve küçük baba"nın ulu, babadan kalma iktidarlarıdır.

Biz bunun büyük bir talihsizlik olduğunu söylüyoruz. Bu bağlantısızlık açıkça halkı zayıflatıyor, yerel ve kendinden menkul ayaklanmaları kaçınılmaz yenilgilere uğratıyor ve böylece despotik iktidarın hâkimiyetini daha da sağlamlaştırmış oluyor. Bundan dolayı devrimci gençliğin esaslı yükümlülüklerinden biri de ne pahasına olursa olsun birbirinden kopuk olan bu komünler arasında canlı bir isyan bağı yaratmak olmalıdır. Güç fakat imkânsız olmayan bir görevdir bu; tarih bize, sahte Dimitri iç çekişmesi, Stenka Razin ve Pugaçev devrimleri ve Çar Alexis saltanatının ilk günlerinde baş gösteren Novgorod ayaklanması benzeri bunalım dönemlerinde komünlerin kendi inisiyatifleriyle bu tür faydalı bağlar kurmaya çalıştıklarını göstermektedir.[1]

Sayısız komün vardır ve ortak "çarlar ve küçük babaları" onları bir başına yönetemeyecek kadar yüksekte (Tanrıdan sadece bir basamak aşağıda) oturmaktadır. Nasıl Tanrı dünyayı idare etmek için kalabalık bir kutsal orduya ve ilahi askerlere (serafim, cherubim, başmelekler, altı kanatlı melekler ve sıradan kanatlı melekler) ihtiyaç duymaktaysa, çar da memurları ol-

1 Sahte Dimitri 17. yüzyılın başındaki Bunalım Dönemi sırasında Rus tahtında hakkı olduğunu iddia eden biriydi. Korkunç İvan'ın en küçük oğlu Dimitri olduğunu (oysa Dimitri 1591'de esrarlı bir biçimde ölmüştü) iddia ediyordu ve 1605'te çar ilan edildi; ama ertesi yıl tahttan indirildi ve öldürüldü. Çar Alexis (1645-1676) saltanatının ilk yıllarında ekonomik bunalım ve resmi yozlaşma birçok Rus kentinde huzursuzluklara neden olmuştu. 1648'de Moskova'da ciddi bir ayaklanma yaşandı, bunu 1650'deki Novgorod isyanı da dahil, başka şehirlerdeki isyanlar takip etti.

madan hiçbir iş beceremez. Askeri, sivil, adli ve polisiye bir yönetim teşkilatına gereksinim duyar. Böylelikle çar ve halk arasında, çar ve komün arasında asker, polis, bürokrasi, yani kaçınılmaz olarak, tam anlamıyla merkezileşmiş bir devlet durur.

Sanal çar-baba, halkın gardiyanı ve hamisi, yükseklere, çok çok yükseklere, neredeyse cennet katına oturtulurken devlet, çarın kamçısı, hırsızı ve yok edicisi vasfıyla onun yerini almaktadır. Bundan dolayı ortaya doğal bir şekilde şöyle garip bir vaziyet çıkar: Halkımız bir yandan hayali, masalsı çarı Tanrılaştırırken, öte yandan devletin şahsında cisimleşen gerçek çardan nefret eder.

Halkımız devlete, hangi kılığa girerse girsin devletin tüm temsilcilerine yönelik derin ve tutkulu bir nefret duyar. Kısa bir süre öncesine kadar bu nefret asillere ve memurlara yönelikti, memurlara bir miktar daha fazla nefret duymakla beraber halk, ikisini de kendisine aynı oranda düşman görüyordu. Fakat serfliğin kaldırılmasından ve asillerin gözle görülür şekilde dağılmaya, kaybolmaya ve (aslında her zaman olduğu gibi) devlet hizmetkârı bir sınıfa dönüşmeye başlamasından itibaren halk asillere, memurlara duyduğu türden bir nefret duyar oldu. Ancak halk bu nefretinin ne denli meşru olduğunun gösterilmesine ihtiyaç duymaktadır.

Devlet, patriarkal ilkesiyle çoktan her bakımdan yozlaşmış olan Rus komününü hepten parçaladı ve yozlaştırdı. Devlet baskısı altında yapılan komünal seçimler birer oyuna dönüştü ve geçici olarak halkın seçtiği kişiler (köy başkanı, ihtiyarlar ve polisler) hem hükümetin maşaları, hem de zengin köylülerin, *kulakların* paralı uşakları haline geldiler. Bu durumun yanı sıra, devletin koyduğu ağır vergilerle daha da perişan olan, otoritelerin keyifleri istedikçe boğazları sıkılan komünlerin içlerindeki son adalet, doğruluk ve insaniyet kırıntıları da yok olup gitti.

Birey için tek çare olarak geriye her zamankinden fazla eşkıyalık yapmak, bütün halk içinse genel bir ayaklanmaya ve devrime girişmek kaldı.

Böyle bir durumda dürüst, samimi, kararlı sosyal devrimci Rus gençliği, entelektüel proletaryamız ne yapabilir? Elbette ki halka gitmelidirler; çünkü bugün artık halkın dışında, milyonlarca emekçinin dışında hayat, dava, gelecek yoktur. Fakat halka nasıl ve neyle gitmeliler?

İçinde bulunduğumuz şu dönemde, özellikle Neçayev girişiminin talihsiz bir biçimde sonuçlanmasının ardından, bu konudaki görüşler bir hayli bölünmüş gibi görünüyor.[1] Fakat bu genel fikir karmaşasının içinden şimdilerde iki esas ve karşıt parti yükselmeye başlıyor. Biri daha barışçı ve hazırlıkçı bir karakterde, diğeriyse isyankâr; doğrudan doğruya halkçı savunmanın örgütlenmesi için gayret gösteriyor.

İlk yönelimin yandaşları şu an için bir devrimin imkân dahilinde olduğuna inanmıyorlar. Fakat halkın çektiği acıların pasif seyircileri olarak kalmadıkları, kalamayacakları için bu acıları halkla kardeşçe paylaşmak ve yanı sıra halka yol göstermek, halkın kendi yaşayışından devşirdiği örneklerle onu pratik mücadeleye hazırlamak adına halka gitme kararındalar. Bir kısmı fabrika işçilerinin arasına karışıp onlarla eşit koşullarda çalışacaklar; işçiler arasında komünalizm ruhunu yaymaya uğraşacaklar...

Fabrikalara gitmeyenler kırsal koloniler kurmaya çalışacaklar. Buralarda toprağın ortak kullanımının (köylülerimiz bu işi

1 Sergey Gennadiyeviç Neçayev (1847-1882) Bakunin'in 1869-70 yıllarında talihsiz bir işbirliği içine girdiği militandı. Bu genç devrimci patolojik bir vakaydı. 1872'de adi bir suçlu olarak İsviçre tarafından Rusya'ya iade edildi, Moskova'da oluşturduğu devrimci çevrenin üyelerinden birini öldürmek suçundan yargılandı ve bir kalede hücre hapsiyle cezalandırıldı, orada da öldü. Dostoyevski Neçayev olayını *Ecinniler* romanı için temel almıştır.

iyi bilirler) yanında ekonomik bakımdan zorunlu bir ilkeyi (köylülerimiz işte bunu hiç bilmezler) getirecek ve uygulayacaklar: Gerçek adalet temelinde (güçlü ve yeterli olandan daha fazla, zayıf ve yetersiz olandan daha az çalışma talep eden ve getiriyi çalışmaya göre değil gereksinimlere göre üleştiren yasal değil insani adalettir bu) ortak toprağın kolektif bir biçimde ekilmesi ve ürünlerin veya ürünlerin değerinin eşit paylaşılması ilkesi.

Köylüleri kendi örnekleriyle ve bilhassa kolektif emeğin örgütlenmesi yoluyla elde etmeyi bekledikleri faydalarla cezbetmeyi umuyorlar. Başarısız 1848 Devrimi'nin ardından İkaryalılarıyla beraber, Yeni İkaryasını kuracağı Amerika'ya doğru yola çıktığında Cabet'in taşıdığı umut da buydu.[1] Bu girişim oldukça kısa ömürlü oldu, üstelik Amerikan toprakları böyle bir deneyimin başarısı bakımından Rus toprağından çok daha elverişli olmasına rağmen. Dahası Amerika'da tam bir özgürlük, bizim Tanrının cezası Rusya'mızda ise çar saltanat sürüyor... Tüm bunlar özellikle akılda tutulması gereken noktalardır.

Fakat halkı hazırlıklı kılma ve barışçıl bir biçimde ikna etme niyetinde olanların beklentileri daha da ileri gidiyor. Bireyin tam özgürlüğü temelinde kendi dahili hayatlarını örgütlemek yoluyla Rus köleliğinin altında yatan patriarkalizm alçaklığına karşı savaşmak istiyorlar. Toplumumuzdaki başlıca kötülüğü canevinden vurmak ve böylece halkın idealinin ıslahına, doğru-

1 Etienne Cabet (1788-1856), ilk Fransız sosyalistlerindendi. 1840'da komünist ilkeler temelinde örgütlenmiş ideal bir toplumu tasvir ettiği yaygın olarak okunan *İkarya'ya Yolculuk* adlı ütopik romanını yayınladı. 1848'de "İkaryanların" ilk bölümü (daha sonra bizzat Cabet ve başka yandaşları da onlara katıldı) Cabet'in fikirleri temelinde bir koloni kurmak adına Fransa'dan Amerika'ya doğru yola çıktı. Teksas'a yerleşmek doğrultusunda başarısız bir girişimin ardından Nauvoo'ya gittiler (İllinois'te). İkarya adı verilen kolonilerinde iç çekişmelerden kaynaklı sorunlar baş gösterdi ve kısa zaman içinde bölündüler. Kolonide kalanlar 1895'e dek varlıklarını sürdürdüler.

dan doğruya halk içinde pratik adalet, özgürlük kavramlarının ve pratik kurtuluş yöntemlerinin yaygınlık kazanmasına yardımcı olmak istiyorlar.

Bütün bunlar pek hoş, yüce gönüllü ve asilane istekler, fakat hayata geçirilmeleri imkânsız. Herhangi bir yerde başarı kazansa dahi bu, denizde bir damla olacak, halkı hazırlamak, harekete geçirmek ve özgürleştirmek adına yetersiz kalacaktır. Muazzam bir kaynak ve enerji gerektirecek, bunun karşılığında oldukça önemsiz sonuçlar alınacaktır.

Kuşku yok ki böyle planlar yapıp, onları samimiyetle hayata geçirmeye niyetlenenler Rusya gerçeğinin rezilliğinden gözleri kararmış bir biçimde hareket ediyorlar. Daha planlarını uygulamaya koyar koymaz uğrayacakları ciddi ve korkunç düş kırıklığını kestirmek güç değil; belki birkaç şanslı durum söz konusu olacaktır, fakat bu daha fazla ilerlemelerine, devam edecek gücü bulmalarına yetmeyecektir.

Eğer başka bir alternatif görmüyorlarsa bırakınız denesinler, ama onlara bunun yoksul halkımızın kurtuluşu ve özgürlüğü adına pek az getirisi olacağını da anlatmayı ihmal etmeyin.

Diğer yönelim ise militan, isyankâr olandır. Bizim inandığımız ve kurtuluş beklediğimiz yegâne yönelim işte budur.

Halkımızın açıkça yardıma ihtiyacı var. Halkımız o denli çaresiz bir dar boğazda ki köyler hiç çaba göstermeden bile ayağa kaldırılabilirler. Ama ne kadar başarılı olurlarsa olsunlar bireysel patlamalar yeterli değildir; bir ayaklanmanın taşıdığı tüm faydalara karşın böyledir bu. Köylülerin hepsi aynı anda ayağa fırlamalıdırlar. Stenka Razin ve Pugaçev liderliğindeki geniş halk hareketleri bunun mümkün olduğunu fazlasıyla göstermişlerdir. Bu hareketler halkımızın bilincinde gerçekten yaşayan bir ideal olduğunu ve halkın bu ideali gerçekleştirmek adına ça-

ba gösterdiğini ortaya koymuşlardır, başarısız olmaları, bu idealin birtakım esaslı yanlışlar içermesinden kaynaklanmıştır.

Bu yanlışları tespit ettik ve bunlarla savaşmanın devrimci gençliğimizin asli yükümlülüğü olduğuna dair inancımızı ifade ettik. Bu tür bir mücadelenin mümkünlüğünü vurgulamak için, onun uzun zamandır halk arasında varolduğunu gösterdik.

Patriarkalizme karşı her köyde, her ailede fiilen bir savaş yürütülüyor. Komün ve *mir*, nefret beslenen devlet iktidarının ve bürokratik keyfiyetin o denli aleni araçları haline geldiler ki artık devlete ve bürokrasiye karşı ayaklanmak, aynı zamanda komün ve *mir* despotizmine karşı da ayaklanmak anlamı taşıyor.

Geriye çara tapınma meselesi kalıyor. Çara tapınmanın, Yardımsever İmparator Aleksander'ın bilgece ve insani politikaları sayesinde usanan halkın bilincinde giderek zayıflıyor olduğuna inanıyoruz. Serf sahibi asil genellikle halkın nefret dolu şimşeklerini toplayan bir paratoner işlevi görmekteydi ama artık değil. Asil veya toprak sahibi tüccar, zengin *kulak* ve bilhassa memur çarın melekleri veya başmelekleri olarak baki kaldılar. Ama memur çarın iradesini icra eder. Her şeye rağmen köylümüz nihayet çara anlamsız tarihsel inancının başına ne işler açtığını anlamaya başlıyor. Nasıl anlamasın? On yıldan beri Rusya'nın dört bir köşesinden çara ricacılar gönderiyor ve çardan alabildiği tek bir cevap var: *"Size daha fazla özgürlük yok!"*[1]

Ne derseniz deyin, Rus köylüsü cahil olabilir ama enayi değildir. Bunca hakarete, bunca işkenceye, üstüne üstüne gelen bunca olguya rağmen çardan daha beter bir düşman olmadığını

1 Köylülerin 1861 serfliğin kaldırılması koşullarından duydukları hoşnutsuzluk ve daha kapsamlı yeni bir özgürleştirmenin ilan edileceğine dair yaygın inançlarına gönderme.

anlamaması için kusursuz bir aptal olması gerekirdi. Bunu ona açıklamak ve hissettirmek için her fırsatı değerlendirmek, halkın gündelik hayatının acılı ve trajik olaylarından yararlanmak, ona hayat hakkı tanımayan memurların, toprak sahiplerinin, rahiplerin ve *kulakların* yaptığı zulümlerin, haksızlıkların, yağmanın hepsinin çarın iktidarından kaynaklandığını, ona dayandığını ve ancak onun sayesinde mümkün olabildiğini göstermek; yani uzun lafın kısası, o denli nefret beslediği devletin bizzat çarın kendisi olduğunu göstermek... Bugün bu, devrimci propagandanın doğrudan ve başlıca yükümlülüğüdür.

Fakat yeterli değil. Bugüne dek Rusya'da genel bir halk isyanını sekteye uğratan ve imkânsız kılan esas problem, komünlerin kendi kendilerine yeter olmaları, yerelliklerinden kaynaklı yalıtılmışlıkları ve bölünmüşlükleridir. Bütün köylerin, kazaların ve mümkünse bölgelerin en ilerici köylülerini, doğal devrimcilerini birleştirmeli ve mümkün olan her yerde, aynı hayati bağı fabrika işçileriyle köylüler arasında da yaratmalıyız. Bu bağlar kişisel bağlar olarak kaldıklarında hiçbir şey ifade etmeyeceklerdir. Bu işi yürütürken elbette her bir köyün, her bir kasabanın ve her bir bölgenin en iyi ve ilerici köylülerinin, en çalışkan unsurlarının diğer köylerin, kasabaların bölgelerin tümünde varolan yoldaşlarını bilebilmeleri gerekmektedir.

Bu ilerici bireyleri (ve bütün halkı olmasa da, onlar üzerinden büyük bir halk kesimini, halkın en hareketli kesimini) ilkin bir bütün olarak halkın, Rusya çapındaki ve hatta dışındaki tüm köylerin, kasabaların ve bölgelerin aynı kaderi ve dolayısıyla tek bir ortak davayı paylaşıyor olduğuna inandırmalıyız. Onu, halkın yenilmez bir gücü olduğuna, şimdiye dek kurtuluşa varamamasının sadece yoğunlaşamamasından, her yerde eşzamanlı olarak ve uyum içinde hareket edememesinden dolayı güçsüz düşmesinden kaynaklandığına ikna etmeliyiz. Bu gücün yoğun-

laşması için köylerin, kasabaların ve bölgelerin ortak bir plan doğrultusunda, genel bir kurtuluş hedefiyle birleşmesi gerekir. Halkımızda gerçek bir birlik ruhu ve bilinci yaratmak için, herhangi bir yerde baş gösteren bir köy veya fabrika ayaklanması hakkında, Batı Avrupa proletaryasının ürettiği önemli devrimci hareketler hakkındaki bilgileri derhal Rusya'nın dört bir köşesine, en ufak yerleşim birimine dek yayabilecek bir halk gazetesi yaratılmalıdır. Ne tür olursa olsun: İster matbaayla, ister taşbaskı, elyazması, hatta sözle... O zaman köylüler, fabrika işçileri kendilerini yalıtılmış hissetmeyecekler, aksine arkalarında aynı esareti yaşayan ama özgürleşmek için aynı tutkuyu ve iradeyi de taşıyan, evrensel bir fırtınaya hazırlanan devasa bir emekçiler dünyası olduğunu bileceklerdir.

Görev budur ve biz açıkça bunun devrimci propagandanın biricik hedefi olduğunu söyleyeceğiz. Genç insanlarımızın bu hedefe nasıl ulaşacaklarını kesin olarak tayin etmek yakışık almaz.

Tek bir şey söyleyeceğiz: Rus halkı gençliğimizle ancak kendi hayatı, kendi kaderi, davası ve umutsuz isyanı içinde karşılaştığında onu kendisinden bir parça kabul edecektir. Gençlik şu andan başlayarak artık tanık vasfıyla değil aktif katılımcı vasfıyla, her zaman ve her yerde, büyük olsun olmasın tüm halk ayaklanmalarının, fırtınalarının en önünde, kendini düzeni yıkmaya adamış olarak yer almalıdır. Özenle tasarlanmış ve belirlenmiş bir planla uyum içinde hareket ederek, faaliyetlerini zaferin vazgeçilmez şartı olan birleşikliği yaratmak yönünde en sıkı disiplinle seferber ederek, kendisini ve halkı sadece direniş için değil, cesaretli bir saldırı için de hazırlamalıdır.

Sonuç mahiyetinde birkaç söz daha ekleyelim: Entelektüel proletarya dediğimiz ve bugünden sosyal devrimci bir pozisyonda (yani basitçe ümitsiz ve imkânsız bir pozisyonda) olan sı-

nıf eğer utanç içinde ve beyhude yere telef olmak istemiyorsa sosyal devrim davasına bilinçli bir tutkuyla bağlanmalıdır. Bu sınıf şimdi artık, bir halk devrimini hazırlamaya, yani örgütlemeye çağrılıdır. Başka bir alternatifi yoktur. Aldığı eğitim ona elbette ki soyguncuların, sömürücülerin ve zulümkârların safında az çok avantajlı bir mevki sağlayabilir. Ancak giderek çok az sayıda insan bu mevkilere ulaşabiliyor. Bunların çoğu, ellerinde sadece ihanetin utancı ve sefilliği, önemsiz bir biçimde ve alçakça yok olmaya mahkûmdurlar. Bizim çağrımız ihaneti düşünemeyen, imkânsız gören insanlaradır.

Sizler; Rus halkını sömürenlerin, ezenlerin ve Rus halkının düşmanlarının dünyasından geri dönüşsüz bir biçimde kopup kendinize, halkın kurtuluş davasına ait bir sermaye, sadece halk propagandası temelinde, günbegün hareket kazanan ve örgütlenen genel bir halk ayaklanması temelinde çoğalacak bir sermaye olarak bakmalısınız.

EK B

ZÜRİH SLAV SEKSİYONU'NUN PROGRAMI[1]

1) Slav Seksiyonu Uluslararası İşçi Birliği'nin ilk Kongresi'nde (Cenevre, Eylül 1866) onayladığı temel hükümleri bütünüyle kabul ederken, devrimci sosyalizm ilkelerinin propagandasını yapmayı ve Slav ülkelerindeki halk güçlerini örgütlemeyi özel hedef olarak kendi önüne koyar.

1 Bakunin 1872 Temmuz'unda Enternasyonal'in Slav Seksiyonu'nu kurdu. Çoğunluğu Rus, küçük bir kısmı da doğu Avrupalı Slavlardı; on beş-yirmi kadar üyesi vardı. 1872'nin Ağustos ayında Bakunin Slav Seksiyonu'nun programını kaleme aldı. Bu program açık bir biçimde, Bakunin'in ertesi yıl *Devlet ve Anarşi*'de geliştireceği temel fikirlerin ipuçlarını veriyordu. Bakunin programın aslını Rusça ve Fransızca olarak yazdı. Asıl metnin sadece Fransızca versiyonu bugüne ulaşmıştır. Burada çevrilmiş olan *Devlet ve Anarşi*'nin Rusça baskısına eklenmiş olan 1873 tarihli metindir ve diğerinden çok çok az farklılık göstermektedir. Bkz. Lehning, ed., Archives Bakounine, III, ss. xviii-xix, ve 1872 tarihli Fransızca metin için, ss. 185-186.

2) Slav Seksiyonu, pan-Slavizme, yani Slav halkının Rus İmparatorluğu'nun ve pan-Almancılığın, yani şimdilerde kendilerini dev bir sahte halk devleti halinde örgütlemeye uğraşan Almanların burjuva uygarlığının destekleriyle kurtulması özlemlerine ve tezahürlerine karşı aynı enejiyle mücadele edecektir.

3) Bizce kitlelerin gerçek ve topyekûn kurtuluşu için tüm şartları yansıtmakta olan biricik program anarşist devrimci programdır. Bu programı benimseyerek, hangi biçim altında olursa olsun devletin varlığının halkın özgürlüğüyle çeliştiğine ve devletin halkların uluslararası kardeşçe dayanışmasını engellediğine inanarak devletlerin hepsini yıkmak istiyoruz. Bilhassa Slav halkları için bu bir ölüm kalım meselesidir; yanı sıra Türkler, Macarlar veya Almanlar gibi başka ırklardan halklarla barışmasının da yegâne yöntemidir.

4) Devletle beraber adli hukuk adına dayanan her şey, yasama ve yürütme aracılığıyla yukarıdan aşağıya yaratılmış olan ve tek amacı egemen sınıfların çıkarına halkın emeğinin sömürüsünü kurumlaştırmak ve sistemleştirmek olan her yapı yok olmalıdır.

5) Devletin ve adli hukukun ortadan kaldırılması, zorunlu olarak beraberinde miras yoluyla geçen, insani adaleti engelleyen bireysel mülkiyetin ve buna dayalı yasal ailenin de ortadan kaldırılması sonucunu verecektir.

6) Devletin, mülkiyet haklarının ve yasal ailenin yok edilmesi halkın hayatının aşağıdan yukarıya, olayların zorlamasıyla herkes adına olanaklı ve zaruri hale gelecek olan kolektif emek ve mülkiyet temelinde örgütlenmesini mümkün kılacaktır.

7) Slav Seksiyonu materyalizm ve ateizm iddiasıyla her türden kutsal tapınmaya karşı, resmi ve gayrı resmi dinsel inançların hepsine karşı mücadele edecektir. Herkesin vicdan ve dü-

şünce ve düşüncelerini yayma hakkına tam saygıyı sözlü ve eylemli bir biçimde savunurken bu zararlı düşüncenin köleliğin onaylanması olduğu ve hep böyle kalacağı inancıyla tüm dinsel, metafizik, kuramsal, politik ve yasal tezahürleriyle birlikte ilahiyat düşüncesini yıkmak için uğraşacaktır.

8) Seksiyon'un pozitif bilimlere güveni tamdır; cinsiyet ayrımı olmaksızın herkese eşit bilimsel eğitim talep eder. Fakat bilginlerin hükümetinin bütün yönetimlerin düşmanı olduğunu bilir ve bu zararlı hükümet biçimini nefretle reddeder.

9) Slav Seksiyonu erkekler ve kadınlar adına özgürlüğün yanı sıra eşit hak ve yükümlülükler de talep eder.

10) Slav Seksiyonu Slav halklarının özgürlüğü için mücadele ederken hiçbir şekilde ulusal duygular aracılığıyla başka ırklardan halklara düşman olan ayrı bir Slav dünyası örgütlemeyi önermemektedir. Aksine çabası, Slav halklarının Uluslararası İşçi Birliği'nin özgürlük, eşitlik ve evrensel kardeşlik temelinde ulaşmayı görev bildiği ortak insanlık ailesine katılmaları yönünde olacaktır.

11) Enternasyonal'in üzerine aldığı büyük görevi göz önüne alarak (kitlelerin her çeşit vesayet ve tahakkümden kurtuluşu) Slav Seksiyonu Enternasyonal içinde herhangi bir yüksek otorite veya yönetimin yapılanmasına, özerk seksiyonların özgür federasyonundan başka hiçbir örgütlenmeye izin vermez.

12) Slav Seksiyonu Genel Konsey veya genel bir kongrece emredilen resmi bir doğruyu ya da tek tip bir politik programı tanımaz. Sadece bireylerin, seksiyonların ve federasyonların, bütün ülke işçilerinin sömürücülere karşı yürüttükleri ekonomik mücadele temelindeki tam dayanışmalarını tanır. Bilhassa Slav işçilerini bu mücadelelerin pratik sonuçlarının içine çekmeye çalışır.

13) Slav Seksiyonu bütün ülke seksiyonları için, a) felsefi ve toplumsal propaganda özgürlüğü, b) diğer seksiyonların ve federasyonların özgürlüğünü ihlal etmedikçe herhangi bir politikayı yürütme özgürlüğünü, halk devrimi için örgütlenme özgürlüğünü, diğer ülkelerin seksiyonları ve federasyonlarıyla ilişki kurma özgürlüğünü tanır.

14) Jura Federasyonu bu ilkeleri yüksek sesle (açıkça) beyan ettiği ve samimiyetle hayata geçirdiği için Slav Seksiyonu Jura Federasyonu'na katılmıştır.[1]

1 İsviçre'nin Jura Dağları bölgesinde saat yapımında çalışan zanaatkârlardan oluşan Jura Federasyonu, Bakunin yandaşlarının Enternasyonal'deki en sağlam kaleleriydi.

Kolektivist Anarşizm'in kuramcısı Mikhail Bakunin, Moskova üniversitelerinde okurken Alman idealist felsefesinin etkisine kapılarak Hegelci olur. Almanya'da Ruge ve Feuerbach gibi Sol Hegelciler'in; İsviçre, Belçika ve Fransa'da Cabet, Weitling ve Proudhon gibi Ütopik Sosyalistler'in etkisiyle sosyalist düşünceyi benimser. Bu dönemde Marx ve Engels'le tanışır. Bakunin Anarşizm kuramını 1860 ve 1870'lerde geliştirirken devletin kökenini toplum sözleşmesiyle açıklayan kurama karşı çıkar. Bakunin, Marx'ın öngördüğü "Gelecekte devletin halka hükmetmek yerine eşyayı yöneteceği" savına, "Devlet yok edilmeden insan özgür olamaz. İnsana sonul amacına ulaşmasını kolektivizm ve özgürlük birlikte sağlar" teziyle karşı çıkar.

Onun, devletin bizatihi kendisinin insanlar üzerinde siyasal bir zorlamanın ifadesi olduğu ve hemen yıkılması gerektiği tezinin açılımını bu kitapta bulabileceksiniz.

ISBN 975-584-064-8